

**KOROŠKI
KOLEDAR
1980**

TISKARNA DRAVA

ZALOŽNIŠKE IN TISKARSKE DRUŽBE z o. j.

9170 BOROVLJE

Dollichgasse 4

Telefon (0 42 27) 22 50, 22 32

Vam tiska in dobavi:

vse vrste poslovnih
in osebnih tiskovin
v najkrajšem dobavnem
roku

NAŠA KNJIGA

CELOVEC, Paulitschgasse 5-7 — Telefon 86 1 06

Ljubitelje slovenske knjige vabimo, da nas obiščejo v novih,
sodobno urejenih prostorih

Na izbiro so:

- slovenske leposlovne knjige
- strokovna literatura
- knjige slovenskih pisateljev in pesnikov
- izbrana dela klasikov
- mladinske slikanice in pripovedke
- najboljša dela iz svetovne književnosti

- gramofonske plošče in kasete
- klasične, narodne in zabavne glasbe

Po naročilu priskrbimo:

- vsako drugo knjigo v nemškem in drugih jezikih
- vse domače in inozemske časopise in revije

**Individualna in hitra postrežba —
ugodne cene!**

**Koroški koledar
1980**

Koroški koledar 1980

Izdala in založila:
Slovenska prosvetna zveza v Celovcu

Tisk:
Založniška in tiskarska družba z o. j. Drava
Celovec - Borovlje

Leto 1980

je prestopno leto in ima 366 dni oziroma 52 tednov in 2 dni.

Letni vladar je Jupiter.

Začetki letnih časov

Pomlad se začne 20. marca ob 10.10 uri
Poletje se začne 21. junija ob 6.47 uri
Jesen se začne 22. septembra ob 22.09 uri
Zima se začne 21. decembra ob 17.56 uri

Mrki v letu 1980

V letu 1980 bo sonce mrknilo dvakrat,
luna ne bo mrčala.
Sončna mrka pri nas ne bosta vidna.

Spominski dnevi koroških Slovencev

Vseslovenski kulturni praznik 8. februarja.
Obletnica nasilne izselitve slovenskih koroških
družin 14. in 15. aprila.
Obletnica obglavljenja 13 selskih žrtev na Dunaju
29. aprila.

Cerkveni in državni prazniki

Novo leto	1. januarja
Sveti trije kralji	6. januarja
Velikonočni ponedeljek	7. aprila
Praznik dela	1. maja
Vnebohod	15. maja
Binkoštni ponedeljek	26. maja
Rešnje telo	5. junija
Velika gospojnica	15. avgusta
Državni praznik	26. oktobra
Vsi sveti	1. novembra
Brezmadežno spočetje	8. decembra
Božič	25. in 26. decembra

N 90.733/
1973

Kakšno bo vreme

Še danes niso dokazali, ali luna vpliva na vreme ali ne. Ponovna opazovanja pa le kažejo, da je na tem nekaj resnice. Herschlov vremenski ključ, ki napoveduje

vreme iz luninih sprememb, je torej še precej dober vremenski prerok, posebno, če ga uporabljamo z drugimi vremenskimi napovedmi.

Herschlov ključ pravi: Če se luna spremeni:

ob uri	bo poleti (15. 4. — 15. 10.)	bo pozimi (16. 10. — 14. 4.)
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če je jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in снег ob jugu ali jugozapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

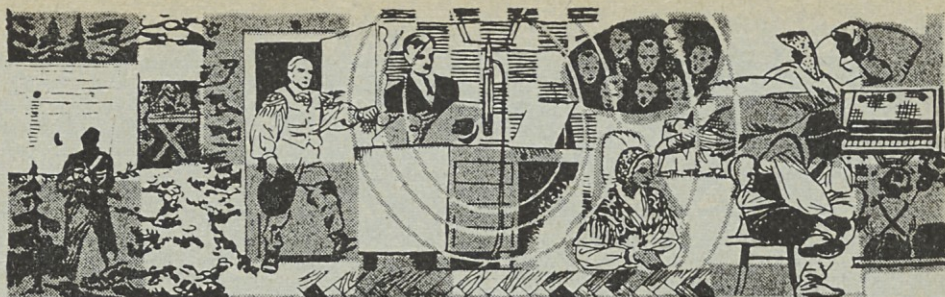
Kratko si zapomnimo lahko ta ključ takole:

1. Vreme bo tem bolj zanesljivo lepo, čim bliže polnoči se luna spremeni.
2. Vreme bo tem bolj gotovo grdo, čim bliže poldneva se luna spremeni.

Lepo bo torej, če se spremeni luna od 22. zvečer do 2. zjutraj, grdo pa, če se spre-

ni luna od 10. dopoldne do 14. popoldne. Vmesne ure (med 2. in 10. ter med 14. in 22.) malo pomenijo; takrat vplivajo na vreme drugi vzroki bolj kakor luna.

Če Herschlov ključ napoveduje, recimo, lepo vreme za določen dan, moramo to razumeti tako, da bo okrog tega dneva, približno v teh dneh lepo.

JANUAR

1. TOREK	NOVO LETO
2. SREDA	MAKARIJ
3. ČETRTEK	GENOVEVA
4. PETEK	ANGELA
5. SOBOTA	EMIL
6. NEDELJA	SVETI TRIJE KRALJI
7. PONEDELJEK	VALENTIN
8. TOREK	SEVERIN
9. SREDA	JULIJANA
10. ČETRTEK	PAVEL
11. PETEK	HIGIN
12. SOBOTA	ERNEST
13. NEDELJA	HILARIJ
14. PONEDELJEK	VERONIKA
15. TOREK	PAVEL
16. SREDA	MARCEL
17. ČETRTEK	ANTON
18. PETEK	PRISKA
19. SOBOTA	MARIJ IN TOV.
20. NEDELJA	FABIJAN IN SEBASTIJAN
21. PONEDELJEK	NEŽA
22. TOREK	VINCENCIJ
23. SREDA	ZAROKA MAR. DEV.
24. ČETRTEK	FRANČIŠEK SALEŠKI
25. PETEK	SPREOBURNJENJE PAVLA
26. SOBOTA	TIMOTEJ
27. NEDELJA	JANEZ, ANGELA
28. PONEDELJEK	PETER
29. TOREK	VALERIJ
30. SREDA	MARTINA
31. ČETRTEK	EVZEBIJ

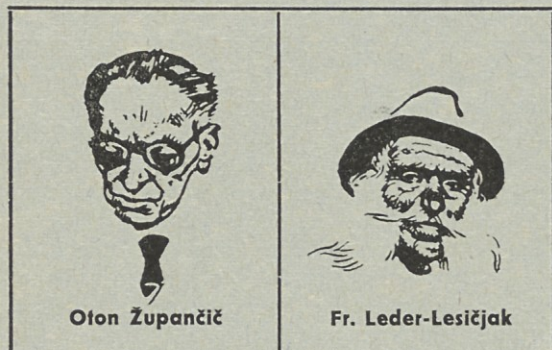
- ☉ 2. ob 10.02 uri
 ☌ 10. ob 12.49 uri
 ☉ 17. ob 22.19 uri
 ☉ 24. ob 14.58 uri

PREGOVORI

Če na sv. Pavla (10.) sonce sije, trikrat žito dobro dozori, gornik dosti vina v sode vlije in po volji kmetu se godi. — Sv. Makarij jasen ali meglen naznanja enako jesen. — Kakršno je vreme na sv. Petra stola dan, tako bo po tem mesec dan.

SPOMINSKI DNEVI

6. 1. 1946 začetek slovenskih odaj po celovškem radiu
 7. 1. 1893 umrl na Dunaju slovenski fizik in znanstvenik Josip Štefan
 15. 1. 1914 umrl v Breznici pri Št. Jakobu ljudski pesnik Janez Kajžnik - Mlinarčev Hanjža
 16. 1. 1888 umrl v Celovcu Andrej Einspieler
 19. 1. 1911 umrl v Celovcu zgodovinar Josip Apih
 23. 1. 1878 rojen pesnik Oton Župančič
 23. 1. 1909 umrl v Globasnici Franc Leder-Lesičjak, ljudski pesnik in pevec
 25. 1. 1890 rojen v Maloščah Ciril Kandut, publicist
 25. 1. 1348 velik potres v slovenskih krajih

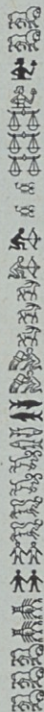
Oton Župančič

Fr. Leder-Lesičjak

FEBRUAR

1. PETEK	IGNACIJ
2. SOBOTA	SVEČNICA
3. NEDELJA	BLAŽ
4. PONEDELJEK	ANDREJ K.
5. TOREK	AGATA
6. SREDA	DOROTEJA
7. ČETRTEK	ROMUALD
8. PETEK	JANEZ
9. SOBOTA	APOLONIJA
10. NEDELJA	SHOLASTIKA
11. PONEDELJEK	LURŠKA MATI BOŽJA
12. TOREK	REGINALD
13. SREDA	GREGORIJ
14. ČETRTEK	VALENTIN
15. PETEK	JULIJANA
16. SOBOTA	FRANČIŠEK KAL.
17. NEDELJA	JORDAN
18. PONEDELJEK	SIMEON
19. TOREK	PUST
20. SREDA	PEPELNICA
21. ČETRTEK	GERMAN
22. PETEK	PETER
23. SOBOTA	OTON
24. NEDELJA	PRESTOPNI DAN
25. PONEDELJEK	MATIJA
26. TOREK	VALBURGA
27. SREDA	ALEKSANDER
28. ČETRTEK	GABRIJEL
29. PETEK	ROMAN

- ☉ 1. ob 03.21 uri
 ☽ 9. ob 08.35 uri
 ☿ 16. ob 09.51 uri
 ♄ 23. ob 01.14 uri

PREGOVORI

Če na Svečnico prej kapne od strehe kakor od sveče, bo dobro leto. — Sv. Matija led razbija, če ga ni, pa ga naredi.

SPOMINSKI DNEVI

1. 2. 1944 padel pri Bistrici v Rožu narodni heroj Matija Verdnik - Tomaž
 7. 2. 1809 rojen v Goričah v Ziljski dolini Matija Majar Ziljski
 8. 2. 1849 umrl pesnik France Prešeren
 8. 2. 1959 umrl v Celovcu Josef Friedrich Perkonig
 14. 2. 1867 rojen pri Sv. Neži gospodarski organizator koroških Slovencev Valentin Podgorc
 18. 2. 1950 umrl Lovro Kuhar — Prežihov Voranc
 27. 2. 1929 umrl v Rožeku akademski slikar Peter Markovič
 28. 2. 1921 ustanovitev Zveze slovenskih zadrug v Celovcu

M. Majar Ziljski

M. Verdnik-Tomaž

MAREC

1. SOBOTA	ALBIN
2. NEDELJA	KAREL
3. PONEDELJEK	KUNIGUNDA
4. TOREK	KAZIMIR
5. SREDA	GERDA
6. ČETRTEK	FRIDERIK
7. PETEK	PERPETUA IN FEL.
8. SOBOTA	JANEZ OD BOGA
9. NEDELJA	FRANČIŠKA R.
10. PONEDELJEK	40 MUČENCEV
11. TOREK	TEREZIJA
12. SREDA	MAKSIMILIJAN
13. ČETRTEK	TEODORA
14. PETEK	MATILDA
15. SOBOTA	KLEMEN M.
16. NEDELJA	HILARIJ IN TAC.
17. PONEDELJEK	JEDERT
18. TOREK	CIRIL JER.
19. SREDA	JOŽEF
20. ČETRTEK	FELIKS
21. PETEK	BENEDIKT
22. SOBOTA	LEA, KATARINA
23. NEDELJA	OTON
24. PONEDELJEK	KATARINA
25. TOREK	MARIJINO OZNANJENJE
26. SREDA	EMANUEL
27. ČETRTEK	RUPERT
28. PETEK	JANEZ K.
29. SOBOTA	BERTOLD
30. NEDELJA	CVETNA NEDELJA
31. PONEDELJEK	MODEST

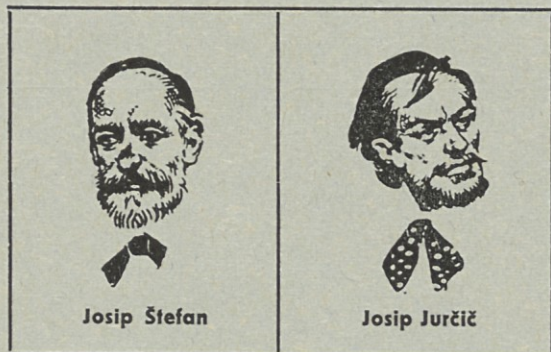
☉	1. ob 22.00 uri
☾	10. ob 00.49 uri
☼	16. ob 19.56 uri
☽	23. ob 13.31 uri
☿	31. ob 16.14 uri

PREGOVORI

Če na 40 mučencev dan ni lep, tudi štirideset dni potem ne bo. — Sv. Gabriela (24.) če zmrzuje, potlej slana nič več ne škoduje. — Če v sv. Rupertu (27.) lepi dni, se seno lepo suši.

SPOMINSKI DNEVI

3. 3. 1885 rojen v Stari vasi pri Št. Lipšu koroški slovenski politik, zdravnik dr. Franc Petek
4. 3. 1844 rojen na Muljavi pisatelj Josip Jurčič
12. 3. 1912 rojen v Lobniku narodni heroj France Pasternak - Lenart
17. 3. 1854 rojen na Cestah pri Rogatcu slovničar Josip Lendovšek
18. 3. 1414 zadnje ustoličenje koroških vojvod na Gosposvet-skem polju v slovenskem jeziku
24. 3. 1835 rojen v Št. Petru pri Celovcu fizik in znanstvenik Josip Štefan
29. 3. 1918 umrl v Celovcu kipar Alojzij Progar
30. 3. 1871 umrl v Celovcu slikar Marko Pernhart (Pernat)

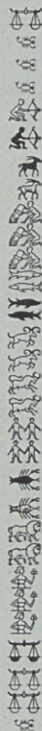
Josip Štefan

Josip Jurčič

APRIL

1. TOREK	HUGO
2. SREDA	FRANČIŠEK
3. ČETRTEK	VELIKI ČETRTEK
4. PETEK	VELIKI PETEK
5. SOBOTA	VELIKA SOBOTA
6. NEDELJA	VELIKA NOČ
7. PONEDELJEK	VELIKONOČNI PONED.
8. TOREK	ALBERT
9. SREDA	HUGO
10. ČETRTEK	METILDA
11. PETEK	STANISLAV
12. SOBOTA	JULIJ
13. NEDELJA	IDA
14. PONEDELJEK	JUSTIN
15. TOREK	ANASTAZIJ
16. SREDA	BENEDIKT
17. ČETRTEK	RUDOLF
18. PETEK	APOLONIJ
19. SOBOTA	LEON IX.
20. NEDELJA	NEŽA MONTEP.
21. PONEDELJEK	ANZELM
22. TOREK	SOTER IN GAJ
23. SREDA	VOJTEH
24. ČETRTEK	JURIJ
25. PETEK	MARKO
26. SOBOTA	KLET IN MARCEL
27. NEDELJA	CITA
28. PONEDELJEK	PAVEL OD KRIŽA
29. TOREK	PETER
30. SREDA	KATARINA

☾ 8. ob 13.06 uri
☼ 15. ob 04.46 uri
☾ 22. ob 03.59 uri
☼ 30. ob 08.35 uri

PREGOVORI

Če je april deževen, kmet ne bo reven. — Malega travna če grmi, slane se več bati ni. — Sv. Jurija moča in sv. Petra suša, to da kruha.

SPOMINSKI DNEVI

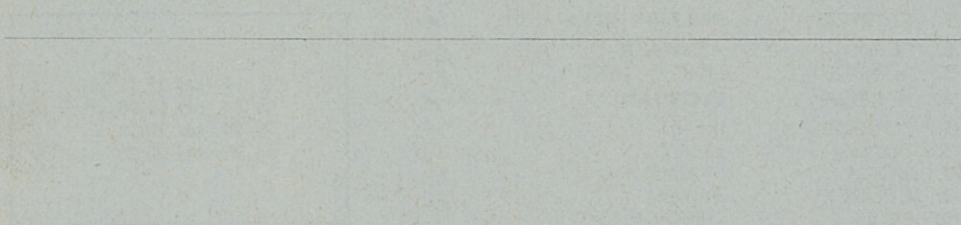
- 4. 4. 1943 ustanovljen prvi koroški partizanski bataljon
- 4. 4. 1943 padel pri Mežici narodni heroj France Pasterk - Lenart
- 5. 4. 1894 rojen v Dolah (občina Brdo) narodopisec in politik Vinko Möderndorfer
- 11. 4. 1912 umrl v Celovcu pisec Miklovc Zale, dr. Jakob Sket
- 14. in 15. 4. 1942 nasilna selitev slovenskih družin s Koroške v rajh
- 24. 4. 1961 umrl v Prevaljah publicist dr. Josip Šašel
- 27. 4. 1941 ustanovitev Osvobodilne fronte slovenskega naroda
- 29. 4. 1943 obglavljenih 13 na smrt obsojenih koroških Slovencev, žrtev fašističnega terorja

F. Pasterk-Lenart

Županc Johan

1. ...
2. ...
3. ...
4. ...
5. ...

6. ...
7. ...
8. ...
9. ...
10. ...

11. ...
12. ...
13. ...
14. ...
15. ...

MAJ

1. ČETRTEK	PRAZNIK DELA
2. PETEK	ATANAZIJ
3. SOBOTA	FILIP IN JAKOB
4. NEDELJA	FLORIJAN
5. PONEDELJEK	IRENIJ
6. TOREK	JANEZ
7. SREDA	STANISLAV
8. ČETRTEK	MIHAEL
9. PETEK	GREGOR NAG.
10. SOBOTA	ANTON
11. NEDELJA	VALBERT
12. PONEDELJEK	PANKRACIJ
13. TOREK	SERVACIJ
14. SREDA	BONIFACIJ
15. ČETRTEK	YNEBOHOD
16. PETEK	JANEZ NEPOMUK
17. SOBOTA	BRUNO
18. NEDELJA	ERIK
19. PONEDELJEK	PETER CEL.
20. TOREK	BERNARDIN
21. SREDA	TEOBALD
22. ČETRTEK	EMIL
23. PETEK	JANEZ ROS.
24. SOBOTA	JOHANA
25. NEDELJA	BINKOŠTI
26. PONEDELJEK	BINKOŠTNI PONEDELJEK
27. TOREK	AVGUŠTIN
28. SREDA	VILJEM
29. ČETRTEK	MARIJA MAGDALENA
30. PETEK	IVANA
31. SOBOTA	ANGELA

- ☾ 7. ob 21.51 uri
 ☼ 14. ob 13.00 uri
 ☾ 21. ob 20.16 uri
 ☼ 29. ob 22.28 uri

PREGOVORI

Če je majntka lepo, je dobro za kruh in meso. — Če sušec suši, april deži in majnik hladi, kašče, omare in sode polni. — Velikega travna če pogostoma grmi, kmet se dobre letine veseli.

SPOMINSKI DNEVI

1. 5. mednarodni praznik dela
 1. 5. 1827 umrl v Celovcu pesnik Franc Grundtner
 2. 5. 1852 rojen v Mestinju pisatelj povesti „Miklova Zala“ dr. Jakob Sket
 8. 5. 1945 kapitulacija Hitlerjeve Nemčije
 10. 5. 1876 rojen na Vrhniki pisatelj Ivan Cankar
 11. 5. 1784 rojen na Počoci v Ziljski dolini pesnik in jezikoslovec Urban Jarnik
 15. 5. 1955 podpisana na Dunaju avstrijska državna pogodba
 27. 5. 1821 umrl na Bistrici pri Št. Jakobu v Rožu ljudski pesnik in tkalec Miha Andrejaš

Ivan Cankar

dr. Jakob Sket

JUNIJ

1. NEDELJA	FELIKS
2. PONEDELJEK	PETER
3. TOREK	KLOTILDA
4. SREDA	FRANČIŠEK CER.
5. ČETRTEK	REŠNJE TELO
6. PETEK	NORBERT
7. SOBOTA	ROBERT
8. NEDELJA	MEDARD
9. PONEDELJEK	PRIMUS IN FEL.
10. TOREK	MARGARETA
11. SREDA	BARNABA
12. ČETRTEK	JANEZ
13. PETEK	ANTON
14. SOBOTA	BAZILIJ
15. NEDELJA	VID
16. PONEDELJEK	FRANČIŠEK R.
17. TOREK	GREGOR
18. SREDA	MARKO
19. ČETRTEK	JULIJANA
20. PETEK	SILVERIJ
21. SOBOTA	ALOJZIJ
22. NEDELJA	AHACIJ
23. PONEDELJEK	AGRIPIN
24. TOREK	JANEZ KRSTNIK
25. SREDA	VILJEM
26. ČETRTEK	JANEZ IN PAVEL
27. PETEK	HEMA
28. SOBOTA	IRENIJ
29. NEDELJA	PETER IN PAVEL
30. PONEDELJEK	EMILIJAN

☾ 6. ob 03.53 uri
☼ 12. ob 21.38 uri
☾ 20. ob 13.32 uri
☼ 28. ob 10.02 uri

PREGOVORI

Ce na sv. Medarda dan (8.) de-
žuje, štirideset dni dež še nale-
tuje. — Ce sta Peter in Pavel
jasna, bo letina krasna. — Ur-
banovo sonce in Vidov dež,
prav dobrega leta upati smeš.

SPOMINSKI DNEVI

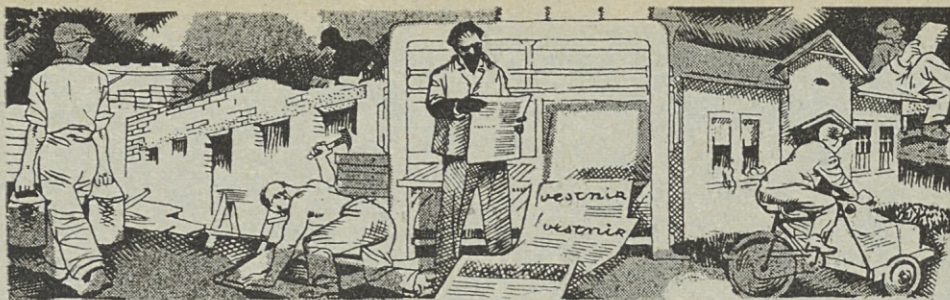
8. 6. 1503 rojen Primož Trubar
11. 6. 1844 umrl v Blatogradu
pesnik in jezikoslovec Urban Jar-
nik
11. 6. 1926 rojena v Lobniku
Oraže Amalija - Tatjana
19. 6. 1949 umrl v Ljubljani pes-
nik Oton Župančič
21. 6. 1891 rojen v Ljubljani
glasbenik in harmonizator ko-
roških narodnih pesmi France
Marolt
23. 6. 1859 rojen v Šmihelu na
Dolenjskem organizator planin-
stva na Koroškem Alojzij Knafelc
28. 6. 1919 sklenjen Versajski mir
30. 6. 1858 umrl v Celovcu šol-
ski pedagoški pisatelj Simon
Rudmaš

Primož Trubar

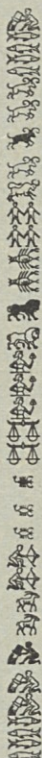

France Marolt

JULIJ

1. TOREK	TEOBALD
2. SREDA	OBISK DEVICE MARIJE
3. ČETRTEK	TOMAŽ
4. PETEK	URH
5. SOBOTA	ANTON
6. NEDELJA	IZAIJA
7. PONEDELJEK	CIRIL IN METOD
8. TOREK	ELIZABETA
9. SREDA	VERONIKA
10. ČETRTEK	AMALIJA
11. PETEK	OLGA
12. SOBOTA	JANEZ
13. NEDELJA	ANAKLET
14. PONEDELJEK	KAMIL
15. TOREK	BONAVENTURA
16. SREDA	DEV. MAR. K.
17. ČETRTEK	ALEŠ
18. PETEK	MIROSLAV
19. SOBOTA	VINCENCIJ
20. NEDELJA	MARJETA
21. PONEDELJEK	PRAKSEDA
22. TOREK	MARIJA MAGDALENA
23. SREDA	APOLINARIJ
24. ČETRTEK	KRISTINA, BORIS
25. PETEK	JAKOB
26. SOBOTA	ANA
27. NEDELJA	RUDOLF
28. PONEDELJEK	VIKTOR
29. TOREK	MARTA
30. SREDA	ABDON IN SENEN
31. ČETRTEK	IGNACIJ

- ☾ 5. ob 08.27 uri
 ☼ 12. ob 07.46 uri
 ☾ 20. ob 06.51 uri
 ☼ 27. ob 19.54 uri

PREGOVORI

Če sv. Marjete deževalo bo, težko boš pod streho spravil seno. — Kakor se kaže vreme ta dan (20.), tako bosta mali in veliki srpan. — Jakobova ajda in Ožboltova repa je malokdaj lepa.

SPOMINSKI DNEVI

2. 7. 1866 rojen v Rožeku Peter Markovič, akademski slikar
 6. 7. 1824 rojen v Zgornjih Medgorjah slikar Marko Pernhart (Pernat)
 10. 7. 1942 vojni zločinec Maier Kaibitsch napovedal v Celovcu iztrebljenje koroških Slovencev
 22. 7. 1941 nacisti likvidirali slovenske zadrage na Koroškem ter razpustili Zvezo slovenskih zadrug v Celovcu
 22. 7. 1941 Dan vstaje slovenskega naroda
 25. 7. 1914 začetek prve svetovne vojne
 31. 7. 1891 umrl v Pragi narodni buditelj in jezikoslovec Matija Majar Ziljski

Peter Markovič

Vinko Poljanec

AVGUST

1. PETEK	VEZI SV. PETRA
2. SOBOTA	PORCIJUNKULA
3. NEDELJA	LIDIJA
4. PONEDELJEK	DOMINIK
5. TOREK	MARIJA SNEŽNA
6. SREDA	GOSPODOVO SPR.
7. ČETRTEK	KAJETAN
8. PETEK	DOMINIK
9. SOBOTA	ROMAN
10. NEDELJA	LAVRENCIJ
11. PONEDELJEK	SUZANA
12. TOREK	KLARA
13. SREDA	HIPOLIT IN KAS.
14. ČETRTEK	EVZEBIJ
15. PETEK	VNEBOVZETJE M. B.
16. SOBOTA	ROK
17. NEDELJA	HIACINT
18. PONEDELJEK	HELENA
19. TOREK	LUDOVIK
20. SREDA	BERNARD
21. ČETRTEK	IVAN
22. PETEK	BREZM. SRCE MARIJINO
23. SOBOTA	FILIP BENEČI
24. NEDELJA	JERNEJ
25. PONEDELJEK	LUDOVIK K.
26. TOREK	MARJETA
27. SREDA	JOŽEF KAL.
28. ČETRTEK	AVGUŠTIN
29. PETEK	OBGL. JANEZA KRST.
30. SOBOTA	ROZA LIM.
31. NEDELJA	RAJMUND

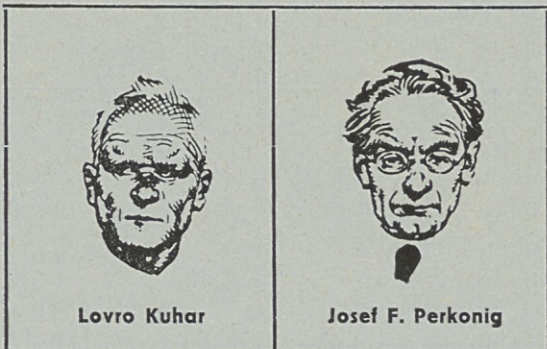
☾ 3. ob 13.00 uri
 ☼ 10. ob 20.09 uri
 ☾ 18. ob 23.28 uri
 ☼ 26. ob 04.42 uri

PREGOVORI

Če se avgusta po gorah kadi, kupi kožuh za zimske noči. — Po vremenu sv. Jerneja (24.) rada vsa jesen se nareja. — Srpana če veter zvedri, vreme dolgo še trpi.

SPOMINSKI DNEVI

4. 8. 1727 rojen v Grabštanju filolog Ožbald Gutsman
5. 8. 1890 rojen v Borovljah pesnik in pisatelj sporazumevanja Josef Friedrich Perkonig
9. 8. 1946 ustreljena v Železni Kapli od angleškega vojaka Oraže Amalija - Tatjana
9. 8. 1965 umrl v Celovcu koroški slovenski politik, zdravnik dr. Franc Petek
10. 8. 1873 rojen na Zilji pri Beljaku pesnik in prozaist dr. Fran Eller
10. 8. 1893 rojen v Kotljah Lovro Kuhar — Prežihov Voranc
22. 8. 1942 stopi štajerski bataljon na koroška tla
25. 8. 1938 umrl v Škocjanu Vinco Poljanec, narodni buditelj in deželni poslanec

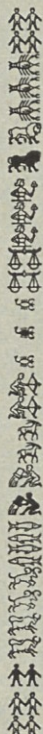
Lovro Kuhar

Josef F. Perkonig

SEPTEMBER

1. PONEDELJEK	EGIDIJ
2. TOREK	ŠTEFAN
3. SREDA	DOROTEJA
4. ČETRTEK	ROZALIJA
5. PETEK	LAVRENCIJ
6. SOBOTA	CAHARIJA
7. NEDELJA	MARKO
8. PONEDELJEK	ROJSTVO MARIJE DEV.
9. TOREK	PETER KLAVER
10. SREDA	NIKOLAJ TOL.
11. ČETRTEK	HIACINT
12. PETEK	IME MARIJINO
13. SOBOTA	NOTBURGA
14. NEDELJA	POVIŠANJE SV. KRIŽA
15. PONEDELJEK	MARIJA 7 ŽALOSTI
16. TOREK	LJUDMILA
17. SREDA	LAMBERT
18. ČETRTEK	JOŽEF
19. PETEK	JANUARIJ
20. SOBOTA	EVSTAHIJ
21. NEDELJA	MATEJ
22. PONEDELJEK	TOMAŽ VIL.
23. TOREK	HELENA
24. SREDA	RUPERT
25. ČETRTEK	NIKOLAJ
26. PETEK	KOZMA IN DAMIJAN
27. SOBOTA	CIPRIJAN
28. NEDELJA	VENČESLAV
29. PONEDELJEK	MIHAEL
30. TOREK	HIERONIM

- € 1. ob 19.08 uri
 Ⓢ 9. ob 11.00 uri
 Ⓢ 17. ob 14.54 uri
 Ⓢ 24. ob 13.08 uri

PREGOVORI

Če je sv. Matevž (21.) vedren, prijetna bo jesen. — Kdor po Mali maši kosi, ta za pečjo suši.

SPOMINSKI DNEVI

5. 9. 1872 ustanovljena „Posojilnica Št. Jakobska v Rožu“
 11. 9. 1957 otvoritev Državne realne gimnazije in gimnazije za Slovence v Celovcu
 16. 9. 1916 rojen na Bistrici v Rožu narodni heroj Matija Verdnik - Tomaž
 16. 9. 1936 umorjen kot žrtev napada šovinistov pevec in prosvetni delavec Miha Habih z Ruťa pri Hodišah
 18. 9. 1869 umrl v Celovcu slovničar in književni organizator Anton Janežič
 18. 9. 1870 veliki tabor v Žopračah pri Vrbi
 28. 9. 1762 rojen na Bistrici pri Št. Jakobu v Rožu ljudski pesnik in tkalec Miha Andreaš

M. Oraže-Taljana

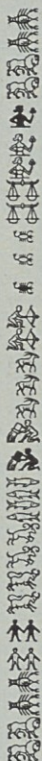

Alojzija Grafenauer

OKTOBER

1. SREDA	REMIGIJ
2. ČETRTEK	ANGELI VARUHI
3. PETEK	TEREZIJA
4. SOBOTA	FRANČIŠEK ASIŠKI
5. NEDELJA	PLACID
6. PONEDELJEK	BRUNO
7. TOREK	KRALJ R. V.
8. SREDA	BRIGITA
9. ČETRTEK	JANEZ
10. PETEK	FRANČIŠEK B.
11. SOBOTA	MATER. MARIJE DEVICE
12. NEDELJA	SERAFIN
13. PONEDELJEK	EDVARD
14. TOREK	KALIST
15. SREDA	TEREZIJA
16. ČETRTEK	GAL
17. PETEK	MARJETA AL.
18. SOBOTA	LUKA
19. NEDELJA	PETER A.
20. PONEDELJEK	JANEZ K.
21. TOREK	URŠULA
22. SREDA	KORDULA
23. ČETRTEK	SEVERIN
24. PETEK	ANTON
25. SOBOTA	KRISPIN
26. NEDELJA	DRŽAVNI PRAZNIK
27. PONEDELJEK	FRUMENCIJ
28. TOREK	SIMON IN JUDA
29. SREDA	NARCIS
30. ČETRTEK	DOROTEJA
31. PETEK	VOLBENK

☾	1. ob 04.18 uri
☾	9. ob 03.50 uri
☾	17. ob 04.47 uri
☾	23. ob 21.52 uri
☾	30. ob 17.33 uri

PREGOVORI

Sv. Gal (16.) deževen ali suh, prihodnjega poletja ovaduh. — Če je na sv. Uršule dan (21.) lepo, vsaka lena baba lahko nastil dobo. — Sv. Luka repo cuka.

SPOMINSKI DNEVI

1. 10. 1943 Prvo zasedanje odposlancev slovenskega naroda v Kočevju
10. 10. 1920 glasovanje v coni A na južnem Koroškem
12. 10. 1944 zverinsko mučenje in usmrtnitev koroških partizanov na Komeljsko pri Pliberku
17. 10. 1908 otvorjen slovenski delavski dom v Podljudelju
20. 10. 1907 ustanovitev Slovenske prosvetne zveze v Celovcu
25. 10. 1896 otvoritev Ciril in Metodove šole v Št. Rupertu pri Velikovu
26. 10. 1955 zasedbene sile zapustile Avstrijo
29. 10. 1851 rojen v Borovljah narodopisec in slovstveni zgozdovinar Janez Šajnik

Simon Gregorčič

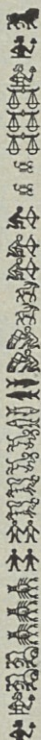

Aleš Einspieler

NOVEMBER

1. SOBOTA	VSI SVETI
2. NEDELJA	VERNE DUŠE
3. PONEDELJEK	HUBERT, IDA
4. TOREK	KAREL, BOR
5. SREDA	CAHARIJA IN E.
6. ČETRTEK	LENART
7. PETEK	ENGELBERT
8. SOBOTA	BOGOMIR
9. NEDELJA	TEODOR
10. PONEDELJEK	ANDREJ AVEL.
11. TOREK	MARTIN
12. SREDA	KUNIBERT
13. ČETRTEK	STANISLAV
14. PETEK	SERAFIN
15. SOBOTA	LEOPOLD
16. NEDELJA	ALBERT
17. PONEDELJEK	GREGORIJ ČUD.
18. TOREK	ODON
19. SREDA	ELIZABETA
20. ČETRTEK	FELIKS VAL.
21. PETEK	DAROVANJE D. M.
22. SOBOTA	CECILIJA
23. NEDELJA	KLEMEN
24. PONEDELJEK	JANEZ OD KRIŽA
25. TOREK	KATARINA
26. SREDA	KONRAD
27. ČETRTEK	VIRGILIJ
28. PETEK	GREGORIJ
29. SOBOTA	SATURNIN
30. NEDELJA	ANDREJ

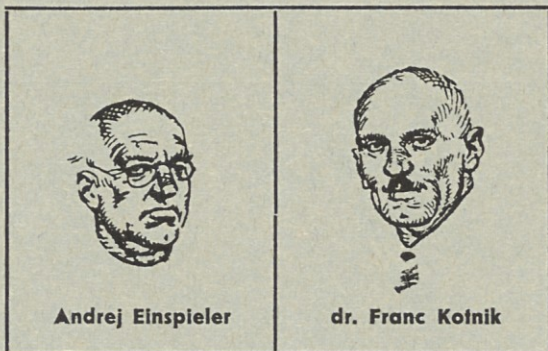
- ☉ 7. ob 21. 43 uri
 ☾ 15. ob 16.47 uri
 ☼ 22. ob 07.39 uri
 ☾ 29. ob 10.59 uri

PREGOVORI

Če Martinova gos po ledu plazi, o božiču navadno po blatu gazi. — Sv. Cecilija (22.) če hudo grmi, dosti pridelka ob letu kmet dobi. — Sneg sv. Andreja sto dni leži in žito mori.

SPOMINSKI DNEVI

2. 11. 1881 rojen na Dobravi pri Borovljah narodni buditelj in popisec Franc Mišic
 11. 10. 1955 koroški Slovenci vložili pri avstrijski vladi in predstavnikih štirih velesil Spomenico glede izvedbe člena 7 državne pogodbe
 13. 11. 1813 rojen v Svečah politik in publicist Andrej Einspieler
 20. 11. 1882 rojen v Dobrih pri Ravnah narodopisec in književni zgodovinar dr. France Kotnik
 29. 11. 1943 zgodovinsko drugo zasedanje AVNOJ-a v bosanskem mestu Jajce
 29. 11. 1945 proglašitev FLR Jugoslavije

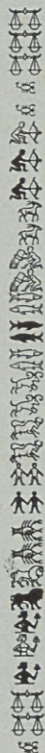
Andrej Einspieler

dr. Franc Kotnik

DECEMBER

1. PONEDELJEK	MARJAN
2. TOREK	BIBIJAN
3. SREDA	FRANČIŠEK
4. ČETRTEK	BARBARA
5. PETEK	SABA
6. SOBOTA	MIKLAVŽ
7. NEDELJA	AMBROZIJ
8. PONEDELJEK	BREZM. SP. MARIJE DEV.
9. TOREK	VALERIJ
10. SREDA	HERBERT
11. ČETRTEK	DAMAZ
12. PETEK	MAKSCENCIJ
13. SOBOTA	LUCIJA
14. NEDELJA	BERTOLD
15. PONEDELJEK	KRISTIJANA
16. TOREK	EVZEBIJ
17. SREDA	LAZAR
18. ČETRTEK	GRACIJAN
19. PETEK	URBAN
20. SOBOTA	EVGEN
21. NEDELJA	TOMAŽ
22. PONEDELJEK	JUTA
23. TOREK	VIKTORIJA
24. SREDA	ADAM IN EVA
25. ČETRTEK	BOŽIČ
26. PETEK	ŠTEFAN
27. SOBOTA	JANEZ EV.
28. NEDELJA	NEDOLŽNI OTROČIČI
29. PONEDELJEK	TOMAŽ, TAMARA
30. TOREK	DAVID
31. SREDA	SILVESTER

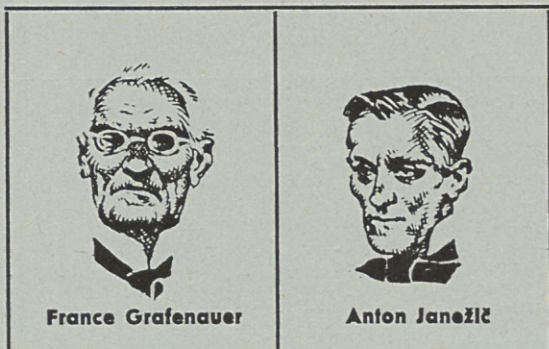
7. ob 15.35 uri
 15. ob 02.47 uri
 21. ob 19.08 uri
 29. ob 07.32 uri

PREGOVORI

Grudna mraz in sneg žita dosti pred in prek. — Kakršni so dnevi od sv. Lucije (13.) do Božiča, taki bodo meseci v prihodnjem letu. — Sveti dan vetrovno, ob letu bo sadja polno.

SPOMINSKI DNEVI

12. 1860 rojen v Mostah politik, poslanec France Grafenauer
12. 1868 rojen na Planini na Notranjskem harmonizator koroških narodnih pesmi Oskar Dev
12. 1800 rojen na Vrbi pesnik France Prešeren
12. 1833 rojen v Globasnici ljudski pesnik in pevec Franc Leder - Lesičjak
12. 1918 umrl pisatelj Ivan Cankar v Ljubljani
15. 12. 1935 umrl v Mostah politik in poslanec France Grafenauer
19. 12. 1828 rojen v Lešah slovnica in knjižni organizator Anton Janežič

France Grafenauer

Anton Janežič

Prežihov Voranc

borec proti narodnemu in socialnemu zatiranju

Pred tridesetimi leti — 18. februarja 1950 — je umrl slovenski koroški pisatelj Lovro Kuhar-Prežihov Voranc.

Prežihovega Voranca koroškemu človeku gotovo ni treba posebej predstavljati. Ustvaril je monumentalne književne podobe, zajete iz resničnega življenja slovenskega ljudstva na Koroškem. Kot pisatelj z veliko umetniško oblikovalno močjo, kakršne ni pred njim pokazal v slovenskem pripovedništvu nihče, kot pesnik koroške zemlje in njenih ljudi je oblikoval edinstvene umotvore, kot so *Boj na požiralniku*, *Ljubezen na odoru*, *Solzice*, *Doberdob*, *Požganica* in mnogi drugi; predvsem pa novela *Samorastniki*, ki je našla upodobitev tudi na filmskem traku ter v dramatizaciji Miloša Mikelnja, ki jo je Slovenska prosvetna zveza v režiji Marjana Srienca že štirikrat uprizorila na prostem v Podjuni.

Prežih je sam v svojem življenju okusil grenkobo samorastništva, ko je kot sin najemniških staršev prepasal Peco tja do Olševe, plužil domače grape in globače, se potil v fužinah in ob tovarniških strojih. Okusil je emigracijo in ilegalo v borbi brezposelnega, socialno zatiranega delavskega človeka, ko mu zaradi njegovega ideološkega in narodnostnega prepričanja niti gnoja niso pustili kидati.

Tudi literarno je rasel samorastniško — ni se zasanjal v opisovanje za marsikoga udobnejšega, lepšega, socialno hierarhično vzvišenega sveta, ne, ostal je zvest sebi, svojemu izvoru, kmečkemu človeku, svojemu domačemu kraju, svojim ljudem, vaškim in delavskim problemom. Vse to je najbolj vzljubil tedaj, ko je bil izrinjen iz domovine in je „taval po svetu kot Ahasver“, kot sam pravi. Domotožje, ljubezen do domovine, do domače zemlje, razumevanje malega kmeta in dninarja, boj proti delavski bedi — vse to mu je bilo črnilo za pisateljsko pero, iz katerega se je izlivala trpeča izpoved enega najpomembnejših slovenskih pisateljev.

Jezikovno zanimiv pa je prav v svoji preprosti pristni domačnosti, včasih okoren, robat, nezapleteno čustven, potem spet poetično melodiozen, poglobljajoč se v najskrivnejšo intimnost človekove notranjosti, povzdigajoč se tja do prešerne svečanosti. Svojo izpoved je iskal v svojih spominih iz mladih let, ko je moral prisilno srebti iz velike žlice grenkobo socialno zatiranega. Vse to veje iz njegovih del, ko opisuje življenje na kmetih, življenje delavskih krogov, skratka življenje malega revnega človeka in vsa nasilstva posvetne in tudi cerkvene gosposke napram tem ljudem.

V svojih delih je ustvaril monumentalne podobe koroških ljudi, ki so pričeli zgodovinske preteklosti, pa tudi nosilci zgodovinskih dogodkov. Resnično življenje je opisoval v vsej razsežnosti in bistvenih značilnostih. Njegovi ljudje so živi, izklesani in trdni kakor skale, silni in prepričljivi. Vsa njegova dela so vsako zase samostojna celota, a so med seboj vendar trdno povezana. V slovenski literaturi si tega polnokrvnega pisatelja zdravega duha nikakor ne moremo več odmisлити.

Veliko pismo naših pravic je staro petindvajset let

Petindvajset let mineva od tistega 15. maja 1955, ko je bila podpisana avstrijska državna pogodba, s katero je postala Avstrija spet svobodna, suverena in neodvisna država. V državni pogodbi pa je Avstrija tudi prevzela obveznost, da bo slovenski in hrvatski manjšini uresničila dejansko enako-pravnost, ki jima bo zagotovila obstoj in vsestranski razvoj. „Veliko pismo“ naših pravic je člen 7 državne pogodbe, ki se glasi:

- 1. Avstrijski državljani slovenske in hrvatske manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem uživajo iste pravice pod enakimi pogoji, kakor vsi drugi avstrijski državljani, vključno pravico do svojih lastnih organizacij, zborovanj in tiska v svojem lastnem jeziku.**
- 2. Imajo pravico do osnovnega pouka v slovenskem ali hrvatskem jeziku in do sorazmernega števila lastnih srednjih šol; v tej zvezi bodo šolski učni načrti pregledani in bo ustanovljen oddelek nadzorne oblasti za slovenske in hrvatske šole.**
- 3. V upravnih in sodnih okrajih Koroške, Gradiščanske in Štajerske s slovenskim, hrvatskim ali mešanim prebivalstvom je slovenski ali hrvatski jezik dopuščen kot uradni jezik dodatno k nemškemu. V takih okrajih bodo označbe in napisi topografskega značaja prav tako v slovenščini ali hrvaščini kakor v nemščini.**
- 4. Avstrijski državljani slovenske in hrvatske manjšine na Koroškem, Gradiščanskem in Štajerskem so udeleženi v kulturnih, upravnih in sodnih ustanovah v teh pokrajinah pod enakimi pogoji kakor drugi avstrijski državljani.**
- 5. Dejavnost organizacij, ki merijo na to, da odvzamejo hrvatskemu ali slovenskemu prebivalstvu njegov značaj in pravice kot manjšine, se mora prepovedati.**

Po petindvajsetih letih veljavnosti teh določil moramo ugotoviti, da Avstrija doslej še nikakor ni izpolnila teh svojih obveznosti.

Leto 1980 - leto pomembnih jubilejev

Leto 1980 bo potekalo v znamenju več obletnic, pomembnih za nas kot državljane republike Avstrije in kot pripadnike slovenske narodne skupnosti. 60 let bo minilo od plebiscita 10. oktobra 1920, 25 let od ustanovitve Zveze slovenskih organizacij na Koroškem dne 25. marca 1955, 25 let od podpisa avstrijske državne pogodbe dne 15. maja 1955 in 25 let od končane formulacije in podpisa Spomenice koroških Slovencev dne 11. oktobra 1955.

To so vsekakor obletnice, ki ne moremo mimo njih in niso le vredne spominske zabeležke v Koroškem koledarju, ampak temeljitejšega obravnavanja v obliki znanstvenega simpozija politikov in zgodovinarjev, ki naj bi do nadrobnosti raziskali, proučili in analizirali dogodke pred 60 leti odnosno pred četrto stoletjem in njihove posledice za slovensko narodno skupnost na Koroškem.

Vsekakor je prav, da se 60 let po plebiscitu koroški Slovenci vprašamo, kaj smo doživeli v teh 60 letih, kakšen je bil naš razvoj, če o njem sploh govoriti smemo!

Odcepitev od narodne celote pred 60 leti z državno mejo je brez dvoma pomenila začetek novega težkega obdobja naše narodne zgodovine. Po udarcih med prvo svetovno vojno in po njej je bilo treba spet popolnoma znova začeti in vsem tistim, ki so brez strahu in ne glede na grožnje spet zgrabili za delo in obnovili gospodarsko in kulturno življenje ter se poskušali tudi politično spet zbrati, gre danes naša zahvala, kajti brez njihovega dela bi bil naš današnji položaj še veliko bolj težaven.

Da to delo naših prednikov ni bilo lahko, sledi že iz tega, da je tedaj bila

vsa naša inteligenca več ali manj prisiljena zapustiti domovino, v kolikor ni že prej morala iskati kruha izven Koroške.

Kdor le malo prelista tedanje glasilo koroških Slovencev — „Koroškega Slovenca“ — bo lahko ugotovil, da so bile tedanje zahteve koroških Slovencev zelo podobne našim današnjim in da je bilo politično ozračje prav tako podobno današnjemu. Tudi tedaj so bile obljube oblastnikov slovesne, do njihove izpolnitve pa nikdar ni prišlo!

Koroški deželni zbor je dne 28. septembra 1920 sicer zagotovil, „da hoče varovati narodno in jezikovno posebnost slovenskih državljanov in skrbeti za njihov duhovni in gospodarski razvoj v isti meri kakor za nemške državljane v deželi“. Koroška deželna vlada je ta zagotovila deželnega zbora dne 18. novembra 1920 še ponovila: „Obljubljamo vam, da hočemo v dobrem spominu na slovesno proklamacijo Koroškega deželnega zbora z dne 28. septembra 1920 in na obljube, katere je dala danes deželna vlada za Koroško po svojem zastopniku v plebiscitni komisiji, v smislu določil senžermenške mirovne pogodbe odstraniti iz dežele v bodočnosti vsak narodni prepir in sleherno sovraštvo.“

Razvoj pa je bil drugačen. Že en teden navrh, dne 25. novembra 1920, je deželni upravitelj dr. Arthur Lemisch na slovesni seji Koroškega deželnega zbora podal naslednjo izjavo: „Samo eno življenjsko dobo imamo časa, da zapejlance pripeljemo nazaj k ‚koroštvu‘; v življenjski dobi ene generacije mora biti to vzgojitveno delo končano. To ne bodo mogle storiti oblasti in vlade, koroško ljudstvo samo bo moralo to po-

skrbeti; hiša, šola in cerkev se morajo udeležiti na zdravilnem delu.

Kar lahko stori javna uprava glede šole, bo storila in sicer z vsem ozirom na manjšino, ki je zaščitená po mirovni pogodbi, kar pa lahko prispeva cerkev glede čiščenja javnega duha, da nas osvobodi tiste protikoroške miselnosti, ki je deželi zadala tako usodne rane, mora poskrbeti cerkvena oblast, mi lahko samo svetujemo in pospešujemo.

Kultura nemškega ljudstva je Koroško napravila za južno marko, kultura srednje Evrope nasproti južni hiperkulturi naj prispeva in tudi bo prispevala, da Koroška ostane nedeljena.

Z nemško kulturo in koroško dobrodušnostjo hočemo, če šola in cerkev storita svoje, v dobi ene človeške generacije imeti izpolnjeno začrtano delo!

To je bilo uradno navodilo za manjšinsko politiko, ki jo je takoj prevzel v svoje roke „Kärntner Heimatdienst“ odnosno pozneje „Kärntner Heimatbund“ pod vodstvom Aloisa Maier-Kaibitscha, ki sta preprečila sleherni poskus rešitve manjšinskega vprašanja v prvi republiki.

Namen je bil jase: likvidacija slovenskega ljudstva ter njegov izbris iz koroške zemlje! In ni slučaj, da so ostali na čelu genocidne akcije nacizma, na čelu pregona in preselitve našega človeka isti besedniki Heimatbunda z Maier-Kaibitschem na čelu.

Ob 60-letnici plebiscita koroški Slovenci samo lahko ugotovimo, da prva republika ni izpolnila niti enega samega določila senžermenske pogodbe v prid manjšine, niti ene obljube koroške deželne vlade, marveč je prepustila „zdravilno delo“ nemškimi nacionalistom, ki so ga potem nad našim ljudstvom lahko tudi fizično izvajali v času nacizma.

Zato ni čuda, da so se koroški Slovenci po 20 letih prevar in razočaranj vključili v Osvobodilno fronto sloven-

skega naroda in v njegov oborožen odpor in upor proti fašizmu.

Pri tem poudarjamo, da nismo mi podirali tedaj mejnikov in rušili meje na Karavankah, ampak so to storili tisti, ki so prej vseh dvajset let s stalnim opozarjanjem na nevarnost za „nedeljeno Koroško“ odrekli slovenskemu človeku pravice, ki mu grejo. Čim so imeli možnost, so tudi uresničili svoje ekspanzivne težnje in prekoračili meje v Mežiško dolino pod vodstvom Maier-Kaibitscha; pa tudi Karavanke čez noč niso bile več najbolj naravna meja, marveč za vse prejšnje zagovornike nedeljene Koroške izrazito „koroško gorovje“, kakor je tedaj značilno zapisal koroški geograf dr. Viktor Paschinger: „Karavanke, ki so skozi stoletja bile deželna meja in nato dve desetletji državna meja, so postale notranja meja, ki kot taka ne le loči, marveč tudi povezuje. Če smo doslej v znanstveni obrambi geografske enote Koroške poudarjali predvsem ločitveno moč prejšnje južne meje dežele, je treba zdaj iskati posredovalne momente med alpskim dravskim in alpskim savskim svetom“.

Potrebno je, da na ta dejstva opozorimo, ko ob bližanju 60-letnice plebiscita že spet slišimo glasove o nevarnosti za mejo, o nevarnosti za „nedeljeno Koroško“, ki so jo koroški Slovenci baje že dvakrat ogrožali.

Dejstvo pa je, da koroški Slovenci meje niti enkrat nismo ogrožali, kajti pred 60 leti smo se poslužili samo mednarodno zajamčene pravice samoodločbe narodov, pred štiridesetimi leti pa smo se združili z narodno celoto v borbi za obstoj proti tistim, ki so se že pred 60 leti pod pretvezo bojnege gesla „Koroška“ borili le za Nemčijo „v odgovornosti za veliki Nemški Reich“ in so pred 40 leti v službi tega „Reicha“ podirali meje in uničevali narode. To so zgodovinska dejstva, ki jih ob 60-letnici plebiscita ne poudarjamo, da bi obušali resentimente ali obnavljali nacionalizem, marveč zato,

da postavimo očitke ogrožanja nedelje-
ne Koroške in „nezvestobe do domo-
vine“ na pravo mesto.

Koroški Slovenci nismo nikdar podi-
rali mejnikov, ampak smo v izvajanju
priznane nam pravice do samoodloč-
be na Koroškem glasovali med Jugo-
slavijo in Avstrijo, ko se je prebivalstvo
v drugih avstrijskih zveznih deželah na
glasovanjih z 90 in več odstotki izre-
kalo za pripadnost k Nemčiji; v letih
1941 do 1945 pa smo bili v mejah Av-
strije skoraj edini, gotovo pa najodloč-
nejši pripadniki zavezniških sil, ki se
jim ne nazadnje tudi zaradi našega do-
prinosa v borbi proti fašizmu ima Av-
strija zahvaliti za njeno neodvisnost in
demokratsko obnovo potom državne
pogodbe z dne 15. maja 1955.

Še pred podpisom avstrijske državne
pogodbe je bila dne 25. marca 1955
ustanovljena Zveza slovenskih organi-
zacij na Koroškem.

Ustanovitev ZSO je postala nujnost,
ko je bila z doslednim podpiranjem
kominformske resolucije leta 1948 proti
Jugoslaviji s strani KPA in z ustano-
vitvijo Narodnega sveta koroških Slo-
vencev po odločitvi glede meje na Pa-
riški konferenci leta 1949 razbita enot-
nost koroških Slovencev, ki so bili do

tedaj združeni v OF za Slovensko Ko-
roško, ki je bila priznana od britanskih
zasedbenih oblasti kot legitimna pred-
stavnicja slovenske narodnostne skup-
nosti. Ker je Demokratična fronta de-
lovnega ljudstva pri volitvah leta 1949
nastopila kot volilna skupina in je ime-
la tudi v svojih pravilih zapisano, da ob
volitvah nastopa kot volilna skupina,
kar pomeni določeno politično omejitve
in utesnjenost, le-ta ni bila pripravna
in prikladna baza za ponovno frontov-
sko združitev slovenskih narodnih sil.

Tako je nastala ZSO kot nestrankar-
ska in politično nevezana zbirna orga-
nizacija, v katero naj bi se včlanile
vse slovenske kulturno-prosvetne, go-
spodarske in druge organizacije ter
narodne ustanove, in ki naj bi skrbela
za uveljavljanje nacionalnih pravic
slovenske manjšine, za doseg njene
popolne enakopravnosti in njen vse-
splošni kulturni in gospodarski razvoj,
hkrati pa naj bi kot široka demokratič-
na fronta iskala in utrjevala enakopra-
vno povezavo med koroškimi Slovenci
in demokratičnimi silami večinskega
naroda v boju za splošni demokratični
napredek.

Ustanovitev ZSO pa je tudi posledica
spoznanja iz prve republike, da kla-

Ob začetku
gradnje
Karavanškega
predora
je predsednik
zveznega
izvršnega
sveta SFRJ
Veselin
Džuranović
v Celovcu
sprejel
predstavnik
koroških
Slovencev

sična manjšinska politika, kakor se je uveljavila po prvi svetovni vojni v evropskem prostoru s posebno manjšinsko stranko, ki se opira zgolj na nacionalno svojstvenost, ne more rešiti nacionalnega vprašanja v smislu zblizanja med narodi, marveč s poudarjanjem nacionalnih razlik in neupoštevanjem skupnih socialnih in gospodarskih, pa v gotovi meri prav tako skupnih kulturnih in družbeno-političnih interesov obeh narodov v deželi manjšino tira le v popolno izolacijo. Hkrati tako imenovana klasična manjšinska politika v bistvu nasprotuje celo načelu enakosti vseh državljanov pred zakonom, ker zavednim pripadnikom manjšine bolj ali manj onemogoča sodelovanje in uveljavljanje v družbenem prostoru, v katerem živijo, ko jih omejuje zgolj na ozki krog manjšine, ki v zapadni demokraciji kot manjšinska stranka že zgolj številčno ne more pomembno, kaj šele učinkovito poseči v reševanje nacionalnih, še manj pa drugih družbenih problemov, kot so vprašanja kulturne, socialne in gospodarske politike in podobna druga vprašanja.

Orientacija Zveze slovenskih organizacij na Koroškem, da se odpove klasični obliki politične „manjšinske stranke“, se sicer kaže kot depolitizacija, v resnici pa pomeni šele dejansko vključitev našega človeka v politično in družbeno življenje dežele in države.

Na osnovi teh načel so se že takoj od vsega začetka in sicer že na ustanovnem občnem zboru vključile v ZSO vse narodne organizacije in ustanove, ki so se zavedale življenjske potrebe najožje povezanosti z matičnim narodom za obstoj manjšine in odklanjanje kominformske in emigrantske gonjo proti novi napredni družbeni ureditvi v Jugoslaviji.

Zveza slovenskih organizacij na Koroškem je v izvajanju tega svojega političnega koncepta agirala v dveh smereh: po eni strani si je prizadevala za akcijsko enotnost koroških Slovencev v borbi za skupne nacionalne in

terese ne glede na različne politične in svetovno-nazorne poglede, po drugi strani pa se je trudila, da bi z enakopravno vključitvijo v politično in družbeno življenje države in dežele dosegla enakopravnost slovenskega človeka in možnost soodločanja v vprašanjih, ki jih postavlja pred človeka sodobna družba.

Individualno vključevanje naših napredno usmerjenih ljudi v Socialistično stranko in njena podpora pri predsedniških, državnih in deželnih volitvah sta bili po posledicah kominformske politike in pariške odločitve o mejah vsekakor pot iz izolacije, ki jo je večina našega ljudstva pozdravila in tudi ob nezadovoljivem razumevanju in skromnem priznanju s strani SPÖ podpirala v pričakovanju, da bosta s tako politično prakso končno zmagali strpnost in razsodnost v odnosih med obema narodoma v deželi.

Na žalost pa Socialistična stranka tudi potem, ko je postala kakor v deželi odločilna sila tudi v državi, kljub nekaterim prvotnim malenkostnim concessions manjšini, ni pokazala potrebne odpornosti proti naskoku nemških nacionalistov, ki je imel za cilj preprečitev ali vsaj utesnitve pravic slovenske manjšine, in je po pogromih nemških nacionalistov proti slovenski narodni skupnosti leta 1972 končno popolnoma kapitulirala pred temi silami in postala v hudo škodo tudi razvoja napredka in demokratizacije v deželi in državi dejanski izvrševalec nemškonacionalističnih zahtev o ugotavljanju manjšine, ki je osnova za nesprejemljivo današnjo zakonito ureditev manjšinskega vprašanja potom tako imenovanega zakona o narodnih skupinah.

Ta razvoj obžalujemo, vendar krivda ne zadene nas, niti ni kriva tega razvoja naša načelna politična orientacija potrebe združitve vseh lastnih sil in sodelovanja z demokratičnimi silami večinskega naroda v borbi za dosego nacionalne enakopravnosti in za vseplošni družbeni napredek.

To politiko, za katero se brez ponovnega potiskanja manjšine v izolacijo še ni pokazala prava alternativa, bomo zato nadaljevali z neomejenim prizadevanjem za strnjeno enotnost v borbi za skupne nacionalne interese in z iskanjem in koriščenjem solidarnostne pomoči vseh demokratičnih sil večinskega naroda tako izven kakor tudi v okviru danih političnih struktur v korist izbojevanja naših pravic in v korist razvoja in krepitve resnične demokracije.

To je potrebno tem bolj, ker je pred 25 leti dne 15. maja 1955 podpisana državna pogodba tako osnova za obnovev demokratične in neodvisne Avstrije kakor osnova za zaščito obstoja in nadaljnjega razvoja slovenske narodnostne skupnosti.

Ni potrebno tukaj posebej ponavljati in zabeležiti poznanih varstveno-zaščitnih določil, ki jih vsebuje člen 7 državne pogodbe, pač pa je treba ponovno jasno poudariti, da 25 let po podpisu te za obnovev demokratične in neodvisne Avstrije prav tako kakor za obstoj in razvoj slovenske narodnostne skupnosti merodajne mednarodne pogodbe v njej vsebovana določila čle-

na 6 glede človekovih pravic, člena 7 glede pravic slovenske in hrvaške manjšine, člena 8 glede demokratičnih ustanov, člena 9 glede razpustitve nacističnih organizacij in člena 10 glede posebnih določil o zakonodaji še vedno niso zadovoljivo ali pa sploh še niso rešena.

Te potrebne ugotovitve vsekakor niso razveseljiva bilanca ob 25-letnem jubileju podpisa avstrijske državne pogodbe.

V razburkanem političnem vzdušju po kominformski resoluciji in po pariški odločitvi glede mej je bilo brez dvoma najpomembnejše dejanje Zveze slovenskih organizacij na Koroškem le nekaj mesecev po njeni ustanovitvi, ko je pridobila Narodni svet koroških Slovencev za skupno spomenico z dne 11. oktobra 1955 o problematiki izvedbe člena 7 državne pogodbe. S to akcijo je ne le formulirala še danes veljavno platformo narodno-političnih zahtev koroških Slovencev, ampak ie z njo uveljavila tudi načelo, da obe slovenski osrednji organizaciji v akcijah za doseg tega programa in sploh v vseh zadevah, ki se tičeio narodnega položaja slovenske narodnostne skup-

Ze četrtič so se zbrali predstavniki manjšin iz sosednih držav na tradicionalnem srečanju narodnosti

nosti, nastopata skupno. Načelo skupne akcije pri tem ne temelji na nekdanjem strankarskem slogaštvu, ampak na prepričanju, da so narodno-politična vprašanja, predvsem pa problematika izvajanja člena 7 skupna zadeva vseh koroških Slovencev ne glede na njihovo svetovno-nazorno in strankarsko-politično opredelitev.

Ta načelna praksa je v naslednjih letih vse do danes bila uspešno uveljavljena, da more le manjšina sama biti subjekt in suveren svojih narodnih teženj in predstavlja le osrednji organizaciji, ki združujeta vse narodne sile, njeno legitimno zastopstvo.

Koroški Slovenci smo potem svojih osrednjih organizacij — to naj bo še ponovno poudarjeno — torej že pol leta po podpisu državne pogodbe posredovali avstrijski vladi „Spomenico koroških Slovencev“ z izčrpno interpretacijo in s konkretnimi predlogi, kako si kot prizadeta manjšina zamišljamo izpolnitev člena 7 državne pogodbe in ureditev vprašanj v zaščito obstoja in nadaljnjega razvoja naše narodnostne skupnosti. Te svoje predloge smo v številnih nadaljnjih vlogah in zlasti še

v „Spomenici ob 20-letnici podpisa državne pogodbe“ ponovno potrdili, dopolnili in jih prikojili potrebam današnjega časa in modernega družbenega razvoja.

Vlada pa je šla mimo in preko vseh naših predlogov in sklenila dne 7. julija 1976 manjšinsko ureditev potem tako imenovanega zakona o narodnih skupinah, ki ni ne izpolnitev člena 7 državne pogodbe niti ne izpolnitev slovesnih obljub koroške deželne vlade pred šestdesetimi, pred petintridesetimi in pred petindvajsetimi leti.

To je situacija naše narodnostne skupnosti na pragu jubilejnega leta 1980!

Ali naj zato obupamo? Ne, stokrat ne! Tisti, ki ima oblast v rokah, lahko sicer „rešuje“ vprašanja manjšine tudi proti volji prizadete manjšine, brez nje in proti njej — dokončno besedo pa bo kljub temu vedno imela le prizadeta manjšina sama, ker gre za njene legitimne pravice in za njen življenjski obstoj, in to vse dotlej, dokler njena življenjska vprašanja ne bodo dokončno zadovoljivo rešena!

● S samorastniško trdoživostjo smo pred 60 leti kljub težkemu položaju po odcepitvi od narodne celote obnovili vse uničene narodne ustanove;

● z vključitvijo v NOB na strani matičnega naroda smo kljub nasilni preselitvi in nacistični uničevalni mašineriji preživeli najtežjo dobo naše narodne zgodovine in si priborili osnovo svojih pravic — člen 7 v avstrijski državni pogodbi;

● s široko politično orientacijo ZSO smo kljub kominformskim, emigrantskim, državnim in cerkvenim težnjam in ukrepom, da bi nas razbili in s tem uničili, prebredli popolno politično izolacijo in združili spet vse narodne vrste v akcijsko enotnost za borbo za dosego enakopravnosti na domači zemlji;

● s strnjeno enotnostjo vseh narodnih sil tako izven političnih struktur,

Ob 25-letnici „športnega društva Zahomec“ je Zveza slovenskih zadrug v Celovcu razpisala „Ziljski pokal“, ki ga je umetniško oblikoval akad. kipar prof. Stojan Batič

kakor tistih, ki so politično angažirani v v državnem in deželnem zboru zastopanih strankah, smo ob podpori avstrijskih demokratičnih sil izvedli uspešen bojkot proti preštevanju;

● z gospodarsko krepitvijo našega človeka z ustvarjanjem delovnih mest na samem kraju njegove naselitve in s povečano skrbjo ter zavzetostjo za ohranitev njegove nacionalne identitete z izgradnjo otroško-varstvenih in kulturno-prosvetnih ustanov in zlasti osrednjega Slovenskega kulturnega doma v Celovcu bomo s široko solidno mobilizacijo vseh narodnih sil, kjerkoli imajo svoje politično torišče, ob solidarnostni podpori avstrijskih demokratov in v najtesnejši povezanosti z matičnim narodom zaustavili nadaljnje odseljevanje našega človeka in prebili tudi trenutno otrpelo strnjeno nemško nacionalno fronto trostrankarskega sporazuma in ustvarili bazo za potreben dialog in sodelovanje z vlado, ki sta tudi po priznanju avstrijske zvezne vlade najboljša pot za urejanje vseh vprašanj, ki se tičejo položaja in pravic slovenske in hrvaške manjšine.

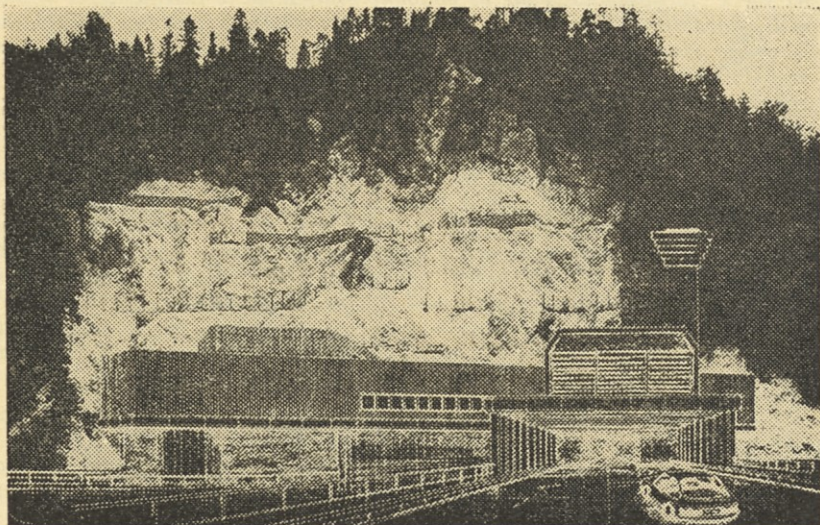
Kot odločni in zavestni pristaši politike zblžanja in sodelovanja med narodi smo prepričani, da je le v mirnem vzdušju strpnosti in sožitja mogoče reševati tudi narodna vprašanja.

Zato pozdravljamo razvoj izboljšanja sosedskih odnosov med republiko Avstrijo in SFRJ Jugoslavijo, ki se je pokazalo ob koncu preteklega leta ob uradnem obisku jugoslovanskega zveznega sekretarja za zunanje zadeve Josipa Vrhovca na Dunaju in o priložnosti srečanja predsednika zveznega izvršnega sveta SFRJ Veselina Djuranoviča z zveznim kanclerjem dr. Brunom Kreiskym ob slovesnosti pričetka del za Karavanški predor.

Mnenja smo zato, da je prav letošnje leto številnih jubilejev, ki zadenejo še posebej našo narodnostno skupnost, ugodna priložnost za rešitev odprtih vprašanj in za izpolnitev večkratnih slovesnih obljub v korist naše narodnostne skupnosti. Nadaljnje zavlačevanje je lahko samo v škodo nadaljnjemu razvoju dobrososedskih odnosov in mirnemu sožitju v deželi.

Dr. Franci Zwitter
predsednik Zveze slovenskih organizacij
na Koroškem

Gradnja
cestnega
predora pod
Karavankami
— nova
manifestacija
mednarod-
nega
sodelovanja

Petintridesetletnica osvoboditve

Leto 1980 praznujemo kot jubilejno leto — kot petintridesetletnico miru.

Kaj pomeni mir, ve posebno dobro tisti, ki je preživel vojno, ko je bilo ljudstvo lačno, slabo oblečeno, ko so gorele cele vasi in naselja, ko je tekla kri. Zadnja vojna se ni odigravala samo na regularnih bojiščih. Vsa zemlja, ki jo je preplavila Hitlerjeva vojska, je trpela, pa se tudi bojevala proti vojni — za mir. Vsi narodi Evrope so se uprli nacifašizmu, eni bolj uspešno in drugi manj. Najbolj trd in hkrati tudi najbolj uspešen pa je bil partizanski boj na ozemlju, kjer prebivajo slovanski narodi; še zlasti na Balkanu in v Jugoslaviji. Ta boj pa je bil tako uspešen samo zato, ker je obstajala organizacija, ki je imela zaupanje širokih ljudskih množic, organizacija, ki je prisluhnila dogajanjem v svetu in srčnemu utripu lastnih narodov — Komunistična partija Jugoslavije pod vodstvom tovariša Tita.

Temu protifašističnemu osvobodilnemu boju smo se priključili tudi koroški Slovenci in z nami mnogi nemško govoreči avstrijski demokrati. Prvič v zgodovini našega naroda smo tudi koroški Slovenci izšli iz boja kot zmagovalci. V vseh prejšnjih vojnah, ki so si sledile v Evropi kot letni časi, so bili slovenski fantje vpreženi v vojskovanje kot klavna živina, krvaveli so za tuje imperialistične interese na vseh bojiščih in iz vojne so izšli kot premaganci. Iz druge svetovne vojne, ki jo je zanetil Hitler s svojimi privrženci, pa smo prvič v zgodovini izšli kot zmagovalci. Tega dejstva se moramo vedno zavedati.

Zavedati pa se je tudi treba, da se je proti vojni možno upreti. To je dokazala v drugi svetovni vojni prav partizanska borba. Za vse čase je zgubilo veljavo načelo, da „vojne so bile in vojne vedno bodo“ ali „vojne morajo biti, ker je preveč ljudi na svetu“ in podobno. Take in podobne misli širijo le tisti, ki se iz vojne niso nič naučili. Pozabili so, ali sploh o tem še niso razmišljali oziroma nočejo razmišljati, ker še vedno živijo v miselnem svetu reakcionarne, najbolj nazadnjaške politike, ki hoče uveljavljati pravico močnejšega nad šibkejšim. Za te sile je demokracija nekaj, kar si krijijo po svoji volji in le sebi v korist.

Petintrideset let mineva od konca druge svetovne vojne. To je dolga doba, ki obenem tudi potrjuje pravilnost trditve, da vojne niso potrebne, da so oboroženi spopadi največje zlo za narode in človeštvo sploh. Med prvo in drugo svetovno vojno je minilo le dobrih dvajset let; od konca druge svetovne vojne pa je že petintrideset let, ker so se ljudje iz težkih izkušenj tudi nekaj naučili. Spoznali so, da se je vojni možno upreti, da se je za mir vredno boriti. Zadnja svetovna vojna je pomorila 55 milijonov ljudi; koliko je bilo uničenega narodnega premoženja kot produkta delovnih ljudi vsega sveta, pa si lahko samo predstavljamo, če upoštevamo, koliko stane eno letalo ali en tank ...

Da živimo v Evropi že petintrideset let v miru, se imamo v prvi vrsti zahvaliti dejstvu, da je bil vojaško poražen in uničen največji napadalec, nemški imperializem, saj je bila ravno imperialistična Nemčija tista, ki je v dobi enega četrtsotletja sprožila kar dve svetovni vojni. Današnja razkosanost Nemčije na dve državi je torej le posledica njene krivde, ki ima svoje korenine v preteklosti.

Ko obhajamo petintridesetletnico osvoboditve, lahko upravičeno trdimo, da si najmanj 95 odstotkov vsega človeštva želi mir. Vendar pa se ne smemo pustiti uspevati, da bi počivali na lovorikah zmagovalcev. Mir je še vedno ogrožen in zanj se je treba nenehno boriti — na vseh področjih političnega, kulturnega in gospodarskega življenja. Delati je treba proti tistim dejavnikom, ki širijo medsebojne prepire, ki načrtno škujajo človeka proti človeku in narod proti narodu, ki netijo sovraštvo med državami in s tem ustvarjajo pogoje za zopetne spopade, za novo vojno, zavedajoč se, da je vojne lahko voditi samo v pogojih, kjer se ljudje, narodi in države med seboj sovražijo.

Ob petintridesetletnici miru v Evropi in na naših domačih tleh, ko spričo razmeroma visoke blaginje živimo v zavesti, da smo za jutrišnji dan oskrbljeni, občutimo zadoščenje, da smo k temu razvoju prispevali tudi koroški Slovenci. Pomagali smo kot zavezniški vojaki demokratičnih narodov premagati Hitlerjevo Nemčijo in zgraditi temelje novi demokratični Avstriji. Zato pa bomo od Avstrije tudi vedno spet zahtevali, da upošteva to zgodovinsko dejstvo. Člen 7 avstrijske državne pogodbe je težko priborjen sad naše borbe in te pridobitve si koroški Slovenci nikdar ne bomo pustili vzeti ali prekrojiti od elementov, ki so bili zvesti hlaptci nacističnega režima. Vedno se bomo opirali na našo zgodovino težkih preizkušenj minule borbe proti fašizmu in tudi tistim rojakom, ki niso doživljali strahot zadnje vojne in junaštva našega naroda, iskreno polagamo na srce, da se oprejo na narodno zgodovino — saj zgodovina je in bo ostala odskočna deska za uspešno politiko koroških Slovencev tudi v bodočnosti.

Nas, ki smo na podlagi težkih izkušenj v preteklosti iskreno zaskrbljeni za mir, bodri in vzpodbuja dejstvo, da so se mnogi narodi že organizirali v boju proti novim vojnám. Svoječas tega ni bilo; organizirani so bili samo tisti, ki so netili oborožene spopade. V Havani pa se je lani zbralo nad sto narodov na konferenci neuvrščenih držav in ta konferenca je imela v programu boj za mir. Več kot ena tretjina vseh ljudi na svetu je torej že organiziranih proti netilcem vojn, proti strahotnemu oboroževanju — za pravične odnose med narodi, za lepše življenje vseh ljudi v svetu miru in pravice.

To pa je tudi najdragocenejša zavest ob letošnji petintridesetletnici osvoboditve in miru.

Karel Prusnik

Grob
narodnega
heroja
Matije
Verdnika-
Tomaža
na poko-
pališču
v Svecah
je le eno
izmed
številnih
grobišč
na južnem
Koroškem,
kjer je
pokopanih
okoli 500
partizanskih
borcev,
padlih
za svobodo
v borbi
proti fašizmu

Vedeti moramo, kako naprej

Ena od stalnih nalog, ki jih imata osrednji organizaciji Slovencev v Avstriji in njuni funkcionarji, je prav gotovo tudi stalno razčlenjevanje narodnostnega političnega položaja, v katerem se nahajamo, ciljev, ki si jih moramo glede na ta položaj zastavljati, ter seveda sredstev in političnih zavezništev, ki jih moramo uporabiti, da bomo svoje cilje kar najhitreje in najbolj učinkovito dosegali. Seveda moramo biti do sebe tudi kritični: nenehno moramo ugotavljati ne le to, kje smo dosegli uspehe, marveč predvsem to, kje se naša akcija zaustavlja in zakaj se zaustavlja.

Ko si začrtujemo nadaljnjo pot našega narodnopolitičnega delovanja, se moramo torej učiti ne le iz uspehov, marveč tudi iz napak. Ko se odločamo za nove akcije, moramo znati upoštevati vse nove politične okoliščine, ki so rezultat nenehnega spreminjanja gospodarskih in družbenopolitičnih razmer na območju, na katerem živimo.

V zadnjih letih smo bili Slovenci v Avstriji v ospredju zelo intenzivne razprave o koroški in avstrijski družbi, o narodnostnih pravicah in pogojih, v katerih žive narodnostne manjšine, ter o omejenem obsegu demokracije v Avstriji nasploh. Prav s pomočjo te razprave in pa seveda v vsakodnevnem boju za pravice Slovencev v Avstriji vse večji del pripadnikov našega naroda v Avstriji spoznava:

- da je narodnoosvobodilni in protifašistični boj kot boj zoper nasilje nad narodi in za njihovo enakopravnost tisti, na katerem temeljijo naše, v sedmem členu državne pogodbe zapisane pravice in katerega najboljše izročilo prevzemamo;
- da je boj za narodnostne pravice in socialno enakopravnost del sploš-

nega boja za demokratizacijo odnosov v avstrijski in koroški družbi;

- da je reševanje narodnostnega vprašanja tesno povezano z bojem za socialno in gospodarsko preobrazbo;
- da je usoda slovenskega naroda v Avstriji odvisna predvsem od nas samih, od tega, kako odločno se bomo bojevali za pravice do obstoja in razvoja;
- da je eden od pogojev za uspešen boj akcijska enotnost Slovencev v Avstriji;
- da smo del avstrijske družbe in slovenskega naroda, ki se razteza preko več meja;
- da je povezava z matičnim narodom pogoj za ohranitev naše narodne in kulturne identitete.

Takšni narodnopolitični orientaciji se ne pridružuje le vse več Slovencev, marveč tudi vse več nemškogovorečih državljanov, ki so znali odkriti povezanost med vprašanjem demokracije za vse narodnosti in vprašanjem demokracije za vse državljane.

FRONTNA ORIENTACIJA V BOJU ZA NARODNE PRAVICE

Ob spoznavanju navedenih političnih stalnic v naši narodni politiki v zadnjih letih izgrajujemo Zvezo slovenskih organizacij na Koroškem kot frontno narodnopolitično organizacijo, v kateri delujejo pripadniki slovenske narodne skupnosti iz različnih političnih taborov v boju za izpolnitev člena 7 ter za doseg socialne in narodne enakopravnosti.

Takšna narodnopolitična orientacija se vedno bolj uveljavlja kot univerzalna oblika boja slovenske narodne skup-

nosti na Koroškem, to v prvi vrsti zato, ker skuša doseči in zajeti v boju za narodne pravice najširše kroge slovenskega naroda na Koroškem. Pri tem političnem izhodišču narodne zavednosti posameznika ne merimo po tem, za katero stranko ali volilno skupnost bo oddal glas, marveč edino po tem, kako dosledno se bo v politični skupini, s katero se povezuje, nenehoma zavzemal in se boril za uresničitev narodnostnih pravic Slovencev na Koroškem.

Rezultati takšne orientacije so v zadnjih letih kljub nesprejemljivi sedmoulijski zakonodaji in kljub nezadovoljivemu položaju naše narodne skupnosti na dlani. Pridobitve, kot so vrtci, kulturni domovi, gospodarski objekti in tudi delno uveljavljanje slovenščine v javnosti, so bile mogoče le tako, da smo po posameznih občinah in krajih vključevali v konkretno narodnopolitično delo vse Slovence ne glede na ideološko pripadnost. Zato je razumljivo, da je vsako oženje te široke narodnopolitične fronte na ožjo idejnopolitično enotnost ovira, katere posledica so lahko neuspehi v našem boju. Tudi v naši organizaciji se vedno znova dogaja, da nekateri **ne morejo ali pa nočejo razumeti** osnovnih izhodišč frontovske orientacije ZVEZE SLOVENSKEGA NARODA. Da to v prvi vrsti škoduje delu in ugledu Zveze same, nam mora biti jasno.

Zato je glavni pogoj za nadaljnje izgrajevanje Zveze kot frontne narodnopolitične organizacije, v kateri delujejo pripadniki slovenske narodne skupnosti iz različnih političnih taborov v boju za izpolnitev člena sedem, pravica do enakopravnega delovanja in soodločanja vseh delov fronte. Predvsem pa taka narodna politična orientacija narekuje visoko stopnjo moralne zrelosti in globoko predanost našim osnovnim ciljem — dosegi popolne socialne in nacionalne enakopravnosti slovenskega naroda na Koroškem.

KOROŠKI SLOVENCİ KOT DEL AVSTRIJSKE DRUŽBE

Slovenci v Avstriji smo sestavni del koroške in avstrijske družbe. To pomeni, da vplivajo vse družbenopolitične odločitve, ki jih sprejemajo na občinski, deželni ali zvezni ravni različne politične skupine, tudi na pripadnike slovenske narodne skupnosti na Koroškem. Zato smo mnenja, da je pravica, dolžnost in naloga slovenske narodne skupnosti na Koroškem, skrbeti za to, da bo s svojimi pogledi vedno prisotna na vseh tistih političnih ravneh, kjer se sprejemajo odločitve o nadaljnjem družbenopolitičnem razvoju koroške in avstrijske družbe in s tem tudi naše narodne skupnosti. Vemo, da je to v koroških političnih razmerah izredno težko in na nekaterih ravneh takorekoč nemogoče. Kljub temu pa se moramo zavedati, da smo in da ostajamo tudi v bodoče del avstrijske družbe in da se ne moremo odreči naši vlogi pri sooblikovanju te družbe in s tem tudi naše nadaljnje usode.

KOROŠKI SLOVENCİ KOT DEL SLOVENSKEGA NARODA

Četudi del avstrijske družbe, smo koroški Slovenci hkrati tudi del slovenskega naroda glede na naš zgodovinski razvoj, naš jezik in našo kulturo. Ta posebnost Slovencev avstrijskih državljanov je tudi jasno zapisana v avstrijski ustavi, posebno v 7. členu avstrijske državne pogodbe. Izhajajoč iz našega osnovnega narodnostnega cilja — ohraniti poznejšim generacijam slovenski jezik in slovensko kulturo in s tem narodnostno identiteto, to pa pomeni ostati tudi v prihodnosti del slovenskega naroda — je nujno potrebno, da se na eni strani vsestransko zavzemamo za čim bolj poglobljene kulturne, športne, gospodarske in druge stike med nami in matičnim narodom v Sloveniji ter njegovimi deli v Italiji in na Madžarskem, na drugi strani pa

se v avstrijskem prostoru povezujemo z vsemi tistimi demokratičnimi silami, ki priznavajo in spoštujejo naše narodnostne pravice. Naš politični boj je v zadnjih letih pokazal, da so to predvsem demokratične in napredne sile avstrijske družbe. Ko se vsestransko povezujemo z matičnim narodom, ustvarjamo hkrati pogoje za boljše politične, kulturne in gospodarske odnose med Koroško in Slovenijo ter med Avstrijo in Jugoslavijo.

Ne samo zgodovina, tudi sedanjost dokazuje, da imajo nazadnjaške in nacionalistične sile konkreten politični interes, da prihaja do zaostrovanja odnosov med Koroško in Slovenijo ter Jugoslavijo in Avstrijo. Kajti razvoj je pokazal, da v zaostrenih političnih odnosih ob meji in v nacionalističnem vzdušju te sile na razmeroma lahek način vodijo svojo politiko, ki je zgrajena na šovinizmu in nacionalnem sovraštvu.

Gledano v tej luči, krepí sleherno politično zaostrovanje ob meji nemškonacionalistične sile in jim omogoča večji maneverski prostor. Nasprotno pa dobrososedski odnosi, ki temeljijo na **konkretnih oblikah medsebojne-**

ga sodelovanja in zaupanja ter na stalnem izboljševanju položaja obmejnega prebivalstva, krepíjo sile demokracije in napredka ter onemogočajo nacionalistične in šovinistične sile in jih izrivajo s politične scene.

Zato je naš dolgoročni interes, da maksimalno prispevamo k dobrososedskim odnosom in h krepitvi obmejnega sodelovanja in s tem stalno krepimo položaj slovenske narodne skupnosti na Koroškem.

NAŠI NARODNOSTNI CILJI MORAJO BITI JASNI IN KONKRETNI IN ŠIRŠIM SLOVENSKIM TER NEMŠKOGOVOREČIM KROGOM RAZUMLJIVI; BITI PA MORAJO HKRATI SESTAVNI DEL DEMOKRATIČNIH ZAHTEV CELOTNEGA JUŽNOKOROŠKEGA PREBIVALSTVA.

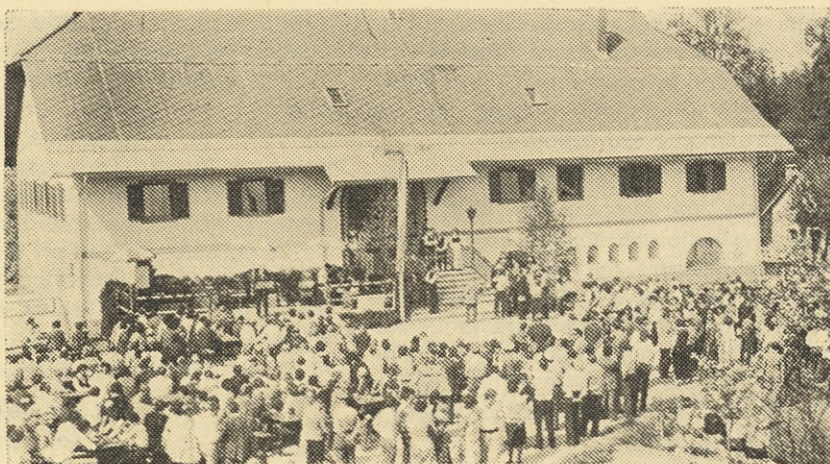
Kot del avstrijske družbe moramo biti živo angažirani za pospešeno demokratizacijo družbenopolitičnih odnosov. Kot del slovenskega naroda pa moramo naše narodnostne cilje čim bolj jasno konkretizirati.

Mislím, da sta bili tukaj narejeni v preteklosti dve strateški napaki. Prva je bila v tem, da je bila zahteva po izpolnitvi 7. člena državne pogodbe postavljena vedno samo načelno in pre-

**Naša
samopomoč:
otroški vrtec
v Šentprimozu**

**Naša
samopomoč:
kulturni dom
na Radišah**

malo konkretno. Zato samo slovensko ljudstvo pogosto ni imelo jasne predstave o tem, kako naj bo konkretno videti izpolnitev 7. člena.

Druga strateška napaka po mojem mnenju izvira iz prve, namreč iz dejstva, da dolgo časa nismo znali konkretno povedati, kaj si predstavljamo pod izpolnitvijo pravic iz sedmega člena državne pogodbe. Zato se je namreč v letih 1970, 1971 in 1972 dogajalo, da smo celotno narodnostno politiko omejevali na zahtevo po dvojezičnih krajevnih napisih, namesto da bi zahtevali strokovno srednjo šolo, dvojezične vrtce, sprejemanje sporedov ljubljanske televizije in vrsto drugih stvari; marsikatero od teh bi si tedaj lahko izborili, če bi dejansko vedeli, kaj pravzaprav hočemo. Tako pa je tudi med Slovenci na Koroškem nastal vtis, da so prav dvojezični krajevni napisi — ki brez dvoma sodijo med pravice iz sedmega člena državne pogodbe, o tem ne more biti nobenega dvoma — najbolj pomemben del narodnostnih pravic, da so za obstoj Slovencev najbolj odločilni, medtem ko so vse druge zahteve manj pomembne.

Temu pa ni tako: seveda se je treba bojevati za dvojezične krajevne napise, bojevati pa se je treba tudi za dvojezične vrtce in šole, za dvojezič-

no televizijo, za gospodarski razvoj, ki manjšino utrjuje na njenem tradicionalnem naselitvenem ozemlju, in še za marsikaj drugega. Prav zato sodim, da je osredotočenje boja na dvojezične krajevne napise povzročilo določeno demobilizacijo določenega dela našega slovenskega prebivalstva, tako kot je povzročilo demobilizacijo tudi napačno razumljeno geslo o internacionalizaciji našega problema. Namesto da bi pod internacionalizacijo razumeli širjenje našega lastnega boja tudi na mednarodno prizorišče, so skušali nekateri z internacionalizacijo naš boj prepustiti v reševanje drugim; marsikdo je mislil, da bodo naše osnovne narodnostne probleme za nas in v našem imenu reševali drugi.

ZAKLJUČNE MISLI

Zaključek tega razmišljanja je preprost: Postopno vključevanje slovenskega naroda v Avstriji v gospodarske in druge tokove, ki bodo med Avstrijo in Jugoslavijo iz leta v leto gostejši, ker tako zahteva razvoj. Svojo novo ekonomsko eksistenco lahko najde manjšina samo v tem razvoju.

Vztrajanje pri akcijski enotnosti ne glede na ideološko ali strankarskopolično opredeljevanje, pri čemer bo ta akcijska enotnost toliko bolj trdna, kolikor bolj oprijemljivi bodo cilji našega

boja — okoli konkretnih ciljev, kot so boj za dvojezičen vrtec, gradnja kulturnega doma, prizadevanje za delovno mesto v domačem kraju itd., se menda nimamo kaj prepirati!

Politična aktivizacija pripadnikov slovenskega naroda povsod tam, kjer lahko vplivajo na sprejemanje političnih odločitev; nobeno bojišče ni takšno, da bi ga smeli zanemariti. Reševanje narodnostnega vprašanja skupaj z drugimi gospodarskimi, socialnimi in podobnimi vprašanji ter solidarnost z nemškimi demokrati pri reševanju teh vprašanj.

Kar zadeva samo ZSO, bomo morali doseči, da bo v prihodnje naš teren s svojimi željami in zahtevami še bolj prisoten pri vodenju organizacije in da bo hkrati organizacija tudi bolj prisotna na terenu. Tudi tako bomo namreč uspeli dati boju za sedmi člen državne pogodbe konkretno vsebino. Lotiti pa se bomo morali pri tem tudi tistih krajev, kjer smo Slovence že sami opisali; pa ne samo krajev, marveč tudi slojev — delavcev, obrtnikov in drugih, ki so po naši krivdi zaostali za nami.

dipl. inž. Feliks Wieser
sekretar ZSO

Tovarna „Obir“ na Reberci —
sad prizadevanj za delovna mesta
v domačem kraju

Položaj beneških Slovencev

Z raznih strani se piše in govori, da doživljajo v zadnjih letih beneški Slovenci svoj prvi narodnostni preporod. Ali to drži ali ne? S tem svojim prispevkom bom poskušal dati odgovor na to vprašanje.

Najprej kratek oris zgodovine beneških Slovencev.

Živimo v videmski pokrajini, v majhni, hriboviti deželici, ki meri komaj 516 km². Beneška Slovenija leži med srednjo Sočo in Idrijo na vzhodu ter Tilmentom in Bello na zapadu. To ozemlje je razdeljeno v šestnajst slovenskih in narodnostno mešanih občin. Ob priključitvi k Italiji leta 1866 je v teh občinah govorilo slovenski 5776 družin.

občina	celotno štev. družin	od teh je govorilo slovenski celotno	%
Ahten	311	295	94,8
Brdo	484	469	96,9
Dreka	218	218	100,0
Fojda	320	280	87,5
Gorjani (Montenars)	115	112	97,4
Grmek	261	261	100,0
Prapotno	355	208	58,6
Ravenca (Rezija)	1083	1077	99,6
Ronac*	257	254	98,0
Sovodnje	299	297	99,3
Srednje	294	294	100,0
Svet Lenart	449	448	99,8
Špeter Slovenov	589	573	97,7
Taipana (Platišče)	560	540	96,4
Tarčet*	329	328	99,7
Tavorjana	122	122	100,0
skupno	6046	5776	95,5

* Ronac in Tarčet sta bila kasneje združena v občino Podbonesec

Če računamo po 5,5 osebe na družino, dobimo 31.768 oseb, ki so tedaj govorile slovenski. Štetje pa je bilo pomanjkljivo. Saj niso n.p.r. navedli podatkov za občino Neme, kjer vendar govorijo sloven-

ski v Gorenjih Črnejah, Dobjah, Vižontu, Krnicah in Ramandolu. Prav tako niso upoštevali Slovencev v Smardeči, Šteli, Mali Mažeriji, Kuji (ki nosi v italijanščini ime Cuia Slava) in v Sedeli, ki spadajo v občino Čenta. V Beneški Sloveniji rojeni geograf Francesco Musoni, ki ugotavlja te pomanjkljivosti, ceni število beneških Slovencev za leto 1901 na 35.000. Z naravnim demografskim porastom smo v naslednjih letih presegli število 40.000.

Uradni Annuario statistico italiano pa je za leto 1914 poročal, da govori slovenski jezik v čedadskem okraju 32.317 oseb, v huminskem (Gemona) 2.123, v tumeskem 4681 in v čentskem okraju 12.892 oseb, skupno torej 53.003 osebe. Leta 1931, ko je bil fašizem na vladi in na delu, da bi zbrisal iz naših dolin in gora vsako slovensko sled, je ljudsko štetje še vendar ugotovilo, da govori slovenski 33.932 oseb.

Slovenska lipa

*Lepa je lipa bila, a nerodovitna.
Mehek les samo, zdravilen čaj
in pesniški navdih je dajala:
brezplodno je raslo slovensko drevo.*

*Zato smo na lipo cepili bučo,
ki zdaj koristno cveti in rodi.
Veter ji v vejah veselo buči
in buče na lipi pobožno donijo.*

*Zven teh rumenih zvonov
oznanja prek širnih planjav:
pod Triglavom slovenski je raj,
gaj bučnih lip in bučni čaj.*

*In vsi prašiči ob lipovi piči
postanejo lirični, pojejo v zboru
ob luninem svitu spomladi.
Zdaj vsako prase iz človekoljubja rase.*

Marko Kravos

Žalostna je zgodovina in usoda beneških Slovencev. Na današnjem ozemlju živijo že nad 1300 let in menjali so se jim gospodarji eden za drugim in vsi so težili za tem, da bi to preprosto in pokorno ljudstvo čimprej raznarodili ter asimilirali.

Vrhunec preganjanja je bil dosežen pod fašizmom, ko so prepovedali celo slovensko molitev po cerkvah. Zavedne slovenske duhovnike so premeščali v italijanske kraje, namesto njih pa so prihajali nasprotniki našega jezika. Vendar nas niso strli. Če jim ni uspela asimilacija, se moramo zahvaliti predvsem zavednim slovenskim duhovnikom, narodnemu buditelju in pesniku Ivanu Trinku ter trdni zakoreninjenosti našega človeka na domači zemlji.

Kako je bilo z beneškimi Slovenci po drugi svetovni vojni

Meseca aprila 1945 so zavezniške sile, ob aktivnem sodelovanju odporniškega gibanja, premagale fašizem. Naši beneški partizani so se borili v edinih slavnega IX. korpusa. Beneški Slovenci so pričakovali po osvoboditvi priznanje svojih pravic, za katere so se borili in umirali naši najboljši sinovi. Na žalost, njih nade in pričakovanja se niso uresničila. Fašistični ustroj je bil premagan, ne pa njegov duh. Namesto, da bi nova, demokratična Italija priznala beneškim Slovincem svoje narodnostne pravice, ki jih je bil obljubil prvi predsednik poveljne demokratične vlade, Ferruccio Parri, se je proti njim nadaljevalo preganjanje in vsakovrstno ustrahovanje, z oboroženimi trikolorističnimi tolpmi in sodnimi postopki. Namesto, da bi nagradili naše ljudstvo, naše partizane za prelito kri za svobodo, so postavili pred sodišče vse pripadnike takozvane „Beneške čete“ in jih tožili pred porotnim sodiščem v Firencah za veleizdajo!

Zaradi tega ustrahovanja, preganjanja, nezaslišanega terorja ter vsakovrstnih pritiskov, so beneški Slovenci čutili potrebo — prvič v svoji tisočletni zgodovini — da se organizirajo, da ustanovijo svojo lastno, slovensko in napredno organizacijo, da bi jih ščitila in da bi se v njej organizirano borili za svoje narodnostne, socialne, gospodarske in vse človečanske

pravice. To organizacijo so ustanovili skupaj z goriškimi Slovenci, ker tržaški Slovenci so bili nekako odrezani od nas, saj so imeli svoje Svobodno tržaško ozemlje, pod Zavezniško vojaško upravo do Londonskega sporazuma (leta 1954).

Tako je nastala pri nas leta 1949 Demokratska fronta Slovencev v Italiji (DFS) in se preimenovala v začetku leta 1954 v Socialistično fronto Slovencev v Italiji (SFS). Demokratična fronta Slovencev v Italiji je bila prva politična organizacija v zgodovini beneških Slovencev. Kot DFS smo se leta 1951 udeležili občinskih in pokrajinskih volitev.

Po razpustu naše prve politične organizacije smo zavedni in napredni beneški Slovenci — z namenom, da bi pritegnili v boj za naše pravice vsakega Slovence, ne glede na njegovo politično prepričanje — ustanovili prvo kulturno-prosvetno društvo „Ivan Trinko“, pod imenom našega narodnega buditelja. Člani društva so začeli s kulturno-prosvetnim delom. Več let je društvo samevalo. Razne njegove prireditve so bile slabo obiskane, ker je bilo bojkotirano iz vseh strani. Sovinisti in razni nacionalistični nestrpneži, ob prikriti ali manj prikriti pomoči in potuhi oblasti, niso hoteli prenehati z ustrahovanjem. V našem delu in boju smo se navezovali na demokratične sile večinskega naroda, a tudi v tem smo imeli težave in nerazumevanja. Toda z našim resnim in vztrajnim delom se je krog naših prijateljev, tako med Slovenci kot med naprednimi silami večinskega naroda, vedno bolj širil. Na naših prireditvah smo glasno in odločno zahtevali priznanje naših pravic. Začeti so morali govoriti o nas tudi tisti, ki so nas hoteli ignorirati za vsako ceno.

Naš glas in resnica o trpinčenem slovenskem narodu v videmski pokrajini sta končno prodrli v rimski parlament.

Prej so naš obstoj vsi, ali skoraj vsi zanikali. Danes je stvar taka, da sta se ustvarila v večinskem narodu, oziroma v političnih strankah dva tabora: prvi še vedno zanika naš obstoj, drugi pa nas priznava in se bori, da bi nam bile priznane narodnostne pravice, ki jih predvideva tudi ustava italijanske republike. Krog tega drugega tabora se vedno bolj širi in zato nismo pesimisti glede bodoče pozitivne rešitve takozvanega beneškega vpra-

šanja. V zadnjih letih se je ustvarilo pri nas bolj zdravo, demokratično ozračje. Krščanska demokracija, ki ima še vedno po naših občinah absolutno večino na parlamentarnih volitvah in ki nas delno priznava kot Slovence, vendar ima dvomno stališče do našega vprašanja, zgublja teren. Na zadnjih občinskih volitvah je celo zgubila nekaj občinskih uprav, katere so prišle v roke naših ljudi.

V tem novem ozračju izpričuje večjo življenjskost tudi naša narodna skupnost. Ustanavljajo se društvo za društvom, z delovanjem katerih krijemo danes celotno področje Beneške Slovenije. V tem bi jaz videl naš narodnostni preporod, če bi ne bilo tragedije emigracije, a k temu se bom še povrnil. Naša najbolj pomembna društva so: „Ivan Trinko“, Zveza sloven-

skih izseljencev iz Benečije, kulturno društvo „Rečan“, Študijski center „Nediža“, Beneško gledališče, Beneško planinsko društvo, Društvo beneških likovnih umetnikov in druga.

Ta društva, vsaj tista, ki sem jih omenil, so danes uradno priznana od oblasti in dobivajo — čeprav skromno — finančno podporo iz javnih sredstev avtonomne dežele Furlanije-Juljske krajine.

Člani naših društev in društva sama izhajajo iz različno-političnih nazorov, a je vsem skupaj cilj dosega naših narodnostnih pravic. Podlaga skupnega boja je Listina o pravicah Slovencev videmske pokrajine, ki so jo sprejela vsa društva in jo uradno predstavila na tiskovni konferenci v Vidmu dne 7. aprila 1978. Listina se glasi:

Slovenci v videmski pokrajini doživljajo zaradi potresa leta 1976 najbolj dramatičen trenutek v svoji zgodovini.

Posledicam dolgotrajne represivne politike, ki je potiskala slovensko narodnostno skupnost na rob dogajanja ter načela njene materialne in duhovne osnove, se zdaj pridružujejo posledice naravne katastrofe, ki ni pretresla samo družine in vasi, temveč tudi vse še ohranjene gospodarske in družbene strukture ter povzročila posledice, kakešnih ne zasledimo nikjer drugje.

Zrtve dvojne katastrofe se Slovenci v videmski pokrajini v trenutku, ko je hudo ogrožen njihov goli obstoj, obračajo s to listino na politične, družbene, kulturne in sindikalne dejavnike ter na vso javnost in v prepričanju, da pomeni ta skupnost neprecenljivo vrednoto za Italijo in da daje Furlaniji evropsko obeležje, pozivajo k solidarnosti z naporji za njeno rešitev.

Kakor je nujno obnoviti po potresu prizadete kraje, tako je na ozemlju, kjer živijo Slovenci, v prvi vrsti potrebno oživiti družbene in gospodarske strukture, kar bo tudi povračilo za škodo, ki so jo te strukture utrpeli zaradi političnih krivic.

člani
prosvetnega
društva
„Ivan Trinko“
iz Beneške
Slovenije
so obiskali
koroške
rojake

Da bo ta težavna akcija uspela, je treba pospešiti vračanje slovenske narodnostne skupnosti k svojemu narodnostnemu izvoru tudi s tem, da jo država kot tako prizna. Na ta način bo ponovno našla zavest same sebe in ob solidarnosti drugih Slovencev postala subjekt svojega preroda.

Ob trideseti obletnici ustave se Slovenci sklicujejo na njena še neveljavljena določila in zahtevajo uresničitev demokratičnih svoboščin, ki zagotavljajo posameznikom in skupnostim pravico do lastnega humanega razvoja, do svobode v pluralizmu spodbud v političnih, verskih in sindikalnih združevanjih, do izražanja misli v izvirni obliki, ki je vezana na materin jezik, do gospodarske svobode, ki naj jo zagotovi delo kot osnovna pravica.

Slovenci videmske pokrajine živijo že več ko tisoč let ob današnji vzhodni italijanski meji, na ozemlju, ki zajema več občin od Kanalske doline do reke Idrije. Porazdeljeni v štiri narečne skupine, so skozi stoletja ohranili svojo narodnostno in jezikovno identiteto, kar dokazujeta tako zgodovina, kot še danes živa kulturna dediščina, ki je med drugim tudi nasledek široke upravne in politične avtonomije, ki jo je to ozemlje v preteklosti uživalo kot mejni pas oglejskega patriarhata in beneške republike.

V ta okvir, ki vega do današnjih dni, spada nekaj beneških likovnih in literarnih spomenikov, ki zivcemajo častno mesto v zgodovini slovenske ustvarjalnosti.

Avtonomijo je po napoleonskih vojskah Avstrija ukinila in beneškim Slovincem ni bila več povrnjena, tudi po letu 1866 ne, ko so bili priključeni k italijanskemu kraljestvu. Nasprotno, od leta 1866 so začeli izvajati načrt, katerega cilj je bil izbrisati vse izvire lastnosti narodnostne skupnosti. Učinki te načrtne akcije trajajo še danes.

Državnemu aparatu je bila zaupana naloga, da prisili prebivalstvo zatajiti lastno kulturo, svoj jezik, še celo svoj izvor. Z nizkotno propagando se je posrečilo ustvariti v ljudeh občutek, da so zaradi svoje narodnostne pripadnosti manjvredni. Vsaka javna oblika slovenskega izražanja je doživljala napade, najuglednejši slovenski kulturniki, književniki, zgodovinarji in znanstveniki so bili preganjani.

Mladini je bilo onemogočeno slovensko izobraževanje v šoli; njej je bila celo zaupana naloga, da zatre rodno govorico. Represivna akcija je doživela višek z nastopom fašistične diktature, ko je prišlo celo do zaplomb katekizmov in do prepovedi rabe slovenskega jezika v cerkvi, kjer so mu ohranjali dostojanstvo, ga gojili in spoštovali.

Antifašistični boj in republiška ustava, ki sloni na načelih svobode, demokracije, enakopravnosti in pluralizma, na načelih torej, ki so idejna osnova za priznanje pravic Slovencev v videmski pokrajini, sta bila ob nacionalističnem pojmovanju državne enotnosti in ob sovražni politični volji neučinkovita.

Četudi je v boju za osvoboditev slovensko prebivalstvo zmoglo dati pomemben prispevek, je bila njegova odpornost po vojni s silo oslabljen. Tako se je lahko uveljavljala nacionalistična prevara, ki je zanikovala že sam obstoj Slovencev v videmski pokrajini.

To represivno akcijo, ki je prizadela demokratično zavest pomembnih osebnosti, združenj in političnih skupin, je spremljal, in to ne naključno, tragični pojav izseljenstva, ki je tu zadobilo razsežnosti množičnega odhajanja mladine in povzročilo demografsko krvavitev slovenske skupnosti, da se je v kratkem času zadnjih tridesetih let številčno znižala na polovico in se tako znašla na skrajnem robu golega obstajanja.

Resnost teh razmer je po drugi strani kljub vsemu pripeljala do utrditve zavestnih sil skupnosti in do prebuditve mladih moči. Čeprav je bila skupnost prizadeta v integriteti svoje etnične zavesti in socialno in gospodarsko potisnjena na rob, širi z obnovljeno skupnostjo in moralno prizadevnostjo živo tkivo kulturnih in emigrantskih društev. Kljub političnim oviram je tako lahko pognala in zrastle volja po prerodu Slovencev v videmski pokrajini.

Kot v drugih kritičnih trenutkih slovenske narodne zgodovine, se tudi danes na številnih množičnih kulturnih prireditvah, kakor so na primer tabori na Kamenici, zbirajo pripadniki skupnosti. Njihova različna mnenja in tendence najdejo stično točko v organizaciji obrambe skupnosti, naj bo na njenem lastnem ozemlju kot zunaj njega,

ter v opozarjanju izvoljenih organov in demokratičnih sil v Furlaniji, v deželi in v državi na problem Slovencev v videmski pokrajini.

Med najbolj pomenljivimi trenutki v enotnem delovanju društev je bila organizacija velikodušne pomoči, ki jo je Slovenija nudila po potresu prizadetim krajem. Ta pomoč je pokazala na možne oblike sodelovanja in izmenjavanja misli med Furlanijo in Slovenijo v skladu z duhom osimskega sporazuma, ki je prav tedaj stopil v veljavo.

S to pogodbo, ki je porok za stabilnost meja in zaželeno prijateljsko sodelovanje med Italijo in Jugoslavijo, je neopravičljiv kakršenkoli političen izgovor proti priznanju pravic slovenske skupnosti v videmski pokrajini, pravic, ki so po ustavi enake pravicam tržaških in goriških Slovencev.

Slovenci v videmski pokrajini odločno odklanjajo vsakršno razlikovanje med njimi in drugimi deli slovenske skupnosti, ker je to jasen poskus nadaljevanja politike, ki jih je doslej izolirala in potiskala na raven krajevne posebnosti. Nasprotno, poudarjajo nujnost ukrepov, ki naj popravijo sedanje stanje kulturnega razkroja, v katerem so se znašli zaradi dolgotrajnega izvajanja take politike.

Slovenska skupnost v videmski pokrajini, danes porazdeljena in narečne skupine, se bo lahko v polnosti izražala, kadar bo njena dragocena skupna jezikovna in kulturna dediščina rešena sedanje uničujoče brezbriznosti in bo v slovenskem izobraževanju, torej v plodnem stiku s slovenskim knjižnim jezikom, našla naravni združujoči okvir za svoj specifični, sodoben, ustvarjalen in prispevku vseh Slovencev odprt razvoj.

Slovensko izobraževanje, ki naj se organizira na šolah različnih stopenj v okviru avtonomnega slovenskega šolskega okraja, se bo moralo opreti na vsemu prebivalstvu odprte ustanove in službe, kot so knjižnice, gledališče, muzej, prostori za društveno delovanje, televizijska služba, tisk. Za slovensko izobrazbo učiteljev in kulturnih delavcev naj bi skrbela fakulteta za vzhodnoevropske jezike pri novoustanovljeni videmski univerzi, ki naj bi dala Furlaniji evropsko vlogo.

Vendar moramo poudariti, da bo lahko ponovna pridobitev izvirnih duhovnih in ustvarjalnih možnosti povsem učinkovita le, če bo skupnost ponovno pridobila tudi svoje človeške sile, ki jih je izgubila najprej zaradi prisilnega izseljevanja, potem še zaradi množičnega odhajanja prebivalstva po potresu.

Na slovenskem ozemlju je zato treba smernico državnega zakona o obnovi Furlanije, „naj se v pričakovanju odobritve deželnega načrta takoj izvedejo tisti posegi, ki so nujni in neodložljivi“, izvajati tako, da bo v okviru obnove osnovni cilj vrnitev izseljene delovne sile in njena ponovna vključitev v proizvodno dejavnost dana. Samo tako bo obnova na tem ozemlju dejansko usmerjena k ciljem, ki jih omenjeni zakon določa, to je „h gospodarskemu in družbenemu razvoju ter k ponovni ureditvi teritorija, k pospeševanju industrijske in kmetijske proizvodnje, k okrepitvi storitev in k rasti zaposlitvene ravni, ob ohranjanju etnične in kulturne dediščine prebivalstva“.

Slovenski mladinci iz Trsta na obisku pri Zvezi slovenske mladine na Koroškem

V tem programu za obnovo in preporod bodo imele osrednjo in odločilno vlogo prizadete gorske skupnosti, katerim je potrebna, poleg izrednih sredstev in pooblastil, primernih izjemnosti nalog, tudi prenovitev njihovih sedanjih struktur, da bodo pri njihovem delu lahko dejansko sodelovale najširše plasti prebivalstva. Nadaljnji prostor za njihovo delo bo treba iskati v perspektivah „gospodarskega sodelovanja v obmejnih pokrajinah“, o katerih govori poseben člen osimskega sporazuma in ki še posebej zadevajo gorske skupnosti, v katerih živijo Slovenci videmske pokrajine.

Ta dokument je rezultat širokih posvetovanj vseh organizacij Slovencev v videmski pokrajini, med njimi tudi posvetovanja ob sestavljanju pisma, poslanega predsedniku ministrskega sveta v Rim avgusta 1977. Posvetovanja so bila sklenjena z enotnim srečanjem v Lipi 15. septembra 1977.

Z njim nalagamo videmski pokrajini, ki je naravni predstavnik Slovencev na svojem ozemlju, občinam in gorskim skupnostim, deželi Furlaniji-Juljski krajini in parlamentu italijanske republike plemenito nalogo, da prispevajo k dejanskemu uresničenju najprimernejših ukrepov, ki naj Slovencem zagotovijo čimprejšnje uživanje človeških in državljanskih pravic, določenih v ustavi in deželnem statutu, da se njihovi skupnosti povrne možnost razvoja in napredka, ki ji pripada.

Leto 1978 je bilo pomembno za beneške Slovence, ne samo zaradi tega, ker so njihova društva odobrila in sprejela Listino o naših pravicah, marveč tudi zaradi drugih važnih dogodkov. Videmska pokrajinska uprava je morala na naš pritisk in na pritisk furlanskih demokratičnih sil sklicati pokrajinsko konferenco o manjšinah, na kateri smo nastopili kot protagonisti.

Na tej konferenci, ki je bila v Vidmu 5. in 6. maja 1978, smo nastopili z enotnimi političnimi zahtevami ter zanimivimi strokovnimi predlogi. Tisti forumi, ki bodo morali, prej ali slej, odločati o rešitvi našega narodnostnega vprašanja in o naši bodoči usodi, ne bodo mogli prezreti rezultatov te konference.

V letu 1978 je bila sprejeta enotna delegacija Slovencev v Italiji, v kateri smo bili beneški Slovenci primerno zastopani, od predsednika republike Pertinija, predsednika vlade Andreottija ter od predsednikov senata in poslanske zbornice Fanfanija in Ingraa. Enotna delegacija Slovencev v Italiji se je sestala tudi s tajništvu strank ustavnega loka, tako na deželnem kakor na državnem nivoju.

Dne 5. februarja 1979 pa sta delegacijo Slovencev v Italiji sprejela predsednika skupščine in vlade SR Slovenije. Na vseh razgovorih in srečanjih je bila prisotna problematika beneških Slovencev. Danes se o nas mnogo piše in govori. Nismo več ignorirani, kakor smo bili stoletja. Glas o našem trpljenju, o brezpravni slovenski skupnosti, ki živi pod Matajurjem, ob Teru in Nadiži, je šel daleč čez meja

naše ožje deželice in to je za nas že velik uspeh. Prihajajo k nam izjave in izrazi solidarnosti iz raznih krajev sveta, posebno pa iz matične domovine.

Od osimskega sporazuma, ki dokončno urejuje vprašanje meja med Italijo in Jugoslavijo ter vprašanje zaščite narodnostnih manjšin, smo si beneški Slovenci mnogo obetali in si še obetamo. Ta sporazum smo pozdravili z velikim zadovoljstvom. Na podlagi tega je bila imenovana vladna komisija dvajsetih članov, med katerimi je pet Slovencev, žal pa ni bilo v njej nobenega beneškega Slovenca. Komisija je imela nalogo, da pripravi „paket“ o globalni zaščiti Slovencev v Italiji. To vladno telo se je večkrat sestalo in je bilo skoraj pri koncu svojega dela, ko je prišlo do vladne krize, do razpusta parlamenta in do novih političnih volitev, ki so bile v Italiji 3. in 4. junija 1978. Zdaj je treba spet znova začeti. Ne vemo, ali bodo potrjeni člani stare komisije, ali bodo izvolili nove.

Po pravici povedano, komisija ni zaželela po dobro opravljenem delu. Slovenski člani, ki so — razumljivo — zahtevali najboljšo rešitev problemov, so se našli pred nasprotovanjem, pred težavami, ovirami in celo pred bojkotom. Največje ovire za napredovanje dela komisije je predstavljalo „beneško vprašanje“. Poskrbeli so tako, da so naslovili na župane Beneške Slovenije vprašanja z zahtevo, naj odgovorijo, če smo Slovenci ali ne. V nekaterih občinah so dali dvoumne ali celo negativne odgovore, vendar ni nobe-

nega takega, ki bi zanikal dejstvo, da naše prebivalstvo ne govori slovenskega narčja. Odgovori nekaterih županov so bili pripravljeni v videmskih šovinističnih krogih. Ti krogi so dali tudi pobudo za pobiranje podpisov po naših vaseh, za neki referendum proti globalni zaščiti Slovencev. Ne bodo uspeli. Prav ti krogi so bili poraženi na političnih volitvah 3. junija 1978. Na te manevre proti globalni za-

konski zaščiti Slovencev, za spoštovanje člena 6 republiške ustave, proti slepomišnjenju so kulturna društva beneških Slovencev ostro reagirala. Na tiskovni konferenci v Vidmu, ki je bila dne 9. novembra 1978, so seznanila javnost o pismu, ki so ga poslala kompetentnim organom v Rim.

To pismo se glasi:

Predstavniki vseh slovenskih organizacij v videmski pokrajini so se dne 9. oktobra sestali na sedežu kulturnega društva Ivan Trinko, da bi enotno ocenili način in rezultate ministrske ankete v občinah, kjer živijo Slovenci. Sestanka so se udeležili občinski svetovalci, upravitelji in voditelji demokratičnih strank iz Čedad, Nadiških dolin, Terske doline, Rezijske in Kanalske doline.

Po preučitvi dejstev in dokumentov so organizacije soglasno ocenile celotno anketo za odločno negativno in sklenile, da seznanijo javnost s svojo oceno preko tega pisma predsedniku posebne komisije pri predsedstvu vlade za preučevanje vprašanj Slovencev v Italiji.

Glede izbire anketne pole kot edinega raziskovalnega sredstva, slovenske organizacije protestirajo, ker jih posebna komisija za vprašanja slovenske manjšine ni vprašala za mnenje, kot se tudi ni posvetovala s slovenskimi upravitelji ter z izvoljenimi in s političnimi predstavniki Slovencev videmske pokrajine.

Kljub objektivnim pogojem, zaradi katerih je uveljavitev člena 6 republiške ustave o zaščiti jezikovnih manjšin dolžnostna in neodložljiva, je iz anketne pole predsedstva vlade mogoče razbrati, da je zaščita vprašljiva, podvržena anketam in odločbam izvoljenih svetov o „zahtevi skupin, da se jih ima za različne“ ali o „želji po posebnih oblikah zaščite“.

Videmska pokrajinska konferenca o etničnih in jezikovnih skupnostih, na kateri so sodelovale krajevne ustanove, stranke in kulturna društva iz vse Furlanije, je dokazala, kako je nujno in umestno, da se izvaja člen 6 ustave v korist celotne slovenske

Člani
slovenske
Glasbene
matice
iz Trsta
so gostovali
v Pliberku
in na
slovenski
gimnaziji
v Celovcu

narodnostne skupnosti (in torej z razširitvijo zaščite na tisti del manjšine, ki živi v Beneški Sloveniji).

Konferenca je nadalje dokazala, kolikšna je raven politične zavesti pri Slovencih. Načela, ki jih povsem priznavajo slovenske in furlanske demokratične sile, je osvojila tudi videmska Cerkev. Omeniti gre zlasti 9. januar 1977. leta, ko se je nadškof Battisti med množično manifestacijo v Čedadu oprostil Slovincem „zaradi premajhnega razumevanja“, ki ga je Cerkev pokazala za njihove pravice v preteklosti, obenem pa poročal tudi o odloku o branju maše v slovenščini.

Za drugačno usmeritev ankete bi vprašalna pola morala imeti vsaj uvod, v katerem bi tolmačili zaščito kot dejanje, s katerim bi italijanska republika hotela bolj ovrednotiti svoje „človeško bogastvo“ vključno s slovenskim, ki mora imeti pravo mesto v državi.

Anketna pola bi se morala nanašati le na način uresničevanja zaščite, da bi komisija lahko zbrala gradivo za ukrepe, ki so zaradi gospodarskega, družbenega in kulturnega razkeroja najnujnejši, ne da bi ob tem prezrli načela globalne zakonske zaščite.

Ob preučevanju gradiva v zvezi z anketno polo so se slovenske organizacije seznanile z zaupno okrožnico pokrajinskega odbora Krščanske demokracije z datumom Videm 24. avgusta 1978 in s podpisom senatorja Beorchie ter pokrajinskega tajnika, senatorja Torosa, naslovljeno županom, upraviteljem in političnim tajnikom stranke.

V okrožnici, kot že v strankinem dokumentu z dne 20. 2. 1978, je slovenska narodnostna skupnost ocenjena kot skupek med seboj ločenih skupin, ki so, v okviru neke občine, izraz „določenih odnosov človek-okolje“. Pri teh odnosih je treba preprečiti medsebojni in zunanji vpliv drugih Slovincem, da se preprečijo „zunanji posegi, ki so vselej škodljivi za izvirne vrednote krajevnih kultur“.

Politika, ki teži k osamljanju Slovincem videmske pokrajine in njihovemu ločevanju od celotne slovenske narodnostne skupnosti v deželi Furlaniji-Juljski krajini, ne more imeti drugih ciljev kot tistega, da pusti skupnost nezaščiten pred asimilacijo, da ohrani kulturno nepismenost, preprečuje dojemanje lastne kulture ter svobodno obiskovanje šol, kulturnih in univerzitetnih ustanov v deželi.

Ta „zamisel“ „spontane“ skupnosti, ki naj bi se ohranjala kot ekološka vrednota, ki jo pisci dokumentov želijo uveljaviti v Beneški Sloveniji, je samo kritje za načrtne ideološke predsodke na protislovenski osnovi, ki temeljijo na sorodnih političnih izhodiščih, kakršne je pred kratkim izrazila „Lista za Trst“ glede Krasa.

Omenjena zaupna okrožnica KD je hud zunanji poseg, saj ne spodbuja samo občin, naj zavzamejo sorodno stališče, pač pa izrecno opominja na „delikatnost“ vprašanja „o volji, da se Slovenci upoštevaajo kot različna etnična skupnost“ in daje navodila za reduktivno reševanje problema.

Celotno jezikovno stvarnost v videmski pokrajini ponazorujejo z uporabo izrazov o „krajevni govorici“ v posameznih občinah, „včasih različno tudi v okviru posameznih občin“ in jo je „mogoče tudi asimilirati uradnemu jeziku“ z zaključkom, da se lahko potrdi volja po ohranitvi vsakršnega razlikujočega se elementa in značilnost manjše skupnosti.

Analiza odgovorov dokazuje, da „vnaprej pripravljeni osnutek“, ki so ga osvojili v številnih dokumentih, predstavlja objektivno omejitve avtonomije občinskih svetov. Na področju, ki je že desetletja občutljivo, toda v negativnem smislu, za vsa etnična in jezikovna vprašanja, je posebni namig na delikatnost vprašanja v pismu, ki ga je videmski prefekt naslovil županom, izzvenel nujno omejevalno.

V zvezi z odgovori občinskih svetov so predstavniki slovenskih organizacij ugotovili, da so nekateri razpravljali o teh vprašanjih zelo površno brez sprejemanja informacij, predlogov ali stališč svetovalskih manjšin. Rezultat so bili enolični odgovori, sestavljeni na osnovi vnaprej določenih smernic, ki ne odražajo stvarnosti. Samo v nekaterih primerih je bila razprava poglobljena in je obrodila objektivne rezultate ter je privedla do sprejemanja pomembnih spoznavalnih elementov. To je primer občinskega sveta v Špetru Slovenov, ki se je potrudil in izglasoval enoten dokument kljub temu, da se je znašel pred dvema popolnoma nasprotnojučima si dokumentoma.

Nekatere občine, katerih upravitelji se niso čutili vezane na uradna stališča strank, so premišljeno odgovorile v skladu s takojšnjimi potrebami Slovencev videmske pokrajine in so svetovale uvedbo slovenskega pouka ter okrepitev kulturnih društev.

Celotna slika odgovorov občin pa je zelo protislovna: opaziti je jezikovne analize (ki so včasih otroške) in nakazovanje organiziranih teženj k jezikovni zaščiti, ki se protislovno izražajo od občine do občine, medtem ko je znano, da gre za sosednja območja, ki so z vseh vidikov povsem homogena. To pomeni, da so politično tolmačili stvarnost, ki jo najboljše in najbolj podrobno ponazorjuje obsežno gradivo konference videmske pokrajine.

Ker niso vse občine ponazorile zahtev slovenskih organizacij, le-te s pričujočim pismom poudarjajo lastne zahteve, ki so v skladu z zakonskimi osnutki, ki so bili predloženi parlamentu, z izjavami predsednika deželnega odbora avtonomne dežele Furlanije-Juljske krajine in z „Listino o pravicah“, ki so jo Slovenci videmske pokrajine že predstavili javnosti. Kulturna društva želijo, da jih komisija zasliši kot temeljne kulturne organizacije in pobudnike enotne razprave o vprašanjih slovenske manjšine.

Slovenske organizacije skupno z upravitelji, občinskimi svetovalci in odgovornimi voditelji demokratičnih strank izražajo pripravljenost na srečanje s posebno komisijo pri predsedstvu vlade, ki je zadolžena za preučevanje vprašanj Slovencev v Italiji.

Če primerjamo naš današnji način boja za naše pravice z našo tisočletno pasivnostjo in pokornostjo vsem gospodarjem; če primerjamo današnjo borbo naših številnih društev z borbo, ki smo jo vodili v DFS in potem v osamljenem društvu „Ivan Trinko“, smo brez dvoma napravili velike korake naprej, da danes lahko govorimo o določenem narodnostnem preporodu beneških Slovencev. Mnogi naši intelektualci, ki niso imeli slovenske izobrazbe, so našli sami sebe in so spoznali, h kateremu narodu pripadajo. Prav tako so mnogi delavci doma — še več pa po svetu — odkrili svojo istovetnost.

Danes v našem boju nismo več sami. Z nami so demokratične sile v Italiji in prav gotovo bi bili mnogo bližje cilju za doseg naših pravic, če bi imeli doma tisto množico zavednih in naprednih izseljencev, ki se morajo boriti za svoj vsakdanji kruh daleč od domovine.

Ni nobena skrivnost, da režimi, ki hočejo uničiti neko narodnostno skupnost, začnejo z ovirami in pritiski na gospodarskem področju. Ne samo, da niso nič napravili za razvoj našega gospodarstva, ki je bilo že po svoji naravi in strukturi ubogo, ampak so namerno ovirali tudi domače privatne pobude. Tako so prisilili

v emigracijo skoraj polovico naših najbolj delozmožnih ljudi. Na ta način so zadali najhujši udarec naši narodnostni skupnosti; toda če so računali, da nas bodo tako uničili, so se pošteno ušteli. Niso poznali značaja našega človeka, njegove trdne navezanosti na domačo grudo, na svoj jezik, kulturo, običaje in navade. Naši izseljenci so se po svetu organizirali v svojo Zvezo in so še bolj korajžni kot tisti, ki so doma. Velik prispevek so dali današnjemu preporodu beneških Slovencev, če ga lahko tako imenujemo. Skupaj z njimi, s solidarnostjo slovenskih bratov vsega sveta, s pomočjo demokratičnih sil Italije bomo dosegli svoje pravice. Sedaj smo v to prepričani. Je samo vprašanje časa. Čakati in potrpeti še deset let ni nič, za narod, ki je bil navajen trpeti 1300 let!

Dokler pa ne bomo dosegli svojih pravic, bomo še vedno ponavljali za našim pesnikom in buditeljem Ivanom Trinkom:

*Oh, daj, zasijaj svet nam zore bajne,
ustani sonce zmage nam sijajne,
prikaži skoraj žarko nam se lice,
pogašene pravice!*

Izidor Predan

Narodnosti v Vojvodini

Vojvodina je socialistična avtonomna pokrajina v Jugoslaviji in se razprostira v severnem delu SR Srbije. Sestoji iz treh večjih enot: iz Bačke, Banata in Srema.

Število njenega prebivalstva je blizu dva milijona. Od tega je več kot polovica Srbov, Hrvatov je okrog 137 tisoč, Makedoncev 16 tisoč in Črnogorcev 37 tisoč.

Izmed narodnosti so najštevilnejši Madžari (423 tisoč), potem sledijo Slovakci (72 tisoč), Romunov je 52 tisoč, Rusinov pa 25 tisoč.

Pravice manjšin ali narodnosti ureja ustava avtonomne pokrajine, njihovo izvajanje pa predpisujejo posebni zakoni. Vse narodnosti enakopravno sodelujejo v družbeno-političnem življenju. Glede na število so odgovarjajoče zastopane v vodstvih družbeno-političnih organizacij, v delegatskem sistemu, tako v organih občine kot v avtonomni pokrajini, republikli ali federaciji.

V Avtonomni pokrajini Vojvodina živijo Srbi, Hrvati in predstavniki drugih jugoslovanskih narodov v tesnem sožitju z Madžari, Romuni, Slovaki in še z drugimi po številu manjšimi narodnostmi. Torej je Vojvodina večnarodnostna pokrajina.

Tako je bilo tudi že pred več desetletji. Takšen sestav prebivalstva je izoblikoval zgodovinski razvoj. Zahteval je in utrdil različne oblike skupnega življenja, kot jih srečujemo v šolah, v omrežju kulturnih ustanov, v poštenu sistemu, na sodišču, v upravni praksi in povsod tam, kjer to zahteva praksa skupnega življenja.

V predvojnem izkoriščevalskem sistemu narodnosti niso imele potrebnih pravic za svoj razvoj. Bile so zatirane in so jih imeli za drugorazredne državljanke. Njihovi otroci se niso mogli učiti

v materinščini, niso mogli razvijati svoje kulture, obnavljati svojih izročil in v javnem življenju niso smeli uporabljati svojega jezika. Živele so torej v zelo težkih razmerah.

Po vojni so se razmere spremenile. Jugoslavija vodi tako politiko, ki omogoča potrebne pogoje za enakopravni razvoj narodnosti. Daje potrebne pogoje za materialno blagostanje in tudi pogoje za sodelovanje v političnem življenju.

Vendar pa zagotavljanje pravic še ne pomeni njihovo uresničitev. Še vedno obstajajo razlike v razvitosti posameznih pokrajin v Vojvodini. Ponekod so boljši materialni in drugi pogoji, drugod spet slabši. Take razlike so se izoblikovale vzporedno z zgodovinskim razvojem.

Kje živi ta ali ona narodnost, na razvitem ali nerazvitem območju, je pogojeno tudi s tem, kako zna uresničiti svoje pravice oziroma v kolikšni meri postane njena enakopravnost tudi dejanska stvarnost. Raven kmetijske in industrijske proizvodnje, višina dohodka se kaže tudi v kulturnem življenju, v šolskem sistemu, v zdravstvu kakor tudi v razvoju drugih dejavnosti.

Na sodišča, na pošto, v zdravstvene domove, v urade je treba na primer namestiti take strokovnjake, ki govorijo jezik narodnosti, ki živi v tisti občini. To urejajo predpisi in zahtevajo od določenih organizacij in ustanov, da skrbijo za uresničitev teh obveznosti. Lahko pa se zgodi, da zaradi premale materialne in gospodarske razvitosti ni dovolj dvojezičnih strokovnjakov, kar otežuje uresničitev bistva enakopravnosti in njeno izvajanje v praksi.

Občina, delovna organizacija, ustanova ali širša družbena skupnost rešuje ta problem s štipendiranjem, se pravi

s planirano kadrovske politiko, ko daje štipendijo učencem iz vrst narodnosti ali učencem, ki govorijo jezik te narodnosti.

Taka kadrovska politika žanje že lepe rezultate. Vedno več sodiščem so že dani pogoji, da potekajo razprave v jeziku narodnosti. Tudi z odgovarjajočo šolsko politiko so posamezniki iz vrst narodnosti dosegli strokovno usposobitev in prevzeli opravljanje določenih del. Tako se jim izboljšuje materialni in družbeni položaj, obenem pa tudi ustvaritev njihovih možnosti in pravic.

Večina Madžarov živi v Bački in to predvsem v severni Bački, v Subotici, v okolici Bačke Topole, okrog Tise (Kanjiza, Senta, Ada, Čoka, Bečej), a skoraj 30.000 jih živi v novosadski občini, tudi v Zrenjaninu jih je okrog dvajset tisoč, najdemo pa jih v manjšem ali večjem številu v vseh vojvodinskih občinah.

Pred vojno so bili večinoma kmetje. Več tisoč jih je bilo dninarjev, hlapcev, poljskih delavcev in revnih kmetov, ki so živeli v izredno težkih materialnih

razmerah; včasih niso imeli dovolj niti za vsakdanjo hrano, na učenje in na izobraževanje sploh niso mogli misliti.

V novi Jugoslaviji je položaj drugačen: vedno več jih konča srednjo šolo ali univerzo, izboljšujejo se njihovi materialni pogoji, dviguje se njihova življenjska raven, pojavljajo se zahteve po kulturnem dvigu in cela vrsta ustanov nudi možnosti za njihovo zadostitev.

Tiste občine, kjer je večina Madžarov, se v Vojvodini lahko prištevajo k bolj razvitim, torej bi lahko rekli, da so ustvarjeni tudi materialni pogoji za njihov hitrejši razvoj (kultura, šola). Največ Madžarov živi v subotički občini (72.000) in to mesto je po Novem Sadu v avtonomni pokrajini tudi gospodarsko najmočnejše središče. Tu so že tovarne s staro tradicijo: tovarna elektromotorjev „Sever“, tovarna umetnih gnojil „Zorka“, tovarna vagonov „Bratstvo“, tovarna obutve „Solid“, klavnica in tovarna konzerv „29. november“, tovarna čokolade „Pionir“ itd.

Prav tako pomembne dejavnosti so tudi v drugih občinah, kjer živi veliko Madžarov: v Senti je tovarna sladkorja, na Adi tovarna orodja „Potisje“, na Čo-

Novi Sad —
glavno
mesto
Vojvodine

ki klavnica, v Kanjiži gradbeni kombinat, v Topoli kmetijsko gospodarski kombinat ipd.

V desetletjih po vojni se je razvila tudi mreža narodnostnih oziroma dvojezičnih osnovnih in srednjih šol in tako je bila ustvarjena možnost, da se sto in tisoč madžarskih, romunskih, rusinskih in slovaških učencev uči v materinščini. V posameznih etapah šolske reforme so vplivali na število dvojezičnih oddelkov različni dejavniki in zaradi tega je število teh oddelkov, tako tudi oddelkov madžarskih srednjih šol, zelo spremenljivo.

Srednješolci madžarske narodnosti se zdaj lahko izobražujejo v materinščini predvsem v Subotici, Senti, Kanjiži, Topoli, Adi in Novem Sadu. Njihovo število dosega skoraj 8500.

Mnogo več je osnovnih šol, kjer se madžarski otroci učijo v materinščini. Izredno pomembno je, da je osnovna šola zdaj desetletna, torej se lahko večina dijakov uči v materinem jeziku do sedemnajstega leta starosti oziroma si v madžarščini osvoji osnovna spoznanja o svetu, izoblikuje si svoj besedni zaklad, spozna zgodovino svojega naroda, izročilo, književnost in umetnost. V osemdesetih prostorih poteka poučevanje v madžarskem jeziku v osnovnih šolah, število dijakov, ki se tako izobražujejo, pa presega število 30.000.

V Novem Sadu deluje akademija, ki v okviru novosadske univerze izobražuje profesorje za poučevanje madžarskega jezika in literature. Iz njihovih vrst prihaja tudi mnogo novinarjev, knjižničarjev, prevajalcev in kulturnih delavcev.

Posebna ustanova je zadolžena za izobraževanje madžarskih vzgojiteljc in učiteljev (Novi Sad, Subotica). Izobraževanje v madžarskem jeziku poteka še na nekaterih drugih smereh novosadske univerze; tako na novosadski pravni fakulteti in na subotiški ekonomski fakulteti predavajo več predmetov v madžarskem jeziku za madžarske slu-

šatelje. Deluje tudi poseben lektorat, katerega naloga je, da seznani slušatelje z madžarskimi pravnimi, splošnogospodarskimi, strokovnimi in drugimi izrazi, na tistih smereh tudi iz tistih predmetov, ki jih ne predavajo v madžarskem jeziku.

Več kot deset let deluje v Novem Sadu hungarološki inštitut. Njegova naloga je, da proučuje kulturo, literaturo, sedanjo razvojno stopnjo in preteklost madžarskega jezika. Organizira znanstvene razprave ter objavlja znanstvene dosežke svojih sodelavcev v reviji ali v knjigah.

Poleg madžarske gledališke skupine v subotiškem Népszínhazu je bilo pred petimi leti tudi v Novem Sadu ustanovljeno madžarsko gledališče. Ti dve ustanovi skrbita skupaj z amaterskimi gledališči za širjenje madžarske gledališke kulture.

Prav tako novosadski radio in televizija vsak dan posreduje tudi spored v madžarskem jeziku. Poleg informativnih oddaj zavzemajo pomembno mesto kultura, radijske igre, literarni in drugi kulturni programi oziroma dramska dela ter filmi, ki veliko prispevajo k dopolnjevanju izobraževalnih tendenc madžarske narodnosti.

V kulturnem življenju vojvodinskih Madžarov že več desetletij igra izredno pomembno vlogo založba Forum. Ta delovna organizacija, ki zaposluje 1500 ljudi, izdaja dnevnik Magyar Szó, potem Dolgozók, Képes Ifjúság, Jó Pajtás in Mézeskalács, literarni reviji HID in Új Symposion ter družboslovno revijo Létünk.

V okviru te založbe izhajajo tudi knjige vojvodinskih madžarskih pisateljev ter dela drugih jugoslovanskih narodov in narodnosti v madžarskem jeziku. Letno izide okrog šestdeset knjig. Te prodajajo v Forumovih knjigarnah, posebno mreža pa skrbi tudi za prodajo iz Madžarske uvoženih knjig. V Forumovih trgovinah lahko najde bralec širok izbor leposlovnih in strokovnih knjig.

V Subotici izhajata tednik 7 Nap in literarna revija Ūzenet.

VzdrŹevanje take Źiroke mreŹe kulturnih ustanov zahteva veliko denarja, njihovo delovanje ne bi bilo moŹno brez materialne pomoči ŹirŹe druŹbene skupnosti.

Velika veĉina Romunov Źivi in dela v Banatu, predvsem v juŹnem in srednjem Banatu. Najveĉ jih je v vaseh vrŹaŹke, alibunarske in panĉevske obĉine, lahko pa bi naŹteli veĉ kot tri tisoĉ Romunov tudi na obmoĉju zrenjaninske, kovaĉiŹke, ŹitiŹke in kovinske obĉine. Vendar pa tu ne Źivijo v obĉinskih srediŹiŹih, temveĉ v veĉji meri po vaseh.

To pomeni, da se veĉina vojvodinskih Romunov ukvarja s poljedelstvom, vendar pa se vzporedno z razvojno politiko zadnjih let odpira vedno veĉ delovnih mest tudi v takih krajih ali v bliŹini takih krajev, kjer Źivijo Romuni. Torej vedno veĉ se jih zaposluje in uŹiva prednosti gospodarskega razvoja:

raste njihov Źivljenjski standard, veĉ denarja lahko namenijo zdravstvenemu varstvu, Źolstvu in za zaĉovoljitev kulturnih potreb.

Skoraj 3000 osnovnoŹolcev se uĉi v romunskih oddelkih v materinŹini, v Źtirih razredih srednjih Źol pa se uĉi veĉ kot 300 uĉencev v romunskem jeziku. Izredno pomembno je, da se je Źtevilo fakultetnih sluŹateljev v zadnjih letih Źtirikratno poveĉalo.

Vojvodinski Romuni nimajo poklicnega gledaliŹa, imajo pa zelo razvito amatersko dejavnost, v petnajstih kulturnih domovih poteka delo v romunskem jeziku. Uzdinski romunski naivni slikarji so znani tudi izven domovine, na razstavah doma in v tujini Źanjejo izredne uspehe. V Uzdinu so ustanovili tudi slikarsko galerijo.

Pomembno kulturno nalogo opravlja ta novosadski radio in televizija s sporedi v romunskem jeziku, a tudi v ostalih oddajah redno poroĉajo o kulturnem Źivljenju romunskega prebivalstva.

V Panĉevem izhaja romunski politiĉni

Narodnosti
v Vojvodini
gojijo
bogato
ljudsko
kulturo

tednik Libertatea, ki se poleg političnih in gospodarskih vprašanj ukvarja tudi s problemi šolstva in izobraževanja. Poleg tega izhajata mladinski list Tribuna Tineretului in otroški časopis Bukurija Copiilor, kakor tudi literarna revija Lumina. Velik napredek je opaziti tudi na področju založniške dejavnosti v romunskem jeziku.

Vzporedno z gospodarskim razvojem se izboljšujejo tudi pogoji za dejavnost izobraževalnih ustanov in za izhajanje njenih edicij. Ne samo, da je v ta namen vedno več denarja, tudi kader je bolj izobražen in tako lahko zadostijo vedno bolj naraščajočim zahtevam.

Med vojvodinskimi narodnostmi je številčno najmanj Rusinov, kar pa seveda ne pomeni nobene ovire pri njihovi družbeni afirmaciji. Deležni so prav takih pravic kot ostali narodi in narodnosti v tej avtonomni pokrajini.

Večinoma živijo na območju treh občin: Vrbas, Kula, Novi Sad. Vsa tri mesta so močna industrijska središča in čeprav rusinsko prebivalstvo ne živi v središčih občin, ampak v okoliških vaseh, bližina mesta ugodno vpliva na razvoj Rusinov.

Največ jih živi v Ruskem Krsturu (5600), kjer predstavljajo 90 odstotkov tamkajšnjega prebivalstva. Dejansko je Ruski Krstur središče vojvodinskih Rusinov; tu ponavadi organizirajo svojo letno kulturno konferenco Crveno Ružo, ki je pomemben dogodek ne samo za Rusine, temveč za vse vojvodinsko kulturno življenje.

V Ruskem Krsturu in v drugih krajih, kjer v večjem številu živijo Rusini, se več kot 1000 učencev uči v materinščini, število srednješolcev pa dosega že 150. Na somborški pedagoški akademiji, kjer izobražujejo pedagoge za rusinske šole, potekajo predavanja tudi v rusinskem jeziku.

Novosadski radio in televizija redno vsak dan izvajata spored v rusinskem jeziku in tako z informacijami v jeziku

rusinskega prebivalstva v veliki meri prispevata k uresničevanju enakopravnosti.

Enako lahko ugotovimo tudi za časopisno in založniško dejavnost v Novem Sadu, ki izvaja zares raznoliko delo. Tukaj izhaja politični tednik Ruske Slovo, mladinski list MAK in časopis rusinskih pionirjev Pionirska Zahradka, ki izhaja več kot trideset let in igra pomembno vlogo pri vzgoji in izobraževanju rusinskih otrok.

Lektorat v rusinskem jeziku, ki deluje v okviru novosadske filozofske fakultete, zavzema pomembno mesto pri negovanju rusinskega jezika in tudi v literarnem življenju. Njegovi sodelavci sodelujejo z založbo in rezultat skupnega prizadevanja se kaže v vedno bolj kvalitetni rusinski literarni reviji Svetlost, prav tako pa se množijo knjige v rusinskem jeziku.

Velik del Slovakov živi v južni Bački, v južnem Banatu in v manjšem številu v Sremu. Največ jih najdemo na območju občin Bački Petrovac, Kovačica, Novi Sad, Stara Pazova in Palanka.

V nekaterih mestih — Kovačica, Kisač, Padina, Bački Petrovac, Gložanj, Selenca — predstavljajo več kot 90 odstotkov prebivalstva. Torej lahko rečemo, da jih živi velika večina v kompaktnih sredinah, kar ugodno vpliva tudi na razvoj šolstva in kulturnega življenja.

V osnovnih šolah se uči 5600 slovaških otrok v materinščini, v srednjih šolah pa več kot 250 dijakov obiskuje oddelke v slovaškem jeziku. Na somborški pedagoški akademiji potekajo predavanja za bodoče slovaške učitelje v njihovi materinščini. V okviru novosadske filozofske fakultete deluje inštitut za slovaški jezik in literaturo, ki razvija široko znanstveno-raziskovalno in izobraževalno dejavnost.

Naloga novosadskega radia in televizije ter tednika Hlas Ljudu, ki izhaja pri založbi OBZOR, je v prvi vrsti v tem, da v materinščini informirajo slo-

vaško prebivalstvo v Vojvodini. Poleg dnevnih informacij opravljajo sredstva javnega obveščanja pomembno nalogo tudi v kulturnem življenju narodnosti, redno oddajajo kulturne programe, glasbene oddaje in druge umetniškim zahtevam odgovarjajoče oddaje. Tu izhaja tudi literarna revija vojvodinskih Slovakov *Novy Život*, ki redno objavlja prevode iz srbske, madžarske, romunske in drugih literatur.

Poleg tednika *Hlas Ljudu* izhajajo pri založbi OBZOR še tednik *Poljohospodarske Rozhljadi*, ki v prvi vrsti informira kmetovalce in vaško prebivalstvo, ter mladinski časopis *Vzlet* in otroški časopis *Pionieri*.

Prav tako, kot so znani uzdinski naivci, so tudi kovačkiški naivni slikarji znani v raznih deželah; njihove slike so uspešno razstavljali tudi v razstavnih prostorih daljnih kontinentov.

Enakopravnost narodnosti v Jugoslaviji, ki je zapisana tudi v ustavo, se uresničuje s pomočjo organizirane in zavestne družbene akcije. Družba z veliko materialno pomočjo in z izredno požrtvovalnostjo omogoča delovanje založb, uredništev, šol, ustanov in kulturnih društev. Prav zaradi take pomoči se lahko dviguje življenjska raven madžarske, romunske, rusinske in slovaške narodnosti v Vojvodini, v zadnjih desetletjih kvalitetno narašča njihov kulturni nivo in tudi še obstoječe probleme lahko uspešneje rešujejo. Ustanove in društva tukaj živečih narodov in narodnosti so si izgradila tesno sodelovanje, pogoste so skupne akcije, prireditve, dvojezične edicije, ki omogočajo, da se narodi in narodnosti, ki živijo v takem tesnem sožitju, še bolje medsebojno spoznajo.

Nandor Burany

V Pliberku so uspešno zaključili že drugi letnik glasbenega pouka

Radijske in televizijske oddaje za nemškogovorečo manjšino na Južnem Tirolskem

Ob spoznanju, da so masovni mediji in še zlasti radijske in televizijske oddaje v materinem jeziku izredno pomembne za ohranjanje narodne identitete manjšine, že nekaj časa trajajo prizadevanja slovenske narodnostne skupnosti na Koroškem za nemoten sprejem oddaj slovenske televizije na celotnem dvojezičnem ozemlju Južne Koroške.

Ob tem, ko ta prizadevanja slovenske manjšine na Koroškem zadevajo na skrajno nerazumevanje in formalistične izgovore in ovire s strani merodajnih krogov v Avstriji, si je brez dvoma zanimivo ogledati, kakšne pravice in možnosti ima v tem pogledu nemškogovoreča manjšina na Južnem Tirolskem v Italiji in kako je vprašanje sprejema televizijskih oddaj s celotnega nemškogovorečega prostora urejeno v Italiji. Že površna primerjava nam namreč pokaže, koliko večje pravice uživa v tem pogledu nemškogovoreča manjšina v Italiji od slovenske v Avstriji.

Nemškogovoreča narodnostna skupnost na Južnem Tirolskem v Italiji je svoja prizadevanja po čim širši narodnostni, kulturni in gospodarski avtonomiji v okviru Italije vedno povezovala tudi s čim tesnejšo integracijo s celotnim nemškogovorečim prostorom.

Ta tendenca je bila že od nekdaj prisotna praktično na vseh področjih, prvo zakonsko potrditev te tendence pa najdemo že v deželnem zakonu št. 7 od 29. oktobra 1958, ki govori o subvenciji za kulturno dejavnost. Tu je izrecno poudarjeno, „da je za ohranitev etničnega značaja in za nadaljnji razvoj nemškogovorečega območja, pri čemer je izrecno poudarjeno, da je treba sprejem teh oddaj omogočiti s proračunskimi sredstvi.“

V skladu s takšno orientacijo gredo tudi prizadevanja za radijske in televizijske oddaje v nemškem jeziku, kar je bilo za nemškogovorečo narodnostno skupnost na Južnem Tirolskem vedno eno od osrednjih vprašanj. Ta prizadevanja so šla v dveh smereh.

Na eni strani zahteva nemškogovoreča manjšina na Južnem Tirolskem lastne radijske in televizijske oddaje v nemškem jeziku, po drugi strani pa nemoten sprejem radijskih in televizijskih oddaj v nemškem jeziku s sosednjega nemškogovorečega območja, pri čemer je izrecno poudarjeno, da je treba sprejem teh oddaj omogočiti s proračunskimi sredstvi.

Tako je bilo že tudi v prvem programu o gospodarskem razvoju, ki ga je 3. februarja 1968 sprejel južnotirolski deželni zbor, poudarjeno, da kulturni razvoj nemškogovoreče narodnostne skupnosti na Južnem Tirolskem ni mogoč brez integracije s celotnim nemškogovorečim prostorom. Kar zadeva televizijske oddaje v nemškem jeziku, pa je zanimivo naslednje stališče:

„Postavitev lastnih relejnih postaj na celotnem območju province, ki bi omogočile sprejem televizijskih oddaj s celotnega nemškogovorečega kulturnega prostora, bodisi iz Avstrije, nemškogovorečega dela Švice ali ZR Nemčije, je edini primerni ukrep, s katerim bi zagotovili vpliv teh modernih medijev na kulturni razvoj manjšine. To bi tudi terjalo mnogo manjše stroške kot sedanji poskus-

ni enourni programi italijanske televizije v nemškem jeziku, pri čemer pa takšni lokalni programi sploh ne morejo nadomestiti moderne, življenjske povezave z viri lastne kulture."

Če si na kratko ogledamo današnje možnosti, ki jih imajo pripadniki nemško-govoreče narodnostne skupnosti na Južnem Tirolskem za sprejemanje radijskih in televizijskih oddaj v nemškem jeziku, potem moramo najprej ločiti med radijskimi in televizijskimi oddajami v nemškem jeziku, ki jih pripravlja RAI (italijanska radiotelevizija — op. ured.), ter radijskimi in televizijskimi oddajami iz sosednjega nemškokovorečega prostora, ki jih lahko sprejemajo pripadniki manjšine prek posebne pretvorniške mreže.

RAI pripravlja prek svoje izpostave v Boznu dnevni kompletni radijski program v nemškem jeziku, ki traja s krajšimi prekinitvami od 6.00 oziroma 7.00 ure zjutraj do 22.00 ure zvečer, ter dnevno tudi televizijski program v nemškem jeziku, ki traja ob ponedeljkih, sredo, petkih in sobotah od 17.00 do 22.00 oziroma 23.00 ure (konec oddaj ni vedno natanko določen in se ravna po posameznih oddajah), ob torkih, četrtek in nedeljah pa od 20.00 do 20.40 ure.

Posebna pretvorniška mreža, ki še ni dokončno zgrajena, vendar zajema že veliko večino nemškokovoreče manjšine na Južnem Tirolskem, pa danes že omogoča pripadnikom manjšine nemoten sprejem prvega programa avstrijske televizije, drugega zahodnonemškega televizijskega programa in pa oddaj švicarske televizije. Prek pretvornikov in seveda tudi neposredno pa lahko pripadniki nemškokovoreče manjšine na Južnem Tirolskem sprejemajo tudi radijske oddaje s celotnega nemškokovorečega prostora.

Priznati je treba, da je k pospešenemu reševanju sprejemanja televizijskih oddaj z nemškokovorečega prostora mnogo pripomoglo tudi dejstvo, da so se začeli že okrog leta 1960 na celotnem območju Italije, tako tudi na območju Južne Tirolske, v vedno večjem številu pojavljati bolj ali manj komercialni televizijski pretvorniki. Prek njih je bilo mogoče sprejemati oddaje tujih televizij, bili pa so v bistvu ilegalni. Vzporedno s tem pa so tekla tudi prizadevanja predstavnikov manjšine,

Radijski moški zbor pod vodstvom Stanka Wrulicha ob 70-letnici SPD Radiše

zlasti Južnotirolske ljudske stranke, da bi v cilju čimvečje integracije manjšine z nemškogovorečim prostorom sprejem tujih televizijskih oddaj v nemškem jeziku prek teh v bistvu ilegalnih pretvornikov legalizirali.

Osnovo za poznejšo pravno ureditev vprašanja pretvorniške mreže za sprejem televizijskih oddaj iz nemškogovorečega prostora najdemo pravzaprav že v novem statutu avtonomne regije Trentino – Južna Tirolska, ki zajema provinci Trentino in Bozen in ki daje provinci Bozen posebne manjšinske pravice.

Člen 4 paraagrafa 8 tega statuta namreč omenja poleg pristojnosti, ki jih ima provinca Bozen na področju kulture, tudi radio in televizijo. Vendar je določilo dokaj splošno, konkretno zakonsko osnovo za reševanje tega vprašanja pa dajejo šele poznejša izvedbena določila tega statuta.

Člen 10 izvedbenih določil o kulturni dejavnosti in napravah namreč pravi, da je „avtonomna provinca Bozen pooblaščen, da z vsemi tehničnimi sredstvi, se pravi z linkovnimi zvezami, pretvorniki, kabli itd., zagotovi na celotnem območju Južne Tirolske sprejem radijskih in televizijskih oddaj iz nemškega in ladinskega jezikovnega območja“.

Na podlagi teh izvedbenih določil je južnotirolska deželna vlada s posebnim deželnim zakonom leta 1973 ustanovila posebno družbo RAS (Rundfunk-Anstalt Südtirol), predsednik katere je član deželnega parlamenta dr. Klaus Dubis, z nalogo: „da pripravi vse potrebno za nemoten sprejem televizijskih oddaj z nemškogovorečega prostora na celotnem južnotirolskem območju“. Potrebna finančna sredstva za delovanje RAS pa zagotavlja deželna vlada iz deželnega proračuna.

RAS je tako prevzel celotno izvedbo te naloge. Poleg izgradnje lastne pretvorniške mreže je bila njegova prva naloga, da se dogovori z RAI, ORF, ZDF in SRG o dodelitvi potrebnih frekvenc in da sklene z njimi pogodbo o finančni plati prevzemanja njihovih programov.

V letih 1974 in 1975 so bila pogajanja s temi televizijskimi družbami zaključena. ORF, ZDF in SRG so dovolile, da se lahko prek posebne pretvorniške mreže na Južnem Tirolskem brezplačno prenašajo vsi njihovi televizijski programi, vključno ekonomsko propagandni. Hkrati je RAS uredila z italijansko pošto, ki je pristojna za zveze, tudi vprašanje frekvenc in jih mednarodno uskladila. Kot rezultat teh pogajanj je RAS dobila za prenose tujih televizijskih oddaj na razpolago dve frekvenci za prenašanje programov ORF in ZDF, medtem ko za prenašanje programov švicarske televizije še niso dobili posebnega tretjega kanala in si še vedno pomagajo s privatnimi pretvorniki, ki tako še naprej delujejo na robu ilegalnosti. Tudi še ni dokončno rešeno vprašanje direktnih televizijskih zvez in tozadevna pogajanja še trajajo dalje.

Leta 1975 je RAS sklenila tudi pogodbo z RAI o medsebojni uporabi tehničnih sredstev. Na podlagi te pogodbe lahko RAS uporablja nekatere pretvornike, ki so last RAI, ali vsaj delno tehnične naprave teh pretvornikov in obratno, v kolikor je to seveda tehnično izvedljivo; to pa je poslovanje za obe strani bistveno pocenilo.

Čprav vsa tehnična in organizacijska vprašanja v zvezi s poslovanjem RAS in izgradnjo pretvorniške mreže še niso dokončno rešena, je že postavljenih približno 50 % pretvornikov, ki omogočajo približno 75 % pripadnikov nemškogovoreče narodnostne skupnosti na Južnem Tirolskem nemoten sprejem televizijskih programov iz Avstrije, ZR Nemčije in Švice, medtem ko bo preostalih 50 % planiranih pretvornikov zajelo ostalo prebivalstvo v bolj odročnih gorskih dolinah. Posebno pomembno pa je, da se RAS in s tem celotna izgradnja pretvorniške

mreže financira iz proračunskih sredstev južnotirolske deželne vlade. Samo leta 1978 je le-ta namenila za potrebe RAS 2 milijardi lir proračunskih sredstev. Od tega so porabili tri četrtnine za postavitev novih pretvornikov in eno četrtnino za poslovne stroške.

Če sumiram, potem je na dlani ugotovitev, da uživa nemškogovoreča narodnostna skupnost na Južnem Tirolskem, kar zadeva radijske in televizijske oddaje v materinem jeziku, mnogo večje ugodnosti kot mnoge druge nacionalne manjšine v svetu, še zlasti od slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji.

Poleg rednega vsakodnevnega radijskega in televizijskega programa, ki ga za pripadnike nemškogovoreče narodnostne skupnosti na Južnem Tirolskem pripravlja v nemškem jeziku RAI v Boznu, lahko pripadniki nemškogovoreče narodnostne skupnosti redno spremljajo tudi radijske in televizijske oddaje z nemškogovorečega območja in sicer od televizijskih oddaj I. televizijski program ORF, ZDF iz ZR Nemčije in SRG iz Švice. Pri tem je zlasti pomembno to, da je to rezultat zavestne politike južnotirolske deželne vlade, ki za to zagotavlja tudi potrebna finančna sredstva.

Še več. Kot izhaja iz referata koordinatorskega radijskih in televizijskih programov v nemškem jeziku RAI v Boznu, Franza von Waltherja, RAI v Boznu pri načrtovanju svoje programske politike upošteva te tuje oddaje kot dopolnilo in sestavni del lastnih oddaj in lastne programske politike.

„Jasno je“, je poudaril v referatu, ki ga je imel na diskusijskem večeru o vprašanjih Južne Tirolske v obdobju 1918–1979 von Walther, „da postaja Bozen

Naši planinci na tradicionalnem pohodu na Obir

s svojim omejenim območjem oddajanja in svojim prav tako omejenim personalnim potencialom ter omejenim kulturnim zaledjem ne more enakovredno konkurirati nemškogovorečim programom iz tujine. Zato morajo biti njena prizadevanja predvsem usmerjena v to, česar velike postaje sosednjih držav ne morejo nuditi Južnim Tirolcem, namreč na informacije, ki poleg strnjenega prikazovanja mednarodnega dogajanja še posebej obravnavajo lokalne in notranjepolitične dogodke in probleme. Dalje na kulturne in zabavne programe, pri katerih Južni Tirolci sami ustvarjalno sodelujejo, in slednjič na vzgojne programe, ki so prilagojeni našim posebnim razmeram. Seveda pa narodnostna skupnost, ki hoče obdržati svoje kulturne in jezikovne značilnosti, ne more živeti samo od uvoza in se ne sme omejevati samo na pasivnega odjemalca, ampak mora imeti možnost in voljo, da na vseh področjih, torej tudi na področju radia in televizije, sama razvija svoje ustvarjalne sile. To pa je tudi naloga in v tem so možnosti RAI Bozen."

Ob tem pa gredo prizadevanja nemškogovoreče manjšine na Južnem Tirolskem še dalje. Kot mi je v daljšem pogovoru izjavil eden od ustanoviteljev Južnotirolske ljudske stranke, ki velja za uradnega predstavnika manjšine, bivši senator dr. Friedl Volgger, se nemškogovoreča manjšina na Južnem Tirolskem nikakor ne more zadovoljiti s tem, da so radijske in televizijske oddaje v nemškem jeziku v pristojnosti RAI. Manjšina zato zahteva, da bi morala imeti odločilno besedo tudi pri programiranju, kakor tudi pri pripravljanju radijskih in televizijskih oddaj.

Sicer pa je mogoče ugotoviti, da ima manjšina že sedaj dokaj velik vpliv na radijski in televizijski program RAI za manjšino, predvsem kar zadeva nastavev odgovornega personala, ki te oddaje pripravlja. Iz pristojnosti dežele za področje radia in televizije izhaja namreč med drugim tudi naslednje:

Posebna komisija za izpostavo RAI v Boznu, ki je predvidena na podlagi člena 2 zakonskega dekreta provizoričnega državnega poglavarja od 3. aprila 1947, mora biti sestavljena iz predsednika in treh članov, ki jih predlaga deželna vlada in od katerih mora biti po en član nemške, italijanske in ladinske narodnosti.

Osebj, ki pripravlja programe RAI v Boznu v nemškem in ladinskem jeziku, mora pripadati nemški oziroma ladinski jezikovni skupnosti. Med to osebj je treba šteti vse tiste, ki se ukvarjajo z načrtovanjem, izbiro, organizacijo in produkcijo programa, se pravi celotno tehnično osebj, ki se ukvarja s snemanjem, kakor tudi kamermani in novinarji.

Pripadniki nemške ali ladinske jezikovne skupnosti morajo biti tudi svobodni (zunanj) sodelavci, razen v primeru, ko zahtevajo naloge programa drugače, prav tako pa mora pripadati nemški jezikovni skupnosti tudi osebj, ki je v enakem svojstvu dodeljeno v Rimu redakciji televizijskega dnevnika in programskemu oddelku za Južno Tirolsko.

Odgovornega koordinatorja za programe v nemškem jeziku imenuje v smislu člena 8 zakonskega dekreta provizoričnega državnega poglavarja od 3. aprila 1947 RAI v soglasnosti z deželo, prav tako pa ga je mogoče tudi odpoklicati samo ob soglasnosti obeh strani.

Zvone Zorko

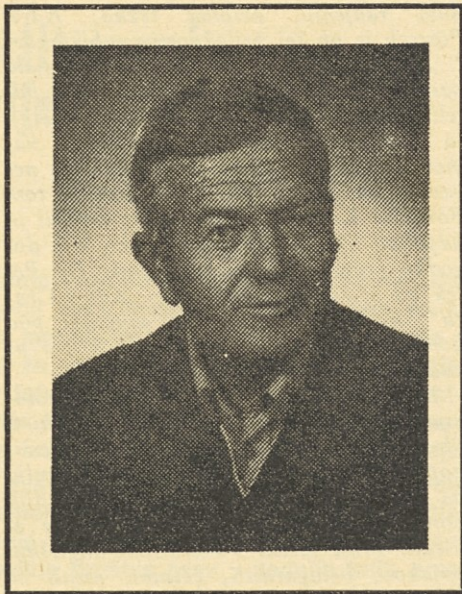
Brez boja ni zmage...

(V spomin na Karla Pörtscha)

Zapisati nekaj spominov na boj koroških Slovencev in predvsem mladine za narodno enakopravnost na domači zemlji, je gotovo koristno, da današnja mlada generacija spozna težo dolgoletne bitke z zaostalo nasilno stvarnostjo — za nov pravičnejši svet. Prispevek zajema čas, ko je v Celovcu potekal sodnijski proces proti Maier-Kaibitschu kot idejnemu pobudniku za največje nasilje nad koroškimi Slovenci. „Slučaj je hotel,“ je 10. oktobra 1947 zapisal o tem Slovenski vestnik, „da bo kričać 10. oktobra postavljen pred sodišče ravno po dnevu, ki ga je nad četrt stoletja izrabljal za svoja nasilja in grozodejstva nad koroškimi Slovenci.“ Prispevek pa naj predvsem velja spominu na prerano umrlega narodnega delavca in svoječasnega mladinskega funkcionarja Karla Pörtscha.

Bila je nedelja 5. oktobra 1947. V Podrožčico je pripeljal vlak vračajočo se mladinsko delovno brigado „Franc Pasterk-Lenart“, ki je v Jugoslaviji skupaj z mladino iz vsega sveta pomagala graditi progno Samac—Sarajevo. Bilo je 75 mladink in mladincev, polnih navdušenja in dobre volje. Z istim vlakom se je vračala tudi delegacija Pokrajinskega odbora Osvobodilne fronte, ki sva jo vodila s pokojnim dr. Francem Petkom. Vsi smo bili dobro razporejeni. Obmejni organi so pregledali naše potne liste in izstopili smo v dobri veri, da bomo lahko v redu in miru odšli na domove. Toda zgodilo se je drugače.

Ko so dekleta in fantje zapustili vlak in s pesmijo odkorakali s kolodvora, je pri gostilni Matschnig, kjer je bila postojanka angleške obmejne straže, navalilo nanje petdeset angleških vojakov. Hoteli so zapleniti brigadno zastavo, ki jo je brigada prejela v priznanje, ker je trikrat osvojila častni naziv udarne brigade. Naši

mladinci zastave seveda niso hoteli dati, čeprav je neki orožnik v službi angleške tajne policije FSS zastavonoši grozil celo s pištolo.

Bil je že pozen mrak, ko se je v medli svetlobi električnih žarnic, s katerimi so osvetljevali čelo brigadirjev, razvnel spopad. Hudo nas je presenetila brutalnost angleških vojakov, ki so na brigadirje navalili s puškinimi kopiti. Z vso silo so tolkli po naših dekletih in fantih. Predvsem pa so vzeli na piko sekretarja brigade Karla Pörtscha in komandanta Matevža Krasnika. Bil sem pri Karlu in ga držal z desno roko okoli vratu, da bi ga zaščitil pred udarci puškinih kopit. Tedaj pa me je z vso silo zadelo v desno ramo, da mi je roka nemočno omahnila. Tako je ostal Karel brez zaščite in podivjana skupina petih ali šestih vojakov je navalila nanj s pobesnelo brutalnostjo. Pobili so ga na tla in ga nezavestnega za noge odvedli v postojanko.

Proti petdesetim podivjanim vojakom neoboroženi mladinci seveda niso mogli ničesar napraviti. Živahno razporejenje, s katerim so se vrnili domov na Koroško, se je spremenilo v ogorčenje, jezo in strah. S puškinimi kopiti so Angleži ustrahovali naše mladince in s škornji „zmagovalca“ teptali cvet koroških Slovencev. Deset mladink in mladincev je bilo med napa-

dom ranjenih, deloma težko; Karel Pörtsch je ob tej priložnosti zgubil oko.

„Od sedmih do pol desetih je trajalo nasilje. Oboroženi britanski vojaki so hoteli prodreti v obkoljeno skupino, tolkli so s puškinimi kopiti po brigadirjih, kamor je padlo, in končno ugrabili do nezavesti ranjenega sekretarja brigade tov. Pörtscha Karla, ga vrgli na avtomobil in odpeljali v neznano smer.“ Tako je o dogodku poročal Slovenski vestnik. Dr. Petek pa je žalostno ugotovil: „Kot s Črnčil“, ko so nas avstrijski orožniki pod komando britanske FSS potem še pet ur zadrževali na rožeškem mostu.

Kakor nekdaj s Črnči v afriških kolonijah, tako so Angleži ravnali s koroškimi Slovenci, ko so se po vojni borili za enakopravnost in svobodo na svoji zemlji, na kateri se gruda na grobovih padlih borcev za svobodo — partizanov še ni usedla. Bivši nacisti v uniformah angleških vojakov, belogardisti, četniki, ustaši so preganjali, terorizirali in ustrahovali neoborožene koroške Slovence. Na stotine hišnih preiskav, na desetine zaprtih v Beljaku, Celovcu, Velikovcu in drugih mestih; celo v zloglasno kaznilnico Karlau pri Gradcu so zapirali najbolj predane

aktiviste iz vrst slovenskih protifašistov.

Kot krvava nit se vleče boj koroških Slovencev za svobodo in pravico že dolga desetletja. Angleži so nas preganjali, ustrahovali in terorizirali vseh deset let dajali potuho nacistom, ki so se jim takoj po prihodu na Koroško udinjali kot ovaduh, krivoprisežniki in zvesti hlapci tujega nasilja nad Slovenci in antifašisti. Potem so Angleži odšli, nasilje pa so prepustili novim teroristom — nemškimi nacionalistom.

Podpisana je bila državna pogodba. Njen 7. člen, ki govori o pravicah manjšine, in njen 19. člen, ki ščiti partizanska grobišča in spomenike, pa bi najraje prav tako odpravili z nasiljem, kakor so v prvih letih po vojni naši bivši zavezniki proti nacistični Nemčiji dušili duha svobode in s puškinimi kopiti poskušali zatreti samozavest našega svobodoljubnega ljudstva, predvsem naše revolucionarne mladine. Toda boj za enakopravnost koroških Slovencev tudi danes nadaljuje mladina, ki se zaveda starega pravila, da brez boja ni zmage in brez zmage ni svobode.

Gašper

Dogorele zvezde izgnancev

To noč so nam zvezde v temo dogorele,
zdaj sreča potaplja se v črno gorje.
Vse rože nam bodo doma ovenele,
v tujini nam mrlo bo strto srce.

Izpraznjena hiša je, skrinja je prazna,
studenček usiha in joče potok.
V brezmejni grozoti kriči misel blazna,
bledijo nam lica, ko krči jih jok.

Oj travnik zeleni in njiva zorana,
kaj vpiješ za nami: „Sej, kmetič, branaj!“
Ne veste? Krvava nam srčna je rana!
Ni moč več sejati — ne smemo nazaj...

Živinica muka, konjiček rezgeče:
„Daj vode nam, mamka, daj, očka, senal!“
Šumijo jablane in lipa šepče:
„Kam greste? Ostanite vendar doma!“

Ne veste vi, v bleččku, da črn voz požira
družino, družine, kot žrelo pekla...
V brezkončni bolesi srce nam umira,
ko rabelj Slovence v tujino pelja.

Oj polje domače, ti vas, očetnjava,
ti lipa, jablana, živinica vsa —
ostani nam zdrava, ostani nam zdrava!
— a nas naj ne zlomi ta sila pekla.

On, oče z višave nas vidi, izgnane...
on ve, da keje pot se trpinom konča.
On ve za udarce, pozna naše rane —
„Prst božji“ spet pota razdajana zravn.

Milka Hartman

S kulturnimi prireditvami izražamo našo življenjsko voljo

V zadnjih letih je kulturno-prosvetna dejavnost na Koroškem močno narasla. Nastala so nova društva ali doslej mirujoča spet postala aktivna. S tem se je število prireditev na dvojezičnem ozemlju močno dvignilo. Pri tem pa seveda v glavnem vodijo tista prosvetna društva, ki že vsa povojna leta delujejo in gojijo slovensko kulturo na Koroškem. Ravno v teh društvih so v zadnjih letih nastale še nove skupine in ansambli, ki zdaj tvorijo mlade kulturne kadre; to velja zlasti za Železno Kaplo, Šentvid, Hodiše, Bilčovs, Loče, Slovenji Plajberk in druge kraje.

Kot znano, je Slovenska prosvetna zveza pred dvema letoma praznovala jubilej 70-letnega obstoja. Že pred tem pomembnim jubilejem je vplivala na včlanjena društva, da poživijo in aktivirajo svoje delo. Drugi moment za živahno dejavnost pa je brez dvoma dejstvo, da številna društva prav v zadnjih letih praznujejo svoje ustanovne jubileje, kar je prav tako povod za pripravo obširnejših jubilejnih sporedov. Večina društev je nastala pred letom 1908, kar je potem narekovalo potrebo po ustanovitvi centralne organizacije; v mnogih krajih pa je prav nastanek le-te bil spodbuda za ustanovitev krajevnega društva.

Če naj skušamo na osnovi številke dati pregled živahne dejavnosti, potem moramo sprva poklicati v spomin jubilejno proslavo SPZ leta 1978 v Mestnem gledališču v Celovcu, kjer je na nov sodoben način pokazala delo svojih včlaničenih društev in z nastopom doslej rekordnega števila sodelujočih zborov, ansamblov in posameznikov predstavila domala vso kulturno dejavnost koroških Slovencev. Prireditelj je tedaj naštel nad štirideset sodelujočih skupin odnosno nad sedemsto nastopajočih. Najbolj spodbudno pa je bilo, da je pretežni del so-

Slovenski
oktet
iz Ljubljane
nas je
navdušil
tudi v novi
sestavi

delujočih sestavljala mladina, ki tudi zdaj marljivo deluje v posameznih prosvetnih društvih.

Razveseljivo je tudi dejstvo, da je v zadnjih letih prišlo do vrste novih oblik prosvetnega delovanja. Nastali so novi tamburaški zbori, folklorne skupine, foto in likovni krožki, mladina je pričela tekmovati za bralne značke, udejstvuje se na odrskem in drugih področjih. Slovenska prosvetna zveza je dala pobudo za srečanje pisateljev manjšinskih narodov, v mednarodnem letu otroka je izdala dvojezično slikanico, delo Marice Kulnikove in Zorke Weissove. S tem pa je razširjanje svojega knjižnega daru obogatila v tem smislu, da so v njem zastopani tudi domači avtorji.

Stiki naše organizacije in krajevnih društev so v zadnjih letih segli tudi preko naših etničnih meja; posebno v Avstriji je prišlo do nastopov naših kulturnih skupin med drugim v Salzburgu, na Dunaju, Tirolskem in Zgornjem Avstrijskem. Našo pesem pa so ponesli tudi v Švico, Francijo in celo v Kanado ter v palačo Združenih narodov v Ameriki. Ne povsem novi, a vsekakor bolj poglobljeni postajajo stiki tudi z narodi in narodnostmi Jugoslavije.

Spričo vsega navedenega je razumljivo, da se pri naših društvih pojavlja čedalje večja potreba po lastnih prostorih, kjer bi se delo lahko še bolj uspešno razvijalo. Veseli nas, da v pričujočem sestavku lahko zapišemo, da je tudi v tem pogledu že prišlo do konkretnih rezultatov: na Radišah so lani predali svojemu namenu kulturni dom, v Šentvidu v Podjuni bo do takega pomembnega dogodka prišlo letos. Že samo ob teh dveh primerih pa je treba naglasiti, koliko volje in truda so morali za doseg te plemenite cilje zastaviti tako Radišani kot Šentvidčani. Tega se z golimi številkami gotovo ne da povedati, tembolj pa naj obvezuje, da na pragu novega desetletja pri našem kulturnem delu vztrajamo, si zastavljamo nove naloge, ohranimo to kar imamo in izboljšujemo našo kulturno raven. Da smo tega zmožni, se je najbolj videlo na primeru uprizoritve Prežih-Mikelnovih „Samorastnikov“, v katerih so naši igralci od režiserja do vseh ostalih akterjev pokazali vrhunsko amatersko igro. Tako naj bi bilo tudi v drugih primerih, kjer bo s pomočjo strokovnega kadra gotovo uspelo doseči še marsikaj. Tudi glasbeni pouk, ki zdaj zajema že preko 200 učencev, je gotovo ena izmed pomembnih dejavnosti, ki sodi med nove pobude kulturnega delovanja na Koroškem.

In če sedaj prireditve zadnjih petih let prikažemo še v številkah, je slika naslednja: Od 1. januarja 1975 do konec avgusta 1979 je bilo skupaj 1129 raznih prireditev in kulturnih akcij. Od tega je bilo 194 pevskih koncertov, 141 odrskih nastopov, 138 filmskih večerov in 428 raznih drugih prireditev, kot so predavanja, literarni in družabni večeri, folklorni nastopi, proslave, s kulturnim sporedom povezani društveni občni zbori itd. V teh podatkih so vključena tudi gostovanja v Sloveniji in drugih krajih izven Koroške, nadalje nastopi skupin iz Slovenije oz. Jugoslavije na Koroškem, pravtako prireditve, ki so jih organizirala včlanjena društva s skupinami sosednjih društev. Seveda so upoštevani tudi nastopi pri raznih akcijah drugih organizacij, kot so npr. Zveza slovenskih organizacij, Zveza koroških partizanov, Zveza slovenskih izseljencev in Slovensko šolsko društvo.

Navedene prireditve so izvedle skupine krajevnih Slovenskih prosvetnih društev, ki so včlanjena v Slovenski prosvetni zvezi. Teh je 26, v okviru le-teh pa trenutno deluje 21 pevskih zborov, 4 otroški zbori, 5 folklornih in 8 dramskih skupin ter 3 inštrumentalni ansambli. Pri tem pa še niso vštete razne društvene sekcije, glasbene, športne, likovne in podobne, ki jih je v društvih kar 62.

Zanimiv je tudi podatek, da je razmerje medsebojnih gostovanj iz Slovenije in v Slovenijo približno enako: od skupnih 228 jih je bilo le nekaj več v Slovenijo kot obratno. S tem se je uveljavila kulturna politika SPZ, ki je v zadnjih letih gostovanja usmerjala na meddruštveno raven, kar je brez dvoma spodbudno vplivalo na aktivnejše delovanje v društvih, posebno pri pripravi novih sporedov.

Pri pregledu prireditev in novih pobud nikakor ne gre prezreti delovanja društva „Aula slovenica“, ki je v zadnjih letih predstavilo koroški javnosti vrsto vidnih likovnih umetnikov iz Slovenije in Trsta. Pravtako je zanimiv pričetek delovanja likovnega krožka v Bilčovsu in fotokluba v Celovcu. In za zaključek naj še navedemo, da je SPZ v zadnjih petih letih v okviru svojega vsakoletnega knjižnega daru, ki skupno s Koroškim koledarjem obsega pet knjižnih naslovov, med naše ljudi razširila nad 17.000 slovenskih knjig.

Iz navedenih podatkov je razvidno, da je delo SPZ in posebno njenih včlanjenih društev v zadnjih petih letih vidno napredovalo. Sicer je število prireditev posebno močno naraslo v letih okoli jubileja SPZ, se pa po letu 1975, ko je bilo skupaj 129 prireditev, nenehno stopnjuje in dosega zdaj v povprečju nad 200 prireditev letno. Ob tem razveseljivem razvoju pa postaja čedalje večji problem strokovnih kadrov. Kajti število ljudi, ki se vključujejo v prosvetno delovanje, gre že daleč preko dva tisoč in vsem tem je treba nuditi ustrezno strokovno pomoč — v pevskih zborih, folklornih in dramskih skupinah, zlasti pa na področju glasbenega pouka. Zato bo pri bodočem načrtovanju prosvetnih akcij treba posvetiti posebno pozornost vzgoji kadrov, ki bodo na nov in sodoben način prijeli za delo. Le pod takimi pogoji bo uspelo za kulturno delovanje zainteresirati mlade ljudi, ki pojem ljubiteljske kulture razumejo pač drugače kot so ga razumeli njihovi starši, ki so iz idealizma gojili in ohranjali slovensko kulturo na Koroškem. Posebno njim smo dolžni, da čuvamo njihovo kulturno izročilo, ga dopolnjujemo in izročamo poznejšim rodovom.

-ej

Prvo srečanje pisateljev manjšinskih narodov leta 1979 na Obirskem

Kulturno delo je delo za narod

(Iz dejavnosti SPD „Jepa-Baško jezero“)

Slovensko prosvetno društvo „Jepa-Baško jezero“ je bilo ustanovljeno leta 1922. Priprave sta takrat vodila župnik dr. Josip Ogris ter šolski ravnatelj Franc Aichholzer. Prvi predsednik takratnega Slovenskega prosvetnega društva „Jepa“, ki je imelo svoj sedež v Pečnici, je bil Franc Resmann, pd. Tratnik iz Ledinc. Društvo se je kmalu preselilo v Loče, kjer ima še danes svoj sedež.

Rad bi se ustavil kar pri sedanjosti, pač pa bom ob poročilu o sedanjem delovanju posegel večkrat tudi v zgodovino društva, saj trenutno delovanje ne bi bilo možno brez podlage, ki so jo nam ustvarili stari društveniki od leta 1922 do danes.

Tako na primer moški zbor, imenovan „Baški fantje“, poje že 30 let. Prenehal je s petjem le v vojnem času. Ravno v zadnjih letih se je moški zbor spet močno oživil. Dolga leta ga je vodil Šimej Triessnig, trenutno pa je vodstvo v rokah Martina Resmana. Moški zbor ima repertoar ljudskih, umetnih in cerkvenih pesmi. Nastopa ob proslavah centralnih kulturnih organizacij, na prireditvah drugih kulturnih društev na Koroškem in v Sloveniji, poje na pogrebih in porokah naših rojakov ter s petjem olepša lastne prireditve društva. Pa tudi tako imenovani „nemci“ radi prihajajo, da bi zbor zapel na kakem pogrebu. Tako je pred kratkim prosila za petje hčerka, ko je družini umrl oče. Njena želja je bila, da bi pevci zapeli v nemščini, ker sorodniki slovenščine baje ne razumejo. Naš zborovodja je odvrnil, da zbor poje slovenske pogrebne pesmi. Nato je prosila, da bi zapeli v latinščini. Začuden jo je vprašal zborovodja, če njeni sorodniki razumejo latinščino? — Takšna je pač koroška vsakdanjost: vsak drugi jezik — samo ne slovenščine.

Delo na kulturnem področju je v koroških razmerah tudi orožje v našem boju

za narodni obstoj. Kjer danes deluje močno kulturno društvo, tam je ohranjen tudi slovenski življenjski duh. Kjer pa društvo neha delovati, tam kmalu izgine tudi slovenska beseda iz javnega življenja. Zato smatramo kulturno delo za najvažnejše — bolj važno, kot politično angažiranost.

Pri tem polagamo posebno važnost na delo z mladino. Vemo, da v šolah naša mladina nima priložnosti za konverzacijo v materinščini, da je tam dostikrat zapostavljena. Tej mladini nudimo priložnost, da se izobražuje in udejstvuje v slovenskem kulturnem društvu. Začeli smo leta 1976 s skromnimi prireditvami za najmlajše, ki so recitirali in peli ob miklavževanju in na materinskih proslavah.

Novembra 1977 smo ustanovili tamburaški zbor, ki je v prvih dveh letih obstoja nastopil 50 krat. Nastopil je tudi že v Italiji, v Sloveniji ter na Hrvaškem. Navdušenje za igranje na tamburico je bilo od vsega začetka presenetljivo, saj se je zbralo 25 mladincev, ki so prvič nastopili v javnosti po enomesecnem vadenju. Tamburaši so bili parkrat po 10 dni na seminarju ob Jadranu. Seminarje so si financirali sami s prispevki iz poletnih nastopov.

S poletnimi prireditvami, kjer tamburaši nastopajo skupno z moškim zborom in s kakšno folklorno skupino, skuša naše društvo informirati goste iz Nemčije ter Nizozemske o položaju Slovencev na Koroškem. Dostikrat je tako, da gostje ne vedo, da živi v tem predelu Koroške poleg Nemcev še drug narod. Saj nikjer ne vidijo topografskih napisov, ki bi jih opozarjali na to dejstvo. Zato z velikim zanimanjem sledijo slovenskemu petju ter mehkim slovanskim melodijam tamburašev. Mnenja smo, da je ravno to važna naloga našega društva, da mednarodni publikli predoči dejstvo, da živita na Koroškem dva naroda. Lahko rečemo, da so naše poletne prire-

ditve zelo dobro obiskane. Kadar nastopamo v Kulturnem domu v Ločah, je dvorana vedno razprodana. Pa tudi prireditve med letom, ki so namenjene našim rojakom iz okolice, so zelo dobro obiskane. Večja prireditve je tradicionalno srečanje tamburašev, ki je postalo že prava tamburaška revija. Na to srečanje povabimo tamburaške zборе iz Koroške in Slovenije. V teku leta imamo za domačine še vrsto manjših prireditev, kot so miklavževanje, materinska proslava, družabni večeri (kot pustni ples) skioptična predavanja itd.

Treba je še omeniti, da imajo tamburaši v Ločah že tradicijo. Saj je že v letih 1924—1929 uspešno nastopal tukaj tamburaški zbor, ki je štel 16 članov.

Kulturno delo je delo za narod, pri nas na Koroškem je kulturno udejstvovanje važen prispevek v boju za narodni obstoj. Kakor vsa kulturna društva, tako se tudi v Ločah bijemo z večjimi težavami. Velik problem je — kot verjetno tudi drugod — finančna šibkost. Podpora od strani občine je kratkomalo rečeno nesramna. Tako smo navezani na podpo-

ro obeh centralnih organizacij in prispevke rojakov. Zelo važni za nas pa so tudi stiki, ki smo jih preko privatnikov navezali v Sloveniji.

Zavedamo se, da bo potrebno še več dela. Tako iščemo prostor, da bi uredili za tamburaše in mladince klubski prostor. Posebno tamburaši imajo precej društvene imovine (inštrumente, note, noše) in bi bilo važno, da bi jo lahko hranili v primernem prostoru. Pa tudi društveno knjižnico bi bilo treba urediti v takem prostoru.

Eno leto deluje v Ločah tudi glasbena šola, ki jo obiskuje trenutno okoli 20 šolarjev. Tudi za to šolo iščemo primeren prostor.

Predšolska vzgoja naših najmlajših je velik problem. Zavedne slovenske družine vozijo otroke v 12 km oddaljeni otroški vrtec v Šentpetru. Tudi tukaj bo treba iskati kako drugo rešitev.

Vsekakor nas čaka dovolj dela, če nečemo dopustiti, da bi naša kultura v okolici Baškega jezera zamrla.

Joško Wrolich

Tamburaški zbor SPD „Jepa-Baško jezero“ uspešno vodi Erika Wrolich

Iz bogate dejavnosti SPD „Danica“ v Šentvidu v Podjuni

Slovensko prosvetno društvo „Danica“ v Šentvidu v Podjuni je bilo ustanovljeno leta 1914 in je bolj ali manj uspešno delovalo vse do prihoda fašizma, ko je bila kakor povsod po južnem Koroškem nasilno zatrta slovenska kulturno-prosvetna dejavnost. Številni člani društva so se aktivno vključili v borbo proti fašizmu in so prispevali neizbrisen delež k nastanku druge avstrijske republike. Kmalu po vojni pa so se znova lotili društvenega dela in na seji občinskega odbora OF dne 14. 7. 1946 so sklenili, da bodo obnovili Slovensko prosvetno društvo „Danica“. V pismu z dne 21. 7. 1946 so ta sklep sporočili Slovenski prosvetni zvezi v Celovcu:

Preteklo nedeljo na seji obč. odb. OF smo sklenili, da se vrši v nedeljo 4. avgusta t. l. ob 9. uri dopoldne v društvenem prostoru (trgovina Rutar) v Št. Vidu v Podjuni občni zbor prosvetnega društva „Danica“. Naprošamo Vas za katerega govornika. Na okrajno glavarstvo smo tozadevno prijavili in odposlali oz. oddali pravila Sl. prosvetnega društva.

Nadalje priredi prosvetno društvo „Danica“ dne 11. avgusta t. l. ob 3. uri popoldne v Št. Vidu v Podjuni igro „Naša kri“ v 4. dejanjih. Sodelujejo trije pevski zbori.

Posebno za ta dan bi naprošali za govornika. Na okrajno glavarstvo od nas ne bo se javilo za to prireditev.

Objavite prosimo Vas v „Vestniku“ vabilo na to kulturno prireditev našega društva za 11. avg. t. l.

Smrt fašizmu — svobodo narodu
Za tajnika: Janez Jernej

Za časa nacifašizma je bilo izropano tudi društveno imetje, toda društveniki so se s trdno voljo lotili dela. Začele so se vrstiti prireditve. V letu 1947 so priredili igre in nastope zborov. V načrtu za leto 1948 najdemo kuharske tečaje, šiviljske tečaje, postavitev dvorane, obnovitev odra, tekmo koscev, jesenski kmečki dan, prireditev pionirčkov, prireditev mladine, ustanovitev fizikturnega društva in športno tekmo, ustanovitev tamburaškega zbora, predavanja in izobraževalne tečaje. Za 8. maj pa so naštudirali igro „Drabosnjak“ s petjem in nastopom tamburašev.

Tako je delovanje društva potekalo vse do danes, ko ima SPD „Danica“ pet sekcij: mešani pevski zbor, vokalno-instrumentalni ansambel trio „Korotan“, dramsko sekcijo, otroški pevski zbor in mladinsko organizacijo. Prisotnost društva v koroški javnosti je vedno pogostejša, pa tudi v Sloveniji in ostali Jugoslaviji velikokrat nastopa ter goji kulturno izmenjavo s tamkajšnjimi društvi ali zastopa koroške Slovence na raznih slavnostih. V zadnjih letih je ponesel zbor slovensko pesem tudi v Italijo, na Gradiščansko in Dunaj, v Solnograd, na Tirolsko in v Zgornjo Avstrijo. Navezal je stike s kulturnimi društvi v Nemčiji (v Nürnbergu in okolici) in tam gostoval že dvakrat. Ansambel „Korotan“ pa je ponesel našo pesem celo v Združene države Amerike in Kanado.

St. Vid pod juno, 31. 7. 1946

Tov.

Dr. Mirt Zwitter

čajnik prosvetne mese

Celovec.

Preteklo nedeljo... na seji obč. odb. OF
smo sklenili, da se vsi v nedeljo 4. avgusta
t. l. ob 9. uri dopoldne v društvenem prostoru
(trgovina Rutar) v St. Vidu pod juno občini
Zbor prosvetnega društva "Danica"

Naprosamo Vas da katerega governika
na okrajno glavarstvo smo tosadevno prijazili
in odp. lali oz. odali pravila St. prosvetnega
društva.

Nadalje, priredi prosvetno društvo "Danica"
dne 11. avgusta t. l. ob 3. uri popoldne o
St. Vidu pod juno. Tjeto "Nasa Per" v 4.
dejanjih. Sodelujejo trije pirovki abori.

Posebno za to dan, bi naprosali da
governika. Na okrajno glavarstvo od nas ne
bo se javila za to prireditel.

Objavite prosimo Vas v. Vestnik in
vabilo na to kulturno prireditel našega
društva za 11. avg. t. l.

Lurt Jasianu - noboda narodu.

La čajnika

St. Vid n. juno 31. 7. 1946
Janez Jerež

Slovensko prosvetno društvo „Danica“ je v letu 1979 obhajalo 65-letnico svojega obstoja. O bogati dejavnosti društva naj govorijo naslednji podatki:

■ V času od januarja 1978 do oktobra 1979 je imel mešani pevski zbor 80 vaj, in to v malem prostoru v starem šentvidskem župnišču; trio „Korotan“ in mešani oktet se shajata pri zasebnikih in sta imela 48 vaj; za pripravo vsake nove odrske uprizoritve so potrebne številne vaje, ki morajo prav tako biti pri zasebnikih ali v gostilniških prostorih; otroški zbor je imel 59 vaj in tudi ta skupina je odvisna od gostoljubnosti zasebnikov, včasih pa je vaja v cerkvenih prostorih ali kar na prostem; tudi številne seje in srečanja so navadno pri zasebniku.

■ V času od 1976 do 1978 je imelo društvo 104 prireditve; odvijati so se navadno morale v gostilniških prostorih, ki gotovo niso ravno najbolj primerni za kulturne prireditve.

Ker tako ni šlo več naprej, zlasti ko se je dejavnost v zadnjih letih močno povečala in razširila, so se društveniki začeli resno baviti z mislijo na uresničitev 50 let stare želje po lastnem Kulturnem domu. Posojilnica v Dobrli vasi je dala na razpolago zemljišče v Šentprimozu, rojak iz Grebinja inž. Bavdež pa se je lotil načrtov. V dvorani, kjer bo prostora za okroglo 300 obiskovalcev, bo sodobno opremljen oder, ki bo omogočal tudi najzahtevnejše predstave in prireditve. Poleg tega bodo v domu še soba za seje in vaje, knjižnica in v kleti mladinski prostori.

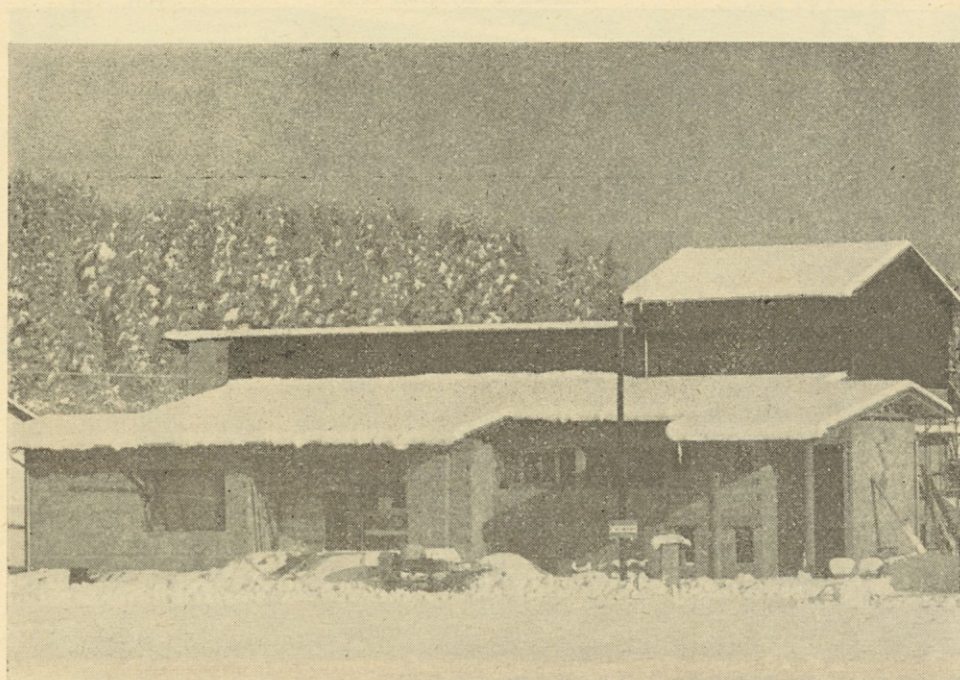
Temeljni kamen za gradnjo je bil simbolično položen 6. junija 1978 in tako se je začela gradnja Kulturnega doma, ki naj bi postal kulturno središče Podjune. V projektu je tudi globok narodnopolitični pomen, saj je za nas koroške Slovence prav kulturno-prosvetno delo tista vrednota, ki nam je dajala in nam še daje moč, da vztrajamo v naši trdi vsakdanjosti; vliva nam tisto samozavest, ki nam je danes potrebna bolj kot kdaj koli.

Iz te zavesti so društveniki zavihali rokave in prijeli za delo. Na pomoč jim je priskočila Zveza slovenske mladine v Celovcu in njeno krajevno združenje v Škocijanu. Organizirali so mladinsko delovno akcijo, s katero so opozorili, da si Slovenci moremo in moramo pomagati tudi sami — čeprav bi bila dolžnost avstrijske države, da podpira težnje in potrebe svojih manjšin. Vsestransko podporo so zagotovile osrednje organizacije v Celovcu in jo deloma tudi izpolnile v obliki delovne pomoči, zlasti s strani Zveze slovenskih organizacij na Koroškem in Slovenske prosvetne zveze. Na pomoč je prišlo 15 mladincev iz Jugoslavije in 11. septembra je bil v navzočnosti številnih domačinov in gostov otvorjen brigadirski tabor, ki je trajal do 10. oktobra. Brigadirjem iz Jugoslavije so se pridružili mnogi domačini, med katerimi je bilo veliko takih, ki so kar celo jesen preživeli na gradbišču. Solidarnost z društveniki „Danice“ pa so pokazali tudi člani solidarnostnih komitejev iz Celovca in Gradca, člani Kluba slovenskih študentov na Dunaju, prosvetaši iz Podjune, slovenski mladinci iz raznih krajev Koroške ter iz Radovljice in Šentjurga.

Delovna brigada, ki se je zavedala svoje odgovorne naloge, si je zastavila cilj, da v roku pičlih pet tednov postavi zgradbo v surovem stanju. In 10. oktobra, ko se je delovna akcija zaključila, je bilo res tako daleč. Prirejen je bil poslovilni večer, kjer so se brigadirjem iz Slovenije zahvalili za požrtvovalno delo — saj so pri gradnji opravili nad 3000 udarniških ur. Med njihovim bivanjem na Koroškem so jim domačini priredili tudi kulturne in družabne večere ter jih seznanili s položajem in delom koroških Slovencev.

V šentprimožu nastaja Kulturni dom, ki bo središče kulturno-prosvetnega življenja v Podjuni

Z odhodom brigadirjev pa se delo na gradbišču nikakor ni ustavilo; društveni in drugi so delali naprej. V drugi polovici oktobra je bila stavba pokrita in tako je bila zaključena prva stopnja gradnje. Omeniti je treba, da so sami društveni v dveh mesecih prispevali nad 2000 udarniških ur. Delo se je nadaljevalo tudi čez zimo. Spomladi je bil narejen notranji omet, polagali so tlakovana tla, izvedli vodovod in kanalizacijo ter asfaltirali povezavo od ceste do Kulturnega doma. Ker so v občini Škocijan v času od 15. junija do 15. septembra zaradi tujkega prometa prepovedana vsakršna gradbena dela, so z delom mogli nadaljevati šele sredi septembra; naredili so zunanji omet in oblogo z deskami, kjer so jim priskočili na pomoč tudi mizarji iz Šoštanja.

Za realizacijo gradnje je društvo sprožilo zbiralno akcijo v obeh slovenskih časopisih ter se pismeno obrnilo na številna podjetja in zasebnike na Koroškem. Bili so presenečeni nad solidarnostjo, ki so jo izkazali rojaki širom naše zemlje. Na žalost pa od zvezne vlade na dve prošnji vse do danes niti odgovora niso prejeli. Ker tudi pri uradni Koroški ni bilo odmeva, so se znašli v težkem položaju in bili prisiljeni, da zaprosijo za pomoč delovne organizacije v Sloveniji oziroma Jugoslaviji. Tam je bil odmev boljši in z veseljem smo zabeležili, da so nekatere delovne organizacije hitro priskočile na pomoč bodisi z delovno silo ali z materialom.

Leto 1980 pa bo za Slovensko prosvetno društvo „Danica“ in za širšo Podjuno ter preko nje za vse koroške Slovence pomenilo važno pridobitev: odprt bo Kulturni dom v Šentprimozu, ki naj ne bo samo folklorni center, temveč se bo v njem dogajalo vse, kar služi obstoju naše narodnostne skupnosti. Tako bo postal živ spomenik in važen mejnik v boju za nadaljnji razvoj slovenskega življa v občini Škocijan, v širšem podjunskem zaledju in sploh na Koroškem.

Mešani pevski zbor SPD „Danica“, ki ga vodi Hanzi Kežar

V okviru svojega nadaljnjega razvejanega kulturno-prosvetnega delovanja se bodo društveniki zavzemali predvsem za to,

■ da bodo v to dejavnost vključevali najširše kroge domačinov, iskali tudi za naprej stike z demokratičnimi pripadniki večinskega naroda predvsem na področju kulturne izmenjave iz cele Avstrije ter naprej gojili in razvijali stike s kulturnimi organizacijami v sosednjih državah;

■ da bodo gojili vsestranske kulturne stike z matičnim narodom v Sloveniji, z ostalimi narodi in narodnostmi v Jugoslaviji in s slovensko manjšino v Italiji.

Prepričani so, da bodo na ta način lahko največ prispevali k nadaljnjemu razvoju slovenskega naroda na Koroškem, k ohranjanju našega jezika in kulture, k splošni demokratizaciji v deželi in državi, k poglobljanju dobrososedskih odnosov med Koroško in Slovenijo ter Avstrijo in Jugoslavijo.

V naslednjem pregledu pa je podano podrobno poročilo o prireditvah Slovenskega prosvetnega društva „Danica“ v letu 1978/79:

Samostojne prireditve

1978

1. 1. Novoletni koncert, poleg domačega zbora sodeloval tudi ansambel „Drava“ SPD Borovlje
21. 1. 6. ples „Danice“, nastop zbora
5. 2. Pustni ples otrok
11. 2. Diskusijski večer
5. 3. Občni zbor društva, nato film „Povest o dobrih ljudeh“
27. 3. Društvena dramska sekcija se predstavi z igro „Volkodlaki“
6. 5. Družabni večer, srečanje s prijatelji iz Nürnberga, nastop zbora
7. 5. Materinska proslava
7. 7. Večer za turiste
22. 7. Večer za turiste
27. 7. Večer slovenske pesmi in folklore
2. 9. Srečanje z delegacijo iz Zgornje Avstrije
- 8.—10. 9. Društveni izlet na Triglav
3. 12. Miklavževanje

1979

6. 1. Novoletni koncert, sodeloval tudi Logaški oktet
27. 1. 7. ples „Danice“
25. 2. Pustni ples otrok
13. 5. Materinski dan, proslava

14. 7. Večer za turiste
27. 7. Večer za turiste
3. 8. Večer slovenske pesmi in folklore

Gostovanja drugih skupin pri društvu

1978

12. 3. Mladina iz Železne Kaple nastopi z igro „Molčeča usta“
4. 11. Dramska sekcija SPD iz Šentjanža gostuje z igro „Grozdna jagoda v soncu“

1979

21. 1. Farna mladina iz Pliberka uprizori igro „Slehernek“
8. 4. Koroška dijaška zveza gostuje z lutkovno predstavo

Gostovanja, nastopi in sodelovanja društvenega zbora

1978

18. 2. Zbor sodeluje na pevskem srečanju „Od Pliberka do Traberka“ v Dravogradu in na zaključni prireditvi na Ravnah
26. 2. Sodelovanje na 70-letnici Krščanske kulturne zveze v Celovcu
16. 4. Sodelovanje na 70-letnici Slovenske prosvetne zveze v Celovcu

6. 5. Zbor nastopi ob priliki srečanja s prijatelji iz Nürnberga
19. 5. Zbor gostuje v Solnogradu
1. 7. Zbor sodeluje na srečanju treh dežel v Celovcu
2. 7. Zbor sodeluje na prireditvi KKZ v Škocijanu
7. 7. Zbor sodeluje na „Veditelj SPD „Danica“ čeru za turiste“, prireditvi
22. 7. Zbor sodeluje na „Veditelj SPD „Danica“ čeru za turiste“, prireditvi
23. 7. Zbor sodeluje na turistični prireditvi v Škocijanu
27. 7. Zbor sodeluje na domači turistični prireditvi
13. 8. Zbor sodeluje na prireditvi za turiste v Zitarski vasi
2. 9. Zbor zapoje delegacijo iz Zgornje Avstrije
11. 9. Zbor zapoje ob otvoritvi delovne brigade
17. 9. Zbor zapoje pevcu ob priliki poroke
22. 9. Zbor zapoje brigadirjem mladinske delovne akcije
24. 9. Zbor nastopi na 70-letnici SPD „Trta“
25. 9. Zbor zapoje za brigadirjem in 50-letniku dirigentu

30. 9. in 1. 10. Zbor gostuje v Pettenbachu v Zgornji Avstriji
10. 10. Zbor zapoje ob zaključku delovne brigade
28. 10. Zbor sodeluje pri polaganju vencev na grobove partizanov v Maloščah
- 1979**
6. 1. Nastop zbora na novoletnem koncertu skupno z Logaškimi oktetom
27. 1. Zbor sodeluje v združenem zboru ob pogrebu dr. Tischlerja
9. in 10. 2. Sodelovanje na seminarju za pevce in zborovodje v Šentprimozu
29. 4. Nastop ob otvoritvi dvojezičnega otroškega vrtca v Šentprimozu in na proslavi 70-letnice Slovenskega šolskega društva
12. 5. Zbor gostuje v Šentjurju pri Celju
19. 5. Nastop pri Uranku-Wutfeju za prijatelje iz Zgornje Avstrije in pri Voglu za izletnike iz Slovenskih Konjic
26. in 27. 5. Gostovanje v Novem mestu pri KUD „Krka“
16. 6. Sodelovanje ob poroki pevke in nastop pri Uranku, kjer se nahajajo partizani iz Bele Krajine
14. 7. Nastop na turistični prireditvi društva
27. 7. Nastop na turističnem večeru našega društva
3. 8. Sodelovanje na večeru slovenske pesmi in folklor domačega društva
1. 9. Nastop ob priliki poroke pevca
14. 9. Gostovanje v delovni organizaciji „Rašica“ v Gameljnah pri Ljubljani
13. 10. Sodelovanje v Celovcu na Oktobrskem taboru
20. 10. Gostovanje v Šoštanj pri KUD Svoboda
- Gostovanja društvene dramske skupine**
- 1978**
30. 4. Gostovanje z igro „Volkodlaki“ v Železni Kapli in v Globasnici
7. 5. Gostovanje z igro „Volkodlaki“ v Šentjanžu
8. 6. Nastop z igro „Volkodlaki“ v Marijanišču v Celovcu
- 1979**
11. 2. Gostovanje z igro „Volkodlaki“ v Pliberku
11. 2. Gostovanje z igro „Volkodlaki“ v Šentilju

Mešani oktet SPD „Danica“ na gostovanju v Logatcu

Gostovanja in nastopi tria „Korofan“ oz. mešanega okteta

1978

- 9. 2. Mešani oktet sodeluje na Prešernovi proslavi SPZ v Celovcu
- 14. 3. Snemanje za slovenski oddelek radia Celovec
- 8. in 9. 4. Gostovanje v Telfsu na Tirolskem
- 16. 4. Sodelovanje na 70-letnici SPZ v Celovcu
- 19. 5. Gostovanje v Solnogradu
- 3. 6. Nastop v Žopračah
- 26. 6. Gostovanje v Seebodnu na zgornjem Koroškem
- 26. 9. Nastop za brigadirje v Šentprimozu
- 11. 11. Prireditel v gostišču Urank-Wutfe Janez
- 9. in 10. 12. Gostovanje v Logatcu

1979

- 12. 5. Gostovanje v Šentjurju
- 25. 5. Nastop v gostišču pri Uranku-Wutfeju

27. in 28. 5. Gostovanje v Novem mestu

- 7. 6. Nastop v hotelu Obir v Železni Kapli
- 1. 7. Nastop v Selah
- 8. 7. Nastop pri Hojniku v Mokrijah
- 21. 7. Nastop na Žamanjah
- 3. 8. Nastop na Breznikovem campu
- 6. 8. Nastop v hotelu Korofan v Sekiri

Nastopi in gostovanja otroškega zbora

1978

- 16. 4. 70-letnica SPZ
- 7. 5. Materinska proslava
- 4. 6. Gostovanje v Dolu pri Hrastniku
- 22. 10. Dan varčevanja v Dobrli vasi
- 3. 12. Miklavževanje

1979

- 11. 3. Blagoslovitev dvojezičnega otroškega vrta v Šentprimozu
- 13. 5. Materinska proslava
- 24. 5. Otroški dan v Šmarjeti
- 13.—27. 7. Letovanje na morju s tremi nastopi
- 28. 10. Dan varčevanja v Dobrli vasi

Razno

1978

- 13. 1. Vaje za podjunske zборе v Dobrli vasi s prof. Rajšterjem iz Maribora
- 19. 4. Polet v Split
- 3. 5. Petje Florjana
- 5. 5. Delegacija društva pozdravi prijatelje iz Nemčije
- 15. 5. Nogometna tekma proti MPZ Podjuna
- 9. 7. Obisk iz Avstralije pri društvu
- 27. 8. Pomoč društva pri uprizoritvi „Samorastnikov“ v Spodnjih Vinarah
- 29. 12. Snemanje zbora za radio

1979

- 20. 1. Delegacija društva si ogleda predstavo „Desetega brata“ na Jezerskem
- 29. 4. Udeležba na koncertu „Slovenskega okteta“ v Škocijanu
- 4. in 11. 8. Sodelovanje pri „Samorastnikih“

Danijela Kežar

Naša lipa ob potoku

Stoletja piješ naše zemlje sok,
poslušaj mladi vrisk, trpinov jok.
Zdihavaš naše pesmi mile zvoke,
v nebo oddajaš up proseče roke.

Poslušaj naše Pece živi val, potok
in pesmi ptic, slovenji nam otrok.
Objemaš z vonjem mladi sen perice
in srečo mamic, ko suše plenice.

Objemaj z vejami naš mladi rod;
zvihraj, če sosed ti postavi plot!
Le rasti v moč, v širino in višino;
daj rodu cvet in zdravo korenino.

V jeseni zadnji list bo lipe zašumel;
le vetrič žalostinko mrzlo mu bo pel.
Vemo, ko zremo v gole veje tvoje —
ti lipa, vigred nov zeleni spev zapoje.

Milka Hartman

UTIRAJMO SLOVENSKI KNJIGI POT MED NAŠE LJUDSTVO

Še zmeraj velja misel, ki jo je dr. Joža Glonar med drugim zapisal v kritiki četrte izdaje Breznikove slovnice: „Življenje jezika namreč ni odvisno samo od kake institucije, ampak od vseh, ki kak jezik govorijo in pišejo... (Sodobnost II, 1934, str. 532).

Zakaj to navajam? Zavedati se moramo, da je slej ko prej tudi od nas samih odvisno, kako stoji z našo slovenščino. Kaj pomeni vztrajno poudarjanje števila otrok, prijavljenih k slovenskemu pouku, če se včasih niti ne pozanimamo, v koliko so se ti otroci slovenščine tudi naučili? Saj pogosto najdemo otroka, ki je v šoli dalj časa (tudi 4 leta) bil prijavljen k slovenskemu pouku, četudi na drugi strani niti najpreprostejših in najbolj rabljenih slovenskih besed ter besednih zvez ne razume. Ali kakšen pomen ima, da se na eni strani še tako zavzeto potegujemo za naše pravice, če na drugi strani nismo zvesti največji skrbi in dolžnosti pripadnika narodnostne skupnosti — namreč gojitvi naše materine besede in posredovanju le-te mlajši generaciji. Kajti zavedati se moramo, da narodnostna manjšina zgubi svojo identiteto, če ji odvzameš njeno bistvo — namreč materin jezik, ki je njen osnovni povezovalni člen.

Vse to navajam zato, ker smo dan na dan priča dejstvu, da celo v nekdanj popolnoma slovenskih vaseh in občinah mlajša generacija ne zna več slovensko govoriti ali slovenščine niti ne razume več. Pojavi se torej vprašanje, na kakšen način lahko ta razvoj preprečimo oziroma zavremo. V zvezi s tem prav gotovo lahko navedemo Slovensko študijsko knjižnico v Ce-

lovcu, ki nudi vsem ljubiteljem slovenskih knjig bogato izbiro. Od nas samih je torej v veliki meri odvisno, ali bomo to možnost izkoriščali v omenjeni namenovni razvoja in gojitve materinščine.

Fond Slovenske študijske knjižnice šteje poleg razmeroma visokega števila periodičnih publikacij, ki znaša ca. 500 različnih časnikov in časopisov (deloma nepopolni) še nad 25.000 knjig. Od leta 1973 dobiva knjižnica vse obvezne izvide iz Slovenije. Ob začetku leta 1979 pa je bilo sklenjeno, da naj knjižnica sistematično kupuje tudi vso tako imenovano avstrijsko slovenico in jo po možnosti kompletira tudi s stariimi publikacijami, ki ji doslej manjkajo.

● DOSLEJ OPRAVLJENO DELO

Zaradi pomanjkljivosti ustreznega števila nameščencev se je pred oktobrom 1978 v knjižnici opravljalo le najosnovnejše bibliotekarsko delo (izposoja, oprema in obdelava tekočega materiala, ki pa tudi ni bila popolna). Od oktobra 1978 naprej je poleg rednega bibliotekarskega dela bilo opravljeno še sledeče delo:

1. Ureditev izposoje (uvedli smo knjižnični red, izkaznice, listke za izposajo ter karte opominov).

2. Zbrali smo naslove izposojevalcev, ki so deloma manjkali oz. bili nepopolni.

3. Uspelo nam je opremiti vse katalogne listke, tako abecedno-imenskega kataloga (AIK) kot tudi univerzalno-decimalnega kataloga (UDK) s signaturami.

4. Združili smo štiri abecedno-imenske kataloge v enega. Preostali pa so

GLASBENA ŠOLA

nova oblika kulturne dejavnosti med koroškimi Slovenci, ki jo gojita osrednji kulturni organizaciji SPZ in KKZ. Trenutno obiskuje glasbeni pouk nad 200 otrok. Glavno organizacijsko delo opravljata Joško Hudl in Jože Mečina

še trije abecedno-imenski katalogi, ki jih bo treba seveda tudi združiti. Toda format listov teh treh katalogov je različen, popis listov, zlasti dveh katalogov pa zastarel, tako, da bo treba dva kataloga na novo napisati.

5. Abecedno-imenski katalog smo opremili s kazalkami in dodatnimi vpisi.

6. Začeli smo z delom kompletacije, tako slovenskih publikacij, izdanih v Avstriji, kot tudi v Sloveniji. To delo zahteva pozornost, ker je bilo prej popolnoma zanemarjeno oz. spregledano. Opazili smo, da pogosto uredništva sama nimajo zbranega kompleta svojih listov in publikacij. Tudi v naši knjižnici je bilo še pred nedavnim zelo malo publikacij tako imenovane koroške slovenice.

● NALOGE ZA BLIŽNJO BODOČNOST

V bližnji bodočnosti bo treba opraviti predvsem naslednja dela:

1. Dokončna ureditev univerzalno-decimalnega kataloga.

2. Treba bo združiti preostale tri abecedno-imenske kataloge in dva od njih na novo katalogizirati, ker je popis listov zastarel in nepopoln.

3. Precejšen del knjig ni niti inventariziran, niti katalogiziran. Potrebno je, da bi se tega dela čimprej lotili. Razen tega bo treba vključiti v abecedno-imenski katalog knjige, ki so sicer inventarizirane, ne pa katalogizirane, čeprav stojijo v skladišču in so pomešane med druge knjige, ki so že obdelane. To je seveda zelo zamudno ampak hkrati tudi nujno delo, kajti prav zaradi teh pomanjkljivosti na eni strani nimamo niti pregleda nad številom publikacij, na drugi strani pa leži material mrtev in ne služi osnovnim namenom knjižnice.

4. Treba bo ustvariti katalog štetih in neštetih zbirk.

5. Pripraviti bo treba za vezavo precejšen fond publikacij ter nabaviti mape za periodiko, v katere bomo spravili posamezne letnike publikacij, ki jih ne bomo dali v vezavo.

Rojaki iz Kanade na obisku pri Slovenskem vestniku v Celovcu

6. Največjo pozornost pa bomo morali v bodočnosti posvetiti sistematičnemu kompletiranju naše knjižnice, predvsem s celotno koroško slovenico kot tudi z določenimi publikacijami iz Slovenije, ki nam manjkajo. V glavnem gre pri tem za stvari, ki so izšle pred letom 1973. Mislimo predvsem na področja slovenske politične, kulturne in literarne zgodovine ter družbenopolitične ureditve.

S svojo potujočo knjižnico pa oskrbuje Slovenska študijska knjižnica tudi podeželske knjižnice. Pri podeželskih knjižnicah razlikujemo med izposojevališči Slovenske študijske knjižnice in med knjižnicami Slovenskih prosvetnih društev, ki se deloma tudi dopolnjujejo s potujočim fondom Slovenske študijske knjižnice. O stalnih stacionarnih knjižnicah na podeželju pravzaprav z enakrat še ne moremo govoriti. V bistvu gre pri tem za Slovenska prosvetna društva na podeželju, ki imajo v svoji lasti nekaj knjig. Člani teh društev imajo praviloma kakšno uro v tednu možnost, da si knjige izposodijo oz. zamenjajo. V bodočnosti bo Slovenska študijska knjižnica skušala s svojo potujočo knjižnico oskrbovati vse knjižnice Slovenskih prosvetnih društev, ker so le-te večinoma zelo skromne in nimajo na razpolago zadostnega števila zanimivih knjig, ki bi ustrezale vsem starostnim stopnjam in poklicnim skupinam. V kolikor je obstojalo pri teh

prosvetnih društvih zanimanje za potujočo knjižnico SŠK, je naša osrednja knjižnica to nalogo že izpolnjevala in jo še izpolnjuje. Seveda pa bo tudi naloga Slovenske študijske knjižnice, da bo skušala v večji meri kot doslej navezovati stike s prosvetnimi društvi in v okviru njih po možnosti na novo pomagala ustanavljati knjižnice oz. izposojevališča (kar se bo izkazalo za določen kraj lažje izvedljivo). Tako bo skušala polagoma celotnemu dvojezičnemu ozemlju posredovati slovensko knjigo. Zavedamo se pa, da bo Slovenska študijska knjižnica s svojo potujočo knjižnico lahko uspešno delovala samo ob pomoči funkcionarjev in članov posameznih Slovenskih prosvetnih društev.

Ob koncu omenim še glavni problem, ki tare našo osrednjo knjižnico, to je problem prostorov. Prostor, s katerim knjižnica sedaj razpolaga, ne zadošča. Knjižnica ima le malo skladišče, ki je do stropa natrpano s knjigami in revijami, ter malo sobo, kjer se odvija vsa izposoja ter obdelava knjižničnega gradiva. Knjižnica tudi nima čitalnice. Če hočemo čim več ljudi zainteresirati za slovensko knjigo, je nujno, da zamenjamo naš zastareli pultni način izposoje ter zaprti tip knjižnice (knjige stojijo v skladišču po formatih, ne pa po strokah) s prostim pristopom bralcev do knjig, ki so na policah razvrščene po strokah.

mag. Malle-Wieser Marija

Pred jubilejem likovne kolonije v Vuzenici

Organizatorji Koroške likovne kolonije mladih v Vuzenici se pripravljajo na deseto — jubilejno srečanje mladih likovnikov. Devetkrat so se doslej zbrali mladi in ustvarjali likovna dela v najrazličnejših tehnikah. Mnogo jih je bilo. Prihajali so predvsem iz dveh območij. Na eni strani so bili to pionirji iz vuzeniške in bližnjih šol, na drugi strani pa mladi Korošci iz Avstrije. Enkrat celo gostje iz Smederevske Palanke iz Srbije.

Zbiranje mladih čopičarjev se je začelo že leta 1970. Takrat so se za takšno obliko sodelovanja dogovorili Herman Velik, ravnatelj ljudske šole iz Sel in likovni pedagog Kresnik Štefan ter ravnatelj osnovne šole Lojze Gobec iz Vuzenice. Namen srečanj je bil že od vsega začetka jasen. Likovno ustvarjanje je bilo razlog organizacije srečanj. Medsebojno spoznavanje, sklepanje prijateljstev, spoznavanje različnih okolij, v katerih živijo udeleženci kolonije, za udeležence s Koroške pa še spoznavanje razmer v matični domovini in utrjevanje znanja materinega jezika, so bile kvalitete, ki jih ob dosedanjih devetih kolonijah ne gre zanemariti. K vsemu temu kaže dodati še obilico dobre volje, smeha in veselja mladih ob vsakokratnih srečanjih.

Že ob prvem srečanju je kazalo, da ne bo le prvo in edino. Obneslo se je in dogovor o ustalitvi te oblike je bil tu. Organizacijski problemi in gradnja šole v Vuzenici so srečanje v letu 1971 onemogočili. Ko je soorganizacijo kolonije na Koroškem prevzela Slovenska prosvetna zveza, je od leta 1972 postala kolonija stalna oblika avgustovskih srečanj v Vuzenici.

V devetih srečanjih je bilo v koloniji preko štiristo udeležencev. Skoraj polovico teh je bilo Korošcev, zato ni slučajno ime kolonije „Koroška...“ in himna „Slovenski smo fantje...“. Oboje so izbrali udeleženci kolonije že ob prvih srečanjih. V Vuzenico so prihajali mladi iz vseh krajev Koroške od Žvabeka do Bistrice ob Zili. Verjetno ni večjega kraja na Koroškem, od koder bi ne bilo koga v dosedanjih devetih srečanjih.

Vuzenica in Muta sta sprejemali goste iz Koroške odprtih src. Domovi učencev vuzeniške šole so postali domovi gostov. Nikoli ni bilo problema gostiteljev, večkrat pa je bilo premalo gostov. Ob srečanjih mladih so se srečali tudi starejši, ki so prišli v Vuzenico z udeleženci in po njih. To pa je porajalo širša poznanstva in prijateljstva.

V želji po čim popolnejšem poznavanju razmer na Koroškem so organizatorji kolonije prirejali Koroške večere. Ob teh so bila osvetljena najrazličnejša vprašanja življenja na Koroškem. Od kulture, kjer so pisatelji in pesniki brali svoja dela, preko šolstva, katerega je predstavil šolski nadzornik Rudi Vouk, do družbeno političnih razmer, o katerih je govoril sam predsednik Zveze slovenskih organizacij na Koroškem Franci Zwitter. Sleherni večer je bil popestren z nastopom pevcev in godbenikov iz Koroške. Slika o današnji Koroški in koroškem človeku je po zaslugi Koroških večerov postajala jasnejša in Koroška marsikomu v tem delu matične domovine bližja.

Ne le srečanja ob Koroških večerih, temveč tudi ona ob zaključku sleherne kolonije, so bila še posebej prisrčna. Ob njih so se mladi predstavili s svojimi likovnimi deli ter recitacijami in petjem. Prikazan in predvajan je bil rezultat dela v tednu vuzeniških aktivnosti. Čustveno ogret udeleženec mladim ni zameril ob manj ubranem petju, zastanku ob recitacijah ali likovno nedovršeni sliki, saj je vedel, da je vse to rezultat enotedenskega dela, ob katerem je morala najti svoje mesto tudi prešerna mladost z množico svojstvenih aktivnosti. Kljub temu je dr. Cene Avguštin iz Kranja ob priliki izbora likovnih del za razstavo zapisal:

„Pestrost, kvaliteta ter neposrednost v izrazu ustvarjenih del nas resnično preseneča. Sadovi likovnega dela v vuzeniški koloniji, ki so po svoji vsebinski in tehnični plati zelo zanimivi in pomembni, so zagotovo posledica popolnoma svobodnega pristopanja otroka k slikarski ustvarjalnosti brez vsiljevanja tujih vzorov in rešitev.“

O svojih doživetjih so pisali tudi udeleženci sami:

LETOS MI JE USPELO ...

Že lansko leto sem hotel priti v Vuzenico. Ni se mi posrečilo, da bi me kdo prijavil v Koroško likovno kolonijo. Letos pa mi je to uspelo.

Prav všeč mi je v šoli, pa tudi pri družini. V torek smo šele začeli risati. Vsak si je izbral svoj najlepši kraj, kjer bo risal. Jaz sem izbral neko lepo cerkev. Pred cerkvijo je majhna vas, nad njo pa so tudi posamezne hiše in več planin. Tudi kopali smo se že. V sredo smo pa začeli s petjem. Kosilo in dve malici dobimo v šoli, večerjo in zajtrk pa pri gostiteljih. Dobil sem novega prijatelja. Stanujem blizu Drave. Začetek kolonije je bil slab, ker je deževalo, zdaj pa je vsak dan lepše in bo kar težko oditi domov.

Tomaž SCHUSCHNIG, Spodnje Rute

V LIKOVNI KOLONIJI

Že lani sem hotel priti v Vuzenico, a nisem še dobil potnega lista. Najprej pa sem mislil, da ta kolonija v Vuzenici ni tako pomembna. Ko sem slišal od moje sošolke, ki je že bila večkrat v Vuzenici, kako lepo je tam, sem se odločil, da bom šel v Vuzenico v likovno kolonijo. Že tedne prej sem se je veselil. A zdaj je bil še problem, kako bom prišel v Vuzenico. In nazadnje se je le uredilo, sošolkin oče me je zapeljal v Vuzenico.

V Vuzenici so nas čakale družine, ki so nas sprejele. Stanujem pri novem prijatelju Hrabru Tratniku. Hitro sva se spoznala in sva že velika prijatelja.

Vsak dan vstanem ob sedmih in grem

z Mute, kjer stanujem, v Vuzenico in tam se zelo lepo počutim in se sprostim. Rišemo vedno dopoldne, popoldne pa imamo do štirih prosto, potem pa imamo športne igre.

Ta teden hitro mineva in kmalu bom spet doma, a še dolgo se bom spominjal teh lepih dni.

Mihael OBILTSCHNIG, Rute - Podgorje

SESTRA SE JE „KOPALA“

S sestro sva v likovni koloniji, a ne stanujeva skupaj. Danes je sestra šla z mano iz šole, ker je hotela videti, kje stanujem. Prišle sva do mosta, sestra ni hotela preko njega, ampak kar čez vodo. Sezule sva se in šle v mrzlo vodo. Sestra je nenadoma zdrknila na kamnu in je padla. Ko je zlezla iz vode, je bila čisto mokra. Opazila je tudi, da se je vrezala v palec. Tako se je sestra v Vuzenici tudi kopala.

Nadja in Tatjana MARKO, Horce

ŽE DRUGIČ GOST

Tudi letos sem bila sprejeta v likovno kolonijo v Vuzenico. Veselila sem se srečnih dni, ki jih bom preživela pri moji gostiteljici Karolini. Težko pričakujem tisto nedeljo, ko bom za teden dni šla v Vuzenico. Dan odhoda je. Odpeljemo se popoldne ob treh. Peljala se nisem sama, vzeli smo še Mihija in Klementa. Bila je prijetna vožnja. Malo me je bilo strah, da bi prišli prepozno. Prišel je trenutek, ko sem stopila iz avtomobila in se razgledala. Karolina, moja gostiteljica, me je opazila kar hitro. Šle sva takoj na njen dom. Nato smo cel teden preživeli pri risanju in slikanju vuzeniškega okolja. Prehitro so minili dnevi veselih doživljanjev.

Ivana WEISS, šentjanž

SPREJELI SO ME LEPO

Med vožnjo v Vuzenico sem premišljeval, kako se mi bo tam godilo. Mislim, da bodo ljudje v Vuzenici gostoljubni in nisem se motil. Sprejeli so nas zelo lepo. Jaz sem prišel k družini Gobec. Stojana

sem dobil za tovariša. Z njim sem se dobro razumel. Njegova mati in oče sta mi zelo všeč. Vse dni v Vuzenici sem srečno preživel.

Gorazd ŽIVKOVIČ, Kotmara vas

SLIKANJE

Pravkar se je ustavil kombi, iz katerega stopamo oboroženi z barvami. Slikat gremo. Okoli sebe vidimo stare hiše, kozolce. Vsak si izbere nekaj, kar mu je všeč in prične slikati. Med njimi sem tudi jaz. Izberem si pokrajino. Na risbo pričnem nanašati barve. In glej, po travniku jo primaha tovariš. Ustavi se pri meni in si z nezadovoljstvom ogleduje mojo sliko. Nič mu ni všeč, vse popravlja in vedno znova meša barve. Ko sliko nekoliko popravi, že odhiti dalje.

Pogledam na uro, kmalu bo dvanajst. Brž pospravim barve in odhitim na cesto, kjer nas že čaka kombi.

Hanca HADERLAP, Gradisch

NAŠE DELO V LIKOVNI KOLONIJI

Delo v koloniji je zelo razgibano, saj obsega poleg risanja in slikanja tudi ple-

KOROŠKA LIKOVNA KOLONIJA — ustvarjali so v Vuzenici...

se, pesmi in izlete. Tako je pač, ker nas vse to zanima.

Na prvem mestu je seveda risanje. To delo mi včasih sploh ni všeč in bi veliko raje počela kaj drugega. Spet pa ne smem reči, da me risanje dolgočasi, saj je prav zanimivo, ko se ti kakšna reč ponesreči in si potem ves rdeč od jeze in ne veš, kaj bi; spet drugič je okrog tebe polno radovednežev, ki ti rade volje prinašajo čisto vodo za slikanje in odnašajo umazano, vendar jim moraš obljubiti, da te bodo še naprej lahko opazovali. Tole naše likovno ustvarjanje nam vzame največ časa, saj moramo risati in slikati kar od zgodnje osme ure pa vse do kosila, včasih celo popoldne.

Pravzaprav je popoldne rezervirano za druge dejavnosti, se pravi za izlete, plese, pesmi in šport. To imam veliko raje, posebno izlete, saj takrat vedno kaj novega doživiš.

Po napornem delu je vsekakor potreben počitek, kajti vsako jutro moraš biti spočit, pa čeprav moraš iz postelje že ob sedmih, sicer pa: „Rana ura, zlata ura.“

Elizabeta MERT, Bistrica

RADA SE VRAČAM

Že lansko leto sem sodelovala v likovni koloniji in mi je bilo zelo všeč. Moji gostitelji so bili Leštanovi. Z Jasmin sva navezale stike, žal pa letos Jasmin ni doma, zato so moji gostitelji Pokršnikovi. Tukaj mi je zelo všeč, ker vsak dan rišemo in navezujemo nova prijateljstva.

S Karmen se zelo dobro razumeva, zato sem sklenila, da se tudi drugo leto vrnem. S Karmen si bova skozi vso dolgo leto dopisovali, da bo čas ponovnega srečanja čim hitrejši.

Rada pa se bom vrnila tudi zaradi tega, ker je v Vuzenici mnogo lepega in zanimivega.

Marija KRUŠIĆ, Velinja vas

Tudi udeleženci iz Vuzenice so o koloniji pisali:

LIKOVNA KOLONIJA VUZENICA 79

Že devetič zapovrstjo se je iztekla likovna kolonija. Vuzenica, ta majhen kraj, odet z gozdovi Pohorja in Kobanskega,

... prav tako pa tudi ob obisku na Koroškem

gosti vsako leto ob koncu avgusta, ko se počitnice močno nagibajo h koncu, mlade likovnike z onstran meje — koroške Slovence. Že devet let zapored prihajajo in preživijo teden dni med mladežem kraja kjer se sprostijo, pozabijo na težave, krivice, ki so jih deležni zaradi svoje slovenske narodnosti, katere pa kljub temu ne zanikajo, ampak so ponosni nanjo.

Ta deževna, siva nedelja ni bila takšna kot navadne. Vsaj za dvajset mladih Ko-

rošcev ne, pravtako pa ni bila navadna za njihove gostitelje. Prvi stiski roke, prve besede so bile plahe in težko so prišle iz ust, a že naslednje jutro, ko smo se pogovorili o delu in vodstvu kolonije, je vladalo pravo prijateljsko vzdunje.

Vsak dopoldan smo preživeli v likovnem ustvarjanju, popoldneve pa smo preživljali na igrišču, ob glasbi, na izletih...

Ob vsem tem smo pozabljali na čas, na skrbi...

Ne da bi se prav zavedali, je prišla sobota, dan slovesa in vrnitve v vsakdanjost. Spet so se povrnila skrbi, težave...

Še se bomo vrnil, s to mislijo, s temi besedami se poslavljamo, izmenjavamo naslove in se veselimo naslednjega leta, naslednjega avgusta, naslednje likovne kolonije.

Mnogi se bodo vrnil k prijateljem, v ta majhen kraj, a mnogih ne bo več. Toda vsi so vzeli košček te zemlje in vsi so zapustili košček sebe tu, v tem kraju, med gozdovi Pohorja in Kobanskega, majhen košček sebe v tej prelepi slovenski deželi.

Karoline PESERL, Vuzenica

Kolonija je svoja dela predstavila javnosti dvakrat v obliki samostojnih razstav v Celovcu in z nekaj razstavami v Sloveniji. Z deli za razstave ni nikoli v stiski. Večina ustvarjenih del tvori razstavljeni fond, ki je spravljen v vuzeniški šoli. Posebno kvaliteto fondu dajejo dela članov likovnega kluba iz Radelj in priznanih likovnikov samorastnikov kiparja Janka Dolenca, slikarja Antona Repnika in drugih. Izbor del bo razstavljen ob jubilejni koloniji prihodnje leto.

Kvaliteta ustvarjenih del je bila vselej pogojena s prizadevnim strokovnim vodstvom — likovnih pedagogov. Pri tem je imel organizator vselej srečo. Imena Štefan Kresnik, Marija Senekovič, Emil Košič pa akademski slikarja Maks Kavčič in Bojan Golija, so tesno povezana z delom kolonije. Brez njih, kot tudi gostoljubnih vuzeniških in mutskih družin ter sodelovanja Slovenske prosvetne zveze iz Celovca, Zveze kulturnih organizacij Slovenije, Občinske kulturne skupnosti, Ljubljanske banke in AERA iz Celja, bi organizator, Osnovna šola Vuzenica, s kolonijo ne uspel.

In zdaj, pred jubilejem, je mnogo želja za čimlepše praznovanje sicer kratke, a ne nepomembne dejavnosti mladih v koloniji. Organizatorji razmišljajo, snujejo, predlagajo in delajo na tem, da bi jubilej kar se da praznično in delovno izvedli. V uspeh ne dvomimo, zato jim zaželimo ob organizaciji čim srečnejšo roko.

Lojze Gobec

ravnatelj osnovne šole Vuzenica

Zahtevno delo vzgojiteljev

v zamejskih dijaških domovih

Seminar za pedagoške delavce slovenskih dijaških domov v zamejstvu ima že večletno tradicijo, saj so se na tej prireditvi že osemkrat zbrali vzgojitelji iz Trsta, Gorice in Celovca z namenom, da izpopolnijo svoje strokovno znanje in ga obogatijo z medsebojno izmenjavo izkušenj, ki jih pridobi vsak posamezni vzgojitelj v svoji praksi na vzgojnem področju.

V teku časa so se oblike seminarjev nekoliko spremenile. V prvih letih so udeleženci poslušali predavanja, ki so jih pripravili pedagoški strokovnjaki, nato pa so sledile razprave. Nekaj let so potekali seminarji v obliki skupinskega dela. Po predavanjih so se udeleženci razdelili v skupine in vsaka izmed njih je obravnavala določen vzgojni problem. Tak način dela je slehernega udeleženca seminarja pritegnil k intenzivnemu sodelovanju. Zelo zanimivi so bili tudi rezultati, saj je vsaka skupina — čeprav so bili v njej zastopani vzgojitelji iz vseh treh domov — obravnavala in rešila problem na svoj način. Ob takem delu so spoznavali posebnosti dijaških domov, izkušnje posameznih vzgojiteljev, načine ukrepanja in doslednost pri vzgojnem delu. V bistvu imajo vsi dijaški domovi v zamejstvu enake vzgojne smotre, vendar jih različno uresničujejo — vzgojno delo je pač odvisno tudi od kraja in družbe, v kateri deluje dom.

V letu 1979 je bil seminar že drugič v dijaškem domu Slovenskega šolskega društva v Celovcu. Za to srečanje so vzgojitelji dijaških domov iz Trsta, Gorice in Celovca izbrali novo obliko dela: vsak dom je pripravil po tri teme iz svojega praktičnega vzgojnega dela. Obravnavali so vzgojne smotre in poti za njihovo uresničevanje — za vsak dom posebej. Iz teh prispevkov, čeprav so bili po specifikah domov nekoliko različni, so vendar prišli do istega imenovalca: Dom mora nuditi mladini vse pogoje za vsestransko rast

in razvoj mlade osebnosti. Zato domovi niso in ne morejo biti samo urejeno stanovanje, ampak so in morajo biti središče vsestranske dejavnosti.

Pri opredelitvi vzgojnih smotrov pa ne smemo prezreti stvarnosti, da prihaja naša mladina iz narodnostno mešanega ozemlja in da pripada slovenski narodnostni skupnosti. Torej morajo vzgojitelji poznati kraje in razmere, iz katerih prihajajo njihovi gojenci. Navezati morajo stike s starši, se seznaniti z navadami, ki vežejo otroka na domači kraj, če hočejo navajati in razvijati v mladini čut pripadnosti k svojemu narodu.

Druga tema seminarja so bili vzroki agresivnosti. Vsak vzgojitelj se pri delu v dijaškem domu srečuje tudi s pojavi agresivnosti mladih. Taki primeri zahtevajo poglobljeno spoznavanje osebnosti gojenca, njegovih lastnosti in socialno-kulturnega okolja, iz katerega prihaja. Prehod iz družinskega okolja v domsko je za vsakega otroka precejšnja obremenitev: zahteva prilagoditev določenemu redu, ki je različen od domačega. Celotedenska odsotnost od doma zahteva, da navezuje nove čustvene odnose z vrstniki in vzgojitelji. Niso vsi otroci enaki. Iz izkušenj pa vemo, da so bolj prilagodljivi na spremembe otroci, ki prihajajo iz urejenega okolja in urejenih družin. V takem okolju otrok osebnostno zdravo dorašča, ker že v prvih letih življenja dobi občutek, da je zaželen in ljubljen. Le ogroženi otroci so nezaupljivi do svojega okolja.

Nadalje so obravnavali problem enotnega ukrepanja vzgojiteljev pri vzgojnem delu. Saj le enotni oprijemi omogočijo izpolnjevanje vzgojnih ciljev. Živahno diskusijo je sprožilo predavanje o spolni vzgoji, saj se tej tematiki vse vzgojne ustanove najraje izogibajo, čeprav je spolna vzgoja sestavni del celotne vzgoje. Na drugi strani pa je trg nasičen s pornografskimi tiski, filmi in podobnimi izdelki.

Tudi razpravo o organizaciji prostega časa, ki je danes vse važnejši družbeni problem, so vzgojitelji obogatili z izkušnjami iz prakse. Ponovno so ugotovili, da je za razvoj samostojne, samozavestne in samokritične osebnosti nujno potreben demokratičen pristop in demokratično vodenje skupine. Domska skupnost pa je tisti forum, kjer mladina lahko razpravlja in soodloča o oblikovanju domskega življenja.

Usmerjevalce razprav je posređoval dolgoletni vodja seminarjev Franjo Klotnik preko Zavoda SR Slovenije za šol-

stvo. Vsi trije moderatorji — dr. Vinko Skalar, prof. Ivo Škoflek in prof. Tone Skok — so obliko dela na seminarju pozitivno ocenili in še bolj podrobno spoznali važnost zamejskih dijaških domov, ki imajo izredno težavne delovne pogoje.

Taki seminarji so za strokovno izpopolnjevanje vzgojiteljev nujno potrebni. Na svojih srečanjih si pedagoški delavci ne izmenjujejo le izkušnje, temveč si dajejo drug drugemu tudi moralno oporo in s tem dvigajo samozavest.

Ančka Kokot

Predstavniki celovškega in mariborskega dijaškega doma so podpisali listino o pobratenju in s tem položili temelje še tesnejšemu sodelovanju

Slovenska publicistika na Koroškem

Od svojega nastanka v letu meščanske revolucije naprej je moralo slovensko časopisje na Koroškem premagovati ovire uradne in družbene nenaklonjenosti; poleg tega se je moralo stalno bojevati za večje število bralcev. Pomanjkanje širšega meščanskega sloja med koroškimi Slovenci se je odražalo tako v nakladi kakor v enostranski, konservativno klerikalni opredelitvi slovenskega tiska na Koroškem vse tja do leta 1941.

Do zloma monarhije je treba slovensko časopisje na Koroškem vrednotiti kot sestavni del celotne slovenske publicistike. Šele po propadu monarhije oziroma po plebiscitu govorimo o slovenski manjšinski publicistiki na Koroškem. Njene razvojne možnosti so bile minimalne. Uradno in družbeno zatiranje slovenskega publicističnega elementa se v obdobju med obema vojnama kaže še v izrazitejši obliki: „KOROŠKI SLOVENEK“ ni našel tiskarja ne v Celovcu ne kje drugje na Koroškem.

Slovenski tisk je ustvaril na Koroškem v drugi polovici 19. stoletja, čeprav v negostoljubnih razmerah, veliko. V neki dobi je bil Celovec sploh središče vsega slovenskega tiska.

Na Koroškem ne razlikujemo med slovenskim političnim tiskom in tiskom literarno beletristične smeri. Za časa zatiranja vsakega političnega gibanja v prvi polovici 19. stoletja in poznejših, verjetno prav tako uspešnih represij z gospodarskimi mehanizmi — naj omenimo le dolgoletno borbo koroških Slovencev za ustanovitev lastne tiskarne v Celovcu — pomeni vsaka slovenska tiskana beseda kulturnopolitično dejanje. V drugi polovici 19. stoletja so politične osebnosti in visoki uradniki sploh odrekli koroškim Slovencem sposobnost kulturnega ustvarjanja. Najraje so govorili o posebnem slovenskem jeziku na Koroškem, ki se razlikuje od „novoslovenščine kranjskih hujskačev“, tako, da je za koroške Slovence nerazumljiv. Isti politični krogi pa so se posluževali pri svojem dnevnem političnem boju proti slovenskemu gibanju na Koroškem prav tega jezika, proti kateremu so se tako strastno borili.

V revolucijskem letu 1848 in 1849 so izšli na Koroškem nekateri slovenski letaki, ki jih je objavil Matija Majar-Ziljski (1809–1892)). Ta in Andrej Einspieler (1813–1888) sta delovala kot dopisnika pri različnih slovenskih oziroma slovanških časopisih. Anton Janežič (1828–1869) je bil prvi, ki je na Koroškem izdal slovenski časopis „SLOVENSKA BČELA“ (1850–1853), če izzamemo rokopisne „VAJE“, ki so jih oblikovali gojenci malega semenišča v Celovcu. Do danes še ni bil odkrit noben izvod tega rokopisnega časopisa. Janežič je izdal še časopise „GLASNIK SLOVENSKEGA SLOVSTVA“ (1854), „GLASNIK SLOVENSKI“ (1858–1868) in „BESEDNIK“ (1868–1879). Vsa literarno beletristična glasila Antona Janežiča so ogromnega političnega pomena, ker so objavljala politična poročila in delno izhajala v času, ko na Koroškem ni delovalo nobeno slovensko politično glasilo.

Matija Majar-Ziljski je budil s svojim „SLAVLANOM“ (1873–1875) zanimanje za ilirizem in panslavizem. Andrej Einspieler je svoj list „SLOVENSKI PRIJATEL“ (1852–1883) najprej izdal kot prilogo „SLOVENSKI BČELI“, vendar je kmalu

prešel na samostojno izdajanje in ga preimenoval v „ŠOLSKI PRIJATEL“, potem v „PRIJATEL“ in ponovno „ŠOLSKI PRIJATEL“. Andrej Einspieler je bil pristaš liberalnega katolicizma in je prehodil tisto pot slovenskega izobraženca, ki ni vodila v germanizacijo. Postal je duhovnik in vodil vse svoje življenje neizprosno boj proti posvetni in cerkveni oblasti. Iskal je tesne zveze s slovenskim prebivalstvom na Koroškem in skušal zbuditi med večinskim prebivalstvom razumevanje za pravične zahteve slovenskega gibanja na Koroškem. Pri tem je ostal neuspešen, ker se je povezal s tistimi silami, katerih interesov nikoli ne bi mogel uskladiti z interesi slovenskega prebivalstva. Njegovi zavezniki, veleposestniki in konservativci, so bili opora vladajočega razreda, čigar pozicije je napadal v svojih slovenskih časopisih. Že v listu „STIMMEN AUS INNERÖSTERREICH“ (1861–1863), ki so rezultat nacionalnih nasprotij na Koroškem, je razložil svoj politični program, v „SLOVENCU“ (1865–1867) pa ga je izpilil in radikaliziral, nakar se je v „MIRU“ (1882–1920) povrnil na izhodiščne pozicije.

„STIMMEN AUS INNERÖSTERREICH“, ki jih lahko označimo kot slovenski časopis v nemškem jeziku, niso preživele uradnega pritiska in spletk političnih nasprotnikov. Simon Muden, župnik v Slovenjem Plajberku in poznan borec za nacionalno enakopravnost koroških Slovencev, je v tem časniku kritiziral vedenje koroškega deželnega zbora do koroških Slovencev, češ da vzvišenost tega predstavniškega telesa ogroža integriteto Koroške. Kaj hujšega na naslov koroškega deželnega zbora Muden ni mogel očitati, prav tako Einspieler ne, ki je članek korigiral in ostreje formuliral. Le-ta je plačal visoko denarno kazen, moral trideset dni za rešetke, škofu pa obljubiti, da nikoli več ne bo zapravljjal svojega časa in svojih moči za politično in publicistično dejavnost.

Kljub temu Andrej Einspieler ni miroval. Neznosno mu je bilo, da Slovenci kot edini narod monarhije niso razpolagali s političnim časopisom. „NOVICE“ so mu bile preplehke. S pomočjo stanovskega tovariša je začel izdajati „SLOVENCA“, časopis, ki je bil velikega pomena za vse Slovence. Einspieler je bil duša časopisa od prve do zadnje številke. Spočetka je redigiral svoj časopis previdno in ga nekoliko pozneje odprl mladim slovenskim liberalcem. Fran Levstik, eden vodilnih slovenskih liberalcev, je pripomogel v „SLOVENCU“ programu „Zedinjene Slovenije“ do prodora. V Ljubljani pa se je začelo vrteti tisto kolo, ki se je ustavilo šele z ukinitvijo časopisa. Cesarskim uradnikom, ki so imeli svoje lastne predstave o nacionalni enakopravnosti, se je zdelo, da slovenski časopis iz Celovca razširja med slovenskim prebivalstvom komunizem. Svoje mnenje so si dali potrditi od poslanca državnega zbora Kluna in si obenem zastavili cilj, utišati glasnega in priljubljenega znanilca po narodni enakopravnosti in „Zedinjeni Sloveniji“. Konec edinega slovenskega političnega časopisa je bil neizbežen.

Po ukinitvi „SLOVENCA“ se je Einspieler lotil z nekaterimi somišljeniki morda najtežjega načrta, ki pa je bil za zgodovino koroških Slovencev in sploh za Slovence ogromnega pomena. V ozadju je uravnaval korake, ki so pripeljali do ustanovitve lastne slovenske tiskarne v Celovcu v okviru Družbe svetega Mohorja.

Kot glasilo Koroške kmetijske družbe je v slovenskem jeziku izhajal strokovni časopis „KMETIJSKI LIST“ (1874–1877).

Obenem s „SLOVENCEM“ je Einspieler oblikoval nekaj časa še časopis „DRAUPOST“ (1863–1866), ki pa vsebinsko njega ni bil vreden in mu je prinesel ogromen primanjkljaj. Leta pozneje je ustanovil časopis „KÄRNTNER BLATT“ (1869–1876) in „KÄRNTNER VOLKSSTIMME“ (1876–1883).

Po dolgem presledku je prišel na svetlo na Koroškem slovenski politični časopis „MIR“. Znova je bil njegov ustanovitelj Einspieler. Z njim je hotel Slovence

poučevati, politično vzgajati, razveseljevati in tolažiti. Časopis, ki nikoli ni dosegel pomembnosti „SLOVENCA“, je izhajal pod konservativnim geslom „Vse za vero, dom, cesarja“. Najprej je „MIR“ zasledoval ideje liberalnega katolicizma, nato prevladujejo konservativne tendence s posebnim ozirom na potrebe slovenskega kmeta, nazadnje pa najdemo časopis v krogu slovenske katoliške in meščanske periodične publicistike.

Liberalno usmerjene koroške Slovence je nekaj let skušal nagovarjati „KOROŠEC“ (1907–1911). Časopis so tiskali v Kranju.

Literarno beletristično tradicijo je nadaljeval „KRES“ (1881–1886), ki pa ni mogel navezati na velik uspeh Janežičevih leposlovnih listov. Tudi časopis „MIR“ je imel občasno literarne leposlovne priloge.

Kot izrazit bojni list Koroške kmečke zveze je izhajal v letu 1898 časopis „KOROŠKI KMETSKI LIST“. Bil je usmerjen proti interesom nacionalno zavednih Slovencev kot med plebiscitom časopis Kärntner Heimatdiensta „KOROŠKO KOROŠCEM“ (1919–1920) in po njem „KOROŠKA DOMOVINA“ (1920–1921), list Heimatbunda.

V plebiscitnem času je na Koroškem izhajalo poleg „MIRA“ še več slovenskih periodičnih publikacij, ki pričajo o politični diferenciaciji med Slovenci. V Velikovcu so tiskali časopise „JUGOSLOVANSKI KOROTAN“ (1918–1919; pozneje so časopis tiskali v Celju), „MLADA JUGOSLAVIJA“ (1919–1920; ki so jo deloma uporabljali v ljudskih šolah) in „KOROŠEC“ (1919–1920). V Borovljah oziroma v Velikovcu je nastajala „KOROŠKA ZORA“ (1920). Razredno zavedno delavstvo je

Ansambel „Zagrebski solisti“ je v okviru Koroške glasbene jeseni na povabilo SPZ gostoval tudi v Celovcu

skušal organizirati tik pred plebiscitom „SOCIALIST ZA PLEBISCITNO OZEMLJE“ (september, oktober 1920).

Po plebiscitu je „GLAS PRAVICE“ (od januarja do julija 1921) izpovedal, da koroški Slovenci živijo in da nočejo umreti. V obdobju med obema vojnama je „KOROŠKI SLOVENEK“ (1921–1941) prinašal razna poročila in informacije ter razlagal cilje političnega zastopstva Slovencev na Koroškem. Bil je odločen zagovornik ideje kulturne enotnosti vseh Slovencev.

„GLAS PRAVICE“ in „KOROŠKI SLOVENEK“ se nista tiskala na Koroškem. Pritisk, ki so ga morali koroški Slovenci prestatiti po plebiscitu, se odraža tudi tu. Noben tiskar v Celovcu ni bil pripravljen tiskati tak slovenski časopis, tiskarna Mohorjeve družbe pa ni več delovala. Svojo koroško dejavnost je družba nadaljevala šele po drugi svetovni vojni. Tako so morali časopisa „GLAS PRAVICE“ in „KOROŠKI SLOVENEK“ tiskati na Dunaju. Vzrok, da je „KOROŠKI SLOVENEK“ mogel izhajati do konca marca 1941, je treba iskati v tedanjem obnašanju nemškega rajha do Jugoslavije. Takoj po napadu Nemčije na Jugoslavijo pa je moral „KOROŠKI SLOVENEK“ ukiniti izhajanje. Časopis je dajal razne koncesije že avstrofašizmu, čigar ideje so zastopali tudi nekateri koroški Slovenci. Po priključitvi Avstrije k Nemčiji je imel še manj svobode, čeprav so včasih v njem objavljeni tudi zelo pogumni članki. Konservativno linijo pa je list ubral od prvega dne izhajanja naprej. Priloga „MLADI KOROTAN“ (1938–1941) je bila namenjena mladim bralcem.

Veliko vlogo je igrala slovenska publicistika na Koroškem v času druge svetovne vojne. Kot sestavni del celotnega slovenskega odporiškega tiska je seveda delovala ilegalno in klicala prebivalstvo k uporabi proti nacistični Nemčiji. Na Koroškem so obstajale razne tehnike, ki so pošiljale med slovensko prebivalstvo vrsto revolucionarnih časopisov. Partizanski tisk je imel na Koroškem še nadaljnjo nalogo: tudi med večinskim prebivalstvom je moral buditi misel na upor. Iz tega razloga je izhajal na Koroškem v obeh deželnih jezikih, v katerih so tehnike poleg periodičnih publikacij tiskale še vrsto letakov in brošur.

Največji razmah je partizanski tisk na Koroškem dosegel v drugi polovici leta 1944 in v vojnih mesecih leta 1945. Prvega znanilca partizanskega boja proti nacizmu pa najdemo na Koroškem že leta 1942. Bil je to „KOROŠKI POROČEVALEC“. Obirska tehnika je izdajala od srede 1944 „VESTNIK OF IN NOV NA KOROŠKEM“; „INFORMACIJSKI LIST“ in „INFORMATIONSBLETT“ sta opravljala svojo nalogo istočasno. Pokrajinska tehnika je tiskala „RADIJSKI VESTNIK“. Pozneje je bil ilegalni časopis preimenovan v „CELOVŠKI VESTNIK“ in po zlomu nacizma v „SLOVENSKI VESTNIK“. Kot tak je izhajal do 14. junija 1945, ko sta njegovo nadaljnje izhajanje prepovedali britanska zasedbena oblast in provizorična koroška deželna vlada. K oboroženi protifašistični borbi so pozivali še „ENOTNOST“ in njen nemški pendant „DIE EINHEIT“, „SLOVENSKI TEDNIK“, „KOROŠKA V BORBI“, „SLOVENKA POD KARAVANKAMI“ in „BORBENA SLOVENKA“.

Leto dni po prepovedi so začeli tiskati „SLOVENSKI VESTNIK“ na Dunaju kakor že njegovega predhodnika „KOROŠKEGA SLOVENCA“. Kot nadomestilo je nekaj časa izhajal ciklostiran informacijski list „VESTNIK“ (1945–1946). V nemščini je izhajal „PRESSEDIENST“ (1946–1948). Sem prištevamo še „OBVESTILA NAPREDNIH GOSPODARJEV“. V letih 1948–1951 je izdajala Slovenska prosvetna zveza literarno beletristično glasilo „SVOBODA“.

Britanska zasedbena oblast je v letih 1945–1950 za slovensko prebivalstvo na Koroškem tiskala tednik „KOROŠKA KRONIKA“. Po ustanovitvi Narodnega

sveta koroških Slovencev je začel delovati „NAŠ TEDNIK“ (1949–1950), nakar sta se 1950 združila oba imenovana časopisa pod skupnim naslovom „NAŠ TEDNIK – KRONIKA“ (1950–1967). Po tem letu pa je glasilo Narodnega sveta koroških Slovencev ponovno prevzelo prvoten naslov „NAŠ TEDNIK“ in kot tak izhaja še danes.

Za versko vzgojo koroških Slovencev skrbijo časopisi „NEDELJA“ (1926–1941 in od leta 1945 dalje) s prilogo „MISIJSKI LIST“ (od leta 1961) in „OTROK BOŽJI“ (od leta 1946), Mohorjeva družba pa izdaja revijo „DRUŽINA IN DOM“ (od leta 1967) – list se je prej imenoval „VERA IN DOM“ (1949–1966) – ter „NAŠA LUČ“ (od leta 1952).

Posebno mesto zavzema med slovensko publicistiko na Koroškem slovenska kulturna revija „MLADJE“, ki izhaja že devetnajsto leto. V zadnjem času je prišlo do konsolidacije, tako da trenutno prihaja med bralce štirikrat na leto.

Po ustanovitvi Zvezne gimnazije za Slovence v Celovcu se je pojavila vrsta dijaških listov, od katerih so nekateri doživeli le nekaj izdaj, drugi pa občasno še izhajajo. Sem prištevamo liste: „DIJAŠKI GLAS“, „POGOVORI“, „PROBLEMI“, „PLAMEN“, „ZVON“ in „SETEV“. Zadnjega ne smemo zamenjati z listom, ki so ga svoj čas urejevali pod vodstvom dr. Valentina Inzka učenci celovškega učiteljskega in ki se je prav tako imenoval „SETEV“ (1953–1963). Na Plešivcu je izhajal „KRES“ (1952–1965), pri katerem sta med mnogimi drugimi sodelovala Lipuš in Januš. Kot mladinska lista se občasno pojavljata „GLAS MLADINE“ (od 1976 naprej) in „KLADIVO“ (od 1970 naprej), medtem ko je za pouk mladine v osnovni šoli namenjen „MLADI ROD“ (od leta 1952).

Čas kominforma je na Koroškem pustil tudi na področju tiska svoje sledove. KPA je izdala časopisa „SLOVENSKI BOREC“ (1948–1952) in „LJUDSKI GLAS“ (1953), Demokratična fronta delovnega ljudstva pa se je pojavila na avstrijskem trgu s časopisom „DIE EINHEIT“ (1949–1950).

Po drugi svetovni vojni je izhajalo na Koroškem več ciklostiranih časnikov in časopisov slovenske politične emigracije. Čas izhajanja teh časopisov, ki so silno težko dosegli, se ne da točno določiti.

Dr. Avgustin Malle

Tudi v letu 1979 je ZSO priredila sprejem za maturante slovenske gimnazije

Nekaj o položaju slovenščine na Koroškem

Jezik je glavno sredstvo sporazumevanja, ki se ga človek poslužuje od zgodnjih otroških let do svoje smrti. Čeprav je od nekdaj pritegoval in buril mislece, vseh trdih orehov vprašanj njegovega nastanka, razvoja, strukture, pa tudi najrazličnejših načinov njegovega funkcioniranja v družbenem življenju niso mogli streti. Kljub vsem uspehom znanosti tudi še danes postavlja pred nerešene uganke tiste, ki se le od časa do časa zamislijo v to obširno problematiko, in one, ki se resno ukvarjajo z njim.

Neraziskane in nepojasnjene lastnosti in mehanizmi njegovega delovanja ter splošen pomen, ki ga ima jezik v družbenem življenju, so prispevali k temu, da so mu nekateri začeli pritikati nadnaravne lastnosti in ga mitologizirati. Brez dvoma vloga jezika v družbenem življenju ni omejena na golo sporazumevanje, temveč je jezik kot vez med skupino, ki ga govori, vraščen v družbo tudi s svojim simbolnim pomenom in značajem. Kljub temu ima družbeno neobremenjen odnos do jezika samo tisti, ki ima vse jezike in vse njihove vrste za enakovredne in enakopravne sporazumevalne sisteme. Trditve o večvrednosti in višji ali nižji razvojni stopnji enega ali drugega jezika imajo majave in kratke noge, niso samo znanstveno zgrešene, temveč tudi moralno nesprejemljive, družbeno krivične in nevarne. Koliko je neki jezik „vreden“, je odvisno od tega, koliko je uporaben v kar največ življenjskih položajih, to se pravi od tega, koliko je funkcionalen v neki družbi.

Izoblikovanje jezika in njegova funkcionalnost je rezultat naporov, ne pa sama po sebi navržena danost. Pri teh naporih igra bistveno vlogo odnos družbe do jezika. Za jezik ne smejo skrbeti samo besedni umetniki in jezikoslovci, novinarji, učitelji in kulturnoprosvetni delavci, tj. tisti, ki jim je jezik vsakdanje delovno

orodje, ampak prav vsi člani jezikovne skupnosti.

Nasplošno velja, da obvladanje jezikovnih norm nudi človeku med drugim tudi občutek varnosti, omogoča sproščenost v odnosih med ljudmi in je predpogoj za človekovo samouresničevanje. Pravični družbeni odnosi se nazadnje kažejo tudi v tem, da jamčijo posameznikom in skupinam enakopravno rabo jezika.

Nasprotno pa družba, ki utesnjuje katerokoli jezikovno vrsto ali jeziku manjšine onemogoča funkcionalizacijo v vseh področjih družbenega sporazumevanja, pri prizadetih povzroča poleg njihovega odtujevanja od svojega življenjskega prostora še strah in občutek utesnjenosti ter tako duši njihovo spontanost ter ustvarjalne sile in zmožnosti.

Kakor je jezik nastal iz potreb družbenega življenja, je tudi danes najtesneje povezan z njim. Vpliv družbenih razmer na jezik tako lahko opazimo v vseh razvojnih stopnjah slovenskega knjižnega jezika in ostalih jezikovnih vrst. Tisti, ki so se bavili z zgodovino slovenskega knjižnega jezika, so neločljivo povezanost med družbenim ozadjem in izbiro jezikovnih sredstev poznali, vendar so tem razmerjem v svojih raziskavah odmerjali preveč skromno mesto. V novejšem času zlasti sociolingvistika skuša analizirati jezik in posebej še rabo jezika v tesni povezanosti z družbenim položajem govorcev. Njen teoretični koncept — poenostavljeno povedano — v glavnem izhaja iz domneve, da človek prirojene jezikovne sposobnosti razvije tako, da jezikovna sporočila ne samo pravilno oblikuje in prepozna, temveč tudi izbira jezikovna sredstva govornemu položaju primerno.

Če v večjezičnem prostoru vlada idealno družbeno in politično ozračje, prirojene sposobnosti človeku omogočajo, da se nauči govornemu položaju primerno upo-

rabljati jezikovna sredstva več jezikov in njihovih zvrsti. Obratno pa deficit v obvladanju takorekoč vedno kažejo na neenakopravnost jezikov in njihovih zvrsti v družbenem življenju. To dejstvo pa je zopet povezano s pojmom nasilja v družbenih odnosih.

Pojem nasilja je doživel v družbenih vedah in tudi že v konkretni politični praksi močno opazno vsebinsko razširitev. Z nasiljem ne označujemo morda le poškodovanje ali napade na telo in življenje, torej vsebinske opredelitve, ki je bila s tem pojmom do novejšega časa še najbolj povezana. Svojo bistveno dopolnitev je dobil z vključitvijo in opredelitvijo t. i. strukturalnega (ali sistemskega) nasilja. Sodobna sociologija definira kot nasilje tudi vse tisto, kar ovira posameznike in skupine pri uresničitvi njihovih sposobnosti v celoti. Nasilje pa je tudi, kar večja razdalje med možno in dejansko uresničitvijo ali kar zmanjševanje te razdalje ovira in otežuje. To nasilje je vgra-

jeno v sistem. Podlaga so mu neenake možnosti družbenega soodločanja in neenako razpolaganje z naravnimi in ustvarjenimi dobrinami.

Tudi mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, sprejeta v generalni skupščini Organizacije združenih narodov leta 1966, eden najvažnejših mednarodno-pravnih aktov proti družbeni neenakopravnosti (mimogrede povedano: republika Avstrija ga doslej še ni ratificirala), si je prilastila to široko tolmačenje. Izraz „rasna diskriminacija“ v tej listini pomeni „kakeršno koli razlikovanje, izključevanje, omejevanje ali dajanje prednosti na temelju rase, barve kože, prednikov po rojstvu ali po narodnostnem ali etničnem poreklu, ki ima namen ali dejanski učinek onemogočiti ali prikrajšati komur koli enakopravno pripoznavanje, uživanje ali izvajanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin na političnem, gospodarskem, socialnem,

Ziljska narodna noša — biser iz slovenske narodne kulturne zakladnice

kulturnem in vsakem drugem področju javnega življenja.“

To nasilje je v svetovnem merilu prisotno v odnosih med gospodarsko močnimi državami in takoimenovanimi državami v razvoju, prav tako pa je pričujoče tudi v raznih oblikah družbene neenakosti znotraj držav.

Koroška je značilen primer, da je narodna manjšina izpostavljena taki vrsti nasilja. Slovenci smo bili kot celota že dolgo izpostavljeni močnemu raznarodovalnemu pritisku. Časovno so začetki t. i. moderne germanizacije povezani z začetki kapitalističnih odnosov v družbi. Ko so začeli prodirati vplivi, značilni za obdobje kapitalizma, je bila ogromna večina prebivalstva v prostoru, kjer Slovenci na Koroškem strnjeno in avtohtono živimo, slovenske narodne pripadnosti. Južno od slovensko-nemške narodnostne meje na Koroškem, ki se je izoblikovala in ustalila konec srednjega veka, so bili Nemci zastopani le v razredu fevdalcev in v zelo izdatni meri tudi med meščanstvom, Slovenci pa večinoma le v takoimenovanih nižjih slojih. Z začetki kapitalizma, ko so se narodi začeli pojavljati kot nova družbenopolitična zgodovinska kategorija, je ta neenakost v socialni strukturi obeh narodov dobila važno vlogo v nadaljnjem narodnostnem in političnem razvoju na Koroškem. V teku časa so se ta neenaka izhodišča spreminjala v malodane nespremenjen in trajen neenak položaj v razpolaganju s sredstvi in izvodi, ki so za splošen razvoj odločilni. Gonilni sili načrtnega raznarodovanja sta bili gospodarsko zapostavljanje slovenske narodne skupnosti in ozemlja, na katerem živi, ter kulturni imperializem, najbolj očiten na področju vzgoje in izobraževanja. Občasno so oblike narodne diskriminacije prerasle v odkrito fizično nasilje, katerega cilj je bila iztrebitev slovenskega življa na Koroškem.

Od druge polovice 19. stoletja naprej ozko sodelujejo državna in deželna uprava, meščanske stranke in nemškonacionalistične organizacije. Načrtno so združeno pospeševali vse, kar je obljubljalo in olajševalo ponemčenje političnega in gospodarskega življenja, korak za korakom kulturnega življenja in seveda tudi jezikovno asimilacijo. Tudi danes se pri raznarodovanju poslužuje tisti del nem-

škogovorečega prebivalstva, ki s pomočjo vladajočega sistema monopolizira oblast, sredstev, ki z njimi razpolaga visoko razvita industrijska družba kapitalističnega tipa, ter ohranja in uporablja družbene neenakosti kot raznarodovalne mehanizme.

Kako se ta socialna neenakost in enakopravnost med narodom na Koroškem dandanes konkretno izraža?

Eden značilnih primerov je, da obe narodnosti nista enakomerno reprezentirani v posameznih socialnih skupinah, tako kot bi odgovarjalo njunemu deležu pri številu prebivalstva. Socialna struktura manjšine na Koroškem ni taka, kakršna je značilna za trenutno stopnjo družbenega in gospodarskega razvoja.

Oprijemljivo se kaže socialna diskriminacija Slovencev v statistikah o socioekonomski razslojenosti obeh narodov na južnem Koroškem. Če si ogledamo statistične podatke o poklicni pripadnosti zaposlenih in njihovem občevalnem jeziku, ki so nastali na podlagi uradnih podatkov popisa prebivalstva v letu 1971 in veljajo za velik del narodnostno mešanega ozemlja, ugotovimo, da je slovenska narodnostna skupnost zelo opazno drugače razslojena kot nemška. Medtem ko je na primer od celotnega nemškega prebivalstva na tem področju samo 10 odstotkov kmečke socialne pripadnosti, je Slovencev v tej skupini kar trikrat več. Podpovprečno so Slovenci zastopani v poklicih s potrebno poklicno kvalifikacijo ali tistih, kjer posebej vpliva personalna politika državnega aparata.

Ta neenaka zastopanost gre na račun socialne diskriminacije slovenske narodne skupnosti kot celote. Tudi izkrivljanje, ki ga povzroča napačno navajanje in zapisovanje pogovornega jezika pri popisih prebivalstva, ne more biti odločilno odgovorno za to neenakost, kakršna se kaže v statistikah.

Primerjava socioekonomske strukture obeh narodov na južnem Koroškem razgalja, da je gospodarska politika, kakršni je izpostavljen za predel že desetletja, važna vzmet za raznarodovanje manjšine. Zapostavljanje pa se odraža tudi na področju rabe nemškega oziroma slovenskega jezika v družbenem življenju.

Slovenščina v koroškem družbenem življenju ni enakopravna nemščini, ne ka-

kovostno, ne količinsko, niti v ustni niti v pisni rabi.

Zaradi širokega problemskega razpona bi bil strogo lingvističen pristop do tematike manj na mestu. Slovnicična pravilnost, razvoj funkcionalnih zvrsti jezika in kultura izražanja so pri nas pogosto drugotnega pomena z ozirom na to, ali se slovenščina v družbenem življenju na Koroškem sploh uporablja. Korak za korakom lahko ugotavljamo, da je raba jezika vsepovsod vraščena v socialno stvarnost in da primanjkljaj na raznih ravneh rabe in obvladanja jezikovnih norm redno kažejo na družbeno diskriminacijo. Privzgojene jezikovne navade in norme, ki pri pripadnikih manjšine v večjezični situaciji urejajo izbiro jezika in njegovih zvrsti, so večinoma take, da jezik manjšine dobiva podrejen položaj.

V nobenem prikazu položaja slovenske manjšine na Koroškem seveda ne moremo spregledati dejstva, da ne uživamo jezikovnih pravic manjšine, skratka, da smo izpostavljeni taki jezikovni politiki Avstrije do Slovencev na Koroškem, ki upošteva slovenščino v pravem in prene-

senem pomenu besede samo na obrobju.

Leta 1955 smo Slovenci z avstrijsko državno pogodbo, predvsem z njenim sedmim členom, sicer dobili mednarodnopravno zajamčene pravice. Temeljni namen sedmega člena avstrijske državne pogodbe je, da zagotovi slovenski manjšini, skupnosti kot celoti in njenim pripadnikom, pravice, ki so potrebne za enakopraven vsestranski razvoj. Posamezni njegovi odstavki vsebinsko daleč presegajo jezikovnopravno plat.

Kljub temu je šel razvoj po poti ožejanja jezikovnih in kulturnih pravic; spremljala pa ga je taka družbenogospodarska politika, ki je manjšino in njeno področje globalno držala v zapostavljenem položaju; pripadnike slovenske manjšine je narodnostno diskriminirala tako, da je olajševala napredovanje tistim posameznikom, ki so bili pripravljeni, da se asimilirajo.

Posledica tega povojnega razvoja je bila, da se proces raznarodovanja ni ustavil, temveč celo pospešil.

Razne pojavne oblike družbene neenakosti med slovenskim in nemškim prebi-

Ansambel „Mladi mi“ sestavljajo dijaki slovenske gimnazije.

valstvom, predvsem pa njihove usodne posledice na slovensko narodno manjšino, je skušal in skuša vladajoči del nemškegovorečega prebivalstva zamegliti s pomočjo raznih ideologij in s tem, da jih označuje kot nespremenljive in naravne.

V tej zvezi je kaj lahko priti do zaključka, da je raznarodovanje legitimen in naraven proces in zaradi tega tudi neizbežen. Teorija o „naravni in prostovoljni asimilaciji“, ki z njeno pomočjo skušajo obrazložiti hitro upadanje uradnega števila slovenskega prebivalstva, postavljena v koroško družbeno stvarnost ne pomeni nič drugega kot zagovarjanje obstoječe družbene neenakopravnosti slovenskega naselitvenega ozemlja in slovenske manjšine kot celote in s tem tudi zagovarjanje splošne družbene neenakopravnosti. V tej zvezi je bolj razvidno, da je jezikovna politika države praviloma le del raznarodovalnih ukrepov. Pravna ureitev jezikovnih pravic manjšine le dopolnjuje oziroma začrtuje okvir, ki ga je namenil vladajoči del družbe manjšinskemu prebivalstvu tudi na ostalih področjih družbenega življenja.

Ko govorimo o sedanjem trenutku življenja koroških Slovencev in o položaju slovenščine na Koroškem, moramo omeniti dve osnovni razvojni črti. Prva je avstrijska manjšinska politika, ki je njen glavni spoznavni znak postopno, a nenehno ožene narodnostnih pravic. Druga razvojna črta, ki postaja opazno močnejša zlasti v zadnjih letih, pa je samopomoč manjšine, s katero skušamo na več načinov narušiti tiste strukture, ki nas Slovence na Koroškem že desetletja in desetletja izpostavljajo asimilacijskim procesom. Sestavni del stremjenja po vsestranski enakopravnosti je tudi boj za jezikovne pravice, ki z načrtnim prizadevanjem na številnih področjih družbenega življenja tvori nerazdružljivo enoto ter služi ohranitvi narodne identitete in splošnemu razvoju naše narodnostne skupnosti.

Uvodoma moramo ugotoviti, da se zapostavljanje slovenščine kaže tudi v tem, da se na Koroškem poleg narečij ni razvil poseben slovenski pogovorni jezik. Vzrok temu je, da je že dolga stoletja nemščina vdiral v komunikacijske prostore, ki so pridržani nenarečnim zvrstem, in tako motila enakomeren razvoj slovenskih jezikovnih zvrsti. Kar se tiče razmerja med

zbornim, pogovornim jezikom in narečjem v sporazumevalnih aktih, je treba reči, da takoiimenovana dvojezična osnovna šola ne nauči aktivnega obvladanja knjižne slovenščine. Tako ostane raba pogovornega in zbornega jezika v veliki meri omejena na tiste, ki so bili deležni srednješolskega pouka v slovenščini ali pa so se kot samouki ali v slovenskih prosvetnih društvih izpopolnili v znanju slovenskega jezika. Kljub temu se je moral boriti, pogosto tudi neuspešno, domala vsak izmed nas, ki je že poskušal pisati ali govoriti pravilno slovensko recimo o vprašanjih socialnega varstva, davčnih predpisih, pravnih zadevah; pa pogosto tudi o takorekoč vsakdanjih dogodkih političnega življenja z nepoznavanjem ustreznega slovenskega izraza. Šele redna raba slovenščine v vzdušju narodne enakopravnosti bo te primanjkljaje mogla odpraviti.

Šolstvo in izobraževanje imata pri jezikovni vzgoji važno mesto. Na Koroškem so jima oblastniki že od nekdaj pripisovali pomembno vlogo pri raznarodovanju Slovencev. Po tem, kakšen prostor so slovenščini na tem področju družbenega življenja odmerili, prav lahko določimo posamezna obdobja odnosov do manjšine. V novejši zgodovini Slovencev na Koroškem je najdaljše tisto obdobje, ko so slovenščino v šoli bolj ali manj trpeli le kot pomožni jezik pri učenju nemščine.

Očitni diskriminaciji so Slovenci izpostavljeni na področju predšolske vzgoje. Na narodno mešanem ozemlju Koroške ni nobenega javnega otroškega vrtca, kjer bi bili otroci s slovensko materinščino deležni enakopravne vzgoje v slovenščini. Taka ustanova, ki na vzgojnem področju dobiva vedno bolj pomembno mesto in ki bi brez dvoma lahko bistveno prispevala k boljšemu razumevanju otrok večinskega in manjšinskega naroda, prispeva samo k ponemčevanju.

Človek se že v otroški dobi uči izbirati med jezikovnimi zvrstmi. V krogu družine, v stiku z vrstniki, na igrišču, v vrtcu, v osnovni šoli, se v glavnih obrisih že oblikujejo njegove jezikovne navade. Iz množice posameznih primerov jezikovne rabe si otrok posploši tudi pravila o umestnosti tega ali onega jezika in zvrsti. Kaj čuda, da v družbenem okolju, kjer

je potisnjena ob rob, slovenščina ne dobi osrednjega mesta v sistemu. Številni so primeri, da se zaradi slovenščini nena-klonjenega okolja že predšolski otrok brani spregovoriti v svojem maternem jeziku ali pa po zgledu okolja izloči ta jezik iz številnih govornih položajev. Ni odveč, če si priključimo v spomin pregovor, ki pravi, da je navada železna srajca; velja tudi v zvezi z jezikovnimi nava-dami.

Na ravni osnovnega šolstva se diskri-minacija nadaljuje. Od leta 1959 naprej velja manjšinski šolski zakon, ki določa, da je treba otroke v osnovnih in glavnih šolah posebej prijavljati k dvojezičnemu pouku oz. dodatnemu pouku v sloven-ščini. Zaradi prisotnosti pritiskov različnih vrst velik del otrok s slovenskim mater-nim jezikom ni deležen pouka v sloven-ščini.

Nazorno se kaže zapostavljanje sloven-ske narodne manjšine tudi na stopnji srednjih, višjih in strokovnih šol. Slo-venci imamo z gimnazijo za Slovence na razpolago samo tisti tip, ki ga obiskuje približno 30 % koroških dijakov; če upo-

števamo še privatno slovensko strokovno šolo za dekleta, pa še tip, ki ga obiskuje 10 % učencev te starosti. Vsega ostalega prostora slovenske ali dvojezične srednje in višje šole ne pokrivajo. Slovencem na Koroškem pa v vrtincu sprememb socio-ekonomske strukture to nikakor ne more zadoščati. Po eni strani so za tiste, ki se nočejo odpovedati izobrazbi v sloven-skem jeziku, možnosti poklicne izbire in kvalifikacije močno omejene in izbira vi-sokošolskih študijskih smeri vsaj občut-no otežkočena, po drugi strani pa na na-rodnostno mešanem ozemlju primanjkuje strokovnega kadra, ki bi obvladal oba de-želna jezika.

Slovenci na Koroškem ne čakamo kri-žem rok na globalno in tako rešitev vpra-šanj vzgoje in izobraževanja, ki bo na-rodnostni skupnosti v resnici jamčila ena-kopravni vsestranski razvoj. Vendar so kljub uspešnim začetkom zlasti na pod-ročju predšolske vzgoje, kjer trenutno že delajo trije zasebni dvojezični otroški vrtci, dejavnosti slovenskih organizacij na šolskem in vzgojnem področju trenu-tno še preveč omejene. Kazalo bi na pri-

Kulturni dom na Radišah je žarišče bogate kulturne dejavnosti

mer, da bi vsaj v okviru danih možnosti in ustanov zmanjševali odtujenost šolanja od življenjskih potreb slovenske narodne skupnosti na Koroškem. Potrebe bi narekovale med drugim na primer boljšo usposobljenost absolventov slovenske gimnazije za prevajanje. Trenutno namreč povprečen absolvent te ustanove večinoma ne zna ustrezno prevesti malo zahtevnejšega besedila iz slovenščine v nemščino ali obratno. Zlasti pa se ne bomo mogli izogniti konfrontaciji s preživetimi koncepti o vlogi slovenščine v manjšinskem šolstvu. Ravno v zadnjih mesecih smo iz mednarodnega prostora dobili raziskave, ki so za nas temeljnega pomena, ker dokazujejo, da dvojezična vzgoja otroku pri njegovem jezikovnem in osebnostnem razvoju koristi, če seveda dosledno upošteva materni jezik.

Najmanj, kar moramo nasplošno reči o uveljavljanju slovenščine v stikih z oblastmi, je, da poleg pravnih ovir zahteva od posameznika pogum in vztrajnost. Trditev, da je raba slovenščine provokacija ali celo izraz nelojalnosti do države, je namreč vse preveč del takoiimenovanega javnega mnenja. Kljub temu, da je raba slovenščine v uradih in pred sodiščem še vedno le simbolično dejanje in ne vsakdanji pojav (uradni viri izkazujejo za obdobje med leti 1959 in 1970 le 16 primerov rabe slovenščine pred sodišči, za obdobje 1970 do 1975 jih pa navajajo 28; vidno narašča število slovenskih postopkov na sodišču v zadnjih letih, saj jih je bilo od 1976. leta do konca 1978. leta 95), smo v zadnjih letih zabeležili nekaj uspehov. Izsilili smo rabo slovenščine na nekaterih mejnih prehodih, v stiku z vojaškim nabornim uradom in še kje, pojavili so se prvi slovenski obrazci. Ne glede na to, da je po trenutno veljavni zakonodaji možno slovenščino kot uradni jezik uporabljati le na stvarno in prostorsko skččenem področju, dokazujejo številni primeri iz najnovejše dobe, da uradi na Koroškem v večini primerov niso zmožni zjamčiti uradovanja in poslovanja v slovenščini, in to ne ustno, ne pisмено. Pisnene rešitve so jezikovno pogosto tako pomanjkljive, da niso samo nerazumljive, temveč pomenijo celo uradno zasmehovanje vseh tistih, ki se kljub Slovencem nenaklonjenemu vzdušju poslužujejo svoje

pravice in v stiku z oblastmi uporabljajo svoj materni jezik.

Množična občila so med pomembnimi dejavniki družbene socializacije. Za manjšinsko situacijo še posebej velja, da morejo imeti občila tudi pomembno vlogo pri prebujanju in oblikovanju narodne zavesti, pri ohranjanju kulturnih modelov. Občila imajo tudi pomembno funkcijo jezikovnega standarda. Zato je zelo važno, da manjšina za ohranjanje in utrjevanje skupinske zavesti nadzoruje čim večje število množičnih medijev. Poudariti je treba, da slovenska občila, ki izhajajo ali oddajajo na Koroškem in so namenjena Slovencem na Koroškem, še zdaleč ne morejo zadovoljiti komunikacijskih potreb pripadnikov manjšine. Čeprav slovenska množična občila po informativnosti ne morejo tekmovati z nemškimi, so zelo pomembna zaradi tega, ker ustvarjajo enoten kulturni prostor z matično domovino in razširjajo rabo slovenščine na narodnostno ogroženem področju. Med koroške Slovence prihaja tedensko osem do deset tisoč izvodov slovenskih koroških listov. Tedenski list je na Koroškem še najbolj razširjen slovenski medij, kar je v današnjem času prav gotovo anahronizem ali drugače rečeno izraz neenakopravnosti Slovencev na področju javnega obveščanja. Za Slovence na Koroškem še bolj neugoden je položaj na področju radia in televizije. Vrh tega velja omeniti, da ne moremo pričakovati ali celo zahtevati, da bi kdo samo iz narodne zavednosti bral slovenske časopise in poslušal slovenske radijske oddaje, če mu jezikovno znanje omogoča, da sega po drugejezičnih medijih. Merila kakovosti in želje bralcev in poslušalcev bodo morali tudi uredniki slovenskih sredstev javnega obveščanja bolj upoštevati, če ne bodo hoteli pisati ali oddajati mimo ljudi.

Ko smo pred nekaj meseci na posebnem seminarju obravnavali vprašanja obveščanja naše narodne skupnosti na Koroškem, so nam priznani avstrijski strokovnjaki za občila nasvetovali predvsem oblike, ki omogočajo čimbolj spontano sodelovanje širših krogov prebivalstva, kot na primer videotehniko in povečanje števila skupinskih in lokalnih glasil. Nekaj takih poskusov imamo, vendar so še preveč osamljeni in premalo trajni. Vse skupaj pa seveda ne more odtehtati da-

lekosežnega ali popolnega neupoštevanja slovenske govorne besede v elektronskih občilih.

Manjšina, ki živi ob državni meji z matičnim narodom, se v večji ali manjši meri poslužuje tudi matičnih medijev. Vendar ti ne morejo zadovoljiti vseh komunikacijskih potreb pripadnikov manjšine, ki živijo v drugačnem družbenopolitičnem okolju. Kljub temu Slovenci na Koroškem dajemo močen poudarek sprejemanju avdiovizualnih medijev in tudi dotoku tiskanih množičnih občil iz SRS. Ozka povezanost in sodelovanje na področju množičnih občil med Slovenci v zajedstvu in matični domovini lahko prispeva k temu, da se prepreči jezikovna in informacijska odrezanost manjšine od matične domovine in zmanjša vpliv nemščine na publicistični jezik, še bolj neposredno pa na vsakdanji občevalni jezik koroških Slovencev.

S tem smo se vsaj na kratko dotaknili enega od številnih področij življenja slovenske manjšine na Koroškem, kjer so kontakti in vsestransko sodelovanje z matičnim narodom potrebni. Neodtujljiva pravica Slovencev na Koroškem je, da na najrazličnejših področjih sodelujemo s svojim matičnim narodom. Manjšina se brez vsestranskih zvez z matico mnogo težje ohrani in razvija. Potrebe in možnosti sodelovanja se odpirajo in nastajajo na raznih področjih, ki oblikujejo življenje na obeh straneh meje in prinašajo s

sabo tudi stike med ljudmi. Sodelovanje v turizmu, gospodarstvu, kulturi, športu in drugod pri nas na Koroškem lahko bistveno prispeva k pogostejši in redni rabi slovenščine tudi v javnosti. Zato je treba slovensko manjšino in njene organizacije ter ustanove vplesti kot enakopraven faktor v sodelovanje med Avstrijo in Jugoslavijo oz. Slovenijo in Koroško. Izkušnje namreč kažejo, da odprti tokovi najmanj podpirajo asimilacijske procese, konfrontacija med sosedi pa jih pospešuje.

Kot smo na nekaterih področjih jezikovne rabe ugotovili pomanjkljivosti, bi jih mogli še na številnih drugih. Korak za korakom se kaže nujnost po odpravljanju negativnih posledic, ki so rezultat tako neenakega položaja slovenščine v primerjavi z nemščino kot dejstva, da smo tudi sami v danih razmerah premalo storili za napredek na področju jezikovne kulture. Kljub temu, da je manjšina sama le deloma kriva za pomanjkljivosti, ki se pojavljajo pri rabi slovenščine v javnosti, je to seveda ne odvezuje odgovornosti, da po svojih močeh skrbi za jezikovni razvoj, ki je del celotnega narodnega življenja. Zavedati pa se moramo, da je naša jezikovna problematika najtesneje povezana s splošnim družbenim položajem in da je ločevanje jezikovne problematike na primer od gospodarskega in političnega položaja manjšine nepravilno.

Teodor Domej

Trdi kamni

Trdi kamni so nas mleli.
Tuji mlinarji imeli
so pred našim
klenim zrnjem strah.

Nas odštevali so, šteli,
ker so nas hoteli
zmleti v prah.

Na Koroškem ni Slovencev,
ni! — so vpili, vpili — —
a so nas zbudili —
kot narod živ, ne prah!

Milka Hartman

Koroška narodna pesem

se je uveljavila tudi na gramofonski plošči

Ljudstvo slovenske Koroške je že od nekdaj rado prepevalo.

Lepota dežele z nešteto jezери, z zelenjem dolin in temino gozdov ob visokih hribih so oblikovali koroško melodijo in ji dali rahel alpski prizvok. Stari običaji pestrega kmečkega in pastirskega življenja in raznih stanov ter furmanstvo in vojaščina pa so obarvali pesmi s šegavostjo, vedrostjo, nagajivostjo, pa tudi z bolečino. Idilika vasovalstva, romanlika podokničarstva, ljubezen ter prirojena srčna dobrota in lepota so oplemenitile melodije z mehkobo, ki jo pozna le koroška pesem. Mirno se prelivajoče harmonije odkrivajo nežnost, toploto in iskrenost koroškega človeka. Koroška pesem je verno ogledalo narodove duše, njegove zgodovine in je pristna podoba njegovega življenja. Skratka, iz koroške pesmi veje najčistejši vonj po koroški zemlji in prisrčnosti njenih ljudi, zato so dežela, ljudje in pesem ena sama neločljiva celota, povita v najlepši šopek.

Ni torej čudno, da je nastala v tej deželi cela vrsta naravnih ljudskih pevcev, pesnikov, vižarjev in bukovnikov od Matije Majarja Ziljskega, Urbana Jarnika in baškega Treiberja do Ziljanov Katnika in Pippa, od Rožanov Andreaša, Kajžnika, Dobernika in obeh Kernjakov do Podjunčanov Ledra-Lesičjaka, Milke Hartmanove in Janeza Petjaka. Vsi ti samorastniki so globoko zajemali iz ljudske duše ter ustvarjali, sooblikovali in plemenitili koroško narodno pesem.

Takšna pesem je vodila koroško ljudstvo, ko so postavljali na Krnskem polju svoje vojvode; bodrila ga je ob turških vpadih in navduševala ob kmečkih puntih, spremljala stoletja ob mirnem kmečkem delu in življenju, ob ljubezni in rojevanju na svoji lastni domači zemlji.

Toda lepota in bogastvo dežele sta postala pohlep severnih mejašev, ki že stoletja načrtno gospodarsko, politično in z brezobzirno silo pritiskajo, da bi izbrisali s tega koščka zemlje slovenski živelj in slovenski značaj.

Tako je ta, sicer nežna, mehka in božajoča koroška pesem postala naenkrat orožje, ki je združilo ob sebi vse ogrožene, pregnane in zasramovane, trpinčene in tlačene, izseljene in brezpravne v mogočen tabor, ki je toliko močnejši in trdnjši, kolikor bolj se vanj zaletavajo preživle temne sence nacističnih in raznarodovalnih elementov.

Koroška pesem pomeni danes Korošcem močno narodnoobrambno sredstvo, ki dviga zavest in ponos. To je orožje, ki brani in napada in je zato tako trdno, ker je kaljeno v krvi prizadetega in ranjenega srca in ker se z njim bori čedalje več mladine.

Slovenski pevski zbori v matični domovini nadvse ljubijo koroško pesem in z njo podpirajo koroške Slovence v njihovem boju za narodnostne pravice, da bi svet spoznal, koliko stoletij že biva na tej zemlji slovenski živelj.

Današnja doba z moderno tehniko je skoro do popolnosti izpopolnila izvajanje zvočnih zapisov ter s tem ohranjanje in prenašanje glasbe na mehanski način. Gramofonska plošča je danes uspešno sredstvo za seznanjanje širokega kroga ljudi s pesmijo kjerkoli in ob vsakem času. Tega sredstva se čedalje bolj poslužuje ves svet, zato je razumljivo, da so se tudi koroški zbori poslužili gramofonske plošče kot sredstva za seznanjanje javnosti in tujine s svojim nerešenim narodnostnim problemom.

V naslednjem bi rad predstavil nekaj teh plošč. Koroški pevski zbori so posneli naslednje LP plošče:

Helidon iz Ljubljane je izdal ploščo **TAM DOV ZA DRAVO**. Mešani pevski zbor SPD Danica iz Št. Vida v Podjuni izvaja pod vodstvom Hanzija Kežarja naslednje pesmi: Rož, Podjuna, Zila (Kernjak), Stoji gartelc zagrajen (Dev), Oj ti preburna ženska stvar (Kernjak), Pesem mladih ljudi (Leder-Lesičjak), Dečva, to mi povej (Mirk), Pubeč sem star šele 18 let (Mihelič), Dva žlahtna bisera imam (Kernjak); na drugi strani plošče pa so posnetki Tria Korotan s pesmimi: Tam dov za Dravo, Pojdi na vrt z menoj, V Pliberci, v jormaci, Tam, kjer teče bistra Zila, Mam pa mihno kajžo, M' je pa krajč'č posvava, Jes s'm

an kmetovski ovčar, S'm se rajtov ženit — vse v priredbi Hanzija Kežarja.

Helidon iz Ljubljane je izdal ploščo **OB ZILJI IN DRAVI**, na kateri izvajajo koroški pevski zbori 16 koroških pesmi. Pojdam v Rute, (Švikaršič), Uštno je vi-hred (Leder-Lesičjak), Slanica, Jes s'm an friš'n jager (Leder-Lesičjak), Je biv an huspud Bebenav (P. Kernjak), Oj ti norčava hvava (P. Kernjak), So še rož'-ce u hartelnu (Mirk), Mojcej (P. Kernjak), Roža na vrtu, Pesem od rojstva (Leder-Lesičjak), Puob'č sem star šele osemnajst let (Mihelič) in O Podjuna (Gobec).

Pesmi izvajajo pevski zbori: Franc Pasterk-Lenart iz Železne Kaple (Prušnik), SPD Loga vas (Černic) in SPD Bilka iz Bilčovsa (Kapus); instrumentalni

SLOVENSKA ZBOROVSKA KOROŠKA PESEM-2 RODNA PESEM

Koroška
rodna
pesem —
naj-
novejša
v dolgi
vrsti gra-
mofonskih
plošč
s posnetki
iz bogate
zakladnice
koroške
pevske
kulture

trio Tonija Maka pa izvaja pesmi Sem se rajtov ženiti in Le tja, kjer trata zeleni.

Helidon iz Ljubljane je izdal tudi ploščo **DEČVA Z OBIRJA**, kjer je posnetih 16 pesmi Obirskega ženskega okteta, ki ga vodi Valentin Polanšek. Na prvi strani plošče je sedem koroških narodnih pesmi: Dober večer, dober dien, Hladna jesen se že bliža, Travnče so že zeleni, N'coj je 'n fajn večer, Pršva bo luba vihred, Lušno je vihred in Je pa davi svanca padva; vse ostale pesmi so umetne. Narodne pesmi je priredil Valentin Polanšek, vse ostale pa je tudi spsnil in uglsbil.

RTV Ljubljana je izdala ploščo **OJ ŠPANIČ MOJ**, na kateri je 17 narodnih pesmi iz Sel na Koroškem in ki jih izvajajo različne skupine pevcev. Na njej so: Oj španič moj, Na vsočih horah sonce seje, So pa oča noj mamca, Je pa rinčica padva, Kaj je n'coj za'n fajn večier, Ribce po jezeri plavajo, Pršva je ljuba vihred, Večon Buoh vse živi, Ko se možila boš, Je pa davi swanca padwa, Jes sem en kmetovski ovčar, Kadar Zila noj Drava, Drumolca moja, Tam dow za Dravo, Glej, kak sončice sije, Sonce je tak nizko sjalo, Sem mislu snuoči v ves iti.

Pevski zbor Gallus iz Celovca je pod vodstvom Jožka Kovačiča posnel ploščo pod naslovom **LIPA ZELENELA JE**. Na njej so naslednje koroške pesmi: Vuštnejša ja ni (Tomc), Je na Dravc' m'hva (M. Kernjak), So pa travniki zeleni (Cigan), Dečva to m' povej (Mirk), Da b' biva liepa ura (Adamič), Ribce pa murj'c' pvavajo (Dev). Na plošči je še sedem umetnih pesmi.

Helidon iz Ljubljane je izdal s posnetki moškega pevskega zbora Vres iz Prevali pod vodstvom Jožka Kerta ploščo **PRI ZILI ROŽCE RASTEJO**. Na plošči so naslednje koroške pesmi: Dečva to mi povei (Dev), Se že svita, bo den (Krek), Drumlca (Božič), Oj te mlinar (Švikaršič), Jaz 'mam pa koniča (Marolt). Ciganska (Vremšak), Ziliska ohcet (Marolt-Vremšak), Ko bi Zilo noj Drav-

co (Vremšak), Mamica, povejte mi (Kramolc), Uštnejša ja ni (Adamič), Ana sama rieč me griva (Cigan), Od kneza Marka (Tomc), Bivaži (Dev), So še rožce v gartelnu žavovale (Tomc), Pod oknam sem stau (Krek), Visoki rej (Marolt-Herman).

RTV iz Ljubljane je izdala ploščo **KOROŠKA RODNA PESEM**, na kateri so posnetki raznih koroških zborov. Pesem od rojstva (Leder-Lesičjak), Jes sem en friš'n jager (Leder-Kramolc), Oj te mlinar (Kramolc), Burno jes haužijam (P. Kernjak), Pesem o vigredi (Leder-Kramolc), Ko jes puob'č na puaninco grem, Jaz sem Kranjčičev Jurij (Cigan), Tiho skrita med gorami (Mihelič), Sem pod vokencem stau (Pregelj), N'mau čez izaro (Treiber-Kežar), Po gorah je ivje (Gašperšič), Oj ti norčava gvava (P. Kernjak), Mam dro fletno navajeno (Pregelj).

Pesmi izvajajo zbori: Podjuna iz Pliberka (Wutte), Edinost iz Pliberka (Hartman), Zarja iz Železne Kaple (J. Wrulich), zbor z Radiš (Š. Wrulich), Danica iz Šentvida (Kežar), Planina iz Sel (Oraže in Čertov), Trta iz Žitare vasi (Starc), Edinost iz Štebna (Petjak), Bilka iz Bilčovsa (Kapus), Poljanec iz Škočijana (Kežar).

Helidon iz Ljubljane je izdal tudi ploščo Koroškega akademskega okteta iz Ljubljane, ki ga vodi Ciril Krpač. Na plošči **POJDAM U RUTE** so: Pojdam u Rute, Mi smo mi, Bom pa zlezu na češnjo, Snoči s'm pa u anmu kraju biv, Nmač čez izaro, Mrzel veter tebe žene, Mamica, povejte mi, Ko ptičica s'm spevala, Ta pav'r pa hrahovco seje, Tam, čier teče bistra Zila, Moj pobič je furman, Tičice pojejo, S'm se rajtov ženiti, Snoč pa dav, Dečva pr' studenc', Čej so tiste stazice.

V Sloveniji prav gotovo ni zbora, ki bi ne pel vsaj nekaj koroških narodnih pesmi, nekateri pa prirejajo tudi celovečerne stilne koncerte koroških pesmi. Mnogi izdajajo svoje plošče in na njih so številne koroške pesmi.

Plošča APZ Toneta Tomšiča **30 LET V SVOBODI** vsebuje med drugimi odlo-mek iz Koroške ohceti (Gobec), Ta drumlca (Cigan) in Travniki so že ze-leni (Lebič). Ploščo je izdal Helidon.

Plošča **SLOVENC SLOVENCA VABI**, s posnetki Komornega moškega zbora iz Celja, ki ga je vodil Egon Kunej, vse-buje: Mam dro flet' navajen', (Pregelj), Je pa krajč'č posvava (Pregelj), Sōntr pojd' (Vremšak), Oj te mlinar (Švikar-šič), Pastirska (Marolt) in Jes 'mam tri ljub'ce (Pregelj). Ploščo je izdal Heli-don.

Učiteljski pevski zbor Emil Adamič, ki ga vodi Branko Rajšter, ima na svoji plošči tudi: So še rožce u hartelnu (Mirk) in Ziljsko ohcet (Vremšak). Plo-ščo je izdala RTV Ljubljana.

Plošča **POD JASNIM SONCEM RDE-ČA ROŽA** Akademskega komornega zbora iz Kranja, ki ga vodi Matevž Fabjan, vsebuje: Dečle, to mi povej (Mirk) in V hartelnu rastejo rože lape (Vremšak). Ploščo je izdal Helidon.

Plošča **SREČANJE OKTETOV ŠENT-JERNEJ**, ki jo je izdala RTV Ljubljana, vsebuje: Pojdamo u Škof'če (Kernjak — Slovenski oktet), Moj pobič je furman (Kramolc — Sava, Kranj), Ana dečva m' je snuoč dou šribova (Leskovar — TRO, Prevalje), Čej so tiste stazice (Dev — Podpeški oktet), Tja gori grem (P. Kernjak — Oktet bratov Pirnat), Tam, kjer teče bistra Zila (Dev — Ko-roški oktet).

Najnovejša plošča RTV Ljubljana (1979) pa je posvečena še živečemu in plodovitemu koroškemu skladatelju

Pavlu Kernjaku. Na njej je izbor njego-vih najuspešnejših pesmi, ki jih poje danes skoro vsak zbor in od katerih so mnoge že skoro ponarodele.

Na plošči so: Mojcej, Ti puob'č ja k'na lumpej, Juhe, pojdam u Škof'če in Katrca v izvedbi Slovenskega okteta; Zvenelo moje cvetje in O tebi sanjam (kvintet Gorenjci), Pepca (oktet bratov Pirnat), Oj ti preburna ženska stvar in Katrca v izvedbi Pevskega zbora Gallus iz Celovca, Je biu an gospod Bebenau (oktet TRO, Prevalje), Rozina (kvartet Zvonček), Mi smo mi (Koroški akadem-ski oktet), Nina nana (kvintet Zupan iz Tržiča) in Moja ljub'ca m' je pošto po-svava (Fantje na vasi).

Oktet Jelovica ima na mali plošči po-snete: M' je pa krajčec posvava (Bu-čar), Puobi pojo (Švikaršič), Sjam mi sončece (Krpač) in Kadar jes v pvanin-co hrem.

Pesmi so na splošno tehnično dobro posnete in tudi interpretacije so spre-jemljive, moti pa slaba in nedosledna izgovorjava narečij pri tistih zborih, ki niso koroški. Še bolj pa motijo naslovi pesmi, ki so popolnoma neenoti in več-krat v popolnem nasprotju s koroškimi narečji. (Naslove pesmi sem prepisal s plošč tako, kot so napisani).

Mnogo plošč pa je že razprodanih, tako da pregled ni popoln. Na ploščah Slovenskega okteta je n. pr. mnogo ko-roških pesmi. Toda že to število (152) in večina razprodanih plošč dokazuje, kako je koroška narodna pesem pri-ljubljena, zaželjena in cenjena.

Radovan Gobec

Nekateri izmed stebrov „Družbe sv. Cirila in Metoda“ na Koroškem do leta 1918

V prejšnjih dveh Koroških koledarjih sem skušal nekoliko osvetliti delovanje podružnic „Družbe sv. Cirila in Metoda“ na Koroškem do konca prve svetovne vojne. Navedel sem precej imen in števil, zdaj pa bi se rad pomudil ob nekaterih teh imen. Mogoče bo tako obravnavano obdobje postalo nekoliko bolj živo in se nam bo v večji meri približalo.

Kot povsod na Slovenskem, je tudi na Koroškem „Družba“ rastle in usihala po svojih najdelavnejših članih. Z njimi so povezani vsi njeni uspehi. Prav je, da začnemo ta prikaz z voditeljem koroških Slovencev Andrejem Einspielerjem. Na tem mestu ne bomo obnavljali njegovega življenja in dela, ki je splošno znano, omejili se bomo le na njegovo dejavnost v „Družbi sv. Cirila in Metoda“ (CMD).¹

Einspieler je bil ustanovitelj prve koroške podružnice CMD za Celovec in okolico. Ta je imela svoj ustanovni zbor že 25. oktobra 1885, oblast pa jo je priznala 8. januarja 1886. Njen prvi predsednik je bil prav tako Einspieler, ki je na občnem zboru 16. februarja 1886 naglašal, da ima prihodnost tisti, ki ima šolo. Ugotovil je, da se otroci česa nauče samo v tistih šolah, kjer poučujejo v jeziku, ki ga razumejo, torej na Koroškem v slovenščini. Tu pridigajo v 117 farah slovensko, ni pa nobene slovenske šole, 90 šol je takih, ki se pravi o njih, da je učni jezik slovensko-nemški, v resnici pa je večinoma vse le nemško. Po njegovih besedah je namen nove podružnice borba za ustrezne šole na Koroškem.²

Na drugi veliki skupščini CMD leta 1887 v Trstu so na predlog predsednika beljaške podružnice Matije Wuttija izvolili Andreja Einspielerja za prvega čast-

nega člana „Družbe“. Vodstvu CMD so ta predlog naznanili že prej.³

Podobno kot Andrej je v korist CMD deloval njegov nečak Gregor Einspieler, ki je po stričevi smrti leta 1888 prevzel kot lastnik in izdajatelj časopis „Mir“. Gregor se je rodil 10. marca 1853 v Svečah v Rožu, dovršil v Celovcu gimnazijo in bogoslovje, služboval kot kaplan v Metnitzu, Št. Jakobu v Rožu, v Žabnicah, Beljaku, Celovcu. Leta 1888 je postal župnik v Podkloštru, leta 1906 pa prošt v Tinjah, in to šele potem, ko je šel celovski škof dr. Kahn trikrat na Dunaj in je proti upiranju vlade z velikim osebnim vplivom dosegel njegovo imenovanje. Leta 1919 se je moral pred nemškim sovraštvom umakniti najprej iz Tinj v Pliberk, po plebiscitu pa so ga Nemci sredi najhujše zime naložili v avto in odpeljali v Jugoslavijo. Postal je župnik pri Sv. Juriju v Slovenskih goricah, kjer je 28. aprila 1927 umrl.⁴

Kot odločen borec za pravice koroških Slovencev je bil Nemcem trn v peti, še posebno so se zaganjali v „Mir“. Ustanovil je „Katoliško gospodarsko in politično društvo za koroške Slovence v Celovcu“. Leta 1888 je bil v velikovškem okraju izvoljen za deželnega poslanca in se potegoval zlasti za slovensko šolo. Po letu 1902 ni več kandidiral.

V „Miru“ je pozdravil nastop CMD, na prvi skupščini v Ljubljani leta 1886 je bil zastopnik celovške podružnice. Na tem mestu je izjavil, da 120.000–130.000 koroških Slovencev nima niti ene slovenske šole in da so bile vse prošnje, resolucije in pritožbe zaman. Postavil je znani predlog, naj CMD preskrbi in plača spretnega odvetnika, ki bo slovenskim občinam na Koroškem izbojeval slovenske

šole.⁵ Deloval je tudi v celovški podružnici, od 1886 do 1911 pa je bil tudi odbornik vodstva CMD.

V prvem obdobju delovanja koroških podružnic CMD je bil Gregor Einspieler eden od glavnih govornikov na znanih podružničnih shodih, skupaj s profesorjem Josipom Lendovškom, Vekoslavom Legatom, župnikom Antonom Gabronom in Matejem Lutmanom ter „gostujočimi“ dr. Josipom Vošnjakom, dr. Ivanom Tavčarjem ter Ivanom in Dragotinom Hribarjem.⁶

Sodeč po raznih znakih, se je Gregor Einspieler kasneje oddaljil od CMD. Bilo je to v „sušnem“ obdobju delovanja „Družbe“ na Koroškem, ko je po tej deželi začela odmevati ločitev duhov na Slovenskem. V vodstvu CMD je ostal do leta 1911, vendar pa so se nesporazumi najbrž začeli že prej. To moremo v določeni meri sklepati iz ravnanja „Mira“, ki je bil po besedah Antea Bega nekdanj tako navdušen za CMD, pozneje pa se je njegova gorečnost ohladila. Beg navaja, da je „Mir“ že pred dokončnim prelomom v CMD s skupščino v Bohinjski Bistrici leta 1907 prenehal z oklici za „Družbo“ kljub izrecnim prošnjam njene-

ga vodstva, ki jih je naslovlilo prav na Gregorja Einspielerja. Celo oglase za „Družbine“ vžigalice, enega od pomembnih virov dohodkov, je „Mir“ nekaj časa objavljale kot plačan oglas, potem pa še s tem prenehal.⁷

Vse to seveda ne zmanjšuje pomena Einspielerjevega delovanja za koroške Slovence, priča pač le o njegovi vključitvi v tiste sicer tako žalostne spore glede narodnoobrambnih društev na Koroškem. Gregor Einspieler je bil markantna pojava, odličnega vedenja in celo boljši pevec kot govornik. Ksaver Meško se ga spominja kot „moža blagega srca“, ki je bil prijazen, radodaren in gostoljuben, ki ni nikomur storil nič žalega. Kot zaveden Slovenec pa si je nakopal nemško sovražstvo, ki je šlo celo tako daleč, da so ga obtoževali, da je nahujskal jugoslovanske vojake, da so čez Dravo obstreljevali Tinje. Pregon iz Koroške, je podobno kot Meško in še marsikateri koroški slovenski duhovnik živel in umrl kot begunec.

Duša delovanja koroških podružnic CMD je bil profesor Josip Lendovšek in to v toliki meri, da njegovo smrt leta 1895 označujejo kot konec njihovega „zlatega obdobja“. Rodil se ni na Ko-

Ob 80-letnici je skladatelj Pavle Kernjak prejel med številnimi priznanji tudi Spominsko plaketo SPZ

roškem, ampak na Cestah v Rogatcu ob Sotli 17. 3. 1854. Gimnazijo je obiskoval v Mariboru (štiri nižje razrede), v Celju (naslednje tri) ter jo leta 1875 dovršil v Mariboru. Študij je nadaljeval v Gradcu na filozofski fakulteti. Njegov glavni predmet je bilo klasično jezikoslovje, razen tega je poslušal še predavanja iz slavistike, primerjalnega jezikoslovja, zgodovine, angleške literature, filozofije in pedagogike. Kot mnogi naši študentje v tem času, se je v glavnem preživljal s poučevanjem, pomagal pa mu je tudi starejši brat Mihael, ki je bil takrat kaplan v Ptuj.⁸

Po končanem študiju je najprej kot domači učitelj poučeval v Gradcu, da se je mogel lažje pripravljati na izpite. Takrat je deloval pri podporni zalogi slovenskih vseučilišnikov v Gradcu in kot tajnik objavil „Kratko poročilo“ o njenem delu v obdobju 1872–1882, ki je izšlo leta 1881. Marca leta 1881 je opravil profesorski izpit iz klasičnega jezikoslovja s slovenskim in nemškim učnim jezikom. Od aprila 1881 do konca šolskega leta 1883/84 je služboval kot poskusni kandidat in nato kot suplent na I. državni gimnaziji v Gradcu. Nato je bil imenovan za stalnega učitelja na gimnaziji v Beljaku, kjer je kot Artlov naslednik prevzel slovenski pouk za maloštevilne slovenske dijake. Lendovšek je 24. februarja 1886 opravil profesorski izpit za slovenščino kot glavni predmet, leta 1887 pa je skupaj s Skeptom in Scheiniggom dosegel, da so z ministrsko odredbo uredili pouk slovenščine na beljaški in celovski gimnaziji. Slovenščina je bila obvezna samo za dijake, ki so se vpisali kot Slovenci; teh je bilo 5 do 10 %, od katerih pa so prihajali nekateri tudi s Kranjske, v glavnem iz Gorenjske. Prostovoljno se je slovenščine učilo tudi do 10 % nemških in „nemških“ dijakov (Slovencev, ki so bili vpisani kot Nemci). Slovenščine so se učili v treh tečajih po dve uri na teden: v pripravljalnem za Nemce, v prvem za Slovence nižjih razredov in za Nemce z nekaj jezikovnega znanja ter v drugem za Slovence višjih razredov.

Pouk je bil za vestnega, natančnega, ljubeznivega in potrpežljivega profesorja zelo naporen, lotil pa se ga je z novimi vzgojnimi in učnimi metodami. Težave mu je delalo dejstvo, da ni imel primerne

učne knjige za Nemce, zato je spisal „Slovenisches Elementarbuch für Mittelschulen u. Lehrerbildungsanstalten“ (Dunaj 1890), ki je bila sestavljena po takrat najmodernejši empirično-analitični metodi. Obsega berila, besedno razlago začetnih beril, slovnico in slovensko-nemški slovarček. Temu učbeniku je dodal še kratko metodično navodilo (Kurze methodische Anleitung zum Unterricht in der slovenischen Sprache), kjer objavlja najprej splošna metodična navodila, nato pa za prva berila načrt, kako jih obravnavati. Sestavil je tudi „Slovensko čitanko za Nemce“ s slovarjem, ki pa jo je po njegovi smrti uredil, izpopolnil in dopolnil Anton Štrifof (Dunaj 1897).

Težave je imel tudi s slovenskimi dijaki, ki so bili glede književne slovenščine še pravi analfabeti. Dr. Ivan Grafenauer se spominja, s kakšno potrpežljivostjo se je Lendovšek trudil z njim, kot tudi, kako jim je znal zaradi prisotnosti Nemcev neopaženo in nesumljivo vlivati ljubezen do slovenskega jezika in domovine. Da je pri tem uspel, pričajo mnogi njegovi nekdanji učenci, ki so potem narodno osveščali rojake.

Lendovšek si je zelo prizadeval za novo slovensko slovnico, kajti Janežičeva ni več ustrezala zahtevam časa. Za delo je pridobil Vatroslava Oblaka, ko sta se sestala leta 1891. Pridobila sta več sodelavcev, zaradi Lendovškove in Oblakove smrti (15. 4. 1896) pa je prišlo na svetlo le Škrabčev glasoslovje (Nekoliko slovenske slovnice za poskušnjo).

Navdušeni narodni buditelj Lendovšek se je takoj lotil dela v nacionalno zane-marjenem Beljaku. Javnega političnega dela se namenoma ni udeleževal, čeprav je bil dober govornik in je poznal koroške razmere. Šolskim oblastem namreč ni hotel dati prilike, da bi ga prestavile kam drugam. Že tako so mu nemški nasprotniki nakopali kar tri disciplinarne preiskave, ki pa so se zaključile celo z dvema pohvalama njegovega šolskega dela. Deloval je pa v svoji hiši, kjer je zbiral zavedne koroške Slovence in kjer je prišla do izraza njegova ljubezniva in skromna osebnost, združena z veliko družabnostjo.

Narodno zavest je budil tudi pri kmetih v beljaški okolici, pridobival ljudi za Mohorjeve knjige, za „Mir“, katerega sodelavec je bil. Kmečkim narodnjakom je

pisal govore in jih pripravljaj na javne nastope.

Veliko svojih sil je Lendovšek posvetil „Družbi sv. Cirila in Metoda“. Z njegovim prizadevanjem so ustanovili drugo koroško podružnico CMD v Beljaku (21. oktobra 1886), „botroval“ pa je še podružnicam za Ziljsko dolino in župnijo Vrata, za Šteben in okolico ter za Rožek in okolico. Javno je nastopal na že omenjenih podružničnih občnih zborih, ki so bili prave narodne slavnosti z govori, deklamacijami in petjem. Skupaj z njim je sodelovala tudi njegova žena, ki je bila odlična pevkica. Bila je sicer Nemka po rodu, a se je naučila slovenščine, ki je bila pogovorni jezik v Lendovškovi družini.

Ob napadih I. slovenskega katoliškega shoda na CMD je Lendovšek objavil v „Miru“ naslednjo pesem:⁹

„Družbi sv. Cirila in Metoda“

*Slavimo njo, ki nam sinove vzgaja,
kateri narod naj bude iz spanja!
Čeprav na njo se hud vihar zaganja,
pri delu vendar le junaško vztraja.
Drevesca mlada čvrsta nam zasaja
na polje narodnega delovanja,
na nje se narod nekdanj naj naslanja!
Ta mlada četa z upom nas napaja.
Pravično njeno je orožje vedno,
ko se bori za zemljo našo dedno,
ko se poganja za pravice svete.
Povrnimo dobrote ji neštete,
podpirajmo jo kot sinovi vrli!
In kmalu bomo krasno vigred zrl.*

Lendovšek je zbral iz Jarnikovih spisov povesti in pesmi za mladino, ki naj bi jih izdala CMD, vendar pa niso nikoli izšle. Ves trud in napor so Lendovšku izpodkopali zdravje. Začel je boleti na želodcu, iz česar se mu je razvila tuberkuloza. Zdravil se je z bivanjem na deželi, vendar do zadnjega ni opustil poučevanja. Šele 5. junija 1895 se je šel zdraviti na Mali Strmec, vendar mu ni bilo več pomoči. Umrl je v tem kraju v noči med 19. in 20. septembrom istega leta. Pokopali so ga čez dva dni na Dvoru pri Vrbi. Pogreba se je udeležilo okrog 2000 ljudi, na grobu mu je govoril Gregor Einspieler, zapel pa gimnazijski pevski zbor. Leto dni kasneje so mu postavili

nagrobni spomenik, oblast pa je prepovedala, da bi mu pri tem govorili ob grobu.

Tudi drugi veliki steber CMD na Koroškem, Vekoslav Legat, ni bil Korošec po rodu. Rodil se je 19. julija 1852 v Ljubljani ter bil vajenec v Egerjevi oziroma uslužbenec v Egerjevi in Miličevi tiskarni. Leta 1885 je odšel v Celovec in postal vodja tiskarne „Družbe sv. Mohorja“. S seboj je prinesel temeljito strokovno znanje, ki ga je uporabil za modernizacijo tiskarne in ureditev njenega knjigovodstva. Za časa njegovega delovanja se je število članov Mohorjeve družbe povzpelo od 25.000 na 85.000.¹⁰

Kljub temu, da je imel veliko dela s tiskarno, kot tudi z „Mirom“, ki ga je upravljal in pri njem v veliki meri sodeloval, se je takoj ob prihodu vključil v narodno gibanje koroških Slovencev. Postal je podpredsednik Političnega društva za Slovence na Koroškem, priljubljen govornik na političnih shodih, marljiv agitator. Zelo si je prizadeval za sožitje med katoliško in liberalno strujo Slovencev, v sicer nemškem Celovcu so slovele njegove slovenske zimske veselice. Mnogo zaslug je imel pri izvolitvi stolnega prošta Lamberta Einspielerja za prvega koroškega slovenskega državnega poslanca leta 1898.

Njegova vrata so bila odprta na stežaj vsem koroškim Slovencem, narodnim voditeljem, kmetom, delavcem, mladini, za izvenkoroške Slovence je v Celovcu veljal za „slovenskega konzula“. Bil je eden od nosilcev nacionalnega prebujanja na Koroškem, ki je v duhu sloge cvetelo v letih 1889–1896. Tega zagona je bila deležna tudi CMD. Legat je močno podpiral njeno delovanje. Sam je nosil v Slovenski klub v Celovcu nabiralnik in zbiral prispevke za „Družbo“.

Bil je prvi blagajnik celovške podružnice CMD, leta 1886 pa ga niso ponovno izvolili z utemeljitvijo, da bi dali s tem povoda nemškim liberalcem za napadanje, ker ima Legat smrtni greh, da je rojen na Kranjskem. Kasneje je bil Legat spet izvoljen za tajnika in blagajnika celovške podružnice.¹¹

Nedvomno je imel Legat „prste zraven“ pri pozivih „Mira“, naj zakurijo koroški Slovenci kresove na večer 4. julija pred praznikom sv. Cirila in Metoda. Zelo si je prizadeval za „Družbino“ šolo

v št. Rupertu pri Velikovcu. V „Mir“ je uvedel stalno rubriko za denarne prispevke „Za velikovško slovensko šolo“. Na otvoritveni slavnosti 25. oktobra 1896 je vodil vse priprave ter načeloval zborovanju na šolskem dvorišču in banketu v poznejšem Narodnem domu, takratni gostilni „Aufmuth“. Ko so velikovski nemški prenapeteži drugi dan po otvoritvi razbili okna na novi Narodni šoli, je takoj uvedel v „Miru“ novo rubriko „za pobita okna“ in zbral veliko denarnih prispevkov. Legat je dal tudi pobudo, naj vsak zavedni Slovenec ob uvedbi kron v Avstro-Ogrski da prvo krono, ki mu pride v roke, „Družbi sv. Cirila in Metoda“. Spet je začel v „Miru“ z novo rubriko „Prvo krono Družbi sv. Cirila in Metoda“. CMD je na račun Legatove pobude dobila precej denarnih sredstev.

Vodstvo Mohorjeve družbe je v obdobju ločitve duhov prepovedalo Legatu javno delovanje, najbrž pa tudi sam ni več hotel delovati, ko je bilo konec narodne in politične sloge. Posvetil se je izključno uradniškim poslom.¹² Bolehal je za bronhitisom in 12. decembra 1908 umrl. Pokopali so ga 16. decembra v Ljubljani.

Omenili smo že, da je na zborovanjih podružnic CMD nastopal tudi Anton Gabron, župnik v Skočidolu. Rodil se je kot kmečki sin 11. decembra 1855 v Zagorju pri Sv. Petru pod Sv. Gorami. Edini od svojih bratov in sestra se je zavedal svojega slovenskega rodu in je naravnost izgorel v svojem narodno prebudnem delovanju. Po končani gimnaziji je v Gradcu študiral filozofijo, se zaposlil kot suplent na celovški gimnaziji, potem pa stopil v celovško bogoslovje in bil leta 1887 posvečen za duhovnika.¹³

Leta 1892 je graščina Vernberk kot patron razpisala skočidolsko župnijo. Dobil jo je Anton Gabron. Župnija je ležala v vernberški občini na jezikovni meji vzhodno od Beljaka. Vanjo sta spadala tudi nemška vas Dravčava in močno pomemčeni Vernberk. Tako občina kot šola sta bili v nemških rokah. Kljub temu pa je začel Gabron neumorno delovati in krepiti slovensko narodno zavest. Pri tem so odigrali svojo vlogo že omenjeni shodi podružnic CMD, slovenski uslužbenci pri beljaški železniški direkciji, tamkajšnji Slovenski klub, profesor

Wang in nadučitelj Eller. Kljub ukrepu „nepristranske“ avstro-ogrskе uprave, ki je v 48 urah premestila vse slovenske uradnike beljaške direkcije v Trst, je v beljaško okolico prodrla slovenska narodna zavest.

Gabron je ustanovil Hranilnico in posojilnico v Podravljah, ki naj bi kmete osamosvojila v gmotnem pogledu. Bil je velik prijatelj petja. V goste je povabil kamniški pevski zbor „Lira“. Bil je velik podpornik revnih, a nadarjenih dijakov. Skušal je spraviti v šole čimveč kmečkih sinov, preskrboval jim je cenejšo ali brezplačno hrano, stanovanje in obleko. Ko je postal sam siromak, je prosil podpore za mlade drugje. Zaradi svojega nesebičnega podpiranja narodnih in dobrodelnih ustanov ter nemškega preganjanja je popolnoma obubožal.

Bil je zaveden Slovenec in Slovan ter eden od najzaslužnejših, da je vernberška občina prešla v slovenske roke. Nemci so se mu maščevali med vojno, ko so ga večkrat aretirali zaradi povsem nemogočih stvari in ga uklenjenega gonili okoli. V Gradcu ga je leta 1914 nahujskana drhal hotela na južnem kolodvoru ubiti. Obranilo ga je orožniško spremstvo. Ko so orožniki hoteli najeti izvoščka, ki naj bi Gabrona odpeljal iz kolodvora, je ta udaril župnika z bičem po glavi in dejal „Verräter fahre ich nicht“. Po internaciji se je vrnil v Skočidol, kjer pa je našel le revne ostanke svojega premoženja.

V času bojov za severno mejo je moral pred Nemci pobegniti v Jugoslavijo praktično samo z obleko, ki jo je imel na sebi. V Jugoslaviji je živel od podpor prijateljev, brez službe in pokojnine. V plebiscitnem obdobju je prepotoval skoraj vso Slovenijo in Hrvaško ter zbiral denar za Koroško. Nabil in oddal je okrog 300.000 kron, sam pa je ostal siromak.

Znanec Jaka Špicar v zvezi s tem navaja, da je Gabron po plebiscitu prošil v Ljubljani za kako skromno službo, nek „ugleden gospod“ pa mu je z ozirom na njegovo zbiranje sredstev za Koroško dejal: „Saj si imel dosti denarja“. Gabron je še istega dne o tem „s solzami v očeh“ pripovedoval Špicarju na kolodvoru v Ljubljani: „Meni, staremu idealistu, se reče kaj takega!“

Končno je dobil Gabron skromno župnijo v hrvaškem Zagorju, posledice pre-

stanega trpljenja pa so mu izpodjedale zdravje. Leta 1922 ga je zadela kap. Prepeljali so ga v brežiško bolnišnico. Okreval je, popolnoma ozdravel pa ni, le s težavo je hodil in govoril. Živel je od podpore dobrotnikov in Kola jugoslovenskih sester v Mariboru, na Dobrni, pri Sv. Križu nad Dravogradom in v Mali Loki pri Domžalah. Leta 1926 je še zadnjič prišel na Koroško. Vrnil se je v Malo Loko, 29. aprila 1927 pa je umrl v ljubljanskem Leonišču. Pokopali so ga 1. maja na ljubljanskih Žalah.

Spor glede novoustanovljenega „Slovenskega šolskega društva“ ter Narodne šole v Št. Jakobu v Rožu je povzročil mrtvilo v vrstah podružnic CMD na Koroškem. Za razliko od sožitja med CMD in goriškim društvom „Šolski dom“, sta si na Koroškem „Družba“ in „Krščansko socialno slovensko šolsko društvo“ postala tekmeča. Spopadla sta se glede namere novega društva, da ustanavlja svoje podružnice ter glede lastništva, učiteljstva, vzdrževanja in podobnih vprašanj okoli šentjakobske šole. Od CMD so se ločili njeni nekdajši požrtvovalni delavci, kot je bil to na primer pobudnik šentjakobske šole Matej Ražun; drugi pa so ji ostali še naprej zvesti in v določeni meri obnovili njene koroške podružnice.¹⁴

Med temi zvestimi pristaši CMD so imeli posebno vlogo zavedni koroški slo-

venski kmetje, ki so bili resničen temelj koroških podružnic. Tak je bil dolgoletni predsednik beljaške podružnice, kmet Matija Wutti (tudi Vuti), ki je 13. 10. 1886 pisal vodstvu „Družbe“ v Ljubljano: „Na prigovarjanje od več častitih gospodov in od mnogih rodoljubov vzprejel sem jaz pooblastilo od Vas in pri prvem zboru 10. oktobra... v Št. Lenartu so častiti gospodje in navdušeni rodoljubi mojo malenkost za prvomestnika izvolili.“¹⁵ Pooblastilo je Wutti potreboval, da je mogel po 11. členu pravil „Družbe sv. Cirila in Metoda“ sklicati člane CMD na ustanovni podružnični zbor. Sklicati jih je moglo tudi družbeno vodstvo.¹⁶ Tako so izvolili Wuttija, po Lendovškovih besedah „izvrstnega Slovenca.“¹⁷

Drugi tak steber „Družbe“ je bil prava kmečka korenina Matija Prosekar, kmet in lesni trgovec v Kotmari vasi. Bil je predsednik podružnice CMD v tem kraju vse od njene ustanovitve leta 1888 pa do konca njenega delovanja. Ustanovni občni zbor je bil 4. marca 1888 na Razajevem domu, kot se je reklo po domače pri Prosekarjevih, podobno kot vse poznejše skupščine podružnice. Kljub velikemu nemškutarskemu pritisku in oviram oblasti se je že na ustanovni skupščini v CMD vpisalo preko sto kmetov. Prosekar je kot pooblaščenec vodstva CMD pojasnil njen

Pod vodstvom režiserja SPZ Marjana Srienca so dijaki slovenske gimnazije uprizorili mladinsko igro „Obtoženi volk“

pomen v boju proti nemškemu Schulvereinu. Vlada je potrdila podružnico in 29. aprila je bil prvi redni občni zbor. Podružničnih 167 članov je izvolilo Matijo za predsednika. „Mir“ je poročal, da je leta 1891 v kotmirški fari ob ponemčenem Vrbskem jezeru gorelo sedem cirilmetodskih kresov.¹⁸

Podružnične skupščine so se vedno zaključile z zabavo. Matija si je za ta dan vedno pridobil pravico točenja „pod vejo“, ves izkupiček pa je naklonil podružnici. Na ta prijateljska srečanja so prihajali tudi člani drugih podružnic CMD. Podružnica je morala nehati delovati po koroškem plebiscitu in šele takrat je Prosekar odložil predsedniško službo. Deloval je tudi pri vodstvu CMD. Od 1909 do 1911 je bil član „Družbinega“ nadzorstva, do 1919 pa član glavnega odbora.

Ko so na skupščini CMD na Jesenicah leta 1909 razpravljali o že omenjenem sporu na Koroškem, je Prosekar izjavil, da ve, koliko je CMD darovala za Korošce in se za vse to zahvaljuje. Sam ni nasproten temu, da se na Koroškem ustanovi novo društvo, ki naj tudi deluje v korist tamkajšnjih Slovencev; kdor pa hoče ostati pri CMD, naj ostane in „Družba“ naj koroške Slovence še naprej podpira, kakor jih je dotedaj.¹⁹

Vsestransko aktivni narodni delavec Prosekar je bil 17. aprila 1890 izvoljen za odbornika „Katoliškega političnega in gospodarskega društva“. Bil je ustanovitelj „Hranilnice in posojilnice“ v Kotmari vasi in njen odbornik, pomagal je pri ustanovitvi izobraževalnega društva „Gorjanci“ ter bil v nadzorstvu Zveze koroških zadrug. Kljub vsem tem obveznostim pa je bil vedno dobre volje in pripravljen za šalo.

Na občinskih volitvah so leta 1891 v Kotmari vasi v drugem in tretjem razredu zmagali Slovenci. Prosekar, ki je bil med izvoljenimi odborniki, je postal kasneje župan. Na tem mestu je pokazal ves svoj neupogljiv značaj, čeprav je bil pri tem svojem delu precej odvisen od oblasti. Svojo odločnost je najprej izpričal v boju za svoj priimek: v šoli so ga imeli zapisanega kot Presekarja, sam pa se je začel kasneje podpisovati kot Prosekar.

Ko so leta 1893 zgradili novo cesto čez Humperški klanec in so na njem postavili

spomenik še živečemu deželnemu predsedniku Schmidt-Zabierowu, ni hotela zanj kotmirška občina nič prispevati, prav tako se občinski odbor ni udeležil otvoritvenih slovesnosti. Prosekarju so oblasti to zelo zamerile in se mu maščevale s tem, da mu je celovško okrajno glavarstvo ukazalo, naj se podpisuje „Presegger“. Prosekar je pred tem že vložil preko škofije prošnjo na deželno vlado, naj mu dovoli priimek Prosekar. Preiskava, ki jo je vodilo okrajno glavarstvo, se je vlekla leta in leta, medtem pa so popisali vse žive in mrtve Prosekarjeve sorodnike in našli cel niz različnih pisav tega priimka. Leta 1902 je dobil Matija od deželne vlade preko okrajnega glavarstva odlok, da se mora pisati Pressegger; kljub temu je ta vztrajal pri Prosekarju.

Vse to preganjanje glede priimka pa je bilo samo rahla predigra tistega, kar je Matijo čakalo ob znanem preganjanju Slovencev med prvo svetovno vojno. Pod obtožbo veleizdajstva so ga prepeljali v celovške in nato v graške zapore. V Gradcu se mu je godilo podobno kot Gabronu, tudi njega je hotela drhal linčati. Vojaske sodišče ga je obsodilo na smrt, rešilo pa ga je le naključje, da se je usmrtitev zavlekla do razglasitve amnestije za politične kaznjence. Pomiloščen je bil na dolgoletno ječo, iz katere je prišel po razpadu Avstrije.

Konec leta 1918 je deloval pri Narodnem svetu, nato pa so ga heimwehrovci odgnali v Litzlhof in kasneje v Trabesing. Od tam se mu je posrečilo pobegniti in priti domov. Izročil je svoje posestvo sinu, sam pa je še rad prihajal na razne prireditve v Jugoslavijo. Umrli je 4. novembra 1927 v Celovcu, nekaj dni po smrti svojih vnukov dvojčkov in žene Helene. Pokopali so ga na domačem pokopališču.

Zaustavimo se še pri možeh, katerih imeni sta neločljivo povezani z dvema slovenskima trdnjavama na Koroškem: Franc Treiber je bil duša delovanja CMD šole v Št. Rupertu pri Velikovcu, življenjsko delo Mateja Ražuna pa je pomenila narodna šola v Št. Petru pri Št. Jakobu v Rožu. Oba sta bila v začetku delovna člana CMD, kasneje pa se je Ražun ločil od nje prav zaradi šole v Št. Jakobu.

Franc Treiber je začel delovati za slovensko zasebno šolo v Št. Rupertu, od-

kar je leta 1894 postal župnik v tem kraju.²⁰ Njegov najlepši dan je bila nedvomno njena otvoritev 25. oktobra 1896, na katero je prišlo na tisoče ljudi iz Koroške, Kranjske in Štajerske. Slovesnost so začeli z mašo, nadaljevali s slavnostnim zborovanjem velikovške podružnice CMD, na katerem je bil slavnostni govornik prav Matej Ražun, in z blagoslovitvijo šole. Leta 1900 je ministrstvo imenovalo Treiberja za voditelja šole.²¹

Treiber je bil že prej blagajnik CMD podružnice v Celovcu, od leta 1907 dalje pa namestnik predsednika velikovške podružnice. Ob koroškem sporu se ni obrnil od CMD, skušal je delovati spravljivo. Na že omenjeni skupščini na Jesenicah je izrazil zahvalo CMD za vse velike dobrote, ki jih je naklonila koroškim Slovencem. Naglasil je, da je treba odstraniti razdor, omenil pa je tudi zasluge Mateja Ražuna. Na napade s strani predsedstva CMD je odgovoril, da je neplačan vodja velikovške narodne šole in da je njegov narodni prapor čist. Končal je, da podpira vsako družbo, če dela za narod. K „Slovenskemu šolskemu društvu“ je pristopil zato, ker hoče tu delovati za koroške Slovence.²²

Med prvo svetovno vojno je imel Treiber velike težave z velikovško občino, ki je takoj sklenila, naj se CMD šola iz-

prazni za vojaštvo. Po hudih bojih je uspel doseči, da so vojski dali na razpolago le šolske razrede v pritličju.

V času bojov za severno mejo je prišlo do spopadov prav ob šoli. Treiber je pod sovražnikovim ognjem prebežal v Sinčo vas in od tam v Repnje na Gorenjskem. Medtem so Nemci temeljito izropali šolo in župnišče. Ko so jugoslovanske čete 2. junija 1919 zasedle Velikovec, se je Treiber vrnil z nekaj šolskimi sestrami, ki so učile na tej šoli.

Po plebiscitu je Treiber ugotovil, da ne bo mogel več delovati na Koroškem. Decembra 1920 je odšel v Jugoslavijo in dobil faro Šmiklavž pri Slovenjem Gradcu. Ob koncu življenja je odšel v zdravilišče Topolščico pri Šoštanju, kjer je 12. novembra 1948 v 85. letu starosti tudi umrl.

Matej Ražun se je rodil 13. julija 1865 v Goreči vasi pod Škocijanom v Podjuni. Osnovno šolo je obiskoval v Škocijanu in Velikovcu, gimnazijo in bogoslovje pa v Celovcu. Posvečen je bil leta 1890. Kot bogoslovec je ustanovil „Akademijo slovenskih bogoslovcev“. Služboval je kot kaplan v Železni Kapli in Pliberku, kot provizor v Šmarjeti in Želinjah pri Velikovcu, bil stolni kaplan v Celovcu (1893—1897), provizor v Pliberku in na Pera-

Prosvetaši
KUD „Dolomiti“ iz
Dobrove pri
Ljubljani so
bili v gosteh
pri SPD
„Bilka“ v
Bilčovsu

vi pri Beljaku ter župnik v Št. Jakobu v Rožu (1898—1920).²³

Kot član CMD je bil blagajnik v celovski podružnici ter blagajnik in namestnik predsednika podružnice za Rožek in okolico. Bil je tudi eden izmed pomembnih govornikov na podružničnih zborovanjih. Kot zaveden politični, gospodarski in prosvetni slovenski javni delavec je bil odbornik cele vrste društev in organizacij, med drugim „Katoliškega političnega in gospodarskega društva“ ter „Hranilnice in posojilnice“ v Št. Jakobu. Jeseni 1908 je dal pobudo za ustanovitev „Slovenskega šolskega društva“ ter ustanovil njegovo podružnico v Št. Jakobu. Na to društvo je prenesel lastništvo „Narodne šole“ v Št. Jakobu.²⁴

Tudi Ražunu ni bilo prizanešeno s preganjanjem med prvo svetovno vojno. Na ovadbo nemških šovinistov je prišel 27. marca 1916 pred vojaško sodišče in bil šele 8. julija na posredovanje celovškega

škofa izpuščen iz vojaškega zapora. Konfinirali so ga v Škocijanu, preiskava pa se je vlekla do maja 1917, vendar za Ražuna brez negativnih posledic. Do leta 1920 je še deloval za priključitev Koroške k Jugoslaviji, po plebiscitu pa je moral zbežati. Deloval je nekaj časa v Stari Loki, prestani napor in trpljenje pa so sicer duhovitega in izredno delavnega Ražuna živčno strli. Vrnil se je nazaj na Koroško in se nastanil v domačem Škocijanu, kjer je 25. decembra 1943 umrl.

Pomudili smo se le pri nekaterih izmed članov „Družbe sv. Cirila in Metoda“ na Koroškem, našo pozornost bi po pravici zaslužili še mnogi drugi. Skozi življenje in delo tu opisanih moremo v določeni meri razbrati razvoj koroških podružnic CMD, pri čemer se nam znova potrjujejo že znana dejstva o njihovem vzponu in padcu.

ANDREJ VOVKO

OPOMBE

- 1 O življenju in delu A. Einspielerja glej med drugim Slovenski biografski leksikon I, Ljubljana 1925—1932, str. 151—155 (v nadaljevanju SBL I)
- 2 (Ivan Vrhovnik) Pogled na prvo četrtletje Družbe sv. Cirila in Metoda v Ljubljani, Ljubljana 1910, str. 44—45
- 3 Vestnik šolske družbe sv. Cirila in Metoda I, Ljubljana 1887, str. 42
- 4 Ksaver Meško: Gregor Einspieler, Koledar (Vestnik) šolske družbe sv. Cirila in Metoda za leto 1928, Ljubljana 1927, str. 45—50 SBL I, str. 155
- 5 Vestnik ... I, str. 13
- 6 (Ivan Vrhovnik) Pogled ... str. 46, 47
- 7 Ante Beg: Zgodovina Družbe sv. Cirila in Metoda na Koroškem pred prvo svetovno vojno, Koledar (Vestnik) ... za leto 1913, Ljubljana 1912, str. 43, 44 V Koroškem koledarju za leto 1978 je v mojem članku na str. 161 napačno naveden Koledar za leto 1911
- 8 Dr. Ivan Grafenauer: Josip Lendovšek (V spomin prvemu svojemu učitelju slovenščine). Koledar (Vestnik) ... za leto 1924, Ljubljana 1923, str. 32—41 SBL I, str. 634, 635
- 9 Ante Beg: Zgodovina ... str. 41
- 10 Rado Kušej: Vekoslav Legat, Koledar (Vestnik) ... za leto 1923, str. 34—39 SBL I, str. 631
- 11 Ante Beg: Zgodovina ... str. 37
- 12 Na njegovo mesto so izvolili trgovca K. B. Rosbacherja (ozlioma Rossbacherja) in ne Robascherja, kot se pomotoma pojavlja v mojem članku v Koroškem koledarju za leto 1979 na str. 113
- 13 Ante Beg: Zgodovina ... str. 42
- 14 J. Špicar: Anton Gabron, Koledar (Vestnik) ... za leto 1928, Ljubljana 1927, str. 50—57
- 15 O tem sporu in o CMD na Koroškem sploh glej: Tone Zorn, Iz delovanja Družbe sv. Cirila in Metoda na Koroškem pred prvo svetovno vojno, Zgodovinski časopis, Ljubljana, XXXI/1977, št. 3, str. 361—374
- 16 Arhiv Slovenije, Ljubljana, fond CMD, f. 1886/I, št. 97
- 17 Arhiv Slovenije, fond CMD, f. 1886/I
- 18 Arhiv Slovenije, fond CMD, f. 1886/I, št. 80
- 19 J. Špicar: Matija Prosekar, Koledar (Vestnik) ... za leto 1929, Ljubljana 1928, str. 58—68
- 20 Koledar (Vestnik) ... za leto 1910, Ljubljana 1909, str. 126
- 21 Franc Treiber: Naši rajni duhovniki, Celovec 1968, str. 423—433
- 22 O šoli v št. Rupertu glej še: dr. Julij Felaher: Ob 60-letnici narodne šole v št. Rupertu pri Velikovicu, Koledar slovenske Koroške za leto 1957, Celovec, str. 117—125
- 23 Koledar (Vestnik) ... za leto 1910, Ljubljana 1909, str. 126—127
- 24 Matej Ražun, Naši rajni duhovniki ... str. 289—311 SBL 3. knjiga, Ljubljana 1960—1971, str. 56
- 25 O šoli v št. Petru glej še: Košček naše koroške zgodovine, Koledar družbe sv. Mohorja za leto 1957, Celovec, str. 48—56, katerega tekst knjiga Naši rajni duhovniki pri Ražunu skoraj v celoti prevzema, ter šolske sestre na Koroškem v istem koledarju str. 135—142, kjer so tudi podatki za šolo v št. Rupertu

Vpliv socialne in upravne prestrukturacije dvojezičnega področja južne Koroške na razvoj in položaj slovenske manjšine v luči volitev 1945-1971

V življenju slovenske narodne manjšine, ki živi na avstrijskem Koroškem, lahko v obdobju po letu 1945 sledimo nekaj značilnim trendom. Konstanta v njihovem življenju je boj za pravice, boj za enakopraven razvoj in boj zoper diskriminacijo. Znotraj te konstante pa najdemo vrsto elementov, ki so včasih pozitivno, največkrat pa negativno vplivali na njihov položaj.

Koroški Slovenci so se po političnem razkolu leta 1949 odločili, da kljub različnim ideologijam in pogledom na svet v stvareh, ki so bistvene za njihov obstanek, nastopajo skupno. Skupno nastopanje jim je dalo večjo moč in večje izglede na uspeh, posebej po letu 1955, ko je v besedilo pogodbe o Avstriji prišel tudi člen, ki jim je zagotovil enakopravnost na vseh področjih življenja. Boj za realizacijo tega 7. člena pogodbe o Avstriji so koroški Slovenci začeli z relativno šibkimi močmi. Razen tega, da so bili nacionalno zavedni in da jim je uspešen boj zoper nacizem vlil novih moči, niso imeli ničesar. Njihovo gospodarsko stanje je bilo slabo, od inteligence je ostalo samo nekaj učiteljev, uradnikov in duhovnikov, šolanje v materinem jeziku pa je bil glavni cilj napada nemškonacionalističnih in neonacističnih organizacij, ki so ponovno začele nastajati takoj po 2. svetovni vojni. S svojimi močmi, brez podpore države, so začeli svoj položaj popravljati. Rezultati niso prišli preko noči in so postali očitni šele v zadnjih letih.

Danes lahko rečemo, da so koroški Slovenci izboljšali svoje gospodarsko stanje, v njihovih vrstah je vsako leto več mladih izobražencev in nacionalna zavest se je kljub vsem mogočim germanizacijskim pritiskom močno okrepila. Vse to pa seveda ne pomeni, da je njihov položaj v sodobni Avstriji dober in da so dosežki koroških Slovencev dovolj za njihov nemoten razvoj. Na vsak način pa dajejo navedena dejstva večje izglede za uspešen boj za njihove pravice. Kot pozitiven element v razvoju slovenske manjšine v Avstriji je treba omeniti tudi takoimenovano solidarnostno gibanje, gibanje mladih Slovencev in Nemcev vseh političnih barv, od katerih so zadnji od sedemdesetih let naprej doumeli, da so v Avstriji priče diskriminacije nad neko narodno manjšino, diskriminacije, ki je vsaj v nekaterih pogledih enaka nacističnim postopkom proti nearijskim narodom.

Vse kar so koroški Slovenci dosegli po vojni, so dosegli s svojimi silami. Avstrijska država je namesto, da bi podprla napore slovenske manjšine, ves čas vodila politiko, ki je bila nasprotna interesom slovenske etnične skupine. Ta politika je peljala in pelje neposredno v asimilacijo. Naj kot dokaz za to trditev navedem samo eno dejstvo: noben takozvani manjšinsko varstveni ukrep avstrijske politike po vojni (razen uredbe o obveznih dvojezičnih šolah) ni bil sprejet ob soglasnosti manjšine.

Bilo bi preveč, če bi želel v tem kratkem sestavku analizirati vse negativne tendence avstrijsko-koroške politike v povojnem času. Zato se bom omejil na dva elementa, ki sta prišla do polnega izraza v tem času in se jasno odražata pri

vseh vrstah volitev na Koroškem. Njun negativni vpliv bi uradna Avstrija preprečila, če bi imela voljo in razumevanje za manjšinske probleme.

Na eni strani je tu problem, ki ga najdemo v vsej sodobni Evropi, problem deagrarizacije ali prestrukturacije prebivalstva, proces, katerega nujni sopotnik so migracije. Na drugi strani pa gre tu tudi za problem, ki je specifičen za Koroško — združevanje občin po načelu „manjšo pretežno slovensko občino k večji pretežno nemški občini“, ki je imelo za cilj utapljanje manjšinskega prebivalstva v nemški večini.

Če se je prvi problem odražal predvsem na konkretnih volilnih rezultatih ali bolje na moči slovenske volilne liste, je drugi problem pustil očitne sledove na številu volilcev.

Splošna tendenca na področju števila volilcev v koroškem in avstrijskem okviru je tendenca njihovega povečevanja. Samo v delu koroških občin, med njimi imamo del tistih občin, ki jih uvrščamo med občine z največjim relativnim številom Slovencev, število volilcev pada. To so občine: Slovenji Plajberk, Sele, Radiše in Medgorje. V teh občinah pomeni padanje števila volilcev tudi padanje števila slovenskega prebivalstva. Če k omenjenim občinam dodamo še občino Globasnica, v kateri je bila slovenska lista najmočnejša in v kateri je število volilcev stagniralo, lahko ugotovimo, da je imel del občin z največjim relativnim številom slovenskega prebivalstva najmanjše in najslabše možnosti za krepitev slovenske politične moči.

Preden se spustimo v analizo volilnih rezultatov, naj omenimo neke osnovne karakteristike volitev na Koroškem, ki so potrebne za razumevanje mojega prispevka. Slovenci so nastopili na volitvah leta 1949, 1953, 1965 in 1975. Leta 1949,

Otroški vrtec v šentprimožu: pri otvoritvi ...

ko so bile skupne parlamentarne in deželnozborske volitve, je levo usmerjena DFDL predložila volilno listo, ki je veljala za obe volitve. Narodni svet koroških Slovencev, krščansko usmerjeni del slovenske manjšine na Koroškem, pa listo (Krščanska ljudska stranka), ki je veljala samo za deželnozborske volitve. Leta 1953 se je deželnozborskih in parlamentarnih volitev udeležil le NSKS s svojo listo, ista organizacija pa je nastopila na deželnozborskih volitvah tudi leta 1965 in 1975.

Poleg splošne tendence po povečevanju števila volilcev od leta 1945 do leta 1971 je treba ugotoviti, da se je pri volitvah leta 1949 in 1970 število volilcev bistveno povečalo zaradi zmanjšanja starostnega volilnega cenzusa. Pri ocenjevanju padanja in povečanja števila volilcev je treba imeti kot važno zarezo pred očmi volitve 1949, ker so bile to prve volitve, na katerih je sodelovalo vse avstrijsko volilno telo (povečanje za skoraj milijon volilcev). K tem volitvam so bili namreč pripuščeni tudi bivši nacisti in Volksdeutscherji, kar je pomenilo v avstrijskem merilu približno 400 tisoč, v koroškem merilu pa za okoli 60 tisoč volilcev več. Poudarim naj še, da sem pri analiziranju gibanja števila volilcev sledil trend preko vsega obdobja in da sem manjše padanje in dviganje števila volilcev (+ -5 %) zanemarjal.

Občina Slovenj Plajberk je ena od tistih občin, kjer se je število volilcev praktično vedno zmanjševalo. Ta občina je imela pri parlamentarnih volitvah 1971 13 volilcev manj ali za 4,4 % v odnosu do prvih volitev leta 1945 in 86 volilcev (23,3 %) manj v odnosu na volitve leta 1949. Najnižje število volilcev je bilo beleženo pri volitvah leta 1970 (281), najvišje pa pri volitvah 1949 (369).

... in pri rednem delu velja skrb našim najmlajšim

V občini Sele se začne naglo padanje števila volilcev konec petdesetih let in ga ne more zaustaviti niti zakonsko povečanje števila volilcev. Pri volitvah leta 1971 je imela občina v odnosu na volitve leta 1945 sicer 13 volilcev več (2,5 %), zato pa je imela v odnosu do volitev 1949 49 volilcev manj (8,3 %). Značilen je tudi podatek, da je bilo najmanjše število volilcev zabeleženo pri volitvah 1945, največje pa pri volitvah 1956.

Tudi pri ostalih občinah najdemo podoben položaj. V občini Radiše je število volilcev rastlo le do volitev leta 1951 (3 volilci ali 0,9 %), po tem razdobju pa sledimo trend padanja, tako da ima občina pri parlamentarnih volitvah 1971 skoraj enako število volilcev (263) kot pri prvih volitvah 1945.

V občini Medgorje se je število volilcev neznatno povečalo do volitev 1953 (za 7 volilcev ali 1,3 %), od naslednjih volitev naprej pa imamo trend padanja, čeprav nam število volilcev pri volitvah 1971 kaže, da je volilcev v odnosu do prvih volitev za 30 več (5,9 %), zato pa v odnosu do volitev 1949 za 20 manj (3,6 %). Trend padanja dokazuje tudi podatek, da je bilo najmanjše število volilcev pri volitvah leta 1945, največje pa pri volitvah leta 1951.

Položaj, v katerem število volilcev pada, najdemo tudi pri nekaterih drugih občinah na južnokoroškem ozemlju, vendar so to občine z relativno manjšim številom manjšinskega prebivalstva — Straja vas, Suha, Djekše in Vovbre, pa jih zato v našem pregledu ne bomo analizirali.

Ker ne moremo podrobneje slediti številu volilcev skozi vseh 21 volitev, se zadovoljimo z naslednjim zaključkom. Poleg osnovne skupne poteze pri vseh omenjenih občinah, to je, da število volilcev, gledano s stališča vsega obdobja, pada, se jasno izraža dejstvo, da konstantno padanje števila volilcev začenja konec petdesetih in v začetku šestdesetih let. V prejšnjem obdobju so sicer mogoči manjši porasti števila volilcev, toda največ do volitev 1960. leta. Zakaj je tako? Vse navedene občine so občine, ki jih prištevamo med manjše občine, niti ena od njih nima več kot 922 volilcev, večinoma pa so to občine z manj od 700 volilcev. Prav tako niti ena od njih nima večjega urbanističnega centra, v geografskem pogledu pa so to planinske občine (Sele, Slovenji Plajberk, Straja vas, Globasnica, Vovbre, Djekše in Suha) ali pa v neposredni bližini večjega urbanega centra (Radiše in Medgorje). Vse skupaj so občine gospodarsko slabo razvitega ozemlja južne Koroške, ki je eno od najslabše razvitih področij Avstrije. Zaradi pomanjkanja industrije in nezadostnih pogojev, da bi se dalo živeti od kmetijstva, so nastali idealni pogoji za proces deagrarizacije in prestrukturacije, ki ga intenzivno sledimo od šestdesetih let. Prebivalstvo se seli v večje urbane centre — Celovec, Gradec, Dunaj, zaradi študija, zaposlovanja in boljših življenjskih pogojev. Tam se za stalno naseljujejo, njihov glas za slovensko listo, če ga v popolnoma nemški sredini zanje sploh dajo, se utopi v nemški večini.

Vse to kaže, da avstrijska manjšinska politika ni usmerjena v zaščito prave enakopravnosti slovenske narodne manjšine na Koroškem. Moderno manjšinsko varstvo namreč vključuje tudi skrb za enakopraven razvoj manjšin v sodobnih socialnoekonomskih procesih. Če bi bila tudi gospodarska politika dežele in države usmerjena k napredovanju narodnostno mešanega ozemlja Koroške in pri tem dajala vsaj take možnosti vlaganja slovensko jugoslovanskega kapitala, kot ga daje nemškemu in švicarskemu, gotovo ne bi prihajalo do takih pojavov na prvi pogled nenasilne asimilacije.

V povojnem obdobju je koroško avstrijska politika nekajkrat združevala koroške občine z izgovorom, da je ukinjanje manjših in formiranje večjih občin rentabilnejše, ekonomsko bolj upravičeno in v skladu s splošno evropsko tenden-

co na tem področju. Večje komasacije koroških občin so bile v naslovnem obdobju izvršene konec petdesetih in v začetku šestdesetih let, v manjšem obsegu pa jih zasledimo prej in pozneje. Prav te komasacije južnokoroških občin po principu, ki sem ga omenil v uvodu, so vplivale na volilne rezultate slovenske liste.

Občina Vrba, pretežno nemška, se je leta 1963 združila s pretežno slovensko občino Lipa pri Vrbi. Dokler je bila občina Vrba še samostojna, so Slovenci v njej dobili na volitvah leta 1949 in 1953 skupaj samo 1 glas, v občini Lipa pa 9 in 20 glasov. Po združenju pri volitvah leta 1965 pa je slovenska lista izgubila 6 glasov ali 28,6 %.

Tudi združevanje občine Železna Kapla z občino Bela (1963) je prineslo negativen rezultat. V občini Bela so imeli Slovenci pri volitvah leta 1949 106 glasov ali 9,3 %, pri skupnih volitvah 1953 pa 212 in 215 glasov ali 16,8 in 17,2 %. V občini Železna Kapla so bili Slovenci dosti slabši. Pri volitvah 1949 imajo samo 17 glasov ali 2,1 %, pri parlamentarnih volitvah in volitvah za deželni zbor leta 1953 pa 40 in 43 glasov ali 4,8 in 5,1 %. Združena občina Železna Kapla je prinesla absolutni in relativni padec slovenskih glasov. Slovenci so dobili 108 glasov ali 8,4 %. Z drugega do tretjega mesta po moči strank v občini Bela je slovenska lista padla na tretje mesto v združeni občini.

Poleg negativnih vplivov pri združevanju teh občin bi lahko analizirali tudi slične pojave pri združevanju občin Pliberk, Blato in Libuče; Borovlje in Medborovnica; Žvabek in Libeliče (v občino Suha, 1957) ali združevanje občin Bilčovs in Zgornja Vesca (1957). Toda za dokaz škodljivega vplivanja združevanja občin po avstrijskem načelu so dovolj tudi omenjeni primeri.

Vsi ti podatki, ki na izgled ne delujejo impresivno, ker ne gre za velike številke ali bistvene spremembe političnega stanja, so trden dokaz, da se z ukrepi, ki niso neposredno vezani na manjšinsko zaščito, da voditi protimanjšinsko politiko. Še posebej, ker vemo, da je slovenska manjšina pri vsakem poskusu komasacije občin protestirala, pa njihovi protesti niso bili uslišani. Z najnovejšo komasacijo občin na Koroškem z dne 1. januarja 1973, po kateri se je število občin zmanjšalo od 203 na 121, se položaj koroških Slovencev gotovo ni poboljšal.

Dr. Dušan Nečak

V letu 1979
je moštvo
Slovenskega
atletskega
kluba
uspelo
napredovanje
v spodnjo
koroško
nogometno
ligo,
v kateri
zavzema
trenutno
3. mesto

Slovenci in Poljaki

v disertaciji dr. Hansa Steinacherja

Med pogledi na koroški plebiscit ima z ozirom na avtorja posebno mesto študija Hansa Steinacherja „Gospodarstvo in plebiscit“, sprejeta kot inavguralna disertacija na višji gospodarski in socialnospodarski fakulteti frankfurtske univerze. Njeno poučnost ne opredeljuje le čas, ko je nastala (konec leta 1924), ampak tudi njena vsebinskost, po kateri predvsem razumemo Steinacherjev odnos do Slovanov na meji nemškega narodnostnega in državnega prostora.

Pregled literature kaže, da je disertacija kljub znani avtorjevi vlogi takoj po prvi svetovni vojni ter tudi njegovi siceršnji dejavnosti, vse do danes ostajala ob strani pri proučevanju koroškega vprašanja ter Steinacherjevega idejnega sveta. Sestavek o tem razumljivo ni nadrobna analiza te študije, ampak ima le namen poglobiti težnjo po njeni nadrobni proučitvi. Kot večina disertacij, je seveda obstala v tem poklicu ter je dosegljiva v eni od frankfurtskih knjižnic.

Med vprašanji, ki se jih dotika, sta še zlasti vpliv gospodarstva na tvorbo narodnostnih struktur prebivalstva ter pomen „v plebiscitnih bojih“ uporabljenih gospodarskih argumentov. Prostorsko daje Steinacher še posebno pozornost Koroški ter Zgornji Šleziji.

Nikogar, ki pozna Steinacherjevo življenje in dejavnost, ne preseneča njegovo velikonemštvo ter misel, da pomeni versajski mir diktat, vsiljen Nemčiji in Nemcem. Pritegnitev njegove znane knjige iz leta 1943 „Zmaga v nemški noči“ dokazuje, da se Steinacherjev velikonemški pogled vse od začetka dvajsetih let ni mnogo spremenil. In kakšno „grobo nasilje“ sta po njem predstavljala diktata v Versaju in Senžermenu, naj bi po njegovem kazali tudi odločitvi o državni pripadnosti Mežiške doline in Spodnje Štajerske. Pri tem poudarja, da prvotno mirovna določila za Zgornjo Šlezijo za Ko-

roško plebiscita sploh niso predvidevala: „Zgornja Šlezija je dosegla plebiscit s silnimi masovnimi demonstracijami, Koroška pa je morala za ... svoj plebiscit voditi posebno sedemmesečno vojno proti nasilju“. Značilno je, da so zanj kot korektni veljali le tisti plebisciti, ki so izpadli pozitivno za Nemce in nemštvo. Ko Steinacher v disertaciji govori o plebiscitih, meni, da je jezik po prvi svetovni vojni pomenil enega najvažnejših dejavnikov pri novi ureditvi Evrope ter nadaljuje, da je tedaj jezikovna statistika „služila tudi kot dvom o nemškem značaju ter nemških lastninskih pravicah (!) na plebiscitnih ozemljih.“ Ob tem nedvomno velja poudariti Steinacherjevo interpretacijo koroških plebiscitnih glasov, saj jih deli v „nemške“ in „nenemške“ in to v skladu s svojim velikonemškim pogledom, medtem ko so se, kot je znano, koroški Slovenci 10. oktobra 1920 opredeljevali za državno in ne morda za narodno ali podobno pripadnost.

V nadaljevanju Steinacher meni, da je treba v plebiscitnih rezultatih videti predvsem učinek delovanja političnih družbenih sil. Poudarja, da to dokazuje zgodovina vseh plebiscitov, pri čemer se posebej izpostavlja zgornješlezijski in koroški primer. Kot dokaz mu pri tem služi vrsta dejstev, med njimi težnja po ohranitvi „enotnosti dežele“, povezanost na nemško državo in slično; za vse to bi bili po njegovem prizadeti pripravljeni darovati celo življenje: „Zavestne izjave ter dokazana volja, ostati raje pri Nemčiji v tiski kot pa se z glasovanjem za nasprotnika odtegniti žalostni sedanjosti in prihodnosti, so dokaz za enakovredno navzočnost ter uspešnost političnih družbenih sil.“ Pri tem je Steinacher seveda zagovornik subjektivnega načela o pripadnosti posameznika k določeni narodnosti.

Zatem se disertacija posebej ukvarja z vprašanjem vpliva gospodarstva na izid

plebiscitov po prvi svetovni vojni. Ob tem med drugim poudarja, da more gospodarstvo raztelesiti strukturo prebivalstva, ga razcepiti z nasprotji in napetostmi ter celo atomizirati dele prebivalstva, po drugi strani pa lahko tekom časa ter z organskim razvojem gospodarstvo vpliva na določeno spremembo socialnih odnosov.

V tem okviru se kot prvega vprašanja Steinacher dotika Zgornje Šlezije. Ko posega v zgodovino, se jasno kaže vplivnost nemške nacionalistične literature na njegov velikonemški pogled. Takratna vzhodna nemška meja naj bi bila po njegovem meja med civiliziranim svetom ter prostorom poseljenim s Slovani. Tem Slovanom v času zgodnjega srednjega veka pripisuje tudi značaj „gozdnih prebivalcev“, ki jim pač gre nižji civilizacijski predznak. Prvotni prebivalci Šlezije so zanj seveda Germani in kasnejše ponemčevanje Šlezije naj bi bilo le proces ponovne germanizacije tega prostora. Gospodarski kulturni razcvet Zgornje Šlezije tam nekje v trinajestem, štirinajstem stoletju je po Steinacherju (oziroma po lite-

raturi, ki jo prevzema) pripisati izključno Nemcem, medtem ko je „bilo tedaj slovanstvo v gozdovih ter proč od prometa. Pač pa je dogajanje skupaj z nesrečami, ki so prizadele prostor vzhodno od Odre, povzročilo, da je Slovan znova prišel iz gozda; posledica vsega tega je bilo dejstvo, da je Friderik Veliki prevzel Zgornjo Šlezijo, ki je bila sicer skoro popolnoma poljska, vendar slabo naseljena ter brez kulture.“ Za del tega prostora Steinacher piše, da tamkajšnje prebivalstvo tvori „neciviliziran kmet brez kulture, podoben srednjeveškemu gozdnemu prebivalcu.“

Ko Steinacher razpravlja o Prusiji, v katero je bila kot je znano vključena tudi Zgornja Šlezija, poudarja, da je bila ta dežela v glavnem vsekozi in zavestno nemška. Skoro čisto nemški je bil v Zgornji Šleziji v preteklem stoletju tudi nemški privatni kapital. Po Steinacherju so „država in gospodarstvo ter sočasno pritekajoči civilizacija in nemška kultura dali gospodarskemu vzponu Zgornje Šlezije njen čisto nemški značaj.“ Ta vzpon pa se je končaval na tedanji vzhodni in

V letu 1979 je bilo že jubilejno 10. pevsko srečanje „Koroška poje — Od Pliberka do Traberka“

jugovzhodni nemški meji, ki v 19. stoletju postane „izrazita civilizacijska ločnica“ med kulturno višje stoječim nemštvom ter slovanskim svetom. Ob vsem tem Steinacher poudarja, da je pomenil socialni dvig vstop „v nemško atmosfero“ ter je često pomenil direktno ponemčenje (ali pa se je ponemčenje „skoro gotovo uresničilo“ v naslednji generaciji). Tako je gospodarstvo nastopalo kot dejavnik povezanosti tamkajšnjega prebivalstva.

Posredno disertacija opozarja na razredni značaj zgornješlezijskega narodnostnega vprašanja: na eni strani nemški kapital ter višji nemški gospodarski sloji, na drugi strani pa „masa poljsko govorečega... neizobraženega delavstva“. Več kot razumljivo je, da je ta razredna delitev leta 1921 odmevala tudi pri zgornješlezijskem plebiscitu, dejstvo, ki ga je Steinacher, upoštevajoč takratno usmerjenost poljskih delavcev, označil za „divji socialni radikalizem“. V nadaljevanju med drugim tudi pravi, da je socialna opozicija poljsko govorečih delavcev proti nemškemu podjetnikom (v desetletjih pred plebiscitom) postala kmalu tudi protinemška in protikapitalistična.

Vsemu temu so se pridružila še verska nasprotja, saj je bilo poljsko prebivalstvo katoliške, reprezentantje države in gospodarstva (se pravi Nemci) pa protestantske vere. Značilen je tudi podatek, da je leta 1892 poznanski nadškof označil zgornje Šlezijce za poljsko govoreče Nemce, medtem ko je po prelomu stoletja (leta 1903) višji šlezijjski predsednik v pruski gospodski zbornici menil, da tamkaj ni poljskega vprašanja. Pač pa je po Steinacherju prav tedaj prišlo do „preobrata“, namreč do formiranja poljskih delavskih organizacij.

Ob tem velja opozoriti še na nekatere Steinacherjeve ocene. Tako pravi, da je tedaj pomenilo za poljsko govorečega socialni vidik vnemčenje, nasprotno pa polonizacija proletarizacijo. Povezanost razrednega in narodnostnega vprašanja je vidna tudi iz njegovega zapisa, po katerem naj bi dajala misel „o nacionalnem poljskem prevratu“ upanje tudi na spremembo gospodarskega reda. Toda bilo je še zlasti vidno na zgornješlezijskem industrijskem območju.

Nedvomno je ob tem poučno Steinacherjevo gledanje na jezikovne podatke

tamkajšnjih ljudskih štetij v času pred prvo svetovno vojno. Po njegovem so uradni popisi imeli vrsto „pomembnih pomanjkljivosti“. Pri tem se je približeval tistim gledanjem, po katerih naj bi nemškimi jezikovnim statistikam manjkala opredelitev pojma „Poljak“ ter poudaril, da so posamezni glasovi še pred letom 1914 zavračali označevanje prebivalcev poljskega „dialekta“ za Poljake. Steinacher je tudi menil, da so bila statistična poizvedovanja sicer na škodo Nemcev, vendar pa so po drugi strani kazala napredovanje nemštva.

Ko se Steinacher dotika zgornješlezijskega plebiscita 20. marca 1921, poudarja vpliv „ekonomskega življenja“ na tamkajšnjo narodnostno strukturo, saj se plebiscitni rezultat nikakor ni ujemal z jezikovnimi podatki štetja leta 1910. Steinacher sodi, da je od 64 odstotkov Poljakov, kolikor so jih našeli leta 1910, enajst let kasneje 38 odstotkov glasovalo poljsko (po posameznih okrajih naj bi bile te razlike še večje kot sicer). Med faktorji, ki so delovali v smeri germanizacije, Steinacher našteva tudi prometne poti, ki jih označuje za „silnice nemštva“.

Ne preseneča, da Steinacher večji del disertacije odmerja koroškemu plebiscitu in koroškemu vprašanju. Eno od njegovih uvodnih zagotovil je seveda namenjeno razpravi o Koroški kot od narave zaokroženi enotni deželi. Karavanke so po tem gledanju naravna in organska južna meja Koroške. Sklicujoč se na enega od odgovornih za še zlasti za nacizma vsestransko izrabljanje „geopolitike“, Steinacher pravi, da sta se gospodarsko in politično življenje Koroške razvijala v enoten organizem. Zanj je Koroška tudi „skoro idealno zaokrožena“ dežela, dejstvo, ki da je nujno vodilo k nemški plebiscitni zmagi, „saj so se ti borili za ohranitev politične enotnosti Koroške“.

Ko razpravlja o preteklosti Koroške, Steinacher ne pozabi poudariti, da so bili Nemci nosilci višje kulture in višjih gospodarskih oblik ter nadaljuje, da so v srednjem veku živeli Nemci s Slovani pomešano vse tja do južne in jugovzhodne deželne meje (pri tem je bila na severu in zahodu nemška naselitev pretežno močnejša kot na jugovzhodu). Steinacher dalje poudarja nemški izvor koroških

mest in trgov; oboji so bili vedno nemški in so taki tudi ostali.

Za njegov pogled na slovensko vprašanje je še posebno poučna njegova razlaga, kako se je v 17. in 18. stoletju okrepilo jugovzhodno koroško slovenstvo ter „vnovič“ omejilo tamkajšnje nemštvo na nekaj trgov in mest. Vzrok temu naj bi bili stalni turški vpadi, ki so mnogo bolj prizadeli nemški kmečki koroški element kot pa slovenskega. Prvi je namreč kot kulturno višje stoječ (podobno kot v Zgornji Šleziji) živel v odprtih dolinah porečja Drave, medtem ko je slovenski element predstavljal kmet, živeč na gorah in v gozdovih. Vzporedno z gospodarskim nazadovanjem nemškega kmečkega elementa pa je seveda šla asimilacija „slabotnejšega sloja nemških kmetov v slovenstvo.“

Ko prehaja na problematiko druge polovice 19. stoletja, Steinacher označuje južni del Koroške za jezikovno mešano ozemlje. Nato omenja negativen vpliv takratne železarske krize na južnokoroško

nemštvo, saj so tedaj morale „izobčene, skoro vseskozi nemške delovne moči“ v velikem številu preiti na Zgornjo Štajersko, tem pa so sledili mladi delavci. Pač pa so bila na južnem Koroškem skoraj vsa obrtna podjetja nemška, prav tako tudi mesta in večji kraji. Ko razpravlja o agrarni strukturi južne Koroške, še zlasti poudarja pretežno agrarni značaj tega prostora; po podatkih štetja 1910 je živel od kmetijstva in gozdarstva 67 % prebivalcev, nasprotno pa je znašal ta odstotek na celem Koroškem 51 % in pri Nemcih v Avstriji le 30 %. Nadalje na južnem Koroškem ni planin za tako potrebno preusmeritev agrarnih dejavnosti na živinorejo. Prav tako prebivalstvu plebiscitne cone A primanjkuje gozd, „gospodarski regulator“ kmetijstva na Koroškem; ta je tudi tu manj razširjen ter v glavnem ni v kmečkih rokah.

Orisani položaj kmetijstva je po tej razlagi označeval od konca sedemdesetih let preteklega stoletja naraščajoči vpliv

Mešani zbor SPD „Bilka“ v Bilčovsu pod vodstvom Joška Boštjančiča

tudi agrarnega prebivalstva. Ob tem je zanimivo Steinacherjevo zagotovilo, da je gospodarska kriza, podobno kot na vzhodni nemški jezikovni meji, pokazala bivši kulturni nivo nemškega posestnika, pa tudi njegove večje socialne zahteve. Zato naj bi ga agrarna gospodarska kriza „občutljiveje zadela in prizadela“ kot pa Slovana, „ki je na nižji kulturni ravni in ima tudi drugačne potrebe“. K temu naj bi se pridružilo še pomanjkanje delovne sile, saj so večji kmetijski obrati na južnem Koroškem vseskozi v nemških rokah ter so bolj odvisni od kmetijskih delavcev kot pa majhni, slovenski kmetijski obrati, ki so večinoma družinski obrati.

Ko Steinacher govori o „slovenskem narodnem“ (slovensko-nacionalnem) gibanju na Koroškem, mu očita, da to gibanje ni imelo avtohtoni značaj, ampak „je bilo prineseno... z juga“ ter omenja njegov klerikalni značaj. „Slovanskim“ (slovenskim) duhovnikom je očital, da so bili polni „fanatičnega nacionalizma“ ter da so posebej na vasi „povsod vodje oživljenega narodnostnega boja“. Zatem omenja „hud boj“ med nemškimi in slovenskimi zadrugami na južnem Koroškem ter slednjim očita, da so „zelo često gospodarske pomisleke potisnile za politične“. Skupaj z ostalimi slovenskimi denarnimi zavodi so po tej trditvi slovenske zadruge tudi izvajale „bojne nakupe nemške zemlje“ ter naseljevale — nacionalne Slovence iz Kranjske in Spodnje Štajerske. Tako ni čudno, da se je po Steinacherju zoperstavilo „slovenski gospodarski ofenzivi“ leta 1899 ustanovljeno nemško raznarodovalno društvo Südmark, in to „po načelu narodnjaške samopomoči(!)“.

Steinacher razpravlja o dejavnikih, ki so (in ki še) prispevali h germanizaciji na južnem Koroškem. Naštevaja razvoj prometa, turizem (kot primer navaja Vrbsko jezero), razcvet obrti (pri tem omenja Borovlje, Medborovnico ter Bistrico v Rožu) ter, končno, umno, bolj racionalno kmetovanje. Ta napredek v kmetijstvu pa je sovpadal s pripadnostjo posameznika k „liberalni t. j. nemški stranki (Landbund) in nadalje s splošno povezanostjo z nemštvom“; slednje je bilo v času priprave disertacije še zlasti vidno v sodnem okraju Celovec in v velikovškem okraju. In kje se potem ohranjajo Slovenci? Steinacher odgovarja: „v občinah z neugodno pro-

metno lego ter polovičnim naravnim gospodarstvom“. Socialno neugodna posestna razdelitev ter slaba tla zavirajo gospodarski napredek in s tem nemštvo, slovenstvo pa „se drži“ dobro tudi tam, kjer je prometno in zemljepisno Spodnja Koroška odprta proti Spodnji Štajerski (tu Steinacher misli na pliberški okraj), h krepitvi slovenstva pa je po njegovem prispevalo tudi odprtje karavanškega predora. Ne glede na to pa je bil Steinacher (drugega tudi ni bilo pričakovati) zagovornik pripadnosti slovenskega dela Štajerske nemškemu prostoru.

Ko razpravlja o plebiscitih po prvi svetovni vojni, pravi, da je tedaj „misel na domovino (imela) v plebiscitnih bojih trdno podlago“ kot izhodišče obrambe. Tedanje „propagandne argumente“ po pomenu izenačuje z orožjem. Dalje poudarja, da je v plebiscitnih bojih poleg narodnostnih argumentov nastopala še vrsta drugih, med katerimi še posebej poudarja gospodarsko-propagandne.

Značilno je zatem gledanje, da je plebiscitni boj agitacijski boj, „se pravi boj za množice“. Druga taka značilna opazka pa je zagotovilo, da je treba „ljudi s kritično sodbo in izkušnjami toliko manj upoštevati, kolikor bolj je lahkomišelnost in naščuvana... ljudska množica“. Kot primer „lahkomišelnosti množice“, ki je bila na škodo nemštva, Steinacher navaja zgornješlezjsko industrijsko območje, na katerem je prizadeta množica verjela „neskropuloznemu poljskemu hujskaštvu“. Obratno pa je očitno bilo na Koroškem, kjer je bila jugoslovanska zasedba plebiscitne cone A očitno Jugoslovanom v škodo.

Med sredstvi, ki jih je na plebiscitnih območjih uporabljala nasprotna stran, je bilo tudi gospodarsko podkupovanje, ali, kot pravi Steinacher, nasprotni strani so skušale „zbuditi zaupanje ljudskih množic s pomočjo posebnih gospodarskih ukrepov, oziroma ga ohraniti in okrepiti“. Na Koroškem naj bi bili na avstrijsko-nemški strani taka pomoč krediti za vojno pomoč ter „priprave za gradnjo karavanške vzhodne železnice (kot je znano, je bila ta železnica zgrajena šele v začetku šestdesetih let). O Jugoslovanih pa piše, da so na prostoru med Vetrinjem in Zrelcem gradili cesto ter v Velikovcu ustanovili gimnazijo in učiteljsko šolo. O socialno podre-

jenem položaju slovenstva na Koroškem nedvomno govori tudi določen rasistični pogled na Nemce, ki jih v gospodarskem pogledu stavlja nad prizadete Slovence (Poljake, Slovence). Za Koroško ob tem dobesedno pravi, da je imel argument „o višjih produktivnih močeh nemškega naroda odločujoči pomen.“

Zanimiva je dalje Steinacherjeva analiza ostalih gospodarskih faktorjev, ki so se pojavljali kot propagandno sredstvo pri vrsti takratnih plebiscitov. Ko govori o razdelitvi južne Koroške na dve plebiscitni coni, meni, da so pri tem upoštevali jugoslovanske politične interese (podobno kot v Schleswigu danske). Nadalje govori o jugoslovanskem pritisku na Celovec, saj so Jugoslovani za štirinajst mesecev „popolnoma hermetično“ zaprli demarkacijsko črto proti temu mestu za vsak osebni in tovarni promet. In to — nadaljuje Steinacher — „v času velikega pomanjkanja hrane, ko so bila nemškoavstrijska osrednja mesta (kar se tiče hrane) skoro izključno odvisna od kmetijske okolice“. To dejstvo — poudarja — je jugoslovanska propaganda tudi izkoriščala. Po drugi strani pa Steinacher utemeljuje veliko povezanost Celovca (pa tudi Beljaka) z nemškim zaledjem, dejstvo, ki je po nje-

govem zagotovilo „relativno samostojnost“ tega mesta ter mu omogočalo „trden obrambni položaj“. Dalje izvem, da je Avstrija v podkrepitev svojih (očitno gospodarsko-propagandnih) argumentov pred plebiscitom ustanovila poseben urad, namenjen načrtovanju („trasiranju“) „za Celovec važne vzhodne železnice“ (mišljena je že omenjena karavanska železnica).

Zatem Steinacher poudarja pomen Celovca za njegovo širše agrarno zaledje. Dalje omenja slovensko zadružništvo na Koroškem, ki mu je (pač v letih pred plebiscitom) pripisoval težnjo po osamosvojitvi slovenskega kmetijstva od Celovca. Ko nato prehaja na koroški plebiscit, pravi, da so Jugoslovani pri ukrepih za zaporo (med obema plebiscitnima conama) mislili le na „osvojitve“ Celovca ter pri tem zanemarili interese kmečkega prebivalstva plebiscitne cone A. Temu sledi Steinacherjeva razlaga zadevnih jugoslovanskih ukrepov: gradnja zadržnega skladišča („bogatiimi državnimi podporami“) v Podjuni in v Rožu, železniška tarifa z Ljubljano in Mariborom („z obema bližjima jugoslovanskima mestoma“) naj bi bila umetno nizka, posebej pa naj omenimo Steinacherjevo cvetko, po kateri naj bi Sinča vas — postala mesto.

Tudi ansambel Hanzija Artača spada med aktivne skupine na Koroškem

V nadaljevanju med drugim pravi, da je bil učinek zapore demarkacijske črte med obema plebiscitnima conama naslednji: plebiscitna cona A je živo čutila odsotnost z naravo določenih, tradicionalnih in večstranskih trgovskih vezi s Celovcem in ni videla zanje nobenega nadomestila. Maribor in Ljubljana sta bila prometno in zemljepisno neprimerno oddaljena, da bi mogla konkurirati Celovcu in Beljaku. Prav tako so se Jugoslovani zmotili glede plebiscitne cone B, saj je bila poleti 1920 v Avstriji (in s tem v coni B) presežena dotedanja navezanost Celovca na bližnjo agrarno okolico. Ti ekonomski vzroki so po Steinacherju tudi odločilno vplivali na izboljšanje „drugače tako brezupnega položaja Nemške Avstrije v primerjavi z jugoslovanskim“ (položajem). Jugoslovani so z zaporo sami storili vse, da so se široke množice prebivalstva pravočasno zavedle „pomena lokalnih tržnih odnosov“. Dalje naj omenimo Steinacherjevo razlago, po kateri so gospodarsko napredni kraji 10. oktobra 1920 glasovali za Avstrijo in obratno. Steinacher ob tem pravi, da je plebiscit tako še bolj potrdil razvojne tendence med Slovenci, ki so se pričele kazati še pred prvo svetovno vojno.

Ko razpravlja o odmevnosti gospodarskih propagandnih dejavnikov, Steinacher omenja tudi boroveljsko puškarstvo. Trdi, da so „Jugoslovani“ pred plebiscitom izjavljali, da je to puškarstvo v primeru pripadnosti k Avstriji obsojeno na smrt in da mu bo pripadnost k Jugoslaviji odprla pot na Balkan ter mu dala v prihodnje „neslutene“ možnosti. Nasprotno temu pa je nemškokoroška stran mogla „ugotoviti“, da je pomen Borovelj v izdelavi luksuznega orožja. Po njegovem bi mogle Borovlje prodajati v balkanske dežele le „grobo masovno produkcijo“, medtem ko se izvoz luksuznih pušk usmerja vedno le proti nemškemu severu.

Velik pomen je po Steinacherju dobilo pred plebiscitom na Koroškem tudi vprašanje carin. Poleti 1920 je namreč Jugoslavija („radi velike finančne potrebe“) uvedla zlato uvozno in izvozno carino. Steinacher pravi, da je plebiscitna cona A kmalu čutila učinek te po njegovem „surove finančne prakse“, ne glede na to pa njegov tekst dokazuje, da ta ukrep na Koroškem ni prizadel slovenskega malega človeka („nacionalno fanatiziranega slo-

venskega malega kmeta“), ampak predvsem nemški živelj.

V poglavju o plebiscitnih bojih ter o socialni politiki Steinacher pojasnjuje dejstvo, da so v zgornješlezijem primeru zlasti industrijski kraji zavračali nemško rešitev vprašanja in to ne morda z „narodnopolitično“ (dodali bi tudi razredno) voljo, ampak z „bolno strukturo iz časa, ko so nevarno gojili poželjive socialne instinkte ter jih podpihovali in jih izkoriščali za nacionalnopolitične potrebe poljskega imperializma“.

Proti tako zbujenemu „fanatizmu poljskih množic“ po Steinacherju nemški sindikati niso mogli več odločno nastopiti. Značilno je, da so se le-ti trudili prikazati prizadetim delavcem prednosti nemškega socialnopolitičnega napredka ter delavcev na Poljskem, na grozeči priliv med drugim opozarja na slabe dohodka delavcev iz Galicije in kongresne Poljske, na poljski militarizem in tudi na siceršnji položaj delavstva na Poljskem. Podobno kot na Koroškem, najdemo tudi v Zgornji Šleziji trditve o zemljepisni in gospodarski povezanosti zgornješlezijskega gospodarstva z Nemčijo. Čeprav Steinacher ne pove naravnost, vendar iz njegovega pisanja izstopa srd nad „fanatizirano množico“ zgornješlezijskega prebivalstva, ki ni hotelo slediti tej in podobni nemški propagandi.

Ob tem najdemo Steinacherjevo opozorilo, po katerem je nemška socialnodemokratska stranka pred koroškim plebiscitom podčrtala, da je treba pri plebiscitu pred narodnostnimi predvsem upoštevati politične, kulturne in socialnogeografske dejavnike. Značilno je tudi, da je nemška socialna demokracija v Zgornji Šleziji odklonila uporabo „narodnostnopolitičnih argumentov“, medtem ko sta oklica socialnodemokratske stranke na dveh delih Prusije še posebej poudarila „socialnopolitične argumente“. Zlasti pa bi podčrtali, da se je nemška stran pri plebiscitu v Holsteinu (plebiscit je bil 20. oktobra 1919) posluževala podobne argumentacije, kot jo najdemo na Koroškem, med drugim poudarjanja republikanske ureditve (v Nemčiji) ter odprave vojaške obveznosti.

Med vprašanji, ki so še zlasti igrala vlogo pri zgornješlezijem in koroškem plebiscitu, je tudi vprašanje agrarne re-

forme (v Zgornji Šleziji je na primer pripadala polovica dežele 54 veleposestnikom, med njimi pa je imela sedmerica kar četrtno zemlje). Razumljiva je bila zato zahteva po agrarni reformi. Steinacher poudarja, da so še pred plebiscitom pričeli Poljaki deliti veleposestniško zemljo, ali pa obljubili njeno delitev po izvedbi glasovanja. Enako obsodbo je izzval pri njem tudi znani sekvester (državno nadzorstvo) jugoslovanskih oblasti nad nemško posestjo na južnem Koroškem. Tu bremo, da so (v primerjavi z Zgornjo Šlezijo) Jugoslovani izvajali „še bolj surovo sleparijo ter pritisk z delitvijo zemlje“; pri tem pa je pač imel pred očmi dejstvo, da bi v primeru pripadnosti plebiscitnega ozemlja Jugoslaviji bila izvedena vsaj delna agrarna reforma, ki bi iz razumljivih vzrokov seveda prizadela tamkajšnja nemško veleposest. Steinacherjeva ost je uperjena proti sekvestrom, ob tem pa, zanimivo, govori o jugoslovanskem gospodarskem pritisku na najemnike na teh posestvih, da bi glasovali za Jugoslavijo (resnica je bila prav obratna). Značilna je tudi Steinacherjeva navedba, da je nemško koroška stran označevala jugoslovanski sekvester nemške južnokoroške veleposesti za „jugoslovansko boljševisko delitev zemlje“; s tem je nemško koroška stran nedvomno nastopila proti tistim izhodiščem, ki so pritegovala malega slovenskega

ga koroškega človeka k socialni avstrijski republiki. Prav tako pa tudi držstvo, da jugoslovanska stran tega dejstva ni znala izkoristiti. Zatem se Steinacher še dotika vprašanja oskrbe prizadetega prebivalstva ter v tej zvezi obojestranskega, nemškega in slovenskega propagandnega nastopa. Značilno je, da označuje jugoslovansko podporo malemu človeku v glavnem za „korupcijo“, medtem ko se ne ustavlja ob podobnih nastopih nemško koroške strani.

Ko v zaključnem delu disertacije povzema svoja stališča in razmišljanja o koroškem dogajanju v letih 1918—1920, Steinacher na nekem mestu postavi trditev, po kateri je Koroška dežela, kjer je „deželna moč med drugim presegla tudi jezikovna nasprotstva“.

In če se sedaj povrnemo na začetek našega poročila, moremo posebej poudariti, da je Steinacherjeva disertacija zlasti poučno gradivo o avtorjevih pogledih na Slovence, Poljake in Slovane sploh. Razumljivo je, da je ta pogled sooblikovala sočasna nemškonacionalna publicistika, ki jo je Steinacher — vsaj kar se tiče koroškega vprašanja — v marsičem tudi sam sooblikoval (na to še zlasti kaže njegova vodilna vloga pri izdajanju in sooblikovanju plebiscitnega nemškonacionalnega lista Kärntner Landsmannschaft).

Tone Zorn

Srečanje
folklornih
skupin
v
Zelesni Kapli
— ena izmed
tradicionalnih
prireditev

Vezi od srca do srca

Srečanja planincev treh dežel, ki ga je priredilo Slovensko planinsko društvo v Celovcu 10. junija 1979 v Podnu, so se udeležili tudi planinci iz raznih krajev Slovenije ter dežele Furlanije-Julijske krajine v Italiji. Tako je bilo srečanje ponovna potrditev tesnih stikov in bratske povezave med rojaki, ki živijo v treh deželah, ločeni po državnih mejah, vendar nerazdružljiva enota po krvi, jeziku in skupni narodni pripadnosti.

Med udeleženci srečanja so bili tudi planinci iz Ajdovščine in Vipave in v njihovem imenu je Danilo Remškar poslal Slovenskemu planinskemu društvu pismo, v katerem je takole opisal vtise s tega srečanja:

Dragi koroški rojaki, planinke in planinci!

Dan preživet med Vami nam bo ostal za vedno v spominu. Kot smo bili žalostni in razočarani nad dejstvom, da je izpolnjevanje člena 7 le parola, smo bili veseli v stikih z domačini na prireditvenem prostoru. Govorniki, pevke in pevci iz Koroške so nas opogumili. Še živi na Koroškem naš narod, naša beseda. Mladina se zaveda svojih korenin, spoštuje izročila dedov, to pa nas navdaja z upanjem, da bo desetletja bojevan boj proti asimilaciji uspel. Pred tem dejstvom bodo morali koncem koncev kloniti tudi najbolj nazadnjaški krogi in priznati, da na Koroškem živijo tudi Slovenci.

V kolikor bo kdo od članov Vašega društva potoval preko Primorske, bo pri nas dobrodošel gost. Razkazali mu bomo lepote naše domovine in vse, kar smo naredili v 34 letih, ko smo se osvobodili iz 25-letnega italijanskega suženjstva. Ljudstvo ob Soči je doživelo svoj narodni preporod, ki ga je s preroškimi besedami napovedoval naš pesnik Simon Gregorčič.

Želimo Vam tudi v bodoče mnogo uspehov v širjenju slovenskega planinstva in preko tega nadaljnje utrjevanje narodne zavesti.

Obisk na Koroškem pa je Danila Remškarja navdihnil tudi za razmišljanje o Koroški, ki mu je dal izraza v naslednjih dveh pesmih „Gospa Sveta“ in „Kje so tiste stezice“.

GOSPA SVETA

(10. 6. 1979)

*Topel poletni dan
ko materina dlan
boža prelep Korotan,
boža deželo, prelesti
naše — bolesi.*

*Zakaj je na svetu tako,
da reče nekdo :
To ni vaše,
„od vekomaj je naše“ —
ter briše
spomine na deda,
babico,
spomin na vojvodski stol,
Gospo Sveto.*

*Beseda slovenska,
ostala za vrati
domov in dvorišč.
Na ulicah
lažni blišč
bogastva, kulture,
civilizacije.*

*Svetal poletni dan,
v soparico zavil
Korotan,
morečo soparico
morečih misli.
Moj dom,
moj rod,
moja beseda,
moja pesem,
se boš še vedno
glasila,
bo Drava in Zila
še govorila
po „svovenje“.*

*Kdo ve za to naše
trpljenje,
ko nekdanj si bil
sam svoj gospod,
sedaj pa te
silijo v kot.
Tam te preštevajo,
odštevajo
in brišejo
tvoje ime.*

*Bo še kdaj dan,
dan za naš Korotan,
ko bo tu nekdo
toliko človek,
da bo dejal:
tudi Slovenci
so tu —
ter bo poleg Maria Saal
zapisano
tudi Gospa Sveta.*

Slovensko
planinsko
društvo
v Celovcu
je v letu 1979
obhajalo
25-letnico
odstojja

Kje so tiste stezice

Kje so tiste stezice —
se pesem stara glasi,
iz roda v rod prehaja,
kot topla rdeča kri.

Prepeval jo je ded,
prepeva sin, vnuk,
da bi boljši svet
vstal iz truda muk.

Da steza bo ostala
za bodoče nam rodove
ter nas popeljala
v čase svetle — nove.

Ko se preroška misel
Zdravljice izpolni,
ki Prešeren pesnik
jo pel že njega dni:

„Žive naj vsi narodi,
ki hrepene dočakat dan,
da koder sonce hodi,
prepír iz sveta bo pregnan,
da rojak
prost bo vsak,
ne vrag, le sosed
bo mejak.“

Zato predragi bratje,
preljube ve sestre,
v slogi in edinstvu
čistimo steze.

Ne pustimo travi,
grmovju,
da mori,
kar mati nam Slovenija
je dala v dušo — kri!

Zato čez Karavanke
v svetel jasen dan
na obisk pojdimo
k bratom v prelepi
Korotan.

Pomagajmo in čistimo
travo iz steza
in vezi izstikimo
od srca do srca.

Pred
desetimi leti
so si naši
planinci
postavili
svojo
postojanko
„Kočo nad
Arihovo
pečjo“
na Bleščeči

Govorno obnašanje učencev dvojezičnih šol

Pravica do dela z družbenimi sredstvi in do samoupravljanja opredeljuje v samoupravni socialistični jugoslovanski skupnosti „položaj človeka in medsebojne odnose ljudi v sistemu družbene lastnine, tako, da predstavlja podlago in vir vrste neodtujljivih ekonomskih, materialnih in demokratskih pravic, obveznosti in odgovornosti človeka v združenem delu in v družbi sploh“.¹

Med neodtujljive demokratske pravice sodi tudi pravica do enakopravnega, nemotenega in vsestranskega narodnostnega razvoja, ki jo pripadniki narodnosti kakor tudi pripadniki narodov uresničujejo na podlagi v ustavi in zakonih opredeljenih določil v okviru odločanja o rezultatih svojega dela. Na ta način narodi in narodnosti kot nosilci samoupravno sprejetih odločitev, ob vzajemni odgovornosti na osnovi načela samoupravljanja in demokratskega pluralizma samoupravnih interesov v svojih samoupravnih organizacijah in skupnostih uresničujejo tudi svoje narodnostne interese.

Na takšni podlagi narodnosti same ob podpori celotne družbene skupnosti opredeljujejo svoje potrebe in o zagotovitvi teh potreb tudi soodločajo. Skrb za razvoj narodnostnih značilnosti, kulture in jezika sodi torej med neodtujljive demokratske pravice in dolžnosti.

Uresničevanje pravice do enakopravne rabe materinega jezika pripadnikov narodnosti na območjih, ki jih ustava SR Slovenije (člen

250) opredeljuje kot narodnostno mešana, je neposredno odvisno od izpolnjevanja dveh osnovnih pogojev. Zahtevo po izpolnjevanju širših družbenih pogojev izrecno postavlja že sama ustava SR Slovenije ter jo podrobneje razčlenjujejo statuti občin, v katerih živi prebivalstvo madžarske oziroma italijanske narodnosti. Ta pogoj je izražen z zahtevo, da morajo institucije na narodnostno mešanem območju zagotoviti prisotnost obeh jezikov, ki ju prebivalstvo območja govori, pri vsakdanjem delu v ustnem in pismenem poslovanju ter pri označevanju objektov na narodnostno mešanem območju. Gre torej za zahtevo po uveljavljanju institucionalne dvojezičnosti na vseh ravneh družbenega življenja: v vzgojnoizobraževalnih ustanovah, v družbenih in kulturnih dejavnostih, na ravni sredstev množičnega obveščanja, na sodiščih, v družbenopolitičnih organizacijah in organizacijah združenega dela itd.

Drugi pogoj, usposabljanje posameznika za sporazumevanje v obeh jezikih, ki sta na narodnostno mešanih območjih enakopravna, postavlja ustava SR Slovenije implicitno z zagotavljanjem vzgoje in izobraževanja v materinem jeziku za pripadnike narodnosti ob hkratni obveznosti, da se tudi pripadniki slovenske narodnosti učijo jezika narodnosti v slovenskih šolah in vzgojnovarstvenih ustanovah, oziroma z vzgojo in izobraževanjem otrok na narodnostno mešanem območju v dvojezičnih

vzgojnovarstvenih in izobraževalnih ustanovah. S tem je zagotovljen razvoj dvojezičnosti posamezniku, torej individualne dvojezičnosti.

Na narodnostno mešanem območju lendavske in murskosoboške občine je dvojezična šola tista ustanova, ki zagotavlja tudi nadaljnji razvoj institucionalne dvojezičnosti na teh območjih s tem, da s poukom v obeh jezikih razvija individualno dvojezičnost pri mladini obeh narodnosti. Ob splošnih vzgojnoizobraževalnih smotih v okviru enotnega splošnega vzgojnoizobraževalnega sistema je dvojezična šola tista osnovna institucija na narodnostno mešanem območju, ki daje izhodiščne pogoje za to, da bo madžarskemu jeziku ob slovenskem v javnem in družbenem življenju zagotovljena enakovredna družbena funkcija.

Z raziskavo o govornem obnašanju učencev dvojezičnih šol skušamo ugotoviti, kako učenci obeh narodnosti vključujejo v govorno interakcijo madžarski oziroma slovenski jezik in kateri dejavniki se izkazujejo kot odločilni pri izbiri materinega oziroma drugega jezika. V ta namen smo opravili povpraševanje po rabi materinega in drugega jezika pri treh skupinah šolske mladine: pri učencih sedmih in osmih razredov dvojezičnih šol, pri učencih srednjih in po-

¹ Edvard Kardelj: Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja, Ljubljana 1977, str. 113.

klicnih šol, ki so končali dvojezično šolo in so pretrgali stik z madžarskim jezikom v šoli (madžarski jezik še ni bil uveden kot predmet na srednjih in poklicnih šolah) ter pri nekdanjih učencih dvojezičnih šol, ki imajo na srednjih in poklicnih šolah možnost obiskovati pouk madžarskega jezika kot predmeta.

Pri načrtovanju raziskave smo izhajali iz teoretskega izhodišča, po katerem usmerjajo izbiro jezika naslednji dejavniki: govorci in njegove govorne sposobnosti (kdo govori kateri jezik), sogovorec (s kom govori) in njegove govorne sposobnosti, tema pogovora (o čem) ter situacija, v kateri se odvija verbalna interakcija (kdaj, kje) — govorna situacija (Fishman 1972).

Upoštevali smo naslednje govorne situacije: 1. doma, 2. v šoli, 3. v družbi s prijatelji, 4. na pošti, v trgovini in drugih javnih ustanovah in krajih.

Teme verbalne interakcije so razčlenjene pri prvih treh govornih situacijah in obravnavajo: 1. življenje v družini, 2. dogodke v šoli, 3. film, televizijo, gledališke predstave, razstave in druge kulturne dogodke, 4. osebnost zadeve, 5. aktualne dogodke pri nas in v svetu.

Sogovorca smo opredelili glede na narodnostno pripadnost (Slovenec — Madžar) ter z ozirom na znanje obeh jezikov (dobro/slabo govori slovensko oziroma madžarsko). Takšno klasifikacijo dopolnjujejo še opredelitve, ki so za posamezno govorno situacijo značilne.

V pričujočem prispevku se bomo omejili na prikaz govornega obnašanja učencev obeh narodnosti v govorni situaciji v šoli, na oris izbire jezika v govorni interakciji s sogovorci v tej govorni situaciji in na ilu-

stracijo rabe madžarskega in slovenskega jezika v pogovoru o določenih temah.

V šolskem letu 1975/76 smo opravili povpraševanje po rabi materinega in drugega jezika med učenci dvojezičnih šol v murskoboški in lendavski občini.

1. RABA JEZIKA V GOVORNI SITUACIJI V ŠOLI

Govorna situacija V ŠOLI sodi v formalne govorne situacije, kjer so pravila jezikovne rabe do določene mere institucionalizirana z določili v učnem načrtu in predmetniku in kjer so sogovorniki nosilci različnih družbenih vlog (učenec : učitelj).

V govorni situaciji V ŠOLI se med učenci slovenske in madžarske narodnosti pojavljajo pomembne razlike v obrazcih rabe madžarskega in slovenskega oziroma obeh jezikov. Materin jezik je sicer pri obeh skupinah najbolj pogosto prisoten v komunikaciji v tej govorni situaciji, vendar obstojajo pomembne razlike v rabi materinega jezika med obema skupinama. V skupini

Na vprašalnik je odgovorilo 334 učencev sedmih in osmih razredov dvojezičnih šol in oddelkov v obeh občinah, med njimi 120 (35,92 odstotka) Slovencev, 197 (58,98 %) Madžarov ter 17 (5,08 %) učencev iz vrst drugih narodnosti.²

Madžarov je 38,17 odstotkov respondentov označilo madžarski jezik kot jezik, ki ga izključno uporabljajo v tej govorni situaciji, Slovenci komunicirajo izključno v slovenščini v 56,25 odstotkih. Izključna raba drugega jezika v govorni situaciji V ŠOLI doseže pri Madžarih 33,60 odstotka, pri Slovencih pa 12,25 odstotka. Pri nediferencirani rabi obeh jezikov pri Madžarih in Slovencih ni pomembnih razlik. Slovenci v govorni situaciji „V ŠOLI“ uporabljajo oba jezika v 27,42 odstotkih, medtem ko je pri Madžarih komunikacija v obeh jezikih prisotna v 25,41 odstotkih (glej tabelo 1).

Tabela 1

Raba materinega jezika (L₁), drugega jezika (L₂) ter nediferencirana raba obeh jezikov (L₁+L₂) pri Madžarih in Slovencih v govorni situaciji V ŠOLI.

Jezik	L ₁ %	L ₂ %	L ₁ +L ₂ %
Madžari	38,17	33,60	25,41
Slovenci	56,25	12,25	27,42

Če primerjamo rabo madžarskega in slovenskega jezika ter nediferencirano rabo obeh jezikov, posebej pri Madžarih in Slovencih, se pokaže, da Madžari izkazujejo dokaj enakomerno vključevanje posameznih jezikov v komunikacijo v govornem položaju „V ŠOLI“. Razlike med rabo materinega in drugega jezika so zanemarljive, medtem ko je nediferencirana raba obeh jezikov v tej govorni situaciji prisotna v nekoliko nižjem odstotku

kot izključna raba materinega oziroma drugega jezika. Pri Slovencih raba slovenskega jezika izrazito prevladuje, saj je za komuniciranje v tej govorni situaciji materin jezik prisoten pri več kot polovici anketiranih učencev. Sledi mu nediferencirana raba obeh jezikov, kakor je označila

² V pričujočem prispevku govornega obnašanja učencev drugih narodnosti ne bomo prikazali.

dobra četrtina anketiranih učencev slovenske narodnosti, izključno madžarski jezik pa uporablja v tej govorni situaciji manj kot osmina respondentov iz te skupine.

Ob razčlenjevanju orientacije v rabi madžarskega in slovenskega jezika oziroma obeh jezikov, kakor so jo pokazali učenci obeh narodnosti v govorni situaciji V ŠOLI, je treba imeti pred oči izhodišča, na katerih je zasnovan dvojezični pouk ter smotre, ki jih naj dvojezična šola uresniči ob doseganju splošnih vzgojnoizobraževalnih ciljev. Medtem ko je v nižjih razredih (do petega razreda) dvojezičnost polna (oba jezika sta v enaki meri prisotna v podajanju, utrjevanju in preverjanju snovi pri vseh predmetih), pride na predmetni stopnji posredovanje snovi v pretežni meri na slovenski jezik z obveznim pojasnjevanjem osnovnih pojmov v madžarskem jeziku. Na razredni stopnji sme biti učenec ocenjen predvsem na osnovi odgovorov, ki jih je dal v materinem jeziku (spreten učitelj lahko doseže, da je na tej stopnji tudi do 75 odstotkov pouka v materinem jeziku učencev, to pomeni bodisi v madžarsčini bodisi v slovenščini). Tudi na predmetni stopnji naj bi učitelj, čeprav poteka pouk pretežno v slovenskem jeziku, vzpodbujal rabo materinega jezika pri Madžarih in po možnosti upošteval v prvi vrsti odgovore, ki so jih ti učenci dali v materinem jeziku. Pouk v dvojezični šoli je torej zasnovan tako, da učencu omogoča razvoj v njegovem materinem jeziku ali v obeh jezikih (Kerčmar 1976).

Takšna organizacija pouka naj bi zadostila dvojnemu namenu:

- učenci naj se seznani-jo z obema kulturama in si pridobijo znanje obeh jezi-

kov ter tako postanejo potencialni nosilci uresničevanja političnih smernic ter pravnih določil o enakopravnosti Slovencev in Madžarov na narodnostno mešanem območju;

- predvsem pa naj omogoči učencem obeh narodnosti uspešno nadaljnje šolanje in nemoteno vključevanje v delo. Učencem madžarske in slovenske narodnosti naj torej dvojezični pouk zagotovi takšno splošno in jezikovno znanje, da bodo lahko nemoteno nadaljevali šolanje na srednjih šolah s slovenskim učnim jezikom.

Če v tej luči interpretiramo rezultate naše ankete, je mogoče sklepati, da:

1. odražajo obrazci rabe materinega, drugega ozi-

2. NARODNOST SOGOVORCA IN RABA MADŽARSKEGA TER SLOVENSKEGA JEZIKA V GOVORNI SITUACIJI V ŠOLI

V govorni situaciji V ŠOLI nastopajo kot sogovorniki sošolci madžarske narodnosti, sošolci slovenske narodnosti, učitelji madžarske narodnosti in učitelji slovenske narodnosti.

Opravili smo primerjavo o vključevanju obeh jezikov pri Slovencih in Madžarih, ki naj pokaže razlike v jezikovni izbiri pri obeh skupinah z ozirom na narodnost sogovorca v govorni situaciji V ŠOLI in sicer v komunikaciji 1.) s sošolcem lastne narodnosti in 2.) z učiteljem lastne narodnosti ter učiteljem druge

roma nediferencirana raba obeh jezikov pri Slovencih in Madžarih jezikovno organizacijo pouka na predmetni stopnji (respondenti so učenci sedmih in osmih razredov dvojezičnih osemletk);

2. odražajo obrazci madžarskega in slovenskega jezika pri Slovencih in Madžarih raven dvojezičnosti, ali bolje rečeno govorne sposobnosti v drugem jeziku, ki so jo dosegli učenci obeh narodnosti;

3. odražajo obrazci rabe madžarskega in slovenskega jezika pri Madžarih motivacijo teh učencev, da se vključijo v nadaljnje šolanje, ki poteka v slovenskem učnem jeziku.

narodnosti.

Želeli smo ugotoviti tudi, ali obstajajo razlike v jezikovni izbiri glede na družbeno funkcijo sogovorca v govorni situaciji V ŠOLI, kar naj pokaže primerjava o vključevanju obeh jezikov v govorno interakcijo 1.) z učiteljem ter učencem slovenske narodnosti ter 2.) z učiteljem in učencem madžarske narodnosti.

1. Razlike v rabi obeh jezikov glede na narodnost sogovorca so med Madžari in Slovenci izrazite predvsem, kadar gre za sogovorca druge narodnosti. (Glej tabelo 2)

Tabela 2

Raba materinega jezika (L₁), drugega jezika (L₂) ter nediferencirana raba obeh jezikov (L₁+L₂) v komunikaciji s sošolcem lastne in druge narodnosti.

Respondenti Sogovorec	Madžari		Slovenci	
	1. 1. %	1. 2. %	1. 1. %	1. 2. %
L ₁	76,55	2,54	27,83	85,33
L ₂	0,30	64,87	27,00	0,76
L ₁ +L ₂	21,93	29,64	41,67	12,00

Legenda: 1. 1. = učenec madžarske narodnosti
1. 2. = učenec slovenske narodnosti

Pri Madžarih in Slovencih raba materinega jezika izrazito prevladuje v govorni interakciji s sošolcem lastne narodnosti. Ob tem izkazuje učenci slovenske narodnosti večjo odločnost pri izbiri materinščine kakor Madžari ($d = 8,78$ odst.). Vključevanje drugega jezika je v tem primeru zanemarljivo nizko pri obeh skupinah. Komunikacija s sošolcem iste narodnosti poteka torej bodisi izključno v materinščini, ali pa vključujejo respondenti nediferencirano oba jezika v pogovorno interakcijo s to kategorijo sogovorcev.

Medtem ko v pogovoru s sogovorcem lastne narodnosti izključna raba drugega jezika pri respondentih obeh narodnosti ni prisotna, vključujejo v pogovoru s sošolcem druge narodnosti Madžari slovenščino kar v 64,87 odstotkih. Tudi pri

Slovcih je v tem primeru pogostost rabe drugega jezika precejšnja in malodane dosega pogostost rabe materinščine, vendar dajejo respondenti iz te skupine v komunikaciji s sošolcem madžarske narodnosti očitno prednost nediferencirani rabi obeh jezikov. Nediferencirana raba obeh jezikov v komunikaciji s sošolcem druge narodnosti je pri Slovencih za 12,03 odstotka pogostejša kot pri Madžarih.

Obrazci rabe obeh jezikov so pri obeh skupinah, kadar gre za pogovor z učitelji lastne oziroma druge narodnosti, v globalu, glede na razmerja med vključevanjem posameznih jezikov, enaka kot pri govorni interakciji s sošolci lastne oziroma druge narodnosti. Ilustrira jih tabela 3.

Tabela 3

Raba materinega jezika (L_1), drugega jezika (L_2) in nediferencirana raba obeh jezikov ($L_1 + L_2$) v komunikaciji z učiteljem lastne in druge narodnosti.

Respondenti Sogovorec	Madžari		Slovenci	
	2. 2. %	2. 2. %	2. 1. %	2. 2. %
L_1	70,05	3,55	28,50	83,33
L_2	1,93	67,31	21,17	0,17
$L_1 + L_2$	24,37	25,58	43,83	12,17

Legenda: 2. 1. = učitelj madžarske narodnosti

2. 2. = učitelj slovenske narodnosti

Izrazito prevladuje raba materinščine v pogovoru z učitelji lastne narodnosti pri obeh skupinah učencev. V pogovoru z učitelji druge narodnosti pa večina respondentov madžarske narodnosti uporabi materin jezik sogovorca kot sredstvo komunikacije, približno četrtina izbere nediferencirano oba jezika, medtem ko je odstotek tistih, ki komunicirajo izključno v materinščini, zanemarljiv. Respondenti slovenske narod-

nosti so v komunikaciji z učiteljem madžarske narod-

nosti usmerjeni pretežno k nediferencirani rabi obeh jezikov, na drugem mestu je raba materinega jezika z nekoliko višjim odstotkom kot raba madžarskega jezika.

Navedeni podatki navajajo na sklep, da je za naše respondente narodnost sogovorca pomemben element, ki opredeljuje njihovo izbiro jezika. Ob tem se zdi, da je raba materinščine pri Slovencih bolj stabilna kakor pri Madžarih. Rekli bi lahko, da Slovenci bolj elastično prilagajajo izbiro jezika narodnosti sogovorca ter da njihova orientacija pri izbiri jezika s sogovorcem druge narodnosti nakazuje, da se bolje kot Madžari zavedajo dvojezičnosti svojih sogovorcev. Zanimivo je, da Madžari vključujejo v približno enakem odstotku nediferencirano rabo obeh jezikov v komunikacijo s sogovorcem lastne in druge narodnosti.³

2. Razlike v jezikovni izbiri glede na družbeno vlogo sogovorca v govorni situaciji V ŠOLI nas zanimajo predvsem zato, da bi ugotovili, ali se pojavljajo kakšna znamenja diglosične situacije pri Madžarih. Ta bi se izkazovala v razlikah pri izbiri materinega, drugega oziroma obeh jezikov v komuniciranju z učencem in učiteljem, ki se odvija v okviru govorne situacije V ŠOLI na formalni ravni.

Tabela 4

Raba materinega (L_1), drugega (L_2) ter nediferencirana raba obeh jezikov ($L_1 + L_2$) v komunikaciji z učencem in učiteljem madžarske narodnosti.

Respondenti Sogovorec	Madžari		Slovenci	
	1. 1. %	2. 1. %	1. 1. %	2. 1. %
L_1	76,55	70,05	27,83	21,17
L_2	0,30	1,93	27,00	28,50
$L_1 + L_2$	21,93	24,37	41,67	43,83

Legenda: 1. 1. = učenec madžarske narodnosti

2. 1. = učitelj madžarske narodnosti

³ Čeprav se narodnost sogovorca izkazuje pri učencih iz vseh šol kot relevantna pri izbiri sredstva komunikacije, se med posameznimi šolami pojavljajo zanimive razlike, ki med drugim po vsej verjetnosti odražajo tudi razlike pri uveljavljanju notranje jezikovne diferenciacije v učnem procesu.

Primerjava podatkov v tabeli 4 pokaže, da Madžari sicer manj pogosto komunicirajo v materinem jeziku z učiteljem lastne narodnosti, kakor s sošolcem lastne narodnosti ($d = 6,50$ odstotka), vendar se je ob tem pogostost rabe drugega jezika, slovenščine le malenkostno dvignila ($d = 1,63$ odstotka); nekoliko bolj, vendar ne pomembno, se je dvignila pogostost nediferencirane rabe obeh jezikov ($d = 2,44$ odstotka).

Slovence govorna interakcija z učiteljem madžarske narodnosti stimulira k pogostejši rabi drugega jezika ter k nediferencirani

rabi obeh jezikov. Vključevanje teh dveh jezikovnih možnosti je v komunikaciji s tem sogovorncem pogostejše kot v pogovoru s sošolcem madžarske narodnosti.

Podoben pojav opazimo pri učencih madžarske narodnosti v govorni interakciji z učiteljem slovenske narodnosti. Vendar je v njihovem primeru v pogovoru s tem sogovorncem nekoliko porasla tudi pogostost rabe materinega jezika v primerjavi s pogostostjo rabe materinščine v pogovoru s sošolcem slovenske narodnosti ($d = 1,01\%$). (Glej tabelo 5).

jeziku govorijo, kadar se pogovarjajo o življenju v družini, o dogodkih v šoli, o filmu, televiziji, gledaliških predstavah ali drugih kulturnih dogodkih, o svojem osebnem življenju ter o aktualnih dogodkih pri nas in v svetu. Razlike v pogostosti rabe posameznega jezika v komunikaciji o določeni temi je mogoče pojasnjevati na dva načina:

● razlike izhajajo iz stopnje razvitosti govorne sposobnosti govorcev, kadar uporabljajo drugi jezik — torej od ravni dvojezičnosti, ki so jo dosegli;⁴

● razlike izhajajo iz dejstva, da govorci uporabljajo en jezik za pogovor o določenih temah ter drugi jezik za pogovor o drugih temah,⁵ da torej obstoja razmejitev funkcij, ki jih opravlja eden oziroma drugi jezik.

Rezultati naše ankete kažejo, da tema pogovora nima večjega vpliva na izbiro jezika pogovora. Razlike v pogostosti rabe določenega jezika v pogovoru o določeni temi so pri Slovencih in Madžarih minimalne. Pogostost rabe določenega jezika ni odvisna od teme govorne interakcije. Ni opaziti znakov, ki bi kazali na pojav diglosije pri Madžarih. Večjih odstopanj v pogostosti rabe materinščine, kadar se respondenti pogovarjajo o svojih osebnih zadevah ali o življenju v družini, v primerjavi s pogostostjo rabe materinščine, kadar se pogovarjajo o temah kot so film, televizija, gledališke predstave in drugi kulturni dogodki, aktualni dogodki

Tabela 5

Raba materinega jezika (L_1), drugega jezika (L_2) ter nediferencirana raba obeh jezikov ($L_1 + L_2$) v komunikaciji z učencem in učiteljem slovenske narodnosti.

Respondenti	Madžari		Slovenci	
Sogovorec	1. 2.	2. 2.	1. 2.	2. 2.
	%	%	%	%
L_1	2,54	3,55	85,33	83,33
L_2	64,87	67,31	0,67	0,17
$L_1 + L_2$	29,64	25,58	12,00	12,17

Legenda: 1. 2. = učenec slovenske narodnosti

2. 2. = učitelj slovenske narodnosti

Kakor Madžari, tako tudi Slovenci izkazujejo padec pogostosti rabe materinščine v komunikaciji z učiteljem lastne narodnosti v primerjavi s pogostostjo rabe materinega jezika v pogovoru s sošolcem lastne narodnosti. Razlika je nepomembna (2 odstotka).

Ugotovimo torej lahko, da ne obstojajo pomemb-

ne razlike pri izbiri jezika z ozirom na vlogo posameznih kategorij sogovorcev v tej govorni situaciji ter da respondenti obeh narodnosti izkazujejo skladnost govornega obnašanja glede na relevantnost družbene vloge sogovorca pri vključevanju določenega jezika v govorno interakcijo.

3. TEMA POGOVORA IN RABA MADŽARSKEGA TER SLOVENSKEGA JEZIKA

Učencem smo dali možnost, da izpričajo svojo usmeritev pri izbiri obeh je-

zikovnih sredstev tudi z ozirom na temo pogovora. Vprašali smo jih, v katerem

4 Nedvomno je vpliv zunanje motivacije, da bi dosegli dobro znanje drugega, to je slovenskega jezika, pri Madžarih močnejši kakor pri učencih slovenske narodnosti, da bi dosegli dobro znanje madžarskega jezika. Slovenski jezik je namreč jezik širše družbene skupnosti, sredstvo sporazumevanja izven dvojezičnega območja ter učni jezik v nadaljnjem izobraževalnem procesu. Torej je mogoče predvideti, da so Madžari v večji meri dvojezični kot Slovenci, oziroma, da je njihova govorna sposobnost v obeh jezikih bolj enakomerno razvita, kakor pri Slovencih. Seveda bi bilo treba takšno podmeno znanstveno preveriti, kar bi osvetlilo tudi obrazce rabe obeh jezikov pri obeh narodnostih, ki jih ugotavljamo v naši raziskavi. Menimo pa, da ob pomnkanju tovrstnih raziskav lahko zaupamo izkušnjam učiteljev dvojezičnih šol, ki pritrjujejo naši podmeni.

pri nas in v svetu ali dogodki v šoli, ne najdemo niti pri Madžarih niti pri Slovencih. (Tabela 6 kaže največjo ter najmanjšo raz-

liko v rabi materinega in drugega oziroma obeh jezikov glede na temo verbalne interakcije pri Madžarih in Slovencih).

Tabela 6

Maksimalna (D) in minimalna (d) razlika pri rabi materinega jezika (L₁), drugega jezika (L₂) in pri nediferencirani rabi obeh jezikov (L₁+L₂) pri Madžarih in Slovencih glede na temo pogovora.

Razlika Respond.	D %		d %	
	Madžari	Slovenci	Madžari	Slovenci
L ₁	3,27	3,94	0,73	0,07
L ₂	1,29	0,98	0,32	0,00
L ₁ +L ₂	2,45	3,86	0,00	0,22

Zaporedje glede pogostosti rabe materinega jezika v pogovoru o posameznih temah je pri obeh skupinah (Slovincih in Madžarih) različno in ne omogoča primerjave z zaporedjem tem glede na pogostost rabe drugega jezika v pogovoru o posameznih temah. Zanimivo pa je, da je pri obeh skupinah respondentov zaporedje tem glede

na pogostost nediferencirane rabe obeh jezikov (L₁+L₂) v primerjavi s pogostostjo rabe materinega jezika obrnjeno.

Tabela 7 kaže zaporedje tem glede na rabo materinega jezika (L₁), drugega jezika (L₂) ter nediferencirano rabo obeh jezikov (L₁+L₂) v pogovoru o različnih temah pri obeh skupinah respondentov.

Tabela 7

Zaporedje tem glede na rabo jezika pri Madžarih in Slovencih.

Vrstni red	L ₁		L ₂		L ₁ +L ₂	
	Madžari	Slovenci	Madžari	Slovenci	Madžari	Slovenci
1.	1.4.	1.5.	1.2.	1.2.	1.2.	1.1.
2.	1.5.	1.4.	1.3.	1.5.	1.3.	1.2.
3.	1.1.	1.3.	1.5.	1.4.	1.1.	1.3.
4.	1.3.	1.2.	1.4.	1.1.	1.5.	1.4.
5.	1.2.	1.1.	1.1.	1.3.	1.4.	1.5.

Legenda: 1.1. = življenje v družini, 1.2. = dogodki v šoli, 1.3. = pogovor o filmu, televiziji, gledališču in drugih kulturnih dogodkih, 1.4. = pogovor o osebnem življenju, 1.5. = pogovor o aktualnih dogodkih pri nas in v svetu.

Ker se tema verbalne interakcije ne izkazuje kot spremenljivka, ki vpliva na izbiro jezika, lahko predvidavamo, da daje dvojezična šola učencem (Madža-

rom in Slovencem) zadostno govorno sposobnost, tako da lahko komunicirajo v materinem jeziku tudi, kadar gre za zahtevnejše teme. Kar zadeva rabo druge-

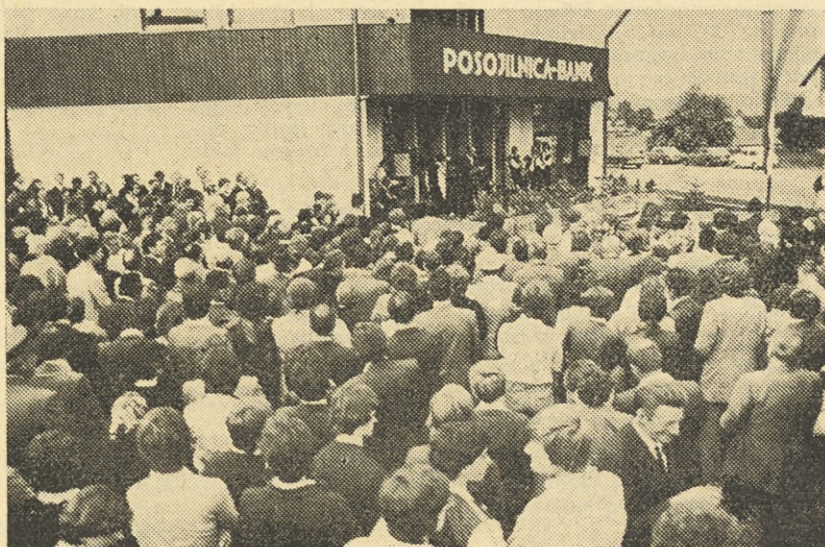
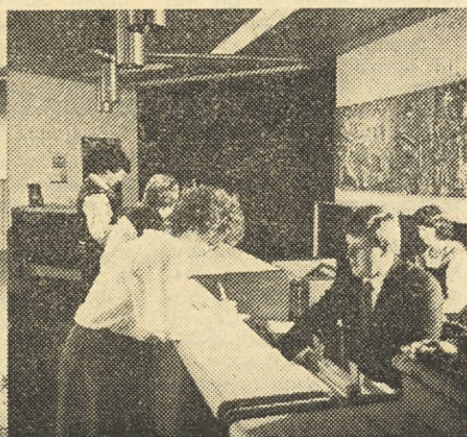
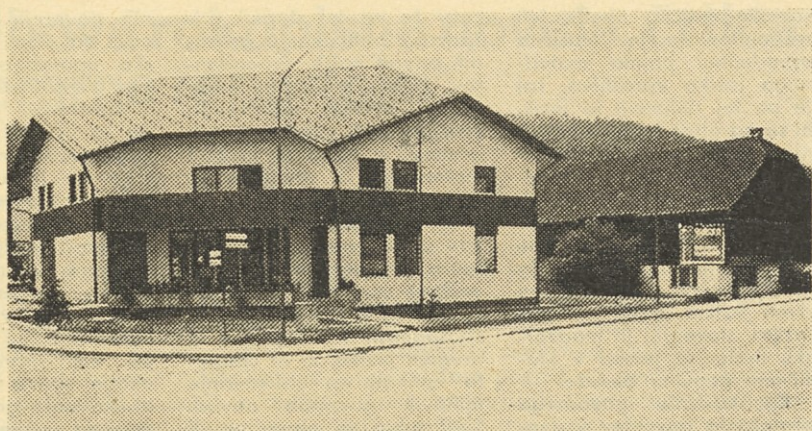
ga jezika, ga Slovenci redkeje vključujejo v govorno interakcijo kakor Madžari, kar bi lahko pojasnili tudi s tem, da njihova govorna usposobljenost v tem jeziku ne dosega govorne sposobnosti v slovenščini.

Opisani podatki kažejo, da se govorno obnašanje učencev madžarske in slovenske narodnosti, če ga opazujemo skozi pogostost vključevanja materinega in drugega jezika (ter pogostost nediferencirane rabe obeh jezikov), pomembno razlikuje. Že ob ilustraciji podatkov smo navedli nekatera predvidevanja o možnih razlagah tovrstnih razlik. Navedli smo nekaj podmen, ki zadevajo govorno sposobnost respondentov obeh narodnosti, opozorili smo na pomen notranje jezikovne diferenciacije pri pouku ter ob tem izpostavili motivacijo učencev madžarske narodnosti, da optimalno razvijejo svoje govorne sposobnosti v slovenskem jeziku, ker je le-ta učni jezik v nadaljnjem izobraževalnem procesu. Navedeni elementi nedvomno vplivajo na govorno obnašanje učencev madžarske narodnosti ter odsevajo tudi v pogostosti vključevanja materinega in drugega jezika v komunikacijo kot dokaz objektivnih jezikovnih danosti na širši družbeni ravni.

Poleg tega moramo v zaključku opozoriti na pomemben dejavnik, ki ga v pričujočem prispevku nismo posebej obravnavali: 20,19 odstotka učencev sedmih in osmih razredov obeh narodnosti, ki so odgovorili na vprašalnik, je iz narodnostno in s tem jezikovno mešanih zakonov. Glede na

5 Strokovnjaki so postavili trditev, da gre v primeru narodnostnih skupnosti, ki ob svojem materinem jeziku govorijo še jezik širše skupnosti (ponavadi jezik večinskega naroda), za delitev funkcij obeh jezikov v komunikaciji med pripadniki teh skupnosti. Jezik širše skupnosti je po tej teoriji občasno primeren za komuniciranje v formalnih, institucionaliziranih govornih situacijah ter o temah, ki so povezane s takimi govornimi situacijami, medtem ko je jezik narodne manjšine primeren za komuniciranje v neformalnih govornih situacijah (družina, dom, v prijateljskem krogu) ter o temah, ki so povezane s temi govornimi situacijami (Ferguson 1959).

Lep uspeh v prizadevanju za razvoj domačega gospodarstva je tudi nova poslovna hiša Posojilnice Pilberk

sociolingvistično okolje teh respondentov je klasična opredelitev pojma materinega jezika vprašljiva, saj je po tej definiciji to jezik, ki se ga otrok nauči v zgodnjem otroštvu. Ob predvidevanju, da sta v narodnostno mešanih družinah oba jezika sredstvi komunikacije v mikrookolju,⁶ ne gre zanemariti možnosti, da so ti učenci rasli hkrati v dveh jezikih in sta jim oba jezika, slovenski in madžarski, materina jezika v klasičnem pomenu besede.

Raziskovanja govornega obnašanja govorcev v dvojezičnem okolju so pri nas na začetku, zato bo mogoče mnoge pojave, ki smo jih opazili pri oblikovanju obrazcev rabe naših respondentov, interpretirati, ko bodo raziskane družbene implikacije rabe madžarskega in slovenskega jezika na širšem območju. Danes lahko o razlogih za mnoge obrazce rabe obeh jezikov, ki so jih pokazali naši respondenti, govorimo le v obliki predvidevanj. Čeprav naši respondenti oblikujejo obrazce rabe v prvi vrsti pod vplivom šole in družine, namreč nikakor ne moremo zanemariti vpliva govornega obnašanja širšega okolja, ki ga doživljajo učenci sami neposredno, ali pod vplivom ocen staršev. Gotovo je, da zavest o jezikovnem mediju v nadaljnjem izobraževalnem pro-

cesu že na tej stopnji prispeva k oblikovanju govornih navad naših respondentov, poleg tega pa je po našem mnenju osnovnega pomena tudi predstava teh učencev o vlogi in funkciji materinega in drugega jezika v združenem delu.

Ob interpretaciji podatkov o govornem obnašanju naših respondentov smo večkrat opozorili na predvidevanja o njihovi govorni sposobnosti v materinem in drugem jeziku, ki bi utegnile vplivati na oblikovanje njihovih govornih navad. Tudi tukaj se nismo mogli opreti na ugotovitve raziskav, ker je ugotavljanje jezikovnih in govornih sposobnosti učencev dvojezičnih šol sporadično in šele v zametkih.

Vsekakor so podatki o govornem obnašanju učencev sedmih in osmih razredov dvojezičnih šol, ki smo jih zbrali, vzpodbudni ter bi, če bi gledali samo skozi te podatke, lahko ocenjevali, da je perspektiva razvoja dvojezičnosti na narodnostno mešanem območju pozitivna. Skozi obrazce rabe materinega in drugega jezika pri respondentih obeh narodnosti in še posebej pri učencih slovenske narodnosti namreč lahko ugotavljamo pozitivni socializacijski vpliv šole, ki je poleg znanja madžarskega in slovenskega jezika prispevala tudi k razvoju takš-

nih govornih navad učencev, da oba jezika dejansko uporabljajo kot sredstvo verbalne interakcije.

Upoštevati pa je treba, da so obrazci rabe materinega jezika in drugega jezika ter jezikovne danosti narodnostno mešanega območja (stopnja razvoja dvojezičnosti v delovnih organizacijah in družbeno političnih organizacijah in skupnostih) v medsebojni interakciji. To pomeni, da po eni strani dvojezično okolje vpliva na razvoj in oblikovanje govornega obnašanja šolske mladine, po drugi strani pa bo ta mladina s svojim govornim obnašanjem vplivala na nadaljnji razvoj dvojezičnosti v narodnostno mešanem okolju. Primerjava obrazcev rabe obeh jezikov pri učencih zaključnih razredov srednjih in poklicnih šol, ki se izobražujejo v slovenskem učnem jeziku, ter obrazcev rabe obeh jezikov pri naših respondentih z dvojezičnih osemletk, bo pokazala, ali se pozitivni trend v govornem obnašanju, ki so ga pokazali učenci dvojezičnih šol, ohranja ali izgublja. S tem pa bo tudi mogoče lažje predvidevati, kako bodo k razvoju dvojezičnosti po vrnitvi na narodnostno mešano območje prispevali absolventi srednjih in poklicnih šol.

ALBINA LUK

⁶ Podatki o rabi madžarskega in slovenskega jezika v družini v pogovoru z materjo, očetom ter z brati in sestrami pri učencih iz narodnostno mešanih zakonov kažejo, da je takšno predvidevanje umestno.

Viri in citirana literatura:

- Ferguson, Charles A.: Diglossia. Word, 1959, št. 15, str. 325—340.
Fishman, Joshua A.: Bilingualism With and Without Diglossia; Diglossia With and Without Bilingualism. Journal of Social Issues, 1976, št. 2, str. 29—38.
Fishman, Joshua A.: Sociolinguistics, a Brief Introduction. Rowley, Massachusetts 1972, 126 + IX str.
Hajos, Ferenc, Klemenčič V.: Dvojezičnost v SR Sloveniji (na narodnostno mešanem ozemlju v Prekmurju). Teorija in praksa, Ljubljana, 13, 1976, št. 1—2, str. 66—76.
Jukić, Zlata: Organizacija i problemi nastave jezika društvene sredine u zajedničkoj srednjoj školi. Pedagoška stvarnost, Novi Sad, 24, 1978, št. 1, str. 28—31.
Kardelj, Edvard: Smeri razvoja političnega sistema socialističnega samoupravljanja. Ljubljana 1977.
Kerčmar, Janez: Dvojezična šola v luči nove ustave — A kettelyelvű általános iskola az új alkotmány vetületeiben. Lendavski zvezki — Lendavi füzetek, Lendava 1976, št. 3, str. 16—42.
Lük, Albina: Kettelyelvűségi vizsgálatok a Murántulon, Hungarologiai Közlemenyek, Novi Sad, 9, 1977, št. 30—31, str. 59—66.
Mikeš, Melanija, Lük A., Junger F.: O dvojezičnosti u Jugoslaviji, Kultura, Beograd, 1978, št. 40, str. 82—99.

Prežihova rokopisna novela, črtica in literarna reportaža*

S faksimilirano izdajo treh krajših besedil Lovra Kuharja — Prežihovega Voranca želimo počastiti našega velikega pripovednika na pragu tridesetletnice njegove smrti (1893—1950). Le nekaj ohranjenih rokopisov — več bi nabrali tipkopisov — je narekoval naš izbor, po naši presoji prvih zapisov njegovih besedil, hkrati z naključjem, da je pisatelj v različnih, tudi kasnejših obdobjih še pisal z roko v času, ko je v glavnem že uporabljal pisalni stroj, predvsem pri obsežnejših besedilih, romanih.

Z novelo *Greh na odoru*, v zbirki „Samorastniki“ z naslovom *Ljubezen na odoru*, prvim tukaj ponatisnjenim rokopisom, si zagotavljamo pogled na besedila, kakor jih je zasnoval, napisal in natisnil v skupini svojih znamenitih „samorastniških“ novel (1934—1940); to so v nekem pomenu njegove vrhne stvaritve, obenem pa zgledni primeri socialnega realizma pri nas.

Črtico *Solzice* iz zbirke črtic v knjigi z istim imenom namenjenih otrokom — pobudilo jo je pomnjenje na otroštvo — je napisal vigrednega vojnega dne (1942) in spravil tistikrat z drugimi svojimi spisi v skrivno hranišče. Pomeni nam s črtico *Ajdovo strnišče*, v tisku je bila že 1941. leta, začetek zbirke črtic otroške beletrije; z njo smo segli v zadnje obdobje Prežihovega pisanja.

Prav tako je med vojno napisal literarno reportažo *Gospodstvo polje*. Reportaža obsega s svojimi sestavinami ob snovi iz območja narodnostnega vprašanja, še snov avtobiografske narave z opisom pisateljevega prvega odhoda v tujino, njegovega pisateljskega začetništva, pa tudi prvih srečanj z delavstvom, z brezposelnimi izpred prve svetovne vojne v celovski grelnici, v neke vrste karitativni ustanovi takratnega meščanstva.

Te tri različne prozne stvaritve: novela, črtica, literarna reportaža, čeprav iz dveh obdobj in stopenj pisateljevega razvoja ne glede na uporabo zgodnje snovi, seveda ne morejo izpričati docela Prežihove pisateljske vsebine, nam ne povejo dovolj o njegovih začetkih, pa tudi ne dovolj o njegovem vrhu, kajti v vrh Prežihovega dela sodijo vsaj še romani *Požganica*, *Doberdob*, *Jamnica*, pa tudi še povojne stvaritve, tudi kratka proza s snovjo iz druge svetovne vojne iz zbirke *Naši mejniki* (1946).

GREH NA ODORU

O genezi novele *Ljubezen na odoru* domneva Jože Koruza (ZD II., str. 494), da Prežih l. 1937 ob zamisli za prvo izdajo zbirke svojih novel „Samorastniki“ še ni mislil na snov in tako torej ne bi mogli za tisti čas govoriti o zarodku kasnejše novele *Greh na odoru*. O spremembi izraza *greh* v *ljubezen* v naslovu novele bomo spregovorili kasneje.

O tem, da se je pisatelj ukvarjal s tem besedilom, da je dokončeval novelo na jesen 1939. leta, nam sporoča v spominih na Prežihovega Voranca njegov prijatelj, soborec v delavskem gibanju in sodelavec Tomo Brejc. Takole se spominja na takratne Vorančeve pariške čase, ko je pisatelj po vrnitvi žene v domovino prijatelja Toma pogostokrat povabil, da sta si skupaj pripravila večerjo po domače... „Po večerji sva pri čaši vina često obsedela in se razgovarjala dolgo v noč. Ob taki priliki mi je nekoč zaupal, da piše novelo, ki utegne biti ena najboljših. ‚Toda konec‘, je dejal, ‚mi dela težave. Glavnega junaka je treba ubiti, toda nisem še popolnoma na jasnem na kakšen način.‘ Iz njegovega nadaljnega pripovedovanja o vsebini te novele sem izvedel, da je glavni junak oseba, ki je nekoč resnično živela, da je bil to gozdni delavec. V

* Kot naš prispevek k tridesetletnici pisateljeve smrti smo ponatisnili *Spremnobesedo* k faksimilirani izdaji *Monumenta litterarum slovenicarum: Lovro Kuhar — Prežihov Voranc — Greh na odoru, Solzice, Gospodstvo polje*, izšlo v Ljubljani pri Mladinski knjigi 1979.

tem področju sem bil jaz doma. Vso svojo mladost, polnih devet let, sem preživel v gozdu kot stalni gozdni delavec. Sam ne vem, kdaj sem mu začel pripovedovati o enem izmed najboljših prijateljev iz mojih mladih let, ki se je bil na način, redek v življenju gozdnih delavcev, smrtno ponesrečil pri gozdnem delu. Voranc me je poslušal z največjim zanimanjem in hotel vedeti vse podrobnosti o tej nesreči. Ko sem končal, se je nenadoma dvignil in rekel, da želi še malo delati. Poslovila sva se. Tisti večer je končal — pozneje mi je sam povedal — svojo najmočnejšo novelo „Ljubezen na odoru“. Mecnov Voruh v tej noveli je umrl na isti način kakor moj prijatelj, o katerem sem mu bil isti večer v Parizu pripovedoval.“ (Obzornik 1950, str. 353—354; ZD II, str. 494—495.)

Vendar motiv tovrstne smrti drvarja ni bil Vorancu tako tuj, saj ga je uporabil že v začetnem obdobju v črtici *V zimi* in mu je črtico z zgodbo, kako je končal pod hlodi drvar Peter Narovnik, že 1911. leta natisnila v „Domačem prijatelju“ Zofka Kvedrova. (ZD I, str. 128—130.)

Tudi Marjan Kramberger (Problem kmetstva v Prežihovih novelah, *Perspektive* 1960—1961, št. 5, str. 593) omenja tri Prežihove novele: *Boj na požiralniku*, *Vodnjak* in *Ljubezen na odoru*, ki se končajo s smrtno nesrečo pri delu. Hkrati opozarja na neko razliko v primeru opisa nesreče v noveli *Ljubezen na odoru* in sicer, da smrt tukaj ne izhaja nujno iz celotne zamisli in občutja zgodbe kakor v prvih dveh novelah, temveč da temelji bolj v splošnem Prežihovem tragičnem občutju, v pisateljevem smislu za tragičnost.

To občutje — da je človek v svojem boju fizično poražen od sil, ki so zunaj njega, nad njim: Afra izgubi svojega ljubljeneza v nepredvideni nesreči pri delu — opravičuje v tem primeru tudi pisateljski postopek. Njeno, Afrino ravnanje vodi vendarle ob vsej tveganosti in nasprotju z družbeno zavestjo vaše srenje k zmagi čiste, osvobodjene ljubezni, ne da bi eden od obeh protagonistov izkoriščal drugega. In prav zaradi tega lahko takšno zasnovno občutimo in vštujemo med primere pristne „antične“ tragike. V tem širšem pomenu se nam zdita tudi oba podatka iz geneze, oba motiva o smrti drvarja prav uporabni sestavini za Prežihovo novelo in sta vsekakor v notranji globlji zvezi z zamisljo povesti; ne gre torej za nekakšno zunanjo pritiklino.

Že Kristina Brenkova pripisuje tej noveli „klasično formalno stavbo“. (Primerjaj ZD II, str. 468.)

Ob spremembi izraza greh v *Ljubezen* v naslovu novele, spremembi simbolne, idejne označitve, temeljne metafore — nimamo neposredne obrazložitve. Mogoče je najti nekaj oporišč za podmeno, da je prišlo od bolj plastičnega, čeprav arhaičnega izraza do bolj literariziranega naslova po posegu urednika Ferda Kozaka.

Greh najdemo v noveli v dvojni rabi, najprej glede na čisto arhaični odnos obdelovalcev zemlje, torej odnos do ene od sestavin proizvodnega položaja malega agrarnega proizvajalca. Vsekakor je to relikt iz zelo zgodnjega obdobja in ga pisatelj vnese v pripoved s svojim značilnim smislom za sestavine iz zgodnje družbene zgodovine, zgodovine našega kmečkega človeka, pa tudi s poslušom za ljudsko izročilo samo. Takole se glasi prastari vzdih:

„Bog in ta sveti križ, menda ja ne bo greha!“

Prežih nadaljuje še s pojasnilom, da z njim opozori bralca: „Po starem izročilu je greh prenašati zemljo, ta greh pa se je moral odkupiti s posebno prošnjo, ki ji je veljal ta storjeni vzdih.“

Le toliko iz opisovanja Radmance, kako ta prenaša zemljo (ZD II, str. 405). S tem naj opozorimo na prvo sestavino širšega vsebinskega območja, ki ga obseže v noveli z izrazom greh.

V drugem pomenu greha v isti povesti pa gre za kršitev moralne norme pri osvobajanju ljubezni in sicer od trdnih vezi družbene konvencije, ideološko utrjenih z religijskim pomenom, o kršitvi božje, cerkvene zapovedi. Je to greh proti šesti božji zapovedi, a hkrati odpor proti odvisnemu položaju ženske v posestniškem odnosu. Radmanca se je namreč poročila z ostarelim kmetom vdovcem Radmanom, „ker se je bala, da bi se ji zgodilo tako, kakor njeni materi, ker na stare dni ni hotela biti na potisku“ (= v breme soseski).

Torej je šlo za spremembo družbenega položaja in za tovrstno odvisnost, obenem še za posredno odvisnost in tudi seksualno podrejenost ženske zaradi lastninske odvisnosti. Kršitev tega je pomenila kršitev vsesplošno zavezanega družbenega dogovora, ideološko utrjenega, vključno z anatemo soseske, z manjšimi ali hujšimi posledicami, kakor so pač ljudje v pripovedi zavzemali svoja stališča do Radmaničinega greha.

Zaradi tega ker je pisatelj povezal v svoji pripovedi dvojni greh: — pri prenašanju zemlje in — „grešno“ ljubežen žene, ljubezen zunaj zakona, je videti sprememba besede greh (rokopis) v ljubezen (prvi natis) v samem naslovu vprašljiva, saj pomeni tovrstna racionalizacija osnovnega simbola vsebinsko oddaljitev in je v širšem kontekstu tudi v vsebinskem nasprotju s celoto novele.

Z bolj ali manj upravičenimi posegi raznih urednikov v Prežihova besedila in o lektorstvu urednika Sodobnosti Ferda Kozaka, ki je pripravil za prvi natis glavnino Prežihovih del, se je ukvarjalo več raziskovalcev. Zapisali so, da urednik ni popravljaj s pravim posluhom za lokalno izrazje in za besedni red (Jože Koruza). Popravljaj da je, „kot popraviš, recimo, šolsko nalogo“ (Marjan Kramberger o Kozakovih popravkih novele Vodnjak). Izpuščal je celo celotne stavke in vse to je s tistim vred, kar smo že omenili, „osiromašilo slog“. (Marija Kolar, Prežihov slog v noveli Greh na odoru, Koroški fužinar 1970, št. 1, str. 13—17.)

Urednik Ferdo Kozak je o tem, kako je sodeloval s Prežihom, povedal Marji Boršnik, da je „tudi Samorastnike po Prežihovem izboru sam priredil za izdajo“. (Prežihov zbornik, Založba Obzorja, Maribor 1957, str. 26.) V tej izjavi sicer posebej ne omenja naše novele, pač pa pravi, da „s to knjigo ni bilo veliko dela...“ Prežih se je strinjal s posegi v jezikovni in stilistični ustroj, „razen v redkih primerih, ko je šlo za nekaj dialektičnih drobnarij“.

Očitno pa se Ferdo Kozak po vojni (1955) ni več natančneje spominjal, do kod so segli njegovi popravki in kaj vse so obsegle spremembe.

Jože Boschitz: VROČ POLETNI DAN

Nas tukaj zanima le novela, o kateri razpravljamo, in predvsem sprememba simbolne označitve v njenem naslovu; zato smo se nekaj več pomudili pri njej.

Ob ponesrečenem liberaliziranju naslova smo pomislili še na Prežihovo tendenco. Izhajal je vsekakor iz povsem načelnega stališča in se želel s svojimi poudarki bojevati tudi s to novelo za odpravo nesvobode v ljubezni, za osvoboditev opisanega medčloveškega — ljubezenskega odnosa od socialnih sovsnosti in proti anatemi, kakor jo zapoveduje označitev z besedo greh.

Tudi Marjan Kramberger opozarja v svoji že omenjeni razpravi, da Ferdo Kozak pri svojih črtanjih ni bil docela uspešen pri noveli *Boj na požiralniku*, ki jo je skušal docela očistiti mitološke gradnje.

Kar nas mora vsekakor zanimati po objavi novele *Ljubezen na odoru*, je nje sprejem vsaj pri kritikih, kajti ob nastanku in rojstvu stvaritve se nam zdi pomemben odmev v času prve objave, saj je ta najbližji dnevni, ki so spodbudili pisatelja k izbiri snovi, motiva. Natančneje povedano, mislimo na tisto, kar vse je pač botrovalo ustvarjalnemu sunku in uresničevanju; iz odmevov lahko zaznamo vsaj ščepec duha časa.

In tako nam pogled na domače revijalne odmeve pove: medtem ko so eni pohvalili „sočnost“ novele in odobravalili obilje rustikalne čutnosti (Štefan Zajc, t. j. Marja Boršnik v *Sodobnosti*, 1940), so drugi nasprotno zavrnil prav to in takšno pisateljevo neposrednost pri opisovanju moči spolnosti kot „odurno primitivno“ in to še označili kot „podleganje skrajnemu naturalizmu“. Predvsem pa so odklonili „prevratno socialno tendenčnost“ v Prežihovih stvaritvah, pri *Ljubezni na odoru* in *Samorastnikih* so videli še „poveličevanje svobodne ljubezni“. (Tako Vinko Beličič v *Domu in svetu* 1940.) Ob različnih izhodiščih idejne in estetske narave, pogledih na Prežihovo novelistično zbirko pa so vsi kritiki v revijalnem tisku priznavali avtorju nadarjenost „epika — realista“ (Marja Boršnik, Vinko Beličič, Anton Slodnjak, Ivo Brnčič.)

Ne glede na to, da je tudi Anton Slodnjak v Dejanju vstel prav našo novelo med „najzlahtnejše organe naše knjige“ (ZD II, str. 471), pa nas tukaj zanima neki poseben odnos, pa naj bi šlo za snov, za motiv ali ustvarjalno uresničenje, za slog uresničenja in opisovanje erotičnega dogajanja v noveli. Mislimo na tisto posebno čudenje takratne slovenske javnosti (naj bo dovoljeno, v nekem pomenu nazven „puritanske“). Na morebitni vzrok opozarja tudi Ivo Brnčič — čeprav se z njim docela ne moremo strinjati — ki pa je z veliko erudicijo, estetsko zavzetostjo zelo laskavo ovrednotil zbirko *Samorastniki*, ko je zapisal, da je ta knjiga „vseskozi tendenčna v najboljšem, najplemenitejšem pomenu besede“. Le-to zaradi pisateljeve težnje, da bi pokazal „neizmaličeno obličje resnice“ in da bi pripomogel k rojstvu človeku primernejših medsebojnih odnosov in tudi njegovega položaja pri delu. Vendar o Prežihovem upodabljanju erotičnih situacij ugotavlja tudi Brnčič, da se pisatelj ne razume „na nežnejše, tišje utripe človeškega srca“. Po kritikovem mnenju se to posebej izpričuje „v redkih ljubezenskih prizorih, ki jih ni opisal z nič kaj nežne plati“. Pa še s tem, da „galerija njegovih osebnosti ni kdo ve pestra in raznolika“; še v dejstvu, da „seže Prežihov katerikrat svojim ljudem nekoliko premalo v globino“. (ZD II, str. 471—472.)

Kritika kot sprotni spremljevalec literarnih stvaritev se pač ne utegne dovolj vsestrano ukvarjati s posameznim delom, novelo, dostikrat tudi ne z zbirko novel. Tega ne more opraviti zaradi raznih okoliščin in tako ne pride do globljih analiz in se pogostokrat to dogodi šele kasneje ob priložnosti monografskih raziskovanj. Šele pri novejših analizah so raziskovalci že poznali začetni opis erotične snovi v Prežihovi povesti *V mraku*. Ta spis so našli v zapuščini Zofke Kvedrove, nekdanje urednice Domačega prijatelja, kjer je Prežih objavljал svoje prvence; povest je bila objavljena v *Novih obzorjih* (1955).

Opis z motivom ljubezenske nezvestobe že izpričuje nekaj tistih sestavin, ki jih srečamo vsaj po širši analogiji v naši noveli; gre za tragičen splet in celo surov, boleden obračun z nezvesto žensko. Prav tako je kasnejši interpretator in raziskovalec Prežihove literature lahko prebral njegovo začetno zgodbo o smrti drvarja pri delu *V zimi* (1911), hkrati ko je lahko opravil analizo sloga in vrsto primerjav po ohranjenih rokopisih, posebej tudi naše novele.

In tako torej opozarja Marjan Kramberger v svoji že omenjeni študiji tudi na povsem določene značilnosti Prežihove kratke proze — na idealizirane like Prežihovih kmečkih Vener: Hudobivške Mete in Radmance. Spušča se prav v podrobnosti in opozarja, da je Prežih za njihovo označitev uporabljal na primer takele pridevnike in prislove: nežen, svetel, globok, tih, topel, vroč, žejen, drhteč, mlad, dekliški (str. 591). Dalje — Radmanca je na primer lepotica še pri sedmih otrokih in vse na njej je tako, „da je prav obliknjeno“.

Vendar tak Krambergerjev razmislek, da kmečke erotike kot „kulturne čutnosti, najverjetneje sploh ni“ in da si je zato Prežih pri meščanih sposodil pač „neki odnos do te zadeve, kar je v noveli mogoče prepoznati in je seveda marsikje očitno in izdaja svoje poreklo“, — bi bilo treba seveda še raziskati (str. 595).

Dalje isti pisec misli, da pisateljev motiv erotike v *Ljubezni na odoru* ni uspel, in da so res „nekatera mesta krivična in površna“. Tako ob vseskozi negativnem slikanju Radmana, v bistvu pa zaradi pisateljeve črno-bele pozicije pri opisovanju obeh likov: nezveste žene in njenega postaranega moža.

Posrečilo pa se je združiti tudi v tej noveli ljubezen s proizvodnim procesom; tej ugotovitvi se lahko pridružimo. Manj pa, kot smo že zapisali, podmeni, da je pisatelj opis kmečke čutnosti nadomeščal z meščanskimi rekviziti.

Najprej je Prežih s svojim postopkom povsem določenih stilizmov vnašal „primitivnejšo stopnjo človekove zavesti“ (Kramberger) v prvi plan svoje stvaritve — tudi pri odnosu med moškim in žensko. Seveda pa njegov pisateljski postopek ni tako preprost. Nastopi npr. že s prvimi znanilci, s slutnjo prihodnje bližine med obema protagonistoma ljubezni. Izpisali smo jih nekaj. Za Radmanco: „...čudna radovednost jo je obšla...“, ji je šumelo skozi ude...“, se je stresla, kakor bi se zalotila pri prepovedanem opraviilu.“ Za Voruha omenja, da je bilo slišati njegov „čmokotast glas“.

Jože Boschitz: KOROŠKE NOČI (I)

Ob tem pa nam Prežih uvodoma še upodobi, pravzaprav ustvari, pravi estetski vzorec kmečke lepote, in se le-to glasi: „Bila je srednje velika baba, krepka, bedrata in prsata, a vse tako, da je bilo ravno prav obliknjeno. Njen obraz je bil širok, lep, zdrave, malo zagorele kože, ki je rada zardevala, kadar je kdo kvantal. Posebno čudna, življenja polna in vabeča so bila njena isto tako široka usta, polna močnih, belih zob, ki so tičali v vlažnih, obilnih dlesnih in so ob smehu prihajali od zadnjega kotnika na beli dan. Kadar se je režala, je postajalo moškimi sitno. Imela je rjave, velike in lesketajoče oči in črno, sila razkošno kito na glavi. — Taka je bila Radmanca, ko se je pri hiši zibal že sedmi otrok.“ (ZD II, str. 404.) Manj gostobeseden je pisatelj pri opisu Voruha. Označuje ga, da je bil to „krepak, plečat fant... njegova prikazen je bila še bolj široka..., o njem se je govorilo, da je „na štija“ (= slaboumen)..., v resnici je bil le malo počasen...“ (ZD II, str. 407.)

Predvsem pa so v ospredju Prežihove pozornosti čutne zaznave. Na primer *sluh*: „...slišati je njegov čmokotast glas...; po odmevu sodeč so morale sekiro vihteti ne- navadno močne in zdrave roke.“ Vid: „...je izpod njenega krila blisnila njena lepa močna noga, gola od stegna...; se je zdaj zablestelo pred očmi celo razkošno pod- stegnje...; se ji je krilo močno privzdignilo, da se je pokazalo belinkasto, jamasto pod- kolenje, iz katerega so rasli prvi začetki okroglinastih stegen.“

Vonj: „...od Radmance je „dišalo po zdravi ženi, po razgretim medstegnju, duh radmanškega hleva in radmanških zibelk...“; od Voruha pa „...je zaudarjalo... po neki ovnini“... Ona „je dišala po zemlji, on po smoli...“.

Naj dodamo, da poudarja opis telesne oblike zdravje in moč, kjer bi lahko po- mislili na tako imenovano meščanovo vrnitev k naravi. Le-to omenja tudi Kramberger, a vendar pripisuje pisatelju predvsem hvalo kmetstvu in morebiti literarni vpliv.

Pomembnejše pa se nam zdi vprašanje čutnih zaznav, ki se upirajo civiliziranemu čutenju. (Vemo, da smo nasploh vsestrano zatrli človekov duh, v socialnem stiku pa še posebej!) A prav tu so tovrstne zaznave vseskozi navzoče: Voruhu se zdi, čeprav marogasta od hlevskega blata, Radmančina noga prava lepota. Še na nekaj opozarja vseskozi tudi že pogosto omenjeni recenzent, na neke vrste boleznosti, ki se kažejo tako pri spopadih pri delu kakor med ljudmi; v skrajnostih gre tudi za sadizem.

Ne da bi mogli tukaj vsestransko obseči probleme, smo vendar skušali opozarjati na določene sestavine, ki nam še danes ohranjajo stik s stvaritvijo, z motivi in opisom odnosov med ljudmi, na bolj značilne odnose za predindustrijsko družbo; v času, ko je obdobje komaj segalo v odročne hribovske okoliše, je motiv osvobajajoče se ženske ljubezni bil bolj na konici revolucionarnega zagona kakor pa je dandanes, ko nas od časa do časa preplavlja popularizirano pisanje z boljšimi ali slabšimi opisi erotike in seksualnosti.

SOLZICE

Po zapisu v dnevniku Kristine Brenkove, (glej „Kruh upanja“, Partizanska knjiga, Ljubljana 1978, str. 38) je Prežih napisal črtico *Solzice*, po kateri je pozneje poimeno- val vso zbirko otroških črtic, na vigred 1942. leta. To zgodbo o globači, imenovani Pekel, pripoved o svojem otroškem strahu pred tisto pogreznino, v kateri naj bi pre- bival sam „te hudi“, in o materini želji, da bi odnesla solzice (= šmarnice) v cerkev, pa še o svoji navezanosti na mater, je najprej nekega vojnega dne povedal svoji kurirki, čez dan dva pa ji je prinesel še rokopis. Tega je shranil dr. France Mesesnel z drugimi Prežihovimi teksti v skrivno hranišče v Narodnem muzeju. Pisatelj tiste čase še ni mislil na zbirko otroških črtic; tako sklepamo po seznamu in razvrstitvi hranjenih spisov.

Novo zunanjo pobudo za zbirko črtic namenjenih otrokom mu je posredovala Kristina Brenkova takoj po vojni kot urednica Mladinske knjige. Vendar nimamo podatkov, da bi se pisatelj odtlej v večji meri posvečal zbirki *Solzice*.

Po notranjih vzgibih za pisanje literature, namenjene otroškim bralcem, nam je kot zrel ustvarjalec (1934) zapisal: „To kar človek doživlja v mladih letih, kar se kali skozi otrokovo psiho, to ostane odločilno pri odraslem, iz tega rasejo nagibi, de- janja. Če so ti v mladih letih do česarkoli vsadili ljubezen ali sovraštvo v srce, to ostane

in se pozneje v taki ali drugi obliki pokaže. Čemur se človek pozneje priuči to rase najrajši na temelju tega, kar si je osvojil v mladosti.“ (Jirs in Bavh, ZD II, str. 485.)

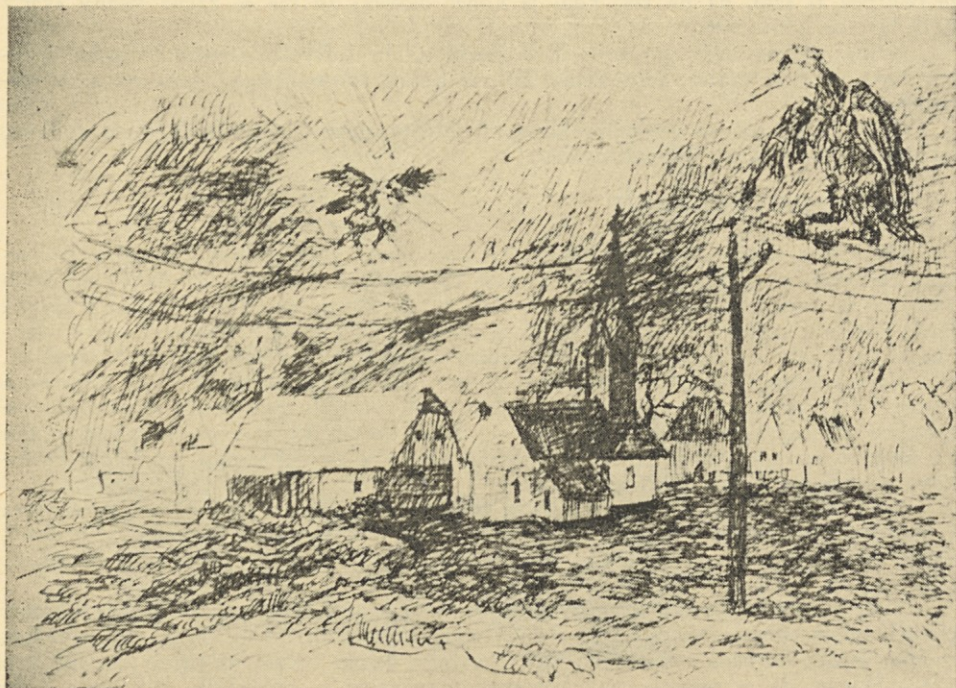
Že na svojem pisateljskem začetku je mladi Lovro Kuhar nameraval pisati za otroke, a se tega, vsaj kolikor je doslej znano, ni polotil. (ZD III, str. 588.)

Sestavine otroških spominov je uporabil že v avtobiografski noveli *Borba* (1921, ZD I, str. 512—514), vendar v prozi za odrasle. Snov in motivi so socialno izraziti orisi, ob ostri razmejitvi med reveži in bogataši. Naj omenimo le nekaj motivov: motiv o menjavi črnega in belega kruha, med revnimi in bogatejšimi otroki; grofov obisk pri najemniku — pisateljevem očetu in ponižujoče očetovo obnašanje, ki prizadene mladega Voranca; opis otroške (tudi vse družine) molitve s prošnjo ob naravnih ne-zgodah, toči.

Vsi ti prvi pretresi otrokove, Vorančeve duševnosti, vsi ti zgodnji sunki vanjo, v duševnost bajtarskega otroka in otroka kmečkega najemnika so v tej avtobiografski pripovedi prvo Prežihovo obširnejše sporočilo o usodnih doživetjih v njegovih mladih letih.

Iz pisateljevih življenjepisnih podatkov pa zvemo, da so mladega Lovra, prvorojenca najemniškega kmeta, že zgodaj vključevali v dela pri mnogih kmečkih opravilih (moral je pasti živino in podobno); za igre ni bilo dosti časa.

In kasnejše umetniško pričevanje o tistem obdobju je prineslo v našo literaturo bogastvo novih pripovedi. Tako so neponovljivi opisi njegovega življenja v hlevu v noveli *Jirs in Bavh* (ZD II, st. 46—82). Opis odnosa kmečkega dečka do živine pomeni vsaj pri nas čisto novo doživljajsko sporočilo o tem, kako je otrok delil svoja upanja, svoje veselje in žalost z živalmi; dalje tudi pripoved o njegovi veliki zaupljivosti do živali, o čutenju neenakem celo glede na prijatelje in obenem sporočilo o občutenem skrivnem slovesu z njimi, preden so pač voliča odgnali od hiše (ZD II, str. 55).

Jože Boschitz: KOROŠKE NOČI (II)

Že v zgodnji uporabi otroških spominov v noveli *Borba* pa se pri opisu sporov med materjo in očetom, sam še kot otrok, postavi na materino stran.

To omenjamo prav zato, ker je motiv predanosti materi, ljubezni do matere osrednji motiv v črtici *Solzice*.

Prežihova navezanost na mater ima več razsežnosti, od otroškega zavetja, občutij ljubezni do matere, do pobudnice in vira pisateljavanja. Bila je, kakor je zapisal v *Listnici uredništva*, prvi kritik njegovega prvega natisnjenega dela. Mati ni vedela le za ime vsake hiše, temveč je poznala tudi zgodovino hiš, tako pripoveduje v opisu romarske poti; še kot otrok je šel na romanje z materjo (*Od Kotelj do Belih vod*). Tudi v času druge svetovne vojne je v pismu takole opozarjal brata: „Skrbi zanje dobro in zapomni si dobro vse, kar povedo iz zgodovine naše vasi, oni so prava kronika.“ Tudi po materini smrti piše v pismih, da je bila mati „povzročiteljica vseh njegovih del“. (ZD I, str. 479.)

O *Solzicah* je zapisal Prežihov prijatelj Beno Kotnik Prežihovo izjavo, da je vse otroške črtice napisal materi v spomin; le-to pa je lahko samo posredno pojasnilo, saj je zbirko izoblikoval še preden je preminila njegova mati.

Med načelnimi pobudami za tovrstno prozo in oblikovanje pridejo v poštev še pisateljeve izjave o njegovem namenu, da bi s svojim primerom zavrnil tako imenovano „cicibanstvo“ — epigonstvo po Župančiču — v slovenski mladinski književnosti. S svojimi stvaritvami naj bi popravil sicer splošno veljavni, a napačni pogled na otrokovo duševnost. Prežih sam je pojasnjeval, da se je o tem pogovarjal tudi z Župančičem, ki se je strinjal z njegovim namenom (ZD III, str. 591).

Znano je, da je Oton Župančič napisal tudi poetičen uvod k zbirki *Solzice*, ki je izšla pri Mladinski knjigi z ilustracijami Franceta Miheliča, 1949. leta v 45.000 izvodih. Oton Župančič je v *Besedi z Vorancem in o Vorancu* uvodoma o Prežihovi stvaritvi takole zapisal: „Brez vsakršnega sentimentalnega spakovanja in sprenevanja nežna, nežna ljubezen do svojcev, velika ljubezen do domače hiše, do zemlje in kar raste na nji, do sosedov, do vsega obdajajočega, tako silna, strastna ljubezen, da si vse to, kar te obkroža ti sam, da ne veš, kdaj je konec človeka in kje se začne vnanji svet.“ (ZD III, str. 595—596.)

Kritiki so pohvalno spregovorili o zbirki, ki je doživela izrazito hvaležen sprejem med mladimi bralci. Tako črtico *Solzice* kakor zbirko istega imena redno še ponatiskujejo.

Črtica je prevedena v srbohrvaščino, albanščino, slovaščino, makedonščino, ruščino, italijanščino, švedščino in madžarščino.

GOSPOSVETSKO POLJE

Ohranjeni rokopis literarne reportaže *Gospodsvetsko polje* sodi z drugimi tovrstnimi rokopisi in tipkopisi v zbirko domačih reportaž, z naslovom *Od Kotelj do Belih vod* (1945). Sam pisatelj je predvidel to delo v načrtu za leto 1941. Prvotno je zbirka imela naslov „Kadar Zila noj Drava nazaj potako.“ Nas tukaj zanima predvsem rokopis, ki ga je ohranil Ciril Vidmar, predvideni založnik zbirke teh potopisnih reportaž.

Večina kritikov se je pri obravnavi zbirke reportaž ustavljala ob dveh sestavinah reportaže *Gospodsvetsko polje*, nekaj izmed njih celo ob treh sestavinah: ob pisateljevem spominu na njegova najbolj zgodnja leta, ob doživetju Gospodsvetskega polja in spominu na njegovo novejšo ilegalstvo na Koroškem, hkrati z neuresničnim srečanjem Prežihove družine na božič 1932. leta.

Tako kritik Anton Slodnjak posebej pohvali opis zimske poti matere z otrokom k pregnanemu očetu in opis grelnice, ki jo primerja z življenjem v Gorkega „Na dnu“. Opisa Gospodsvetskega polja se mu zdita najlepša krajinska orisa v domači literaturi. (ZD IX, str. 641.)

Tudi Filip Kumbatovič se najprej ustavi pri reportaži *Gospodsvetsko polje*, v kateri pisatelj obuja spomine na ilegalno delo v stari Jugoslaviji. Misli, da je napisano kot spomin in kot borbena vzpodbuda med ilegalnim delom v času sovražne zasedbe leta 1942. Sklene, da je pisatelj „tak literarni opazovalec in razsodnik, kakršnega naša pisarija doslej še ni poznala“.

Literarni zgodovinar Anton Ocvirk ugotavlja, da pisatelj nenehno rije v osrčje perečih vprašanj, pa naj že tava po stezah drabosnjaških ali pa čaka na rešilno vozilo na Gosposvetsem polju. Potopis *Gosposvetsko polje* se mu je sprevrgel v „prave spomine, opise doživetij iz mladosti in kasnejših let“.

Tukaj objavljeni potopis obravnava tudi, kako je pisatelj prvič potoval po slovenskem naselitvenem obrobju (Trst, Gorica, Celovec). Že takrat, od jeseni 1911 do pomladi 1912, se je srečal z dvakrat tujim okoljem. Pred vrnitvijo domov se je znašel v Celovcu med brezposelnimi, med deklariranimi potepuhi, na dnu, v celovški grelnici, kar je najprej opisal po svoji vrnitvi v *Zapiskih iz grelnice* (fragment je ponatisnjen v ZD I, str. 425—437). Hkrati se je prvič srečal z Gosposvetkim poljem; mnogo kasneje, po tridesetih letih je v drugo ugledal Gospo sveto. Dvoje zgodnjih doživetij — doživetje manj znanega, nekmečkega okolja in že v mit privzdignjenega gosposvetskega staroslovenskega (karantanskega) prizorišča slovenske državnosti, samostojnosti, kjer „so si nekdanji naši predniki volili svoje voditelje“, se je ohranilo kot dvoje bistvenih sestavin v reportaži.

Zunanje pobude pa tudi notranje; spomini so pač storili svoje. Najprej srečanje s tujim krajem, z lumpenproletarci v grelnici, pa hkrati z intimnejšo navezanostjo koroškega Slovenca na Gosposvetsko polje; vse to je vzniknilo v omenjeni reportaži v ospredje. Lahko bi pomislili, da je to historično zavest pobudila situacija v okupacijskih dneh in to je usmerjalo tudi v znatni meri takrat pisateljevo pero.

Kot vemo, je pisatelj med 19. in 20. majem 1930 prešel jugoslovansko-avstrijsko mejo. Njegov beg pred političnim pritiskom začenja njegovo pot v tujino čez bližnjo Koroško v republiko Avstriji in pot v Evropo. Prežih je odšel čez mejo po skrivnem kanalu političnih preganjancev, ki ga je sam organizacijsko zagotavljal vse od časov, ko so oblasti z „obznano“ prisilile komuniste v politično ilegalo.

Jože Boschitz: KRALJ MATJAŽ IN PRIKAZEN

Raziskovanje pisateljevih potovalnih nagnjenj terja seveda še razmislek o sicer kasnem Prežihovem pojasnilu o pobudah, ki so ga prvič napotile v svet. V reportaži piše, da ga je gnala v tujino utesnjenost domačega kraja, dalje trdo in skopo življenje — tedaj beg iz okvira socialno odvisnega vaškega prebivalstva. Lahko pa bi našli še razne druge pobude, ki jih tukaj ne nameravamo opisovati. Več o tem glej v opombah k ZD IX in v spremni besedi k zbirki *Od Kotelj do Belih vod*. (Mladinska knjiga, Ljubljana 1975.)

Med sestavinami reportaže naj naposled omenimo še izrazito pisateljski opis (samostojno natisnjen celo kot odlomek z naslovom *Čez goro k očetu*), opis poti njegove žene in dveh otrok, hčerk, čez tako imenovane „kapelške hribe“, na snidenje z očetom, političnim preganjancem v Celovec, do katerega ni prišlo. Ta sestavina se odlikuje po svojih leposlovnih prvinah: liričnih opisov narave in ozračja, pa z dramatičnim stopnjevanjem, na primer posebej v odlomku, ko popotuje družina, žena s hčerkama čez zasnežene hribe. Zanimivo bo, da je prav ta del odlomka v reportaži pisatelj pisal vsaj dvakrat, da bi dramatično ozračje še poboljšal. Tako je na primer ponovno opisal prizor, ko nosi planinski mejni kmet v zimski noči utrujenega otroka. Pisatelj je prvotni opis še razširil, pripoved intenziviral s tem, da jo je dramatično stopnjeval. (Podrobnejši opis tovrstne gradnje za reportažo je v ZD IX, str. 607—708.)

Naj opozorimo naposled še na časnikarsko napisani in izrazito avtobiografski del spominskega potopisa o Gosposvetskem polju. V tej sestavini opisuje Prežih, kako so mu pri Mohorjevi družbi — in to sam tajnik družbe Valentin Podgorc — zavrnilo še iz Kotelj poslani prispevek za Mohorjev koledar. Obenem ga je ta funkcionar političnega društva koroških Slovencev napotil nazaj v domači kraj, nazaj na kmete, odkoder je želel v širni svet. Pri tem je še povedal, da ve in pozna Kuharje (očeta in strica), vsi ti so v Kotljah stebri slovenstva; stric Lenart je bil v tistih časih zaupnik „Katoliškega političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem“, premožen kmet; drugi stric Martin, pa je bil načelnik Krajevnega šolskega sveta, po poklicu tesar in izdelovalec mlinov in žag.

Lahko razumemo, da je mladi Voranc tistikrat preživil resnično hude čase; njegova pot v svet se mu ni posrečila. V ponemčenem Celovcu je občutil v celovski klavnici narodnostno nestrpnost: ker se ni hotel priznavati za vindišarja, zanj, za Slovenca, ni bilo zaslužka.

Končno nam pisatelj z vso zanimivostjo in hudomušnostjo živo opiše pobeg iz celovskega zapora, hkrati pa tudi avstrijske prijatelje iz vrst organiziranega delavskega gibanja, ki so mu pomagali naprej — na Dunaj. Njegov opis v veliki meri ustreza takratnim razmeram in nas tudi še danes navaja na razmislek o kontinuiteti nepolnih 70-let, vsaj kar zadeva preostanke narodnostne nestrpnosti (1912—1979).

Drago Družkovič

Novi aspekti otroške literature

Na trgu otroške literature prevladuje slej ko prej tradicionalna pravljica pred drugimi didaktičnimi knjigami. Ravno proti pravljici pa je bilo slišati v zadnjih letih in desetletjih mnogo glasov. V šestdesetih letih se je začela diskusija o pravljici, predvsem proti njeni vsebini, ki na noben način ne odgovarja resničnosti, ker v življenju ni polarizacije med dobrim in slabim. Otrok namreč teh družbenih vzorcev, ki se z njimi srečuje v pravljici, v resničnosti ne doživlja oziroma ne doživlja več: družbena struktura princev in kraljičen na eni strani in ubogih pastirjev na drugi.

Ker je v življenju pač vse drugače kot v pravljici, ker dobro in slabo samo na sebi ne eksistira in ker dobro v življenju ne more vedno zmagati kot v pravljici.

V zadnjih dveh desetletjih so poskušali pravljice spreminjati, prilagoditi sedanjosti in upoštevati današnje vzgojne smernice. Mnogi pisatelji so prvotne pravljice tudi parodirali. Tako poroči na primer Rdeča kapica v predelavi, ki jo je priredil Tomi Ungar, volka. Pa še več! Volk ob koncu celo pravi: „Jaz te bom osrečil, ti pa boš osrečila mene, tako kot v pravljici.“

Vse te obdelave pa ne morejo biti alternativa za pravljico. Parodije pravljico kritizirajo, nočejo je pa nadomestiti.

Spet drugi literati so skušali napraviti pravljico sodobno in aktualno s tem, da so obnovili rekvizite, to pomeni izdelali socialnokritične aspekte.

Glavni vzrok temu, da mnogi odklanjajo pravljice, je v tem, da se v njih dogajajo krutosti, umori, kanibalizem in podobno.

Zelo odločno nastopa proti tradicionalni otroški literaturi Otto F. Gmelin, ki pravi, da pravljice zavirajo pri otroku vsako alternativno mišljenje, ker ustrezajo ustaljeni morali historične družbe. Pravljica zahteva od otroka, da se ukloni ukazom, da se odreče vsakemu upor in pokorno uboga.

Pravljične osebe so najbolj na varnem, če se pasivno vdajo v svojo usodo. Starše prikaže pravljica zelo pogosto kot bar-

bare, n. pr. Janko in Metka (Hänsel und Gretel), ki jih starši izpostavljajo v gozdu, kjer je največja tema.

Nevarna je tudi tipična dodelitev vlog: nepremična hierarhija od kralja, princa, kraljice, princesinje, viteza do ubogega mlinarčka. Mačeha je v pravljicah zmeraj hudobna in zbudi v otroku napačno sliko.

Trenutno vedno bolj prevladuje mnenje, da mora literatura pomagati otroku, da razvije svojo fantazijo, ga spodbujati, da misli naprej in da kritično gleda na okolje in svet.

Tradicionalno pravljичno literaturo je treba danes uporabljati zelo previdno, ker prikazuje svet v napačni luči, kaže družbene modele, ki jih ni, in shematizira ljudi. Otrok mora živeti v resničnem svetu in se sam znajti v njem; ravno pravljična literatura pa otroku zamegli pogled za njegov resnični svet.

M. K.

Joe Boschitz: IZSELJENCI

Ob zatonu vinogradništva v Podjuni

Iz domoznanske skicirke koroških starosvetnosti

Ko so naši predniki spomladi leta 1907 ustanavljali izobraževalno društvo za Žitaro vas in okolico ter mu določali ime, so se po predlogu žitarskega kmeta Jožeta Kurata, prvega društvenega knjižničarja, odločili za ime TRTA. Kajti trta je bila za kraj značilna v dvojnem pomenu: Žitara vas (s šentlipško in globaško okolico vred) je bila v začetku tega stoletja zadnje obsežnejše zatočišče nekdanj močno razširjenega koroškega vinogradništva in vino „štarc“ ali „štrajc“, poimenovano po Žitari vasi, je bilo v starih časih znano po vsej deželi. Dandanes pa bi našli le redkokje še koga, ki je zamlada okušal vse težaštvo in skrbi, razočaranja in radosti podjunskega vinogradništva. Nekdanji naš „vinotok“ se je spremenil v prozaični oktober, topiči ne pokajo več pod „nogradi“, vrisk in pesem na prisojnih hribih sta potihnila, škorci so odleteli. Pred polstoletjem so še tisti, ki so najdlje vztrajali, začeli vinogradništvo opuščati. Sluteč nezadržnost gospodarskega razvoja so postavili žitarski kulturniki trti spomenik in obenem skopali živ studenec ljudske omike in kulture. Slovensko prosvetno društvo „Trta“ v Žitari vasi sodi med najbolj razgibana in dejavna kulturna društva na Koroškem.

Razširjenost vinogradništva. V prejšnjih stoletjih je bilo tod vinogradništvo pomembna gospodarska veja in razširjeno po večjem delu dežele. O tem pričajo z ene strani številna krajevna, ledinska in hišna imena, z druge pa listine, urbarji in drugi stari zapiski. Na Koroškem je znanih kar enajst takih krajev ali zaselkov, pretežno v slovenskem ali dvojezičnem delu dežele, posebno v Podjuni. Na zahodu, pod Ko-

stanjami so Vinare, omenjene že leta 1235; pri Vetrinju sta kraja Nograd (1417) in Vinče (1142); pri Kotarčah (Guttaring) se omenja 1473 „Weindarff“, pri Šentjurju ob jezeru 1156 „Weinerdorf“, pri Šentvidu ob Glini 1369 „Weincz“ (Wainz), pri Ettendorfu v Labotski dolini je že 1096–1102 izpričan „Winsperch“, pozneje „Winperch“.

V sami Podjuni so znani kraji Vinograd ali Pod Vinogradi pri Žitari vasi (tako se neuradno imenuje tudi del Globasnice), „na Vrheh“, tj. na planoti zahodno od Dobrle vasi pa Zgornje in Spodnje Vinare. V velikovski okolici spominjajo na vinogradništvo Vinare pri Šentpetru na Vašinjah, Nogradi zahodno od Velikovca in Šentjurij na Vinogradih. Tudi nekaj domačij je poimenovanih po vinski trti: v Močuli pri Suhi, v Globasnici, v Šentvidu ob Glini, v Stari vasi pri Grebinju, v Dobju za Velikovcem, v Šentkolmanu pri Rudi in še kje, medtem ko na Zgornjem Koroškem (sodni okraj Milštatt, Lurnsko polje) kakor tudi v spodnjem Rožu (Bistrica – Borovlje) in na Gurah (Žihpolje – Bilčovs) zaman iščemo taka imena.

Kdaj je prišla trta na Koroško? Nekateri so domnevali, da so jo udomačili že Rimljani in je morda ponekod preživela nemirno dobo preseljevanja narodov. V listinah se vinogradništvo najprej omenja na prelomnici tisočletja: Brikenski škofi so imeli konec 10. stoletja vinograde na prisojnih bregovih Kamenske gore v Podjuni. V 13. stol. daruje grof Bernhard Šponheimski samostanu v Šentpavlu vinograde „Sirneco“ in „Sirnouik“. Po Megiserjevem poročilu so (ok. 1335) vojaki tirolske grofice Marjete „Krivouste“ (Margarete

Maultasche) opustošili vinograde v okolici Visoke Ojstrice in Launsdorfa. Po spodnjekoroškem izročilu, omenjenem pri H.L-Estocqu, je doseglo vinogradništvo svoj višek in razcvet pred začetkom turških vpadov, v drugi polovici 15. stoletja.

V Podjuni so bili skoraj vsi kolikor toliko prikladni hribi, griči in holmi zasajeni s trto in tja do 18. stoletja intenzivno obdelovani: vse danes gozd-nato pobočje med Grebinskim kloš-trom in Staro vasjo, obdravski bregovi pod Velikovcem, Lisna pri Rudi (do konca 18. stoletja), v dobrolskem okra-ju Kamenska gora, Kicelj, Gračarca, ves preval z Vrhov proti reki Beli od Malčap do Zg. Vinar (to vino je imelo posebno dobro ceno), hrib Proboj pri Žitari vasi, holmi pri Šentlipšu in Že-neku pa vse do Globasnice in Večne vasi (Večani so imeli svoje vinograde do ok. 1860 severozahodno od cerkve). Zeio znana sta bila tudi Homec s kme-tom Kletjakom in kraj „v Kruglah“ pri Kršni vasi, kjer je imelo 60 nekdanjih ženeških podložnikov v ozkih pasovih svoje vinograde. V spodnji Podjuni je

bilo vinogradništvo manj pomembno in so ga prej pričeli opuščati. Trto so go-jili na Katarinskem hribu, pri Pliberku, na Humcu, pa še spodaj na Šentjur-skem hribu pri Žvabeku in doli pri Suhi.

Do našega stoletja so se obdržali le nekateri vinogradi v Globasnici, Šentlipšu in Žitari vasi, v dvajseta leta tudi še en večji vinograd pod Velikovcem, last šentpavelskih benediktincev. Vrsta trte je izvirala po podjunskem izročilu iz Španije, odkoder so jo prinesli men-da v 15. stoletju. Razširili so jo ženeški grofi in dobrolski menihi. Z boljšim ob-delovanjem strmin in boljšo trto so si izboljšali dohodke, ki so jih prejemale od podložnih kmetov-vinogradnikov.

Vinogradniški zbori v Žitari vasi. Raz-merja med samimi vinogradniki (gorni-ki) ter med zemljiško gospodo in gor-niki so — poleg pokrajinskih ljudsko-pravnih izročil — urejale določbe, ki so jih v 16. stoletju na Štajerskem strnili v tako imenovani „perkrechtspuechl“ in ga je potrdil deželni knez kralj Fer-dinand. Nemški izvirnik je izšel leta 1543 na Dunaju in 1559 v Gradcu. V rabi je bil tudi na Kranjskem in celo na

Božidar
Jakac:
TERAN

Koroškem. Najstarejši slovenski prevod so znane „Gorne bukve“ Andreja Reclja, župnika na Reki pri Stični, iz leta 1582. Iz 17. stoletja so znani trije slovenski rokopisni izvlečki, iz 18. stol. jih je še pet, ki so se nam ohranili.

Ta vinogradniški zakonik ali pravilnik vsebuje tudi določila o vinogradniških zborovanjih in „gorskih“ pravnih, uporabljali so jih tudi na področju dobroske zemljiške gospodarske. Deloma so ohranjeni tudi zapisniki gorskih pravnih in vinogradniških zborov v Žitari vasi („die pergrechtstatuta und prothocolla, auch pergrechts- und zechentsregister von Sittersdorff“) iz 15., 16. in 17. stol. Zapisnike je vodila in hranila zemljiška gosposka, proštija avguštincev v Dobri vasi. Ti povzetki zborov navadno navajajo kraj, čas, vodjo, predmet in sklep, pisani so deloma v latinskem, večinoma pa v nemškem jeziku. Zborovalo se je po raznih hišah v Žitari vasi, konec 18. stol. so bile seje v žitajskem župnišču.

Čarovniški proces Petra Enzija. Tudi v drugih zapisniških pravnega značaja se omenjajo podjunske vinograde: v sodnih protokolih z zasliševanj „čarovnikov“ in „čarovnic“, obdolženih povzročanja toče in neviht. Taki procesi so v koroški pravni zgodovini znani od 15. stol. pa še daleč v 18. stoletje. Človek se zgrozi, koliko ljudi je v strašnih mukah izgubilo življenje zaradi podivjane zaslepljenosti posvetnih in cerkvenih oblasti.

Tak postopek, ki je bil samo posledica drugega podobnega procesa, je sprožila sodnija januarja 1715 proti 33-letnemu Petru Enziju, poročenemu in očetu dveh otrok. Pri navadnih zasliševanjih in med prvimi stopnjami mučenja ničesar ni priznal in odločno zanikal vsakršno zvezo z vremenskimi „coprnijami“ in „coprniki“. Po petih urah na „mučilnem stolu“ pa je spregovoril, kot so sodniki želeli. „Priznal“ je, da je že tri leta „copral“ in točo delal — notri v Kapli pa v Jadovcah pri

Grabštanju pa za Velikovcem, enkrat je „skuhal“ nevihto v Rakolah in jo odnesel nad vinograde v Globasnici, drugič je točo usul na žitajske vinograde. Ker muke še ni bilo konec (na „čarovniškem stolu“ je bil od desetih dopoldne do šestih zvečer), je še naprej „priznaval“, da je videl „na svoje oči“ pri coprniki gostiti na Svinški planini tudi župnika iz Otmanj in z Radiš, tinjskega kaplana in nekega kanonika pa še mnogo drugih ljudi, ki so z njim vred „delali“ točo in nevihte. Štiri dni po tem mučenju je Enzi v zaporu izdihnil. Zblaznela justica še ni odnehala. Na povelje deželnega glavarja je dala truplo „coprnika“ sežgati in pepel globoko zagrebsti.

Vzroki opuščanja vinogradništva in poskusi poživitve. Vremenske nepravilnosti, še posebej pomladanska slana in jenski mraz, so delale pogosto škodo po vinogradih. V zadnjih stoletjih so vinogradništvo vse bolj opuščali in krčili. Nekateri so domnevali, da je temu kriva neugodna sprememba podnebja. Pridelek je bil često majhen in tudi kakovostno ni vedno ustrezal. Koroško vino je bilo navadno precej kislo, vsaj za okus tistih, ki so poznali vina drugih dežel. Ko so se zboljšale prometne prilike in zlasti ko je cesar Jožef II. konec 18. stol. odpravil deželno vinsko carino, so zalila Koroško štajerska vina, s katerimi domači „štarc“ ni mogel konkurirati. Tedaj — konec 18. stol. — je bilo v Podjuni še nad 200 johov (nad 120 ha) skrbno obdelanih vinogradov. Kljub neugodnejšim pogojem so kmetje še dlje kot stoletje vztrajali pri vinogradništvu, kajpada ne zgolj iz konservatizma ali celo romantizma. Treba je upoštevati, da so bile podjunske vasi 19. stoletja še večinoma brez sadovnjakov, torej ni bilo tolcka, hruševca in jabolčnika. V Labotski dolini se je sadjarstvo začelo nekje v 18. stol., za sluce zani so si pridobili posebno hamberški škofje. Pri nas so napravili sadovnjake — po pripovedovanju starih

Podjunčanov — šele „naši očovi“ (naši očetje) — torej šele v zadnjih desetletjih 19. stoletja.

Celo nekaj poskusov s strani oblasti je bilo, da bi omilili krizo podjunskega vinogradništva. Leta 1900 je poljedelsko ministrstvo po pobudi državnega poslanca Lamberta Einspielerja odredilo posebno komisijo, „da pregleda vinograde okrog Žitare vasi, Šentlipša in Globasnice ter se izjavi, kaj bi se moglo storiti v pospešitev vinogradov po onih krajih, da bi se pridelalo več žlahtnega ‚žitarca‘, ki ima še vedno dobro ceno.“ Komisija se je mudila v Žitari vasi in Šentlipšu 25. julija. Ogledivanja so se udeležili poleg državnega poslanca L. Einspielerja po en zastopnik poljedelskega ministrstva, deželne vlade in kmetijske družbe ter župana prizadetih občin. Ugotovili so, da sta dve tretjini nekdanjih vinogradov že opuščeni. Še leta 1868 je bilo pri davkarji naznanjenih 70 oralov (dobrih 40 ha) vinogradov, leta 1898 pa samo še 53 oralov (kakih 30 ha). Nadalje so ugotovili, da kmetom manjka predvsem pouka, „da s trto niso prav ravnali in zato so letine tako slabe. Trtne uši ni bilo, a zemlja je zelo opešala. Trte

so pregosto nasajene, škropilo se je o nepravem času, obrezovalo nepravilno, največ je škodovala peronospera (trtni palež, vrsta plesni na listih) in grozdna plesnoba“. Zastopnik ministrstva in Einspieler sta si ogledala naslednjega dne še vinograde v Globasnici. Zborovanja se je udeležil ves občinski svet in 60 kmetov.

Za pospešitev vinogradništva je komisija izdelala tri ukrepe: Ustanovili naj bi vzorni vinograd, ob katerem bi se ljudje učili, kako naj dobro obdelujejo vinograde. S pomočjo države in dežele naj bi omogočili mlajšim posestnikom, da se udeleže vinorejske šole v Mariboru. Kmetijska družba naj poskrbi, da se bo njen slovenski potovalni učitelj izučil tudi v vinoreji. Sicer pa je bil prav letnik 1900 med boljšimi. Grozdja sicer ni bilo posebno veliko, toda dozorelo je. Vesela trgategv je bila teden dni pred koncem oktobra.

Brez učinka ta akcija gotovo ni bila, toda nadaljnjega propadanja ni mogla zaustaviti. Tik pred prvo svetovno vojno je bilo med Globasnico in Žitaro vasjo še okoli 50 vinogradov, nekatere v žitajskih „Nogradih“ je subvencionirala dežela Koroška. Leta 1921 je še okoli

Jože Boschitz: METLOVA

10 lastnikov obdelovalo svoje vinograde, pet let kasneje pa je gojil trto v šentlpiškem kraju samo še pd. Jožap v Banji vasi št. 9. Čeprav trgatve ni več bilo, so jo praznovali še nekaj let, tako priljubljena je bila. Vinski mošt sta nasledila jabolčnik in hruševac. Sadjarstvo (za tolcek) je v Podjuni kmalu nadkrililo pomen nekdanjega vinogradništva.

Zadnja priča iz Globasnice. Za konec dajmo besedo Matildi Košutnik, hčeri globaškega ljudskega pevca, vižarja in citrarja Franca Ledra Lesičjaka. Ta domačinka, ki je zamlada „služila“ pri Fištru in okoli leta 1919/20 še delala v „nogradih“, pripoveduje:

Kmetje so vino navadno prodali ali pa ga doma „tabernali“ (točili gostom) in s tem, kar so skupili, plačali davke. Tako je bilo še okoli leta 1920, ko je vinogradništvo povsem zamrlo. Obdelovanje vinogradov je bilo večinoma žensko delo. Že pozimi so navozili gnoj pod „nograde“. Ko so bile po hribu že kopnice, so ženske po poldnevih začele nositi gnoj v vinograde. Ena je spodaj basaia v „korpe“, druge so pa nosile, pet ali šest naenkrat, če je bil vinograd večji, tudi več. Najprej so nosile na vrh, glede na širino vinograda na večje ali manjše kupe. Delo je bilo urejeno na vasi tako, da so nosile enkrat pri eni, drugič pri drugi hiši. Nekatere so hodile nosit od kmeta do kmeta. Za malico so bile navadno „kvoce“ (kuhane suhe hruške) in fižol, mesa ali špeha tedaj ni bilo. Pač pa so za priboljšek dajali strdeno žganje, da so bile nosilke precej „volje“. To je bil prvi vigredni zaslužek, plačevali so po dva „zekseja“ ali tri. Naslednji opravke je bilo obrezovanje, zelo odgovorno delo, samo nekaj moških je znalo obrezovati. Kako trto so pustili in jo „pogruembali“ — naredili so jamo, trto vanjo položili in zagrnili z gnojem in prstjo. Te „gruebanke“ so potem najbolje nosile. Ko je bil nograd obrezan, se je pognojilo, kolikor je bilo

gnoja. Sledila je kop, okopavanje je bilo spet žensko delo. Moški so imeli medtem opravka s koli, vsak „panj“ je potreboval kol. Ti so bili macesnovi, klani (cepljeni), od starega, debelega macesna, taki so najdlje držali. Ko je trta pognala, so jo s slamnatimi pasiči privezali ob kol. Pozneje so še trgali „perje“ (liste) in škropili proti boleznim. Škropili so „ta plavi sepliev“, neko „štupo“, ki so jo raztopili v vodi. S tem je bilo delo v glavnem opravljeno. Ko je začelo grozdje zoreti, so najeli „uetarja“, varuha, da je nograde stražil. Na hrani je bil po hišah, ki so imele vinograde. Največ trte je bilo po hribu, ki se danes Nogradi imenuje, in v „Sliemeneh“ — tja proti Podjuni. Ko je prišel čas trgatve, si je zataknil za klobuk veliko rožo kakor kak „camar“, hodil po vasi in vabil na trgatev. „Ženstvo“ so trgale grozdje v slamnice in košare, drugi pa so ga nosili v „putah“, lesenih podolgovatih škafičih na hrbtih h kleti pod hribom. Tam so grozdje najprej stlačili in nekaj časa pustili, da je „zgonilo“ (nekoliko zavrelo), niso takoj sladkega stiskali. Pod prešo je bila klet, da je vino kar v polovnjake teklo. Včasih namreč kleti niso imeli doma, marveč pod vinogradi. Tudi breskve so bile nasajene po vinogradih in so lepo zorile.

Pa zakaj so nehalo gojiti trto? Ker se ni splačalo in je slabo zorilo. Pripovedovali so tudi, da je zategadelj „dol prišlo“, ker so ljudje bili prevzetni pa je prišla božja kazen. Doli pri Paharju so napravili ples, vse z grozdem ovenčali, padalo je na tla in so po njem rajali. Pa tu na vasi je bil neki „Primož“, tam so se nekoč zbrali trije taki „lumpeji“, so na most postavili celo „mevtro“ (škafič na dve ročici) „štarca“ pa sveče okoli prižgali pa s „ponovcami“ (zajemalkami) ga črepali in take norčije uganjali z vinom. Od tiste dobe je bilo vse „gmajneši pa gmajneši“. Tako so stari ljudje pripovedovali.

Sklep. S kilometrskimi škornji smo „obhodili“ tisoč let vinske trte v Podjuni in 500 let „štarca“, po Žitari vasi poimenovanega, slavnoznanege, dosti-krat obrekovanega. Hudomušneži so na primer pravili, da ga je bilo mogoče piti samo v družbi treh ljudi: dva sta držala, tretji pa vlival, da je četrti lahko pil. Drugi obrekovalci so ponujali do- mislico, češ „včasih“ cerkovniki tod niso zvonili le jutrnico, poldne in ve- černico, marveč tudi „polnočnico“, da so se ljudje prebudili in obrnili, sicer bi jim vinska kislina želodec presmo- dila. Večkrat kak letnik je bil zares ki- sel (sladkorja mu kajpada niso doda- jali), kako „zirano“ vino pa zagotovo ni bilo, čeprav mogoče ni vsakomur prijalo. V škodo očitno ni bilo, neka-

teri so mu pripisovali posebno zdravil- no moč. Vsekakor je stoletja pomagalo gasiti našim prednikom žejo ter jim včasih tudi olepšalo nadvse trdo živ- ljenje.

Vseeno se ne nameravamo vračati k „štarcu“, dokler nam teče štajerska, dolenjska, kraška in istrska kapljica — na zdravje! Časten spomin pa tudi do- mačemu „štarcu“ ali „štrajcu“: Če ima- te kje „na gorici“ ali za hišo še staro žitirsko trto, grozdje z drobnimi, pla- vimi (modrimi) trdno gostimi jagodami, ne pokončujte je brez potrebe, očedite in gojite jo. Ob toplih, sončnih jesenih vam bo dajala izredno okusno grozdje. Naj bo nekakšen naravni spomenik na življenje naših prednikov.

Sestavil Pavel Zdovc, Pliberk

Viri:

- I Silvester Rutar, Spomini na prosvetno delo v Žitari vasi. V: Koledar Slovenske Koroške za leto 1959. Izdala in založila Slovenska prosvetna zveza v Celovcu (str. 49). — Stan-ko Wakounig, Uspehi in udarci v zgodovini SPD „Trta“ v Žitari vasi. V: Koroški koledar za l. 1979. Izdala in založila Slovenska pro-svetna zveza v Celovcu. (str. 154)
- II Anton Feinig, Die Namen der Bauernhöfe im Bereich der einstigen Grundherrschaft Hol- lenburg in Kärnten. Diss. d. Phil. Fak./Wien 1958 (1958). — Alexander Rainer, Die Haus- und Hofnamen des Lurnfeldes in Oberkärn- ten. Diss. d. Phil. Fak./Wien 1958 (1963). — Hans Pichler, Die Haus- und Hofnamen des Gerichtsbezirkes Millstatt in Oberkärnten. Diss. d. Phil. Fak./Wien 1960 (1962). — Hu- bert-Fabian Kulterer, Die Haus- und Hof- namen des Jauntales. Diss. d. Phil. Fak./ Wien 1965. — Dietlinde Hoja, Die Hofnamen der Gemeinden Griffen, Haimburg und Pu- stritz des Kärntner Bezirkes Völkermarkt. Diss. d. Phil. Fak./Wien 1969 (1970). — Saelde Knapp, Die Hofnamen des Kärntner Zoll- feldes und seiner Umgebung. Diss. d. Univ. Wien 84, Wien 1973. — Gerhard Baumann, Die Hofnamen im Gerichtsbezirk St. Veit an der Glan als natur- und kulturgeschichtliche

- Quelle. Diss. d. Univ. Wien 134/I u. II, Wien 1977. — Eberhard Kranzmayer, Ortsnamen- buch von Kärnten, II. Teil. Klagenfurt 1958.
- III Hermann L'Estocq, Beiträge zur Geschichte des Weinbaues in Unterkärnten. V: Carin- thia 1/1928, 13—131. — J. Mitterdorfer, Etwas über Kärntens verändertes Klima. Carinthia 1816 (4. 2. 1816). — Prof. Burger, Das gegen- wärtige Klima in Kärnten ist wärmer, wie in der Vorzeit. Ein Gegenstück zum Aufsätze des Herrn Mitterdorfer. V: Carinthia 1816 (2. 3. 1816).
 - IV Anton Mell, Das Sittersdorfer Bergtaiding. Ein Beitrag zur Geschichte der bäuerlichen Rechtsquellen Kärntens. V: Carinthia 1/1913. 137 sl.
 - V Metod Dolenc, „Gorske bukve“ v izvirniku, prevodu in priredbah. SAZU v Ljubljani 1940. Pravni spomeniki slovenskega naroda, I. knjiga.
 - VI Max Frh. v. Aichelburg, Der Proceß des Peter Enzi. Ein Beitrag zur Culturgeschichte des 18. Jahrhunderts. V: Carinthia 1/1891, str. 76 sl.
 - VII Za naše vinograde. MIR XIX./31./2. 8. 1900 (Dopis). — Iz žitare vasi (Trgatev). MIR XIX./31./25. 10. 1900 (Dopis).
 - VIII Priprave Matilde Košutnikove izpod Vi- nograda pri Globasnici (magnetofonski za- pis iz l. 1967).

Slovenci v širnem svetu

Na svetovnem zemljevidu so le redke bele lise, na katerih ne živijo Slovenci, saj jih kar nad 650.000 živi izven meja svoje domovine.

Kolikor koli dolga je že zgodovina Slovencev, doslej še nikoli nismo uspeli z neko približno natančnostjo ugotoviti, koliko Slovencev v resnici je. Statistika vsebuje dokaj natančne številke le o tistih, ki žive v domovini, za številne rojake, ki so jeli odhajati v svet že v prejšnjem stoletju, pa se zadovoljujemo z bolj ali manj posrečeno zaokroženimi ocenami.

Leta 1973 je Slovenska izseljenska matica prek svoje revije „Rodna gruda“ skušala s pomočjo bralstva širom po svetu narisati vsaj kolikor toliko realen zemljevid o demografski razporedenosti slovenskega življa, a pri tem ni imela najbolj srečne roke.

In vendarle smo na najboljši poti, da bomo v bližnji prihodnosti uspeli opraviti popis Slovencev, ki žive po svetu, kajti prav v teh dneh je Geografski inštitut v Ljubljani dokončal (ne pa še objavil) študijo o Slovencih v Kanadi, ki bo nemara služila kot model in metodologija za poenoteno raziskavo o Slovencih tudi v ostalih državah sveta na domala vseh kontinentih.

Cenimo, da je vseh Slovencev zdaj blizu 2,500.000, od katerih jih okrog 650.000 živi izven meja matične domovine. Za majhen narod to ni majhna številka, saj pomeni, da živi v tujini približno ena četrтина vseh Slovencev.

Zato naj ne bo odveč, če se v tem zapisu odpravimo za njimi na pot in skušamo vsaj v grobem orisu izvedeti, kje živijo, kako, kdaj so zapustili domovino, zakaj in še marsikaj.

AMERIKA

V Združenih državah Amerike živi danes 267.000 Slovencev in njihovih potomcev, po nekaterih podatkih v zadnjem času pa celo 296.000. Priseljivanje Slovencev v ZDA se je v glavnem začelo sredi 19. stoletja. Največ se jih je naselilo v industrijsko močno razvitih vzhodnih državah, zlasti v jugovzhodnem delu države Pennsylvanija ter v državah Ohio in Illinois. Še v letu 1970 je bilo v teh državah tudi največ slovenskih društev in sicer v Pennsylvaniji 259, v Ohio 188 in v Illinoisu 105 slovenskih društev, ki pripadajo v glavnem osmim velikim podpornim organizacijam ameriških Slovencev.

Pennsylvanija po številu Slovencev daleč prekaša vse ostale države, kar je

spričo njene močno razvite industrije, ki je omogočala zaposlitev velikemu številu prebivalstva, spričo velikanskega rudnega bogastva in številnih premogovnikov popolnoma razumljivo.

Število v domovini rojenih priseljencev močno pada, narašča pa število druge, tretje in že četrte generacije, ki pa se že močno amerikanizira.

Največja slovenska naselbina v Pennsylvaniji je Pittsburgh, večje slovenske naselbine pa so še v mestih Johnstown, Forest City, Campionsburg, Strabane, Irwin, Hermenie, Bridgeville in drugih.

V Ohio živi največ Slovencev v mestu Cleveland, ki velja tudi za „metropolo“ ameriških Slovencev.

V njem je skoraj sto društev, podpornih organizacij in še precejšnje število samostojnih društev ter kar devet slovenskih narodnih domov. Tu izhajajo še dnevnik in drugi časopisi, tu imajo naši ljudje svoje šole, knjižnice in tiskarne ter denarne zavode. Večje slovenske naselbine so še v Euclidu, Akronu, Barbertonu, Lorainu, Wickliffu itd.

Med Pennsylvanijo in Ohiom se na jugu vrtva država West Virginia, kjer so tudi manjše slovenske naselbine.

Znatno pa je število slovenskih naselbin v Illinoisu, ki se razprostirajo skoraj v nepretrgani vrsti od severne državne meje ob Michiganem jezeru prek vse države prav na jug. Največja slovenska središča so na severovzhodu države ob obali Michiganškega jeze-

ra, kjer je tudi Chicago, ki je poleg Clevelanda najpomembnejše društveno in kulturno središče ameriških Slovencev. Tudi tu izhaja še slovenski dnevnik.

Ob Tihem oceanu so številnejše slovenske naselbine predvsem v Kaliforniji in Washingtonu. V Kalifornijo so se začeli seliti Slovenci zlasti v času, ko so tudi njih dosegle vesti o kalifornijskem zlatu. Najstarejša naselbina je v San Franciscu, kjer so naši ljudje zaposleni v tovarnah in drugod; dalje Fontana, Los Angeles in Hollywood.

V Kaliforniji je bilo leta 1970 še 14 slovenskih društev in v Washingtonu 16. Največ Slovencev je v istoimenskem glavnem mestu. Prvi naseljenci so bili iz Domžal, Mengša in okolice, ki so se zaposlili v tamkajšnji industriji slarnikov. Najbolj znane slovenske naselbine so Brooklyn, Go-

wanda, Liffle, Falls, Ridge-wood itd.

V državi Wisconsin so Slovenci najbolj strnjeni v mestu Milwaukee, ki je tudi eno izmed pomembnih slovenskih središč v ZDA. Zelo znani sta tudi slovenski naselbini v Sheboyganu in West Allisu, v New Berlinu ter naselbina slovenskih farmarjev v Willardu.

Največja slovenska naselbina v državi Michigan je Detroit, kjer so naši ljudje zaposleni v veliki večini v avtomobilski industriji; najstarejša naselbina, v katero so prihajali zlasti naši rudarji, pa je Calumet. Mesto Traunik so ustanovili naši farmarji, doma iz Travnika pri Loškem potoku. Znani kraji s slovenskim življenjem oz. njegovimi potomci so še: Dearbon, Troy, Birmingham, Grand Haven itd.

Slovenske naselbine v Minnesoti so na skrajnem

severu države, že blizu kanadske meje. Prvotni naseljenci so začeli s kmetovanjem, ker rudniki tedaj še niso bili odkriti. Naselili so se blizu St. Clouda, kjer so ustanovili dve naselbini Broackway in Albani. Ko pa so začeli obratovati železni rudniki v mestu Tower in v bližnjem Elyju, so tudi Slovenci postali rudarji. Ko so v „Mesabi rangeu“ našli nova ležišča železne rude, je naseljevanje hitro naraščalo, nastale so cvetoe slovenske naselbine v mestih Chisholm, Deluth, Eveleth, Virginia, Aurora, Biwabik, Gilbert, Gibbing, Buhl, Nashwauk in Corelaine, ki vse razen zadnje še obstajajo. V severni Minnesoti je precej slovenskih farmarjev.

Slovenske naselbine so pomembne zlasti zato, ker so v manjših krajih, kjer pridejo Slovenci močno do izraza, saj predstavljajo po-

Med obiskom pri Slovencih v Ameriki so si naši predstavniki ogledali tudi tamkajšnji rezervat Indijancev

nekod četrtno ali več vseh mestnih prebivalcev in so zato člani raznih mestnih zastopstev.

V Floridi sta najbolj znani slovenski naselbini v New Smyrni in v Samsuli, kjer imajo naši rojaki tudi slovenska društva. Slovenci

so tu začeli krčiti zemljišča in so znani farmerski pionirji.

V Coloradu je še danes 80 slovenskih društev.

Slovenci pa živijo verjetno še v drugih ameriških državah, a zanje ne vemo...

AVSTRALIJA

Priseljenci so odigrali pomembno vlogo v povojnem razvoju Avstralije. Leta 1945 je bilo v Avstraliji sedem in pol milijona prebivalcev, do leta 1970 pa je prebivalstvo te celine naraslo na več kot 12 milijonov. V obdobju 25 let je Avstralija stalno sprejemala priseljence, ki skupaj z otroki, rojenimi že v Avstraliji, sestavljajo največji del povečanja prebivalstva.

Po podatkih avstralskega statističnega urada je bilo l. 1971 v Avstraliji 118.730 prebivalcev, ki so rojeni v Jugoslaviji.

V osmih glavnih mestih in treh manjših živi 17.355 Slovencev. Po približnih ocenah pa živi danes v Avstraliji od 20.000 do 22.000 Slovencev. Razlika je 4.645 naših ljudi, ki živijo v drugih krajih Avstralije.

Do prve svetovne vojne v Avstraliji praktično ni bilo Slovencev. Prvi so prišli okrog leta 1910, toda o teh ni nobenih zanesljivih podatkov. Slovenci so začeli dejansko prihajati šele po prvi svetovni vojni. Prvi so prišli leta 1924, ko je Italija zasedla Primorsko. Tedaj so mnogi zapustili domači kraj; šli so v Francijo, Južno Ameriko, nekateri pa tudi v Avstralijo.

Mnogi od teh so se po drugi svetovni vojni vrnili domov. Leta 1948 je jugoslovanska ladja „Partizanka“ pripeljala v domovino 723 jugoslovanskih izseljencev iz Avstralije, med njimi tudi Slovence. Tedaj so se vrnili gozdni delavci, ki so v Avstraliji natesali iz

najtršega avstralskega lesa milijone železniških pragov in posekali tisoče vlakov lesa za rudnike. Vrnili so se rudarji, ki so v globokih avstralskih rudnikih nakopali gore zlate rude, ki so v Novem Južnem Walesu in Victoriji kopali premog. V domovino so se vrnili pristaniški delavci iz vseh avstralskih pristanišč, delavci na žagah in v apnenicah, strižaci ovac, sekači sladkornega trsa, ribiči, graditelji avstralskih cest, vrtnarji in vinogradniki. Opravljali so najtežja dela in pomagali graditi Avstralijo.

V večjem številu so se Slovenci naseljevali v Avstraliji po drugi svetovni vojni. Med temi je bilo največ bivših vojnih ujetnikov, ki so se ob koncu vojne znašli v raznih taboriščih, največ v Nemčiji, precej pa je bilo tudi političnih beguncev. V Avstralijo so prihajali Slovenci kot ekonomski, deloma kot politični emigranti, nemajhno pa je število tudi tistih, ki so iz najrazličnejših vzrokov odšli v svet in se prijavili kot politični begunci, misleč, da jim bo tujina tako bolj naklonjena. Nekaj je tudi takih, pri katerih je bila mladostna želja videti svet edini motiv odhoda.

Avstralija je danes moderna industrijska država,

katere življenjska raven sodi med najvišje na svetu. Za razliko od naših prvih izseljencev so naši ljudje v Avstraliji, moški in ženske, v večini delavci v tovarnah različnih industrij, v rudnikih, le nekaj jih dela na farmah. Številni so se pričeli raznih obrti, ki jih potrebuje hitra izgradnja v deželi, in delajo „za sebe“. Tu so številni zidarji, mizarji, kleparji, pleskarji in tisti, ki delajo usluge za avtomobilizem. Nekaj je lastnikov in najemnikov bencinskih črpalk z mehaničnimi delavnicami. Manjši del je tistih, ki so se s pridnostjo in znanjem povzpeli med ugledne podjetnike.

Lahko rečemo, da najdemo danes Slovence skoraj v vseh poklicih in malodane v vseh predelih Avstralije. Večina poseduje enodružinske hiše, razpolaga z dobrinami sodobnega standarda, h kateremu pridejo še počitniška hišica v planinah ali na morju in potovanja po deželi in svetu. Seveda pa so morali prva leta za svoj obstoj trdo delati, številni so vzeli dvojno ali celo trojno delo in niso poznali nedelj in praznikov. Ko so to preizkušnjo srečno prestali in se naučili jezika, je bilo življenje lažje, zlasti še, ko so odplačali kredite za hišo in avtomobil. Razveseljivo pa je, da se v zadnjem času vse več Slovencev oklepa in zbira okrog svojih društev in slovenskih narodnih domov, ki jim ohranjajo in razvijajo narodnostno zavest; prav tako pa prispevajo k uveljavitvi naših ljudi v okolju, v katerem živijo.

ARGENTINA

V Argentini živi okrog 32.000 Slovencev in njihovih potomcev.

Po nekaterih podatkih so že leta 1880 v južni Argen-

tini živeli posamezni slovenski izobraženci. Prvi Slovenci, ki so bili doma iz Goriških brd, so se preselili v Argentino leta 1882 iz

države Parana v Braziliji. V manjšem številu so začeli prihajati Slovenci leta 1919 zaradi neuurejenih poveljnih gospodarskih razmer v Evropi. Po letu 1922 so bili primorski Slovenci oropani vseh narodnostnih pravic. Tedaj se je začelo množično izseljevanje naših ljudi iz Julijske krajine v Argentino, v manjšem številu pa tudi v Brazilijo in Urugvaj. Leta 1924 je bilo v Argentini 25.000 Slovencev, večina iz Slovenskega Primorja. To letnico štejemo za nastanek slovenske naselbine v Argentini.

V glavnem so se naselili v Buenos Airesu in po vseh večjih mestih v notranjosti države. Spričo neznanja jezika, dolgotrajne gospodarske krize in brezposelnosti so morali prijeti za vsako delo, da so se skromno preživeli. Ko so se gospodarske razmere uredile, so si opomogli, dobili zaposlitev v tovarnah in raznih obrtih, nekateri pa so si ustvarili celo trdna gospodarska podjetja. Skoraj vsi so si zgradili hiše, največ v okolici Buenos Airesa. Polovica vseh Slovencev, ki živijo v Argentini, prebiva v Buenos Airesu in bližnji okolici. Slovenci pa so še v

Avellanedi, ki je z Buenos Airesom docela strnjena in jo od mesta loči le na goso, premostena reka. Večina so tu ostali Prekmurci, ki so prišli iz Urugvaja in sestavljajo jedro naselbine. Na območju Avellande je bilo v letu 1940 kakih 1500 Slovencev.

Po drugi svetovni vojni je prišlo iz Slovenije v Argentino okrog 7000 političnih

beguncev, največ iz taborišč iz Italije in Avstrije. Ta skupina je prišla v mnogo bolj urejene razmere kot naši prvi naseljenci. Večina se je zaposlila v tovarnah in pri javnih delih, ali pa so se gospodarsko osamosvojili. Živijo v Buenos Airesu in okolici, v večjih skupinah pa še v Mar del Plati, Mendosi, San Luisu in v Bariloachah.

AVSTRIJA

Največji del Slovencev v Avstriji predstavljajo koroški Slovenci, ki so tukaj prvotni, avtohtoni prebivalci. Vendar tudi zaposlovanje Slovencev iz drugih pokrajin v Avstriji ni novo. Tu so si iskali zaposlitve že konec 19. stoletja tisti Slovenci, ki jim je bilo potovanje v prekmorske dežele predrago. Mnogim je zmanjkalo tudi poguma za potovanje v dežele prek oceana in so si raje poiskali delo v bližini doma, tkoj za mejo.

Tako so se naselili v industrijskih predelih bivše avstroogrške monarhije, zlasti na srednjem in zgornjem Štajerskem. Iz statistik je razvidno, da je izseljevanje zavzelo velik obseg,

ni pa natančnih podatkov o številu naših izseljencev in o razporejenosti slovenskih naselbin v štajerskih industrijskih predelih. Vendar razberemo iz statistik, da so se Slovenci zaposlili zlasti v Gradcu in okolici, v Brucku na Muri, Judenburgu, v okrajih Leoben in Voitsberg. Manjše število se jih je ustavilo v okrajih Hartberg, Weiz in Feldbach v vzhodni Štajerski, nekaj pa tudi v krajih severozahodne Štajerske. Zaposleni so bili v industriji in v javnih službah. V nemškem okolju pa so se hitro asimilirali in izginjali.

V Avstriji se ostalo tudi nekaj naših ljudi, ki so se tja izselili med zadnjo voj-

V klubu
jugoslovan-
skih delavcev
v Beljaku

no, nekaj pa tudi tistih, ki so tja zbežali po zadnji vojni.

Okrog leta 1960 so začeli odhajati na sezonsko delo v Avstrijo delavci iz Pomurja, ki ostanejo tam od dveh do devet mesecev. Zaposleni so predvsem v kme-

tištvu, gradbeništvu in v gostinstvu. Iz vseh štirih pomurskih občin — Murske Sobote, Lendave, Ljutomera in Radgone — pa je precej prebivalcev tudi na stalnem delu v Avstriji. Zaposleni so v tovarnah, gostinstvu in v trgovini.

BELGIJA

V Belgiji so se začeli naseljevati Slovenci po prvi svetovni vojni, ko je nekoliko zaostalo izseljevanje prek morja. Prvi Slovenci so prihajali v Belgijo iz Westfalije, kasneje pa tudi iz Francije. Glavno naseljevanje je bilo v letih 1923—1929. Po podatkih belgijskega statističnega urada je bilo leta 1936 v Belgiji 5500 jugoslovanskih državljanov, od tega 50—60 odstotkov Slovencev. Leta 1939 je bilo tam samo še okoli 2500 Slovencev. Po virih iz leta 1972 je v Belgiji le še okrog 2000 Slovencev z družinskimi člani, v številni povojnih priseljencev.

Večina naših izseljencev živi v severovzhodnem delu države, v provincah Limburg in Liege. Zlasti v Limburgu so Slovenci precej naseljeni v kolonijah, ki so nastale v bližini rudnikov. Večje naselbine so v krajih: Eisdgen, Waterschel, Winterslag, Zwatberg, Zolder, Beeringen.

Precej jih je raztresenih v okolici Liega ter v Seraingu, kjer delajo v rudnikih in v železarnah. V srednji Belgiji živijo Slovenci v okolici Charlerola in so za-

BRAZILIJA

V Braziliji žive Slovenci raztreseni po vsej deželi, največ pa jih je v Sao Paulu. Po neuradnih podatkih jih je z drugo generacijo okrog 3000. Prvi Slovenci so prišli v Brazilijo okrog leta 1888 in so se v večjih in manjših skupinah naseljevali vse do leta 1900. Sem so se naseljevali večinoma Dolenjci, Primorci in Notranjci. Starih priseljencev iz Slovenije, ki so prišli v Brazilijo v drugi polovici preteklega stoletja, je bilo na prelomu stoletja okoli 200 družin in približno toliko posameznikov. Družine so se tedaj zaposlile večinoma na plantažah kave in sladkornega trsa, samski

posleni v železarski industriji. Naše rojake najdemo tudi zahodno od tod v okolici Monsa, v krajih: Framerie, La Bouverde, Paturages. Tu živijo raztreseni, zaposleni so večinoma v tamkajšnjih številnih rudnikih. Manjši odstotek naših ljudi živi od obrti, nekaj je gostilničarjev in uradnikov.

Prvo slovensko društvo je bilo ustanovljeno leta 1925 v Eisdnu v pokrajini Limburg. Tu sta še danes dve društvi, eno je tudi v Seraingu, pri Liegeu, pevski zbor pa imajo rojaki v Charlerolu.

delavci pa tudi pri gradnji cest in pri eksploataciji gozdov. Delovni pogoji so bili zelo težki, zato so naši ljudje težko vzdrževali in so si poiskali delo drugod, tudi v drugih državah Južne Amerike ali v Združenih državah Amerike; nekaj pa se jih je vrnilo.

V letih 1924—1928 se je preselilo v Brazilijo kakih 30 slovenskih družin iz krajev, ki jih je zasedla Italija, predvsem iz Vipavske doline in s Krasa. Fašistični oblastniki so izseljevanje podpirali, da bi tako še hitreje raznarodovali slovenski živelj v okupirani Julijski krajini.

Precejšnje število se jih je priselilo v Brazilijo s stopnjevanjem fašističnega terorja na Primorskem in v Istri v letih 1929—1933. V Sao Paulu je nastala največja slovenska naselbina. Po drugi svetovni vojni so prišle le manjše skupine, ki so se naselile na jugu države.

ITALIJA

V deželi Furlanija-Juljska krajina so Slovenci prvotni prebivalci in jih je 125.000. Od tega v pokra-

Moj krik

*Moj krik
se je ubil v steni niča.
Bil je silovit,
vendar je bil le
glas samotarja v puščavi.*

*A vseeno mi je v uteho:
tudi njim,
ki so me pognali v puščo molka,
je šel v uho.
In le mukoma
prikrivajo spomin
na tisti dan;
bolj so razdražljivi
kakor jaz;
sprijaznil sem se
z usodo molka.*

Andrej Kokot

jini Trst 65.000, v pokrajini Gorica 20.000 in v pokrajini Videm 40.000.

Na začasnem delu v Italiji je po nekaterih ocenah okrog 3000 Slovencev. Zaposleni so predvsem v indu-

strijskih predelih severne in srednje Italije. Največ jih je v Milanu, potem v Trstu, Gorici, Vidmu, Rapallu, Torinu, Pisi, Vicenzi in Forliju; precej jih je v Rimu, Bariju in celo na Siciliji.

FRANCIJA

Po približnih ocenah je danes v Franciji okrog 25 tisoč Slovencev in sicer okrog 3000 „začasnih“, ostali pa so rojaki, ki so se izselili v Francijo v letih 1919 do 1929, ko je priseljevanje z nastopom gospodarske krize prenehalo. V gornjem številu so všteti tudi njihovi potomci.

Po prvi svetovni vojni, ko so Združene države Amerike zaprle vrata priseljencem, jih je veliko, ki so bili namenjeni tja, ostalo v Evropi. V letih 1919 do 1923 je prišlo v Francijo veliko Slovencev iz Westfalije. Iz Jugoslavije so začeli odha-

jati v Francijo rudarji iz zasavskih revirjev leta 1923, ko so po neuspešnih stvkih ostali brez dela. Ti izseljenci so se v glavnem naselili v francoskih rudarskih kolonijah v pokrajinah Pas-de-Calais, Nord, Moselle, Meurthe et Moselle in Meuse. V letu 1926 so se sistematično priseljevali v Francijo kmetijski delavci, kasneje pa tudi rudarji in industrijski delavci. Že leta 1929 je bilo v Franciji okrog 23.000 Slovencev, pred drugo svetovno vojno pa celo 34.000. V zgoraj naštetih pokrajinah je bilo več kot polovica v Franciji

živečih Slovencev, v drugih departmajih pa jih je bilo po 2000 in manj.

Razen v rudnike severne in vzhodne Francije so prihajali Slovenci tudi v rudnike srednje Francije v pokrajinah Nievre in Saone et Loire, v premogovno kotlino v pokrajini Puy de Dome ter v rudnike južne Francije v pokrajinah Gard in Aude.

Hkrati so prihajali tudi Prekmurci kot poljedelski delavci predvsem v okolico Pariza, žene in dekleta pa so se zaposlovale kot služkinje. Vsako poletje je prišlo več tisoč prekmurskih sezonskih delavcev na polja sladkorne pese in so mnogi za stalno ostali v Franciji.

Zelo pomembno je bilo tudi število primorskih Slovencev v Franciji pred drugo vojno, in sicer jih je bilo kar 11.000.

Naši prosvetaši ob Niagarskih slapovih v Ameriki

KANADA

Danes je v Kanadi okrog 130.000 Jugoslovancev; od tega je 55.000 Hrvatov in nad 30.000 Slovencev, ostali pa so pripadniki drugih jugoslovanskih narodnosti.

Slovenske naselbine v Kanadi so nastale v glavnem med leti 1924—1930, ko so se naši ljudje naseljevali tod, ker v Združene države Amerike niso več mogli. Pred drugo svetovno vojno je bilo v Kanadi od 6000—9000 Slovencev, njih število se je povečalo v letih 1948—1952 s povojnimi begunci in od leta 1952 dalje z ekonomskimi izseljenci. V manjšem številu Slovenci še vedno prihajajo v Kanado.

Prvi naši izseljenci v Kanadi so bili zaposleni večinoma kot rudarji v zlatih rudnikih provinc Ontario,

Quebec in Alberta. Ker pa je bila zemlja poceni, so si mnogi kupili zemljišča in so postali farmarji. Od vseh jugoslovanskih narodnosti v Kanadi se s farmarstvom ukvarja največ Slovencev.

Danes so Slovenci zaposleni v tovarnah, gradbeništvu in, kakor že omenjeno, v kmetijstvu in rudarstvu. Povojni izseljenci, ki so prišli v Kanado že šolanji in kot kvalificirani delavci, so si našli lažje zaposlitve, mnogi med njimi so intelektualci, številni pa imajo tudi svoje obrti.

Od 12 kanadskih provinc so se Slovenci naselili v sedmih in tu so naseljeni še danes. Te province so: Ontario, Britska, Kolumbija, Alberta, Manitoba, Quebec, Nova Škotska in Saskatchewan.

NIZOZEMSKA

Pred prvo vojno je bilo na Nizozemskem le kakih 50 slovenskih družin, ki so se priselile iz Nemčije. Vsi drugi naši izseljenci so prišli v državo v letih 1925—1930, ko so začeli izkoriščati limburške premogovnike. V letu 1922 je bilo na Nizozemskem okrog 4000 Slovencev, leta 1940 pa nekaj čez 2000. Po letu 1930 je priseljevanje na Nizozemsko prenehalo. Število naših rudarjev se je skrčilo tudi zaradi gospodarske krize; odhajali so v Fran-

cijo, Belgijo, Rusijo in tudi v domovino. Tudi zadnja vojna je pognala precej naših ljudi iz Nizozemske, tako da se je število skrčilo na eno tretjino, to je na okrog 800.

Slovenci so se na Nizozemskem naselili precej strnjeno v nizozemskem delu države, ob belgijski in nemški meji, na prostoru premera največ 20 km, kjer so veliki premogovniki. Po večini so bili rudarji, le malo je bilo industrijskih delavcev (Maastricht).

ŠVEDSKA

Največ Slovencev živi in dela v južnih provincah Švedske v mestih Malmö, Landskrona, Hålsingborg, v bližini teh pa v manjših krajih: Arlöv, Vellinge, Bjur, Kristianstad, Höganäs, Halmstad, Öskarström in Kävlinge. Proti vzhodni obali najdemo Slovence v naslednjih krajih: Olof-

ström, Vilshut, Strömsnasbruk, Alstermo, Vetlanda, Alvesta, Nybro in Oskarhamn.

Severno od teh krajev so zaposleni Slovenci v večjem številu v pristaniškem mestu Göteborg ter v bližnjem Torslandu in Uddevalli. Precej Slovencev si je našlo delo v glavnem mestu

Stockholmu, v Nyköpingu, Norrtälju, Södertälju in verjetno še drugod. Tudi v mestu Uppsala najdemo naše ljudi.

Kako so prihajali Slovenci na Švedsko? Nekaj jih je ostalo tu že med drugo svetovno vojno, nekateri so prišli kot ujetniki iz nemških taborišč na Norveškem, nekateri so pobegnili iz nemške vojske, nekateri pa so bili ob izbruhu vojne v diplomatski službi stare Jugoslavije. Največ pa jih je prišlo po letu 1958 in do leta 1965 iz taborišč v Italiji in Avstriji, od koder so jih sprejele švedske ustanove. Ko pa so Švedi ukinili vizum, so v letih 1964-65 prihajali v večjem številu.

Po letu 1970 Slovenci skoraj ne prihajajo več na Švedsko.

Še je čas

*Zbiranje
odvrženih želez
je bilo zaman.
Grmade
je sproti
razžirala rja.*

*Naš ponos
smo prezgodaj
razdali
rjavim valovom
nasilja.*

*Izbrušene
osti sonca
bodejo v oči.*

*A tema
že napoveduje
svoj čas.*

*Mravljam
sveže krtine
še ponujajo
svoja zavetja.*

Andrej Kokot

ŠVICA

Med obema vojnama in v prvih povojnih letih so se v Švico priselili le redki Slovenci. Šele okrog leta 1960, ko je Švica zaradi močnega gospodarskega razvoja potrebovala delovno silo, so se v večjem obsegu usmerili v to deželo.

Danes je v Švici prav gotovo več kot 3500 Slovencev iz SR Slovenije. K temu moramo prišteti še Slovence iz zamejstva, s Koroške, Goriškega in Tržaškega, največ pa jih je iz Beneške

Slovenije — skoraj okrog 2500. Tako dobimo skupno število okrog 6000 Slovencev.

Večina naših ljudi iz Slovenije je v Švici le na začasnem delu. Skoraj vsi so kvalificirani delavci, precej jih je s srednješolsko, višjo in visoko izobrazbo. Dekleta so zaposlena kot medicinske sestre ali delavke v domovih za ostarele, v gostiščih in hotelih. Naši delavci v Švici so stari od 18 do 40 let.

URUGVAJ

Po prvi svetovni vojni se je preselilo v Urugvaj okrog 7000 jugoslovanskih izseljencev, danes pa jih je le še okrog 3500. Slovencev je od 800 do 1000, med temi jih je nekaj, ki so se preselili po drugi svetovni vojni.

Zaradi slabih gospodarskih razmer ni priseljevanja mladih ljudi v to južno-

ameriško državo in v zadnjih letih se ni priselil noben Jugoslovčan.

Slovenci živijo v glavnem mestu Montevideo in

VELIKA BRITANIJA

Danes živi v Veliki Britaniji okrog 800 Slovencev, ki so se naselili tu po zadnji vojni. Število pa je znatno večje, če prištejemo tudi število otrok, ki so se rodili že v Veliki Britaniji. Slovenci v tej deželi so zelo raztreseni po raznih manjših krajih, največ skupaj jih živi v Londonu in 100 km severno od tu, v Bedfordu, kjer imajo tudi najbolj razvito narodno, kulturno in družabno življenje.

Največ naših ljudi je za-

njegovi okolici. Pretežni del je doma iz Prekmurja in imajo tudi svoje „Prvo slovensko prekmursko društvo“, ustanovljeno l. 1935, ki je še danes zelo aktivno. Pohvalijo se lahko z novim domom, ki so ga zgradili pred sedmimi leti in ga imenovali Slovenski dom, da bi tako dali možnost enakopravnega sodelovanja vseh Slovencev. Spričo tega, da društvo sedaj razpolaga z največjimi prostori v jugoslovanski naselbini, je tudi pomembno središče meddruštvenih manifestacij. Naši stari izseljenci so že skoraj vsi upokojenci in smrt hitro redči njihove vrste. Mladina je odtujena, je pa ponosna na svoj rod in rada zahaja v društva, ki so jih ustanovili njihovi starši in dedi.

poslenih v industriji, so pa tudi podjetniki, uradniki in precej jih je v intelektualnih poklicih. Vsi so zaradi svoje poštenosti, delavnosti in strokovnosti zelo cenjeni. Ženske so največ zaposlene v bolnišnicah, gospodinjstvu in gostinstvu. V teh poklicih najdejo zaslužek tudi tisti, ki prihajajo v Anglijo na študijska izpopolnjevanja.

Novoga dotoka slovenskih priseljencev skoraj ni več.

ZR NEMČIJA

Po približnih ocenah dela v Zvezni republiki Nemčiji med okrog 500.000 Jugoslovancev okoli 60 tisoč slovenskih delavcev. Prenekafteri so si v tej deželi ustvarili družine, s temi vred pa živi v ZR Nemčiji še več Slovencev.

Naši delavci so raztreseni v večjih in manjših mestih po vsej državi. Največ

jih dela v kovinski industriji, precej jih je tudi na gradbiščih, v intelektualnih poklicih pa jih je le malo. Žene in dekleta delajo predvsem v gostinstvu in bolnišnicah ter v raznih zavodih.

Največ Slovencev živi in dela v nemških deželah Baden-Württemberg (Stuttgart) in na južnem Bavarskem

V vaših rokah

*V vaših rokah je
naša usoda
po zgodovini
in raznih pogodbah.*

*Vaše roke imajo
lepo obrezane nohte,
v njih ni spomina
na kri,
ki je v teh krajih
tekla.*

*Takrat ni bilo samo
dvesto pet vasi.
Takrat so naši
vsako vas,
vsakega od nas.*

Andrej Kokot

(München, Augsburg, Ingolstadt). Sledijo dežele Nordrhein-Westfalen (Düsseldorf, Duisburg, Essen) Zahodni Berlin, Essen (Frankfurt) in severna Bavarska (Nürnberg). V manjšem številu delajo v pokrajini Rheinland-Pfalz-Saarland (Koblenz, Mainz), v Niedersachsen, Bremen ter v pokrajini Schleswig-Holstein (Hamburg), kjer so zaposleni v tamkajšnji ladjedelniški in drugi industriji.

Po posredovanju Komunalnih zavodov za zaposlovanje se je v letih 1968—1972 izselilo v Nemčijo 15 tisoč naših delavcev. Največ jih je odšlo iz občin Maribor, Ljubljana, Celje in Murska Sobota, manj pa iz občin Kranj, Novo mesto, Velenje in Koper. Precej se jih je zaposlilo v Nemčiji že pred letom 1968. Po letu 1958 jih je nekaj „pribežalo“ v Nemčijo (in Avstrijo) zaradi boljših delovnih pogojev.

Ob tej priložnosti moramo omeniti, da so se v

Nemčijo izseljevali Slovenci že za časa avstroogrške monarhije. Rensko-westfalsko industrijsko območje in industrijsko območje v severni Štajerski v Avstriji sta veljali za najstarejše slovensko izseljeniško območje v Evropi. Industrijsko območje severne Štajerske v Avstriji je omembe vredno zato, ker je bilo revnim prebivalcem Koroške in Kranjske, ki jim je bila izselitev v prekmorske dežele iz finančnih razlogov nemogoča, prehodna baza za dokončno izselitev v ruske revirje.

Prvi priseljenci so prišli v Nemčijo že v 80. letih prejšnjega stoletja in najstarejši slovenski rudar, ki ga omenjajo zapiski, je bil prijavljen leta 1878 kot kopač na jašku Königsgrube v kraju Wanne-Eickel. Med temi izseljenci so bili večinoma sinovi kmečkih družin s številnimi otroki, ki se na svoji zemlji niso mogli več preživljati. Zaradi gospodarske nuje in pa zaradi izred-

no majhnih možnosti zaposlitve v drugih poklicih so si ti mladi ljudje izbrali pot v tujino, ki jim je nudila delo in kruh. Čeprav so se skoraj vsi izseljevali z namenom, da se po nekaj letih zaposlitve vrnejo s prihranki v domovino, je razmeroma le majhen odstotek izseljencev uresničil svojo namero. Nekateri so od tod odšli s svojci tudi v Združene države Amerike.

V obdobju po prvi vojni je bilo v Nemčiji od 40 do 45 tisoč Slovencev. Naselili so se po vsem Porurju, največ pa v naslednjih mestih: Bochum, Bottrop, Dortmund, Duisburg, Hamborn, Essen, Gelsenkirchen, Horst, Gladbeck, Herne, Hamm, Oberhausen, Recklinghausen, Wanne-Eickel itd.

Danes naši ljudje v Nemčiji že čutijo veliko potrebo po združevanju in ustanavljajo vedno nova društva, v okviru katerih gojijo slovensko kulturo in šport.

Marjan Remic

Dunaj
je postal
mednarodna
prestonica —
sedež
Združenih
narodov

„Povsod je Poljska“*

(Utrinki z nekega potovanja)

Povprečno informirani asociira s Poljsko široka polja in kmečki ambient, poljsko glavno mesto Varšavo ob reki Visli in Krakov nekje bolj na jugu bliže k Češki. O poljskem jeziku meni, da je izmed vseh slovanskih jezikov najtežji, o Poljakih in njihovi zgodovini pa ve, da so nekdaj živeli tudi v rajni Avstriji in so med drugo svetovno vojno doprinesli visok krvni davek v boju proti nacizmu. Iz našega radia in televizije je zvedel povprečno informirani še, da ima Poljska velike probleme s svojim gospodarstvom, predvsem s poljedelstvom, da včasih primanjkuje mesa in da so bile v zadnjih letih večkrat delavske stavke. Znano mu je tudi, da je na Poljskem dosti črnega premoga in da Avstrija uvaža iz Poljske električno energijo. Odkar pa je Wojtyła papež, so se tem informacijam pridružile še nove, pod Dal-movo režijo seveda dokaj pristranske. Gotovo pa je vsaj ob obisku Janeza Pavla II. na Poljskem mnogo ljudi v Evropi šele zvedelo kaj več o tej deželi. Vendar so se komentatorji predvsem omejevali na vprašanje odnosa Cerkve in države; pri tem so tudi kaj povedali o zgodovini Poljske, mnogi drugi vidiki pa so ostali v ozadju.

Tako so povprečno informiranemu manj znani tudi veliki uspehi, ki jih je Poljska kljub težavam in protislovjem dosegla v povojnih letih. Manj znano je tudi, da šteje moderna poljska literatura v sam vrh svetovne literature, da imajo na Poljskem svetovno znana lutkovna gledališča itd.

POLJSKA PROTISLOVJA

Dve stvari sta, ki se skoraj vsakemu obiskovalcu globoko vtisneta v spomin, če prepotuje nekaj Poljske. Na eni strani

je to vtis o burnem družbenem in gospodarskem razvoju z marsikaterimi protislovnostmi in krči, na drugi strani pa vtis o izjemni skrbi in kar sentimentalni prizadevnosti Poljakov za njihovo nacionalno tradicijo, kulturo in sploh vse, kar so v preteklosti ustvarili.

Medtem ko je bila Poljska do druge svetovne vojne izrazito agrarna dežela, se je v povojni dobi začela močneje industrializirati, tako da je danes po industrijski proizvodnji že deseta na svetu. Industrializacijo so pospešili zlasti po letu 1970, ko so delavci s stavkami izrazili svoje nezadovoljstvo z gospodarskim položajem in tedanjo vladno politiko. Novo vodstvo pod Gierkom je nato skušalo s pospešeno modernizacijo in še hitrejšim razvojem industrije zagotoviti poljskemu gospodarstvu boljše pogoje. Zdi se, kot da hoče Poljska v enem desetletju doseči to, za kar so „stare“ industrijske države potrebovale stoletja. Nekdo je za ta bliskoviti razvoj industrije našel tole primero: akt oploditve je bil hkrati akt rojstva brez vmesne nosečnosti. Za nosečnost ni bilo časa. Jasno je, da je v takih okoliščinah marsikaj ostalo nedodelano. Tako se je na primer nesoglasje med industrijo in poljedelstvom le še poglobilo. Posebno na jugu dežele, kjer prevladuje drobna kmečka posest, je ta disharmonija očitna: poleg najmodernejših tovarn lahko vidimo kmete, ki še s koso spravljajo žito. V zadnjem času skušajo omiliti ta nesoglasja s tem, da z ugodnimi krediti omogočajo kmetom mehanizacijo.

KONTINUITETA KULTURE

Hitro in s cenanim materialom zgrajeni stanovanjski bloki v vseh večjih mestih na eni strani, z ogromnimi denarnimi

* Tako je naslovil Karl Dedecius neko knjigo o poljski literaturi. Prim. K. Dedecius, Überall ist Polen. Zur polnischen Literatur der Gegenwart. Suhrkamp Taschenbuch 195, Frankfurt/M. 1974

sredstvi, z zavidljivo skrbjo in stilno doslednostjo obnovljena stara mesta v Varšavi, Gdansk, Wrocławu, Szczecinu in drugod na drugi strani — tudi ta „disharmonija“ je, kot kaže, poljska posebnost. Obiskovalci strmijo nad avtentično rekonstrukcijo celih mestnih četrti v Varšavi, Gdansk in Szczecinu. Nemci, ki poznajo ta mesta izpred vojne in si jih danes ogledujejo, venomer vzklikajo: „Kako lepo ohranjeno!“ Ne morejo verjeti, da je vse s temeljev zgrajeno znova, a v nekdanji obliki. Šele filmski dokumenti jim dokazujejo, da so tam, kjer je danes varšavski Stary Rynek, bile leta 1945 same ruševine.

Medtem ko so drugod v Evropi, predvsem še v Nemčiji, pospravili ruševine in na njihovem mestu zgradili nove, enolične trgovske hiše, stanovanjske bloke in tovarne, so se na Poljskem odločili drugače: sklenili so obnoviti vse kulturnozgodovinsko pomembne spomenike, cerkve, gradove, cele mestne četrti. Ponekod so jih obnovili po vzorcih iz starejših dob in zato danes učinkujejo stilno homogeno in enotno. Pri tem delu so si nabrali toliko izkušenj, da danes veljajo kot najboljši restavratorji in rekonstruktorji v svetu. Gotovo so na Poljskem leta 1945 imeli ničkoliko drugih, mnogo hujših problemov: podhranjenost in lakota, razsulo gospodarstvo, primanjkovanje stanovanj, analfabetizem. In vendar taka odločitev! Danes jih marsikje, posebno še v tistih mestih, ki so po drugi svetovni vojni zgubila nekdanjo podobo in atmosfero, zavidajo za to odločitev. Zakaj so vzeli nase tolikšne žrtve, da bi obnovili razrušena mesta v historični podobi? Razlago moremo najti le v poljski zgodovini.

V 19. stoletju, v času torej, ko so se vsepovsod v Evropi prebujali k nacionalni zavesti in stremeli za državno samostojnostjo, je bil veliki poljski narod brez lastne državnosti. Razdeljen je bil med tri evropske velesile: Prusijo (poznejšo Nemčijo) Avstrijo in Rusijo. Povsod je bilo na dnevnem redu nacionalno zatiranje: germanizacija in rusifikacija. Zaradi večnacionalne strukture Avstro-Ogrske in politike izigravanja enega naroda proti drugemu so prav v avstro-ogrski monarhiji imeli Poljaki še relativno največ nacionalnih pravic. Po prvi svetovni vojni je bila Poljska obnovljena kot samostojna država, a le za kratki dve desetletji: 1. sep-

tembra 1939 se je z nemškim napadom na Poljsko začela druga svetovna vojna in Poljska je spet izginila z zemljevida. Vzhodni del, kjer so povečini živeli Ukrajinci in Belorusi, je zasedla Sovjetska zveza. Nacistični okupatorji so načrtno začeli iztrebljati poljsko kulturo, uničevati poljsko inteligenco in zasužnjevati ves poljski narod, ki naj bi bil hlapec „višjega“ nordijskega človeka. Varšava naj bi po Hitlerjevi želji bila le še geografska točka. Šest milijonov Poljakov, med njimi več kot 2 milijona Židov, je bilo ubitih. Padli so na mnogih vojnih poljih vsepovsod v Evropi, umirali so po ječah in koncentracijskih taboriščih ali kot prisilni delavci v „rajhu“. Vsepovsod po Poljski, ob vsakem koraku srečavamo spomenike, ki spominjajo na čas barbarstva.

Prav te zgodovinske izkušnje pa so ustvarile pripravljenost, da se Poljaki niso zbalii truda in stroškov, ko so z obnovitvijo Varšave, Gdanska, Szczecina in drugih mest zavarovali nacionalno kontinuiteto. Kot da so hoteli dokazati, da Varšava nikdar ne bo „geografska točka“. Vsepovsod v deželi čutiš to skrb za nacionalno kulturo in tradicijo, voljo in zdravo trmo, da se ne dajo izkoreniniti.

KRAKOW — STARO GLAVNO MESTO

Pravijo, da ne bi bilo Poljske brez Krakowa. Od 11. do 17. stoletja je bil poljsko glavno mesto. Tu je najstarejša poljska univerza, ustanovljena leta 1364, eno leto pred dunajsko. Cela vrsta kulturnih in umetniških spomenikov priča o veliki in pisani zgodovini tega mesta. V 19. stoletju je bilo sprva „svobodno“, ob vstaji leta 1846 pa so ga zasedle avstrijske čete. Nato je bilo duhovno in kulturno središče ne samo avstrijskega dela Poljske — ki so ga imenovali Galicijo, ker so hoteli, da izgine ime „Poljska“ — temveč vseh Poljakov. Mesto je tedaj in še v našem stoletju veljalo kot oporišče poljskega meščanskega in magnatskega konservativizma. Drugo svetovno vojno je Krakow preživel — in to je na Poljskem res izjema — skorajda popolnoma neporušen. Rdeča armada je tako hitro obkolila mesto, da nacistična vojaščina ni utegnila izvesti svojega načrta, razstreliti

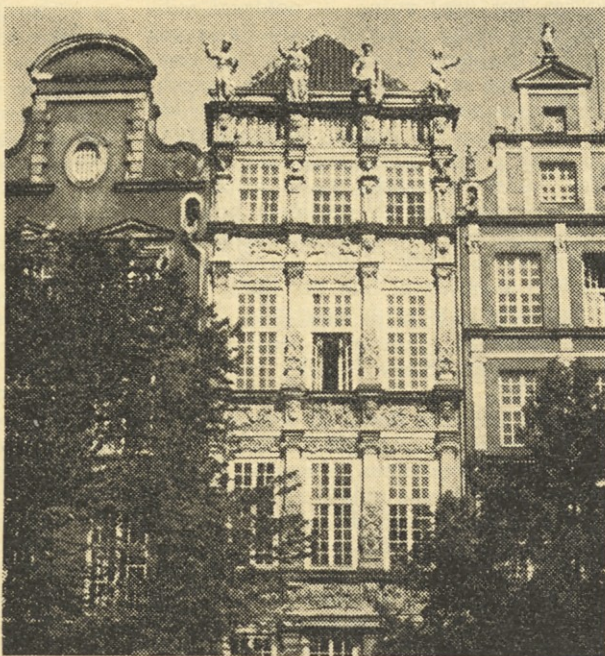
krakowsko staro mesto. Krakovski grad Wawel nad Wislo, kjer so pokopani številni poljski kralji, šteje med nacionalne svetinje, ravno tako kot Wieża Mariacka (Marijina katedrala) z znanim oltarjem Veita Stośa.

Na Wawelu je pokopan tudi največji poljski pesnik Adam Mickiewicz, rojen eno leto pred Puškinom in dve leti pred Prešernom, pesnik, ki je kot leča, ki zbira vse, kar je poljskega. V času nacionalne nesvobode je kot emigrant v Parizu spravljal v evropsko zavest poljsko literaturo. Mistično navdahnjen je bil njegov nauk o posebnem poslanstvu Poljakov, ki da so kot najbolj zatiran narod v Evropi poklicani, da se borijo za svobodo ne samo lastnega naroda, temveč tudi drugih. V tem boju je tudi pesnik sam sodeloval. Ko je v turškem Istanbulu zbiral prostovoljce za boj proti cabrizmu, je umrl za vročico. Bil je pesniški talent, ki je s svojimi pesniškimi improvizacijami izzval navdušenje, ki se je pri enih javljalo v živčnih zlomih, pri drugih v spontanem jokanju.

CZESTOCHOWA NI LE ROMARSKA POT

Czestochowa ni znana v prvi vrsti kot pomemben industrijski kraj, temveč kot največja romarska pot najbrž najbolj katoliške evropske države. Po izvolitvi Wojtyły za papeža — s čemer so se kardinali oddolžili vnetemu katolištvu Poljakov in posredno tudi drugih slovanskih narodov — in njegovemu obisku v domovini, se je bržčas položaj Cerkve na Poljskem še bolj utrdil in so tudi odnosi med Cerkvijo in državo dobili bolj sproščene oblike.

Vpliv katoliške Cerkve na Poljskem si ne moremo razložiti le iz določene socialne strukture, kmečkega tradicionalizma, tudi ne samo kot neke vrste opozicijo do nominalno ateistične države. Kaže, da ima opravka s posebnim zgodovinskim razvojem poljskega naroda. Prav czestochowsko Marijo so začeli častiti po uspešni obrambi czestochowskega samostana proti protestantskim Švedom. Ta Marija je bila nekakšna priporočnica proti protestantizmu, ki pa je obenem pomenil

Poljaki so cele mestne četrti, porušene med vojno, spet obnovili po starih načrtih, za kar jim zavidajo v mnogih drugih državah

tudi nemštvo. Druga Marija, ostrobramska v Wilni — in zanimivo, da sta dve! — pa naj bi branila poljski narod proti pravoslavju, ki je pomenilo tudi ruski vpliv.

Bolj kot v katerikoli drugi evropski državi je bilo na Poljskem katolištvo istovetno z narodom. Zaradi zgodovinskih okoliščin je bila katoliška vera hkrati sredstvo pri obrambi nacionalne kulture, nacionalne identitete. Neki kulturni zgodovinar je zato upravičeno dejal, da je Poljak versko vnet, ker hoče pokazati, da je Poljak, in so množična romanja v Czestochowo ne samo izraz vernosti, temveč obenem nekake nacionalne manifestacije. Da je ta tesna povezanost med Cerkvijo in narodom ostala neskaljena, je razložljivo tudi iz dejstva, da je poljska Cerkev med nacistično dobo vseskozi delila usodo ljudstva in ni bilo primerov narodnega izdajstva; in še iz dejstva, da so Poljaki po letu 1945 marsikatero elemente socialistične poti subjektivno doživljali kot importirane, četudi so velike socialne spremembe odobraval, in jim je zato prav Cerkev bila nekak garant nacionalne kontinuitete.

IZ RUŠEVIN NOVA VARŠAVA

Varšava šteje danes spet toliko prebivalcev kot pred vojno — poldrugi milijon. Med vojno je kar 800.000 Varšavcev zgubilo življenje. Uničenje poljskega glavnega mesta se je izvršilo v treh etapah: 1939 ob napadu na Poljsko, ko so Poljaki tri tedne junaško branili Varšavo; 1943 ob vstaji v židovskem getu; 1944 med veliko varšavsko vstajo, ki so jo SS-ovci zatrli v večtedenskih pouličnih bojih za vsako hišo in z nenehnim bombardiranjem mesta. 85 % mesta je bilo porušenega. V Varšavi skorajda ni bilo več ljudi.

Danes se le še tu pa tam vidijo sledovi tega strašnega razdejanja. Staro mesto s Starim trgom (Stary Rynek), mestne četrti, palače in kulturnozgodovinsko pomembna poslopja desno in levo od ulice „Krakowskie Przedmieście“ in „Nowy Swiat“ so popolnoma obnovili. Rekonstrukcijo kraljevske palače so končali šele pred kratkim. Ostali deli mesta so zgrajeni v modernem stilu s številnimi prostornimi parki navmes. Povezujejo jih široke magistrale, kot so cesta Marszałkowska, Jeruzalimskie aleje in novo zgrajena „Trasa Lazienkowska“. Ne dajo se na-

šteti vse zanimivosti, ki jih nudi turistu poljsko glavno mesto. Vsakomur pa se nepozabno vtisne v spomin nezamenljivo vzdušje obnovljenega starega mesta.

GRUNWALD — MALBORK

Oba kraja sta povezana z zamotanimi odnosi med Poljsko in nemškim viteškim redom, ki so ga začetka poljski knezi povabili v deželo, pa si je že kmalu v krvavih bojih proti baltskim Prusom in Litovcem ustvaril državo, ki je ogrožala tudi Poljsko. Šele ko je bila ustvarjena več stoletij trajajoča zveza med Poljsko in Litovsko, so se v bitki pri Grunwaldu in dokončno z zavzetjem trdnjave v Malborku (Marienburg) otreli nevarnosti, ki je pretila s strani nemškega viteškega reda. Še danes je v predstavah mnogih Poljakov Nemec kar istoveten s Prusom. Med drugo svetovno vojno pa so nacistične okupatorje ponekod imenovali tudi križarje.

ZAČETEK VOJNE V GDANSKU

Gdansk je danes najpomembnejše poljsko pristanišče z velikimi ladjedelnici. Tudi tega mesta se je v srednjem veku polastil nemški viteški red. Vendar so se gdanski meščani, ki so deloma bili Nemci, uprli in viteze pregnali. Gospodarski interesi so jih namreč prejkone vezali na Poljsko, ki je čez gdansko pristanišče bila povezana s svetom. Poljski kralj je dal Gdanku veliko privilegijev, ki so omogočili mestu bujno gospodarsko rast. Že vsa arhitektura razodeva izredno bogastvo gdanskih meščanov. Po prvi delitvi Poljske (1772) je Gdansk pripadel Prusiji. Med prvo in drugo svetovno vojno pa je imel status „svobodnega mesta“. Leta 1939 je prav ta okoliščina služila Hitlerjevi demagogiji kot povod za vojno. V Gdanku so padli prvi strelji druge svetovne vojne, ko je bojna ladja „Schleswig-Holstein“ začela obstreljevati polotok Westerplatte. Tu se je majhna poljska posadka več dni junaško borila proti večkratni nemški premoči in s tem dokazala odporniško voljo poljskega naroda proti nacistični agresiji. Gdansk je bil leta 1945 popolnoma razrušen, v povojnih letih pa so ga obnovili s kar neverjetno umetniško in stilno doslednostjo.

Še danes je v Gdanku baje opazna mešanica ljudi iz različnih koncev Poljske. Po 1945 so se sem — podobno kot v

danes zahodne predele Poljske — selili Poljaki z vzhoda. Njihov mehkejši poljski dialekt je zadel ob tršega Kašubov, ki so živeli v Gdansk in njegovi okolici. (Mati znanega nemškega pisatelja Güntherja Grassa je bila Kašubka; v romanu „Blechtrommel“ opisuje med drugim tudi Gdansk in njegove ljudi.) Neslučajno se je v gdanskem kvasu rojevala in se še rojeva romantična in surrealistična umetnost in je že v petdesetih letih zavel z gdanskimi študentskih odrov svež, živ, artistični nemir.

WROCLAW IZ STARIH SLOVANSKIH KORENIN

Poljske meje so se leta 1945 pomaknile za 100 km proti zahodu. Odločile so o tem tedanje velesile, zavezniki protihitlerjevske koalicije. Tako je val „nomadstva“ zajel tudi Šlezijo, kjer so Poljaki predstavljali manjšino nasproti Nemcem.

Pred mnogimi stoletji so že bila tod slovanska naselja. Izkopanine v Biskupinu pričajo o slovanski naselitvi že pred 3000 leti. Prvo poljsko glavno mesto Gniezno je nastalo prav v tem predelu Poljske. Pomorska in Šlezija sta pozneje bili priključeni k nemškemu cesarstvu in so jih kolonizirali Nemci. Tako je bil Wrocław začetka poljski (ime je slovanskega izvora), nato češki, zatem v rokah Habsburžanov, ki so ga morali odstopiti Prusiji. Od 1945 pa je s Šlezijo vred spet del Poljske.

Tudi to slikovito mesto ob sotočju številnih rečic z Odro je bilo skoraj popolnoma porušeno in ga še obnavljajo.

OSWIECIM — AUSCHWITZ

To mesto je postalo inačica za največje barbarstvo 20. stoletja. To je kraj, kjer so nacisti pomorili okrog 4 milijonov ljudi:

Židov, Poljakov, Rusov in pripadnikov številnih drugih evropskih narodov. Bo-dičasta žica in nad vhom napis „Arbeit macht frei“; v blokih sobe polne človeških las, oblek, čevljev, bergelj; vitrine z otroškimi oblekicami, čevlji in igračkami, na vitrini sveži nageljni; pogradi s slamo postlani; pred blokom vislice in strelišče, kjer so padale žrtve; nato krematorij in plinske celice, celi kupi praznih doz ciklona B; slike nedolžnih otrok, starcev, žensk in moških — to so dokumenti nacistične podivjanosti, načrtnega, „znanstvenega“ — in v tem je še posebna komponenta grozote — iztrebljanja milijonov ljudi. Auschwitz je kot šola v dejavnem anti-fašizmu, Auschwitz naj bi bil del naše politične izobrazbe.

POVSOD JE POLJSKA

Vse, kar je v tem sestavku omenjeno, je le malo v primeri s tem, kar nam nudi obisk te zanimive dežele. Premalo je, da bi napolnilo vrzeli, ki jih je polno v našem poznavanju Poljske. Manjka beseda o Nikolaju Koperniku, ki je s svojo „De revolutionibus orbium coelestium“ pomagal odpirati ljudem pogled na naše vesolje. Ni omenjen Tadeusz Kosciuszko, poljski general v vojni za ameriško neodvisnost in vodja upora 1794. Nič ni zapisanega o številnih Poljaki, ki živijo danes raztreseni po svetu; nič o slavni poljski revolucionarni tradiciji, o komponistu Chopinu, o pisatelju Sienkiewicz, o številnih poljskih uspehih na področju kulture in gospodarstva, pa tudi o njihovih neuspehih in problemih.

Ampak najbolje je, da kar vsak sam obiše Poljsko, ker le tedaj jo bo res doživel.

PROF. PINTER ŠTEFAN

Kljub temu - Slovenka!

Jesensko sonce počasi vstaja. Rahlo si išče pot skozi jutranjo meglo. Skozi okno polzi tja do postelje in naprej. Dokler je ne vzdrami. Naše junakinje. Nežno jo boža. In ljubeznivo. Kot rahel poljub ljubljene. Spet in spet. Zbudi se deklica, in se razveseli novega dneva — polnega novih spodbud, novih doživetijev...

Vendar se pokaže na obzorju rahla senca. Hitro mora vstati in pohiteti na vlak. Vlak. Daljava. Carljivi svet. Beseda vlak pa v posameznih primerih zbuja tudi čisto druge asociacije. Takšne, ki jih ne razume vsak. Ki pa so kljub temu realnost.

„Im Zug wird deutsch gredet, du blöde Tschuschin, merk dir das...“

Tudi to je delček njenega jutra, delček njenega sveta. Ne vsak dan. A vendar zelo pogosto. Prepogosto. Rahločutna je. In — skoraj jo je sram — večkrat se je že zalotila pri misli, da bo drugič govorila tisti „deutsch“, ki je priljubljen, ki ga akceptirajo. Da bodo akceptirali tudi njo. Tako, kot na delovnem mestu. Prvo so ji odpovedali. V prvem letu. Ker se ni hotela podrediti. Ker je hotela biti to, kar je. Zdaj pa ni več tako lahkomišeln. Brez denarja pač ne gre — v današnjem svetu. Ekonomična odvisnost od delodajalca. Saj to je znano. Asimilirala se je pri delu. Osem ur na dan funkcionira. Kot avtomat. Zjutraj pritisnejo na gumb. Ko odpre vrata v svojo delovno sobo, postane to, kar hočejo, kar nenazadnje menda tudi plačajo. Ti izžemalci.

Pa ne postane agresivna, deklica. Saj si ljubka blondinka, z modrimi očmi. Saj si Slovenka. Kljub temu. Saj čutiš kot Slovenka. Saj si še Slovenka, v vlaku in doma. Predvsem doma. Tvoj bratec niti ne razume nemščine. Naučil se je bo drugo leto, ko bo vstopil v šolo...

Kot rečeno, ni bilo prvič, da se je zalotila pri misli, da se bo morala podre-

čiti tudi v vlaku. Saj povsod odloča večina — o usodi manjšine.

In sprejeta bi bila v veliki germanski svet. Povohala bi torej „v veliki svet“... „Den Duft der weiten Welt erleben — ‚Deutsch‘ reden...“

Publa reklama...

Želje...

Saj samo to hočejo. Zbuditi takšne želje, ki nazadnje vodijo v slepo ulico asimilacije.

Ne, tako pa ne, dragi moji. Ne dam se, ne. In še enkrat ne! Že mama je rekla, da sem trmasta. Že kot otrok sem skušala iti svojo pot. Nočem delati tega, kar odločajo zame drugi, kar pa ni izraz moje osebnosti. Kar nisem jaz.

Pravica človeka je in ne samo pravica, temveč tudi dolžnost, biti to, kar je in se v družbi k temu priznati.

Pogleda se v zrcalo. V notranje zrcalo. Saj ni na njej ničesar, česar bi se morala sramovati...

Je, kar je. Čeprav je včasih težko. Potrebno je veliko samozvesti in moči, v dnevni borbi za obstoj. V borbi za svoje pravice.

A, kot rečeno. Je, kar je. Kljub temu — Slovenka!

Odločala bo o tem vedno sama.

Dano pa ji je bilo v zibelko.

Stefka Vavti

Jože Boschitz: SANJE

Nočni lokal

(Odlomek)

Nočni lokal se stiska v staričavo stavbo, da od nikoder ni moč videti belega dne. Iz zevajoče gostilniške veže vodijo vanj majhna vrata, na temučno dvorišče pa gleda okno, ki ni okno, marveč debela, domala neprozorna, steklena stena.

Za stekleno steno se ne da ugotoviti, kdaj je zunaj noč in kdaj dan. Prav zato so nekateri označevali lokal 'bunker'. Spominjal jih je pač na čase, ko so bili še vojaki v zadnji, izgubljeni vojni. Drugi spet so ga imenovali 'navtilus', s čimer so namigavali na svojo obveščenost o dogajanjih zunaj v svetu: 'Nautilus' je bila tista ameriška podmornica na atomski pogon, ki je pod ledom plula čez severni tečaj.

Lokal s stekleno steno je okusno opremljen in privablja goste. Vrh tega je majhen, in kjer je tesno, se gostje rajši zbirajo. Prostor ne vzbuja vtisa, da je pretesen. Za to poskrbijo zrcala, ki so spretno razporejena po stenah in dajejo vsemu širši prostorninski občutek. Neonske luči, pravitako posrečeno porazdeljene, lokal razsvetljujejo in ustvarjajo privlačno, sproščujoče vzdušje.

Višji uradnik Nacejnik je bil skoraj vsak dan gost v lokalu... Zdaj pa še pogostejše, tudi po dvakrat dnevno, ko je prišla Ivanka za natakario v bar s stekleno steno. Posestnica lokala je takoj opazila, da je s prihodom dekleta obratni promet začel naraščati. Tu pa tam je spet rada sama kratko pogledala v bar, da prijazno pozdravi tega odličnega in onega nevsakdanjega gosta. Z Ivanko je ustrezljivo ravnala. Iskrih oči je pogledovala za brhko natakario, kadar je le-ta odnesla naročeno jed iz kuhinje. Tako živa sem bila tudi jaz za svoja dekliška leta, da prav tako, se je spominjala, in ves dan je bila dobre volje, tako, da je kuharica ob prvi priliki povedala Ivanki, kaj je vzrok, da je pri hiši tako prijetno. Res se nihče ni mogel pritožiti, dekle je bilo pri vseh priljubljeno. Najmlajša od vseh

je bila in morda so jo tudi zaradi tega vsi imeli radi — pa tudi zato, ker je bila ljubka kot lutka.

Ivanka je prihajala s podeželja in še iz inozemstva povrhu. Sprva se je dozdevalo človeku, da ji pri vsaki besedi gre na jok. Mili prizvok njenega glasu pa je še hitreje pridobival dobre ljudi in prijazne goste. Lepo je govorila, izrazito in zvonko. Bilo jo je prijetno poslušati. Ni čuda, da so tako mladeniči kot starejši radi zahajali k njej in jo poslušali. Kdor je čul njen glas, se je čutil prav posebno navorjenega, tako da je mnogo ljudi hlepelo po Ivankinem glasu. Dedcem se je mešalo v sanjah, mladci pa so se sladkali v pričakovanju, da jo popeljejo na ples.

Ivanka je imela spočetka domotožje. Veliko in vroče. Prvič v življenju. Četudi ni bila prvič zdoma. Tudi v inozemstvu je že služila, toda le tri tedne. Zdaj pa se je dogovorila, da ostane leto dni. Na to še misliti ni znala.

Tako so ravno moški zrelejših let, ki se jim je mlado dekle zasmililo, radi hodili k njej, jo tolažili in se očetovsko z njo pogovarjali. Kot da so prav zato na svetu. Kar tekmovali so med seboj. Ivanki je bilo to všeč. Že po naravi mlada dekleta zrelejšemu moškemu prej zaupajo, kot pa zelencu zapeljivcu. Ljudje vsaj tako pravijo.

Ivanko je v majhnem lokalu marsikaj odbijalo. Nobenega sončnega žarka, nobenega luninega smehljaja, ne vetra in ptičjega petja — ali vsaj golobjega grlenja, ne vonja trav in gozdov ali celo cvetja in vrtov ni bilo. Vedno le isti šumi. Grgranje, sikanje in kolcanje espresnega stroja, brnenje hladilnikov, občasno klokotanje in zamolklo šumenje po vodnih cevih ter odtočnih in večno brenčanje neonskih luči... Vsi ti glasovi so pomnoženi globali živce in ojačeni mučili posluh, če je bar bil prazen. Pestrosti podnevnih hrščev ter nočnih glasov, kadar je bil 'bunker' odprt in natrpan, pa se na kratko ne

da opisati. Pravijo, noč ima svoje glasove, noč ima svojo moč.

Višji uradnik Nacejnik je Ivanki očitno dvoril. Kot bi obvohal, je vedno, čeprav je le poredko bila sama, takrat vstopil, se ji laskal ter sladkal, pa silil vanjo. Tudi tikati ga je morala.

„Ga pa bom. Če človeka tikaš, ga tudi lažje ozmerjaš“, si je dejala.

Pogosto jo je povabil na pijačo. Izbirala je lahko sama.

„Saj ne vem, kaj bi mi dišalo?“ se je branila.

Pa ji je Nacejnik svetoval. Samo sreča je bila, da je dekle očividno prenesla tudi močno pijačo.

Tilka, natakaričica v gostilniški sobi, je Ivanki svetovala, kako je treba samemu sebi servirati nenevarno pijačo. A Ivanka je imela pomisleke glede takega početja.

„Edini namen gosta je, da te upijani“, je pojasnila Tilka. „Ko bi ti vedela, kako se je godilo Barbi, ki je bila pred leti tukaj v baru. Dedci so jo opojili, nato so jo vlekli s seboj tja nekam na Polje, pa so cel dan z njo popivali. Barba je ključce od lokala izgubila, denar pa vsega, ki ga je imela pri sebi, zapravila. To ti povem, kaj vse se lahko zgodi, kadar so pravi dedci in babe skupaj pijani! Ne pravijo nalašč, da po pameti ga pijmo, da pameti ne izgubimo!“

Ivanka se je nasmehnila, a Tilkeine besede si je vzela k srcu.

Tilka je še dejala, da tako vroče se sicer malokje je kot se kuha. In da je navsezadnje tako, da vsak dela za denar. Kako do njega priti, je pa stvar vsakogar samega.

Tisti dan je bil Nacejnik dolgo edini gost v baru. Tilka je bila z Ivanko zmenjena, da bo v takem primeru prihitela k njej v „bunker“. Dedcu se je — obe natakaričici ob sebi — kar samo od sebe hehetalo. Zdaj je nazdravljaval tej in ji lezel pod krilo in v oči, potem spet oni.

Ivanka je bila spet nekoč sama z vsiljivim zatelebnjencem, ko vstopi Amž. Bil je srednje velik, dobrega nastopa, prijetnih kretenj in izobraženo se je izražal. Pogled njegovih sivih oči je bil zamišljeno resen.

Ivanka ga namenoma pozdravi kot dobrega prijatelja. „Samo da si prišel. Da le nisem več sama s tem divjakom“, so pri-

povedovale njene oči, ko je Amža pospremila v kot k časopisnemu regalu in magnetofonu. Vsedla se je k njemu in govorila nanj, da se je fant čisto zmedel. Nato mu je prinesla neko barvasto pijačo, ki je fant sploh ni naročil. Amž se je čudil in si mislil svoje.

Višji uradnik Nacejnik je zagodel na muzikboks — in Ivanko povabil na ples. Amž pa je sedel v svojem kotu, brskal po kupu ilustrirank, vmes poskušal pijačo ter začudeno gledal predse. Vsakokrat, ko je pogledal na plesoča, je srečal Ivankine oči.

„Kaj da me danes tako gleda? Je mar pijana? Saj se nikoli ni posebno brigala zame. Se je pač že tako pokvarila, kot se vsaka natakaričica, ki hoče iz človeka zadnji krajcar izvleči...“

Ivanka se je med plesom še naprej ozirala za Amžem. Zdaj mu je celo rahlo pomežiknila.

„Seveda si lepa“, si je mislil Amž. „Ker pa nisem nor, da bi se dal za nos vleči, si lahko navadno prijazna do mene. Ali pa nič. Pridem tu sem, kadar me je volja, lahko pa tudi grem, kadar se mi ljubi“, si misli in porine pijačo od sebe. „Pil bom pa, kar si bom sam naročil.“

Spet Ivankine oči...

Amž je vstal v svojem kotu in čakal. Sam ni vedel, kaj čaka. Želel je, da gramofon utihne.

„Nisem prišel, da bi tega dedca gledal, kako se pijano slini okrog nje“, si misli.

Končno je zaklopotalo v aparaturi in nevidna roka je položila novo ploščo pod safir.

Ivanka se je ubranila tega plesa. Švignila je k Amžu in mu šepetaje pojasnjevala položaj. Rotila je strmečega fanta, naj vsaj tačas ostane pri njej v lokalu, da pridejo drugi gostje in se znebi vsiljivca.

„Pojdi, greva rajat,“ je nenadoma dejala.

Zvenelo je tako neprisiljeno, da je Amž res vstal in plesal tango, ki ga je plačal in pri muzikboksu izbral — Nacejnik.

„Saj ni tako majhna“, ugotavlja Amž. „Ljudje pa že vsakogar obirajo. No, o prejšnji natakaričici so pravili, da je tanka in dolga kot fizičolova ranta.“

Amž je prvič plesal z Ivanko. V zrcah se je gledal, ob sebi mlado plesalko.

Užival je sliko, še bolj pa toplo bližino Ivankinih prudi. Vsega ga je prevzela.

„Točno do ramen mi seže“, je sanjaril, obraz bi si lahko ohladil v njenih laseh. Kaj bi le rekla, če bi ji zašepetal „moja mala?“

Ko sta doplesala, ga je dekle vprašalo, s čim mu naj postreže.

„Tvoje drobne očke mi prinesi in povej mi kaj sladkega“, se je zaljubljeno pošalil.

Sedel je in naročil dva „puškina“. Dekle je pijačo prinesla ter jo nedolžno nashobljenih ustnic pokusila.

Amžu se je česnja v žganju zdela opojna kot Ivankine oči, pijača pa zapeljiva kot dekletov pogled. Zaljubljen je pil njene oči in opojno pijačo, in je kar mimogrede spil nekaj „puškinov“.

Od takrat naprej Amž ni zamujal nobene priložnosti stopiti k Ivanki na požirek „puškina“ in na pogled v cvetoči dekletov obraz...

Ivanka je šele ob desetih odpirala svoj lokal s stekleno steno. Spat pa je pogosto hodila šele, ko so zgodnji delavci že vstajali. Dobila je čisto tuj občutek za čas in njen svet se ji je zdel obrnjen narobe. Saj je zaspala s svitom, vstajala pa pozno dopoldan, čestokrat komaj naspana.

Amž in Nacejnik sta začela na tihem tekrovati, kdo bo prvi dopoldne pri Ivanki. Drug drugemu sta si bila napoti, postajala sta ljubosumna. Ivanka pa je imela svoj ljubi mir pred zalezovalnim grabžem in Nacejnikovim vsiljivim objemanjem med plesom.

Nekega dne opoldan je bil Ivankin lokal nabito poln petja, razživetih gostov in mladega vrveža. Vse mize so bile zasedene. Mlada družba je sedela, se smejala in razgovarjala, vmes pa spet in spet zapela slovensko pesem. Vse je bilo dobre volje. Najbolj pa Ivanka, ki je komaj utegnila vsem streči. Amž, ki je sedel v „svojem kotičku“, je ujel iz drobcev pogovorov, dovtipov in šal, da so prešerni ljudje člani pevškega zbora, ki je gostoval v soseski.

Ivanka je prisedla zdaj tu, zdaj tam. Pela je in pordevala kot roža. Amž je opazil na njenem obrazu navdušenje, ki ga dekle drugače nikoli ni kazalo. Spomnil se je ujete ptice, ki jo je v svojih otroških letih nekoč čez zimo oskrboval

v kletki v topli sobi. Kako je bila srečna, ko jo je vigredi izpustil. Vsa nora je ves dan gostolela s svojimi družicami pred oknom. In prav taka se mu je zdaj zazdela Ivanka. Toplo mu je postalo pri srcu.

Središče družbe je bil Slavc. V besedi, pa tudi pri dirigiranju petja. Sedel je med dvema dekletoma. Vsi so prilivali dobro voljo po njegovem zgledu. Spet in spet je zakrožila pesem, vmes pa so ogrevali doživljaje z gostovanjem.

Ivanka se je le kratko zadrževala pri Amžu.

Prihajali so novi gostje. Pevci so se stisnili in jim dali prostora. Novodošli so prisluhnili petju. Ko so Ivanko vpraševali, od kod so pevci, je s ponosom v očeh odgovarjala, da iz domačega kraja. Čeprav to ni točno držalo, jo je dvigalo nad povprečje gostilniške vsakdanjosti. Morda je bilo treba njen odgovor tako razumeti, da je vsak pevec sosed kraju slehernega pevca, kjer petje živi. Tedaj je imela Ivanka prav, saj je bilo petje del njene biti. Zdaj pa, ko je bila zdoma, je to še jasneje začutila.

Jože Boschitz: DRŽAVNI RABLJI

Zagledala se je v Slavca, in nekaj se je premaknilo v njenem srcu. Videla je, kako se zabava z dekleti in ni ji bilo vseeno.

Slavc je pred kratkim že enkrat bil v 'navtilu'. Le čisto kratko. Bežno pa ga je poznala že dalj časa in čutila se je počasi, ko jo je obiskal in z njo pokramljal. Njen oče, pevec in godec, je večkrat govoril o Slavcu, čigar pesmi je rad pel in igral.

Vse Ivankine misli so se spletale okoli Slavca. Morda me povabi, da z njim zapojem, je upala in boleče sladko ji je igralo srce v vznemirjenih prsih.

Tako globoko se je potopila v sladke misli okrog Slavca, da jo je nekdo moral dvakrat poklicati, preden se je odzvala. Ljudje pa so se poredno nasmejali šali, ki ni mogla izostati in je cikala na dekletovo zasanjanost. Mlada natakaričica se potaplja v strdi zaljubljenec. Kdo jo bo rešil, da se ne bo utopila v pričo tolikih postavnih fantov, ki čakajo nanjo?

Ivanka se je na glas nasmejala z veseljaki vred. Z očmi je iskala Slavca, ki ji je vrnil pogled. Njene rjave oči so potemele, ko je vstal in prišel k njej. Mežikaje ga je gledala. Če je bila vznemirjena, je dekle pomežikavala in podalo se ji je.

Pevci so zapeli. Bila je ena Slavčevih priredb. Slavc je objel Ivankina ramena in z očmi opogumil dekle, da zapoje z njimi. Rada ga je ubogala. S svojim baritonom jo je nosil ko na rokah in zlahka mu je sledila. V njenem srcu je vrelo in rdečica je plala v njena lica. Sama ni vedela, kdaj je začela stiskati njegove lehti.

Pesem je pripovedovala o mladem dekletu, ki odhaja v tuj svet. Svet, ki ni tako rožnat, kot ga opevajo lažnjive popevke. Zato, dekle ti, pazi, da se ne potujiš, da ne boš postala lažna, kot so lažne vse popevke iz mrzle tujine. Ostani sebi zvesta, kakor so zveste narodne pesmi, ki živijo iz roda v rod. Kakor domače pesmi, ki so podobne vrelcem v naših gorah, podobne vetrovom naših gozdov, pesmi, ki so kot starodavne domače zdravilne rože.

Pesem se je unesla, Slavc in Ivanka pa sta sedla k mizi v kotu.

„Človek brez znanja narodnih pesmi je podoben analfabetu“, je začel Slavc raz-

pletati svoje misli. „Neobhodno važen, da, bistven mejnik v razvoju človekove duše so. Saj človekovo življenje oblikuje njegova mladost, njegov izvor. To pa je materinščina, to so domači kraj in rojaki, to je duhovna dediščina njegovih prednikov. To pa je tudi narodna pesem, zakoreninjena v veselju in v boli naroda, v življenju narodovem. Vsega tega zaledja popevke nimajo. Zakrožijo semtertja po vsem svetu, so pa vendarle duhovne brezdomke, ki so povsod doma in nikjer. Zato jih tudi največkrat doleti usoda kratkoživih enodnevnih. Slišimo jih, pa jih spet pozabimo. Narodno pesem pa smo prevzeli že otroci. Kot smo jedli domači kruh in pili z domačih vrelcev, poslušali domače ptice in domače vrelce. Njena neminljivost je v tem, ker smo z njo doraščali kot z molitvijo, veseljem in bolečino.“

Ivanka je z zadržanim dihom sledila njegovim ustnicam, in ko je utihnil, je nagnila glavo na njegova prsa.

„Kako lepo znaš povedati. Ti imaš zlato srce!“ je dahnila.

„... in ne pozabi, da zapovedi in postave pač so in so vedno bile. Ali take, ali pa take.“

Starčema, ki sta se pravdala s tisto značilno gostilniško vnemo, so žarele oči. Z vzbujenim mahanjem rok sta podčrtavala odkritje svojih že vinjenih možganov. Tako sta se potopila v problematiko življenja in družbe ter v razlago njenih ugank, da nista opažala prihoda večera in novih gostov v lokal s stekleno steno.

„In vsakdo“, je nadaljeval prvi, „je pravzaprav primoran zavzeti stališče do idej in ciljev družbe in uresničitve le-teh. Vsakdo je prisiljen, da najde neko razmerje do vsega tega. Prvi se identificira s predpisi in zakoni ter vidi v njih svoje ideale, drugi spet se stalno zamotava v konflikte s silami, ki jim posameznik ne more biti kos. Tako je eden v očeh so-družbe njen neoporečen in ploden član, drugi pa je pogosto osamljen, neuspešen, in se nemalokrat znajde celo v zaporu. Takšne in podobne so lahko posledice zavzemanja stališča k oblikam družbe. Družba sama je le abstrakten pojem, le zasilna rešitev, takorekoč kompromis za celo zmes poedincev. Je pa vedno v ve-

čini in tako zlahka vsakega zmelje, ki se ji postavlja po robu...“

„Jaz pravim, tudi neumne miši so potrebne, da se z njimi nasitijo veliki mački, ki so preleni, da bi sami prežali pred mišjo luknjo. Tako pa se vedno spet najdejo miši, ki jim kar same skačejo med zobe. Ni tako?“ je pripomnil drugi in se z nagubanim čelom modrijana ozrl po morebitnih pritrjevalnih obrazih.

„Vedno ista pesem. Vse se suče le okoli tega, kdo bo koga prej uščipnil“, se je nekdo naveličan oglasil.

Ostali pa se očitno niso bogvekaj zanimali za gostilniška modrovanja. Tudi ne mož, ki je v levem kotu zamišljen bral svoj časopis. Bil je upokojen postajenačelnik železnice in ljudje so pravili, da je izobražen človek. Za časa cesarja je bil ba- je praporščak. Kadar je bil židane volje, se je s tem rad pobahal. Igral je na gosli, bil organist v cerkvi, in govoril je več jezikov. Z ženskami je imel smolo. Bil je že v tretje ločen. Klicali so ga za Frica.

Fric je prenehal z branjem in si prižgal cigaro. Nekajkrat je globoko potegnil dim vase, in se znova posvetil branju.

„Tako je! Neprevidne miši morajo biti, leni mački morajo biti, natakariče morajo biti, taki morajo živeti, ki vsakogar skušajo okoli prsta naviti, pa tudi taki, ki se okrog prstov navijati pustijo“, je pre- del vinjeni „modrijan“ svojo štreno naprej.

Poklical je Ivanko in si naročil nove pijače.

„Pa še meni nalij“, se je spomnil njegov tovariš svojega praznega kozarca.

Ivanka je rada poslušala pogovore gostov. Kaj vse so govorili! Ni je preveč brigal vsakdanji puhli klepet. Privlačevalo jo je duhovičenje. Sicer je dostikrat bila prisiljena prisluškovati plehkemu marnju, vendar so nemalokrat prišli v bar tudi gostje, ki so pravili mnogo lepega in zanimivega.

Posebno mikavne pa so za dekle bile ure, kadar je prišel Slavc. Rada ga je videla. Navadno je imel kakega umetnika ob sebi. Ljudi, ki pišejo pesmi in bogve kakšne modre knjige, čudake, ki znajo risati in slikati, in kdo ve koga še vse. Občudovala je Slavca, da pozna toliko nenavadnih ljudi, pa da vsakemu ve kaj povedati. Videla je, da ga vsi cenijo.

Zadnjič je prišel s tremi iz gledališča.

Dve ženski sta bili zraven. Pili so sekt. Ivanki se je zdelo, kot da tekmujejo, kdo se bo prej upijanil. Kakor da hočejo v pijači neko nevšečnost utopiti.

Slavčevo vedenje ji tokrat ni bilo prav po volji. Preveč je dvoril ženskama. Zdaj je zlezel k eni, zdaj spet rastel v drugo. V Ivankino srce se je prikradlo ljubosumje in nerodno ji je bilo.

Namesto da bi sčasoma postali veseli in glasnejši, so se začeli prostaško objemati in poljubljati.

Ivanka se je namenoma zaposlovala z umivanjem kozarcev. Nestrpno je čakala novih gostov, da bi se s katerim malo spogledovala in morda opozorila Slavca nase.

„Vsi so enaki“, je vrelo v zaljubljeni in ljubosumni Ivanki. „Dela z ženskami kot preobjedenec na sejmu, ki meče na pol objedena lectova srca od sebe. Zakaj le pride sem k meni in počenja to? Si mar le domišlja, da me ljubi? Saj dobro ve, kako rada ga imam jaz! Je morda tako

Jože Boschitz: TOPOLI

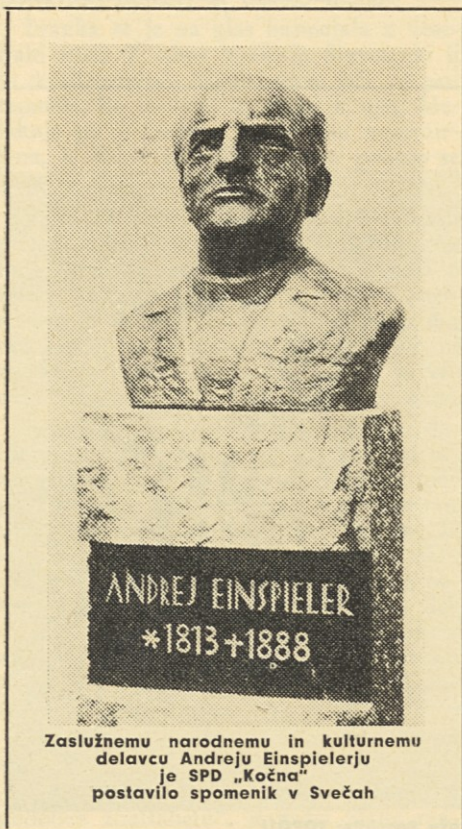
pijan, da ne ve, kaj počenja? Saj tako pijan vendar ne more biti, da bi pozabil, kako rada ga imam...“

Na jok ji je že šlo, ko je na vsem lepem vstopil Amž.

„Tebe je bilo še treba“, si je vsa nesrečna mislila.

Amž pa je naročil samo cigarete in povabil dekle na kavo, ker ni marala kaj drugega. Nato je plaho zdrobil nekaj praznih stavkov v ustih, plačal in spet odšel.

Ko se je pričelo večeriti, se je nabralo v „bunkerju“ spet precej gostov in Ivanka je imela cel večer kar dosti opravka. Ob delu je njena užaljenost spet malo splahnela, in ko ji je še Slavc pošepetal nekaj sladkih besedi na uho, preden je odšel, je dekle svoje razočaranje že skoroda pozabilo.

Zaslužnemu narodnemu in kulturnemu delavcu Andreju Einspielerju je SPD „Kočna“ postavilo spomenik v Svečah

Ni vsako srce kos nevarnostim in mamljivim vabam, ki jim je nenehno izpostavljeno v objemu svojstvenega gostilniškega okolja. Prenekatero otopi in propade. Le trdni značaji se ubranijo, da pod vplivi takega življenja ne utrpijo trajne duševne škode.

Ivanka je bila vesela, da je imela neko oporo v starejših gostih, ki so pogosto zahajali v njen lokal. Upokojenec Fric ji je bil izmed teh najljubši. Ker je bil možakar v stalni denarni stiski, mu je to bilo celo v korist. Ivanka mu je rada dala kako brezplačno pijačo. On pa ji je resno, dasi je sicer slovel kot šaljivec, in zaskrbljeno razložil, da je zanjo nočni lokal nekaj podobnega, kot za občutljive študente medicine prosekura v bolnici. So na svetu stvari, ki jih ne prenese vsak želodec, ne vzdrži vsako oko in ne prestopi vsako srce. Sicer bo pa sebe in okolico po lastnih izkušnjah najlaže prav ocenila in sama spoznala, kaj ji lahko škodi.

Fric je s Slavcem imel le bežne osebne stike, slišal pa je že dosti o njegovi glasbeni dejavnosti. Visoko jo je cenil. To je bil tudi povod, da se mu je Ivanka približala in se mu nekako kot hčerka očetu zaupala. Fric pa se je trudil, da je očetovsko vlogo, ki mu je nepričakovano pripadla, tenkočutno in prijateljsko izpolnjeval. Ivanka je bila skoraj vedno dobre volje ter je svoje delo še naprej opravljala lahkega srca in v zadovoljstvo vseh. Švigala je po lokalu, pogosto čistila pepelnike, menjavala namizne prte, šla na roko zdaj temu zdaj onemu.

„Gost je gost. Vsak je posebne pozornosti vreden, saj mi tudi skoraj vsi dajejo napitnino. Zakaj ne bi bila prijazna do vseh“, si je mislila. „Smehljaj ne stane ničesar, meni pa je prijetno pri duši, če tu in tam koga razveselim...“

Na zadnji tiskovni konferenci je časnikar Popec zbudil posebno pozornost s svojo kratkoostriženo glavo. Razen nje ga so se skorajda vsi ponašali z razbohotenimi dolgimi lasmi. Celo malce plešasti Prodek je spet in spet zmajeval glavo z bušasto grivo, ki mu je sicer zlezla že čisto v zatilje, a jo je imel razčesano čez

široko lobanjo tako, da je delal vtis človeka, ki se ponaša z uspešo pričesko.

Bilo je še nekaj časa do pričetka konference in navzoči so ubijali čas s tem, da so začeli hvaliti prednosti in posebnosti vsak svojega pisala. Eni niso mogli prehvaliti svojih nalivnikov, drugi spet so prisegali na zanesljivost svinčnikov.

Tudi Popec se ni mogel vzdržati, da ne bi dodal svojega popra.

„Veste, jaz imam vedno svoj svinčnik pri roki. Vseposvoda jih imam potaknjene. Po žepih, po hlačah, po plaščih, aktovkah, v avtu, v denarnici, da, celo v cigaretni škatlici.“

Kaj vse bi še navedel Popec v svojem navdušenju. Ponosen je bil na svojo funkcijo lokalnega dopisovalca včasih neverjetno nepomembnih novic, ki jih je napihoval z bombastičnim slogom in včasih že domala smešno dramatičnostjo.

„Le v postelji še nimaš kakšnega svinčnika“, ga je končno ustavil Prodek, ki je sedel tako, kot sedi vsak, ki se zaveda svoje predsedniške veljave.

Popec bi gotovo kaj odgovoril, ako ne bi vstopil magistratni pooblaščenec, ki naj bi otvoril tiskovno konferenco o „slavnostnem tednu srečanja folklornih skupin“.

Konferenca je potekala kar v najboljšem vzdušju. Novinarji niso stavliali kakih zviti vprašanj. Popec je bil eden redkih, ki je ves čas vrtel svoj dobro ošiljeni svinčnik, in si, vrag ve kaj, venomer nekaj zapisoval.

„Ko boš pisal svoj članek, le debelo namaži! Bralci vse požro“, mu je pri vratih šepnil Prodek, ko so odhajali.

Po konferenci je magistratni pooblaščenec povabil novinarje na kazarec vina. Zmenili so se, da zavijejo k Ivanki.

Gostitelj je naročil pijače.

Popec in Prodek sta prisedla k Fricu. Gotovo mi bosta ponudila kaj piti, se

je razveselil Fric. Pa je prisedel še nekdo in kaj kmalu so bili sredi vnete debate o pisanju in pisateljevanju.

„Recimo, da pišete črtico“, se je obrnil možki, ki je zadnji prisedel, na Popca, „na primer doma v svojem neprecenljivo udobnem naslanjaču. Radijski sprejemnik je vključen. Prijetno občutje domačnosti vam leze na krilo. Eksotičen cigaretni dim vam omoškuje, ali če hočete, poženskuje ozračje v sobi. Ničesar ne pogršate. Iz spalnice slišite sinčka, kako se poigrava s svojim glaskom. Iz kuhinje puhtijo zapekljivi vonji obetajoče se večerje. No, vi pa, recimo, opisujete bojno sceno kozorogov ob ljubeljski cesti, ki se po njej pripelje nekdanji esesovec, ki je prav v teh krajih za časa vojne igral kruto vlogo 'herrenmenscha'. Kaj boste storili? Boste vrata v otroško spalnico zaprli? Ali kuhinjska vrata? Boste prekinili svoje delo? Prekinili, ko ima vaša fantazija najboljši polet? Ali vas bodo premagale sline v ustih, poželenje po pečenki, po kumarični solati in češpljevem kompotu? Boste...“

Popec se ni mogel premagati in je planil vmes.

„To je seveda druga zadeva, kar ste vi kolega, če smem tako reči, zdaj pripovedovali. To je že načrtno pisateljevanje, umetniško ustvarjanje. Mi novinarji pa gledamo le, da poročamo resnično in zanimivo. Biti moramo realisti, ker podajamo dejstva in dogodke, kakor so se le-ti pač dogajali. Pisatelji pa se poslužujejo fantazije. Pravijo, da poustvarjajo...“

Prodek je dregnil gobeždača.

„Tudi novinarji razlikujemo med pisci in pisuni. Pisec brez fantazije, pa če je to tudi samo živahen, pristen in živ jezik, naj bi raje poslušal ljudi v nočnem lokalu...“

VALENTIN POLANŠEK

Grenak sadež

Marjanino otroštvo ni bilo obsijano s soncem. V vlažni kletni sobi poleg hišne pralnice je podnevi in ponoči kapljalo iz pipe. Odmev tega večnega udarjanja je spadal k ritmu takratnega siromašnega življenja. Tako daleč je segal njen spomin v čas, ko je počasi, oprijemajoč se z rokami, stopicala preko šestih stopnic v predverje hiše, kamor jo je babica pripeljala k materi v mesto.

Še dalje se odvija njen spomin. Kot bi se odblesk modrine spojil z oblakom, vstaja ob njej kočica ob vinogradu. Od tam jo je babica pripeljala k materi, ki je tedaj delala v veliki tekstilni tovarni. Kadar je bila poredna, ji je babica zapretila, da jo bo poslala v mesto k mamici, kadar jo je hotela mamica vzeti s seboj v mesto, pa je babica zajokala. Tako je Marjanca ostala pri njej do tistega dne, ko je babica nasula zjutraj veliko zrnja kokoškam in vrgla tri korenje zajčkom ter žalostno dejala: „Morava v mesto k mami“. . . In tisti dan se ni več vračala z babico, ostala je v mestu. Babica je jokala in jo božala po laseh. Mama je babico tolažila in Marjanci v mrzle ročice stisnila svetlo rumeno pomarančo. Dotlej takšnega plodu še nikoli ni videla.

Babica se je počasi, obotavljajoč vzdignila s stola, zahlipala proti vnučki in z globokim vzdihom odšla, ne da bi se bila rokovala z materjo.

Marjanco pa je lepa, velika, svetlo rumena pomaranča premotila, da ni začela jokati ali teči za babico. Tako se je ločila od nje, ki je bila vedno dobra z njo.

Njeni drobni prstki so se oklepali tega sadeža in v njem je našla izpolnitev svojih otroških sanj, ko je revščina enakovredna z bogastvom in ko naj bi bili vsi otroci deležni enake sreče. Pomaranča ji je nadomestila ljubo babico, vsaj za tisti čas, ko je dišeči sadež držala v roki.

Naprej je rasla Marjanca brez pomaranč . . .

Mnogokrat si je premražena ogrela otrdele ročice v pralnici, kjer so stranke iz hiše prale. Štiri stranke, štirje dnevi, štirikrat topla pralnica . . . Vendar je smela vstopiti vanjo le tedaj, ko so perice že opravile z delom. Ta hišni red je morala mati vcepiti v otroško glavico. Tudi sedeti ni smela na stopnicah, da ne bi ovirala stanovalcev. „Hišni red“, uokvirjen in pod šipo, je visel nad kletnimi stopnicami. Vsak dan je plaho gledala nanj. Ta je bil zanjo zmaj iz pravljice. Česar koli ni smela storiti (in kaj so tedaj otroci iz kletnih stanovanj sploh smeli storiti?), je bilo povezano s „hišnim redom“. Mati je samo s prstom pokazala nanj in Marjanca je utihnila.

Ko je njeno otroško obzorje premostilo razdaljo od hišnega dvorišča do ceste in po njej do s kockami tlakovanega predmestnega trga, je stala nekoč vso uro in več v bližini stojnice, ki se je šibila pod kupom zlatorumenih pomaranč. Tudi v spanju je sanjala, da prešteva sadeže, ki jih nikoli ni zmanjkalo, nobenega pa ni smela obdržati zase. Tedaj se je prebudila vsa potna s praznimi rokami. Naslednji dan je gotovo spet stala ob stojnici in hrepeneče zrla v to njej nedosegljivo bogastvo.

Nekateri kupci so si kar ob stojnici olupili vabljivi sadež in lupine vrgli na tla. Mala Marjanca je odvržene lupine na tleh ogledovala. Lačna, kakor je bila tisti dan, se je sklonila in njena roka jih je hlastno pobrala.

„Ali te ni sram, da pobiraš lupine s tal?“ ji je dejala nakupovalka in odhitela s polno torbo lepih, odbranih, kupljenih pomaranč.

Rdečica je zalila drobni, blede obrazek male deklice in prestrašena je spet odvrгла pomarančne lupine. Vedno znova jo je vleklo k tisti stojnici in včasih se ji je posrečilo, da je odvržene velike lupine pobrala, ne da bi jo bil kdo opazil, in potem jih je glodala in cuzljala na kletnih stopnicah.

Nekoč pa je imela srečo. Tisti dan na stojnici ni bilo mogočne branjevke, prodajal je mladenič, ki je opazil drobno, boječe dekletce in ji vrgel pomarančo. Kot bi jo obsijalo sonce, jo je Marjanca stisnila k sebi in odhitela po ulici na domače dvorišče. V roki je krčevito držala podarjeno pomarančo. Srce ji je trepetalo od veselja.

Otroci so jo na dvorišču obkolili, ko so zagledali v njeni roki veliko pomarančo. Nekdo izmed njih je zavpil: „Ukradla si jo, saj nimaš denarja, da bi jo kupila!“ Iztrgal ji je iz rok podarjeno pomarančo, jo razkosal, največji del vzel zase, ostalo pa razdelil med druge otroke, ki so se mnogokrat doma sladkali z' njimi.

Marjanca je kot prikovana stala ob hudobnem dečku in strmela v otroke. Ni mogla ubraniti pomaranče, niti lažne obdolžitve. Gledala je v svoje site vrstnike in solze so polzele iz njenih široko razprtih preplašenih oči. Stala je v kotu dvorišča še tedaj, ko so se otroci že vračali na svoje domove.

Stala je tam še do večera, ko se je njena mati vrnila z dela iz tovarne in tedaj je glasno zaihtela. Zajokala je iz dna svojega otroškega srca, zajokala ob bolečini, ki je še ni mogla do dna doumeti.

Te krivice ni nikoli pozabila. Spomin nanjo jo je spremljal skozi življenje in še danes ji pogled na pomaranče obudi trpko sliko iz davnih grenkih otroških let.

PAVLA ROVAN

Spomini

*Le enkrat bi mogla
še prag prestopiti,
prag hiše domače,
ah, ki je podrta.
Le enkrat bi mogla
še vse poljubiti,
ki bili družina smo --
a je razdrta.*

*Iz grude zruvana
zdaj rodna smo trta.
Viharji, neurja
odnesli so krove
in časa zla burja
skopala je rove.
Glas tuje besede
v njih skaženo rjove.*

*Mi njive in trate
je smrt pokosila
in stariše, brate
že krije gomila.
Le duša mi plaho
razpenja zdaj krila,
da bi vsaj spomine
v blag venec si zvila.*

Milka Hartman

Zajčja pesem

Živel je nekoč majhen siv zajček. Prav nič posebnega ni bil. Njegov kožušček je bil siv — tak, kot so ga imeli vsi zajci v okolici, rad pa je prevračal kozolce in uganjal neumnosti, pa tudi jokal je kdaj pa kdaj kot vsi zajčji otroci, če je padel in se pobil.

Njegova zajčja mati je skrbela zanj, ga oblačila in umivala, mu nosila svežega sladkega korenja, kaj dosti več pa se ni ukvarjala z njim. Le kdaj naj bi se, ko pa je imela poleg Sivčka še pet malih gobčkov, ki so bili neprestano lačni in neugnani kot naš junak. Le včasih, za lahko noč, je mati zajklja zapela svojim malčkom uspavanko. Lepa pesem je bila to — o sončnih travnikih, temnozelenih gozdovih, mogočnih gorah in o kristalnih jezerih, koder se ponoči ogleduje mesec in se nasmiha sebi in celi Zajčji dolini. In otroci so vselej smehljaje zaspali.

Tako so tekla leta in Sivček je zrasel. Postal je resnejši in rad je tuhtal sam zase. Lepega dne se mu je zazdelo, da mora biti svet onkraj Zajčje doline lepši kot tu, kjer je bil doma. Sklenil je povprašati popotnike, ki so kdaj pa kdaj hodili mimo domačije.

„Stric lisjak, povej, kako je drugje po svetu?“ je bil radoveden.

„Ej, Sivček, z menoj pojdi, vse ti razkažem,“ je bil prijazen lisjak.

„Morda,“ se je izmikal Sivček. „Jaz bi šel, ampak mama mi ne bo pustila!“

„Kakšen otrok si še,“ se je namrdnil lisjak. „Mame se boji!“

„Kje pa, prav nič se ne bojim,“ je predrzno lagal Sivček. „Ampak vseeno mi povej, kako je onkraj Zajčje doline!“

Lisjak je važno sedel na svoj košati rep in pričel:

„Ha, to ti je svet . . . Tu pri vas še veste ne, kaj je življenje. Dan in pol hoda

od tod pa je vse čisto drugače! Kupiš si lahko oblačil, kakršnih hočeš, ovčjih in volčjih kožuhov je na izbiro, celo medvedje in levje imajo. Tak bi bil v njih, da bi nihče še pomislil ne, da si v resnici zajec. Potem pa zabave! Veselice vsak dan, glasba, da se ti v glavi zvrti, pijače in jedače toliko, da ti oči izstopijo. In pa kokoši, kokoši . . .“ Lisjak se je kar zasanjal.

Sivček je zavzdihnil. Tisto o kokoših mu sicer ni bilo čisto jasno, ampak verjetno mora biti sila imenitno v njihovi družbi, če je lisjaku toliko do njih.

S težkim srcem se je vrnil domov in se spravil v posteljo. Mati zajklja ni rekla nič, le čelo mu je potipala, če nima vročine, ko je bil tako tih. Mlajšim bratcem pa je bilo čisto vseeno, kakšne volje je Sivček in so vpili drug čez drugega:

„Mama, zapoj nam pesem, daj, zapoj nam!“

„Prav, če bo potlej mir,“ je poskušala mati biti stroga. In je zapela — čudovito, tisočkrat znano pesem. Otroci so položili glave na blazine in miže prisluhnili.

Sivčku pa danes ni bila po volji uspavanka. Ha, mati ne opeva nič drugega kot njihovo Zajčjo dolino. Le kaj naj bi bilo tukaj lepega? Travniki so travniki, čisto navadni, miši in krti so tu doma, v gozdu ni prav nič posebnega, trnje ga prepreda in mu cefra kožuh, kadar se lovi s tovariši. Gore mu zakrivajo pogled v širni svet in jezero — kakšen kristal neki! Voda, mokra in mrzla, da se bog usmili! Še za čevlje ni dobra.

„Ne znaš zapeti kdaj kaj drugega?“ je butnilo iz njega. „Vselej isto, kot bi ne bilo nič drugega na svetu! Tak dolgočas!“

Mati je obmolnila, sklonila glavo in rekla: „To je edina pesem, ki jo znam.“

Sivček se je pokesal; vedel je, da je užalil mater, a trma mu ni dala, da bi se opravičil. Nasprotno — ujezil se je sam nase, na mater, na brate in na celo Zajčjo dolino.

„Šel bom, da veš, po svetu. Sit sem vseh zajcev tega sveta!“

„Tudi ti si zajec,“ je rekla mati.

Temu se ni dalo ugovarjati, kar je Sivčka še bolj razdražilo.

„Kupim si kožuh — volčji — ali pa levji!“

„Norček,“ se je prizanesljivo nasmehnila mati, „zaspi raje.“

Sivček pa ni zaspal. Ko je bil prepričan, da nihče več ne bdi, je vstal, si obesil čevlje čez ramo in — odšel. Tekel je do ranega jutra: malo iz stra-

hu in malo zaradi mraza. Kar je zagledal pred seboj košat lisjakov rep.

„Pa si nisem mislil, da boš res tako korajžen. Bova kar skupaj potovala — v dvoje je lepše. Koliko denarja pa imaš s seboj?“

„Denarja?“ je osupnil Sivček. „Zakaj?“

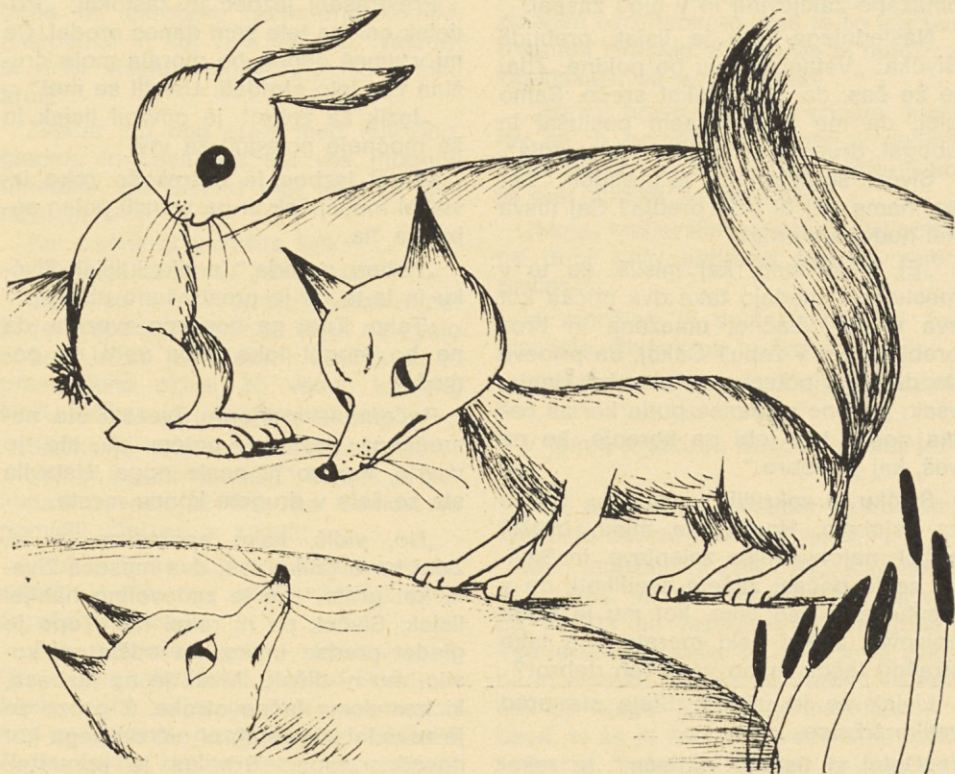
„O, ti bedak ti! Menda nisi brez fیکا?“

„Jaz . . . jaz . . .“ je jecel Sivček. „Nič nimam.“

„Glej ga! Kako si boš pa nov kožuh kupil?“

„Bom pa delal, zaslužil,“ je hitel zajček.

Lisjak ga je pomilovalno pogledal: „Imam pa že nekaj boljših idej. Bova že prišla do denarja. Samo mene se drži, pa bo vse prav.“

In sta nadaljevala pot. Lisjak mu je pripovedoval o širokih mestih, kjer je vsega na pretek in kjer kraljuje samo veselje, Sivček pa je malo pozabil na slabo vest, ker je ušel od doma.

Bila je že trda noč, ko so se jima zableščale nasproti prve mestne svetilke.

„Danes si bova najprej poiskala prenočišče,“ je rekel lisjak. „Jutri bova pa videla, kako in kaj. Vem za prazno klet, ki ni nikoli zaklenjena.“

Sivček ga je poslušal le na pol. S širokimi očmi je opazoval vrvež na ulicah, bleščeče reklamne napise, elegantne avtomobile. Toliko živali na kupu še svoj živ dan ni videl!

„Zdaj pa previdno, da naju nihče ne zaloti!“

Sivček je bil preutrujen, da bi kaj dosti spraševal. Odstopical je za lisjakom v mrzlo klet, se zleknil na kup umazane žakljevine in v hipu zaspal.

Naslednjega dne je lisjak prebudil Sivčka: „Vstani, kmalu bo poldne. Zdaj je že čas, da greva iskat srečo. Samo glej, da me boš v vsem poslušal in ubogal, drugače nama bo trda predla.“

Sivček se je končno le prebudil: „Zakaj nama naj bi trda predla? Saj nisva nič hudega storila!“

„Ej, ti zelenec, kaj misliš, da tu v mestu radi gledajo taka dva ptička kot sva midva? Lačna, umazana in brez prebite pare v žepu? Čakaj, da prideva do denarja, potem se nama bo klanjal vsak; pečene piščance bodo kar za nama nosili. No, tebi pa korenje, ko ne veš, kaj je dobro.“

Sivčku je zakrulilo v želodcu. Šel je za lisjakom. Hodila sta mimo izložb, polnih najokusnejše zelenjave, in Sivčku se je počasi začelo svetlikati, da v mestu le ni vse tako, kot mu je lisjak opisoval. Zakaj neki morata oba tako strašno lačna mimo vseh teh dobrot?

Lisjak se je ustavil. Stala sta pred veliko tržnico.

„Oglej si tistega jazbeca,“ je rekel lisjak. „Pravkar je prodal svoj krompir

in koruzo. Zdajle ima denarja kot peska. Ostaniva mu za petami.“

Sivček je poslušno hodil za lisjakom in nekaj mu ni bilo prav. Ni še natančno vedel, kaj ima njegov tovariš za bregom, a slutil je, da nič dobrega.

Nenadoma je lisjak privlekel iz svoje torbe vrv in nož. Sivčka je zmrazilo.

„Kaj nameravaš?“ je zasopel.

„Ah, nič mu ne bom storil, le malo prestrašila ga bova,“ je jezno odvrnil lisjak.

Sledila sta jazbecu in kmalu so prišli do majhne temne ulice. Že je lisjak imel pripravljeno zanko. Ozrl se je na levo, na desno — nikjer žive duše. Hop! Vrgel je zanko okrog jazbečevega vrata, na hrbet pa mu nastavil nož.

„Denar sem — ali pa dobiš nekaj lukenj v kožuh!“ je grozeče zarenčal lisjak. „In ne oziraj se!“

Prestrašeni jazbec je zastokal: „Pridelek celega leta sem danes prodal. Če mi vzameš denar, bo morala moja družina vse leto stradati. Usmili se me!“

„Jezik za zobe!“ je odvrnil lisjak in še močnejše potegnil za vrv.

Ubogi jazbec je s tresočo roko izlekel mošnjiček in ga spustil poleg sebe na tla.

„Poberi, neroda,“ je siknil lisjak Sivčku in le-ta ga je prestrašeno ubogal.

„Tako. Zdaj ga bova pa zvezala, da ne bo mogel tako hitro vpiti na pomoč.“

Rečeno — storjeno. Zvezala sta nesrečnega jazbeca, potem pa sta jo ucvrla, kar so ju nesle noge. Ustavila sta se šele v drugem koncu mesta.

„No, vidiš, kako enostavno je to. Zdaj bova lahko vsaj dva meseca živela kot grofa,“ se je zadovoljno hahljal lisjak. Sivček pa ni rekel nič. Topo je gledal predse in ko sta odšla na kosilo, mu ni dišalo. Mislil je na jazbeca, ki ima doma lačne otroke. Z grozo se je zavedel, da lisjak ni nič drugega kot navaden ropar. Srh ga je spreletel. Zaželel si je proč od tod, stran, domov.

„Le zakaj nisem ostal raje doma,“ je nenadoma zajokal.

„Ti, pazi se,“ je trdo rekel lisjak. „Če misliš delati težave, je konec najinega prijateljstva in potem lahko postanem zelo neprijeten. Če ti mama še ni povedala, ti bom pa jaz: mi lisjaki se tu di zajčje pečenke ne branimo.“

Sivčka je postalo strah. Umolknil je in sklonil glavo.

Naslednje dni ga je lisjak vodil po najboljših gostilnah, mu kupil krasen volčji kožuh, šla sta na zabavišča, kjer je igrala godba in je kraljevalo veselje. Ampak Sivček ni bil vesel. Nekaj grdega mu je ležalo na duši, imel je eno samo željo: proč od tod.

Lisjak je zaman poskušal razvedriti mladega tovariša: „Danes zvečer greva na tekmovanje. Veš, vsako leto enkrat pridejo živali iz vse dežele v mesto, da pokažejo svoje spretnosti. Pevci bodo tu, akrobati, recitatorji, komiki, glasbeniki in kaj vem še kdo. Najboljši dobi visoko nagrado, ki jo podeli kralj.“

Zvečer sta oba stala med množico, gledala in poslušala sta vse mogoče umetnije, pa Sivčku tudi zdaj ni bilo laže pri srcu.

Kar naenkrat zaslišita krik:

„Roparja! Tatova! Tukaj sta!“

Lisjak se je takoj znašel: „Jazbec naju je prepoznal! Beživa! Vsak na svojo stran!“ In že jo je ubral. Zajček se je prestrašeno oziral. Ni vedel, kaj naj stori. Jazbec je tekel za lisjakom.

Sivčka je nekdo potresel za ramo:

„Ali bi ti tudi rad šel?“ Sivček je pokimal. Seveda bi šel rad domov, je pomislil. Oni pa je zavpil:

„Tukaj je še eden, ki bi šel rad na oder!“ V hipu so zvlekli Sivčka pred žareče reflektorje.

„No, naš mladi gost — kako vam je ime — aha, aha, torej gospod Sivček — kako — aha, zajec po rodu — torej, od kod ste doma, gospod zajec Sivček? A, iz Zajčje doline, lepo, lepo, torej, naš mladi gost gospod zajec Sivček iz

Zajčje doline nam bo . . . torej, kaj nam boste pokazali?“

Zajček se je domislil, da pravzaprav nič ne zna, pa je rekel: „Nič.“

Ljudje so planili v smeh. Napovedovalec pa je nadaljeval:

„Aha, torej nam boste kaj zapeli? No, in kaj bomo imeli čast slišati, gospod zajec Sivček?“

Sivček se je domislil, da pozna eno samo pesem, tisto, ki ga jo je naučila mati. Bom pa to zapel, samo da bom hitro rešen teh pogledov, si je mislil.

Zapel je; in čim dlje je pel, tem huje mu je postajalo pri srcu. Spoznaval je, da res ni nikjer na svetu mehkejših travnikov, bolj zelenih gozdov, kristalnejših jezer in bolj ponosnih gora kot tam, odkoder je prišel. Pel je o vsej tej lepoti, pel o svoji materi in svojih bratih, o vseh skromnih in poštenih zajcih svoje domovine in pozabil na stotine parov oči pred seboj. Ko je odpel, se je zmeden ozrl naokrog. Vse je še kakšen trenutek molčalo. Potem pa je množica zaploskala, da je odmevalo.

„Bravo, bravo,“ je vse kričalo. Kralj lev se je pomembno nagnil k svojim svetovalcem, počasi dvignil žezlo in ko je vse utihnilo, je oznanil:

„Moja kraljevska milost je odločila, da dobi prvo nagrado gospod zajec Sivček!“

In množica je spet navdušeno zaploskala. Sivček pa je šepnil:

„Ne maram nagrade. Dajte jo jazbecu. Jaz bi šel rad domov.“

V tem trenutku je treščil na oder jazbec.

„Ha, prijateljček, nikamor ne boš šel! Zaprli te bomo! Tat! Razbojnik!“

Med množico je zašumelo. Kaj, take le majhna, mlada stvarca, takle zajček, pa naj bi bil razbojnik? Nemogoče!! Vse je utihnilo šele, ko se je kralj dvignil in ukazal, naj prideta jazbec in zajček do njega. Najprej je poslušal jazbeca, ki se je zraven seveda strahovito razburjal, nakar je ukazal zajčku, naj mu še sam razloži dogodivščino. Siv-

ček ni nič olupševal, povedal je vse po pravici in končal z besedami: „Saj vem, da sem kriv. Vem, da zasluži kazen.“

Lev se je zamislil. Končno je potrkal z žezlom ob stol in razsodil: „Sivček, nisi ravnal prav. Ni najhuje to, da si pobegnil iz Zajčje doline. Hudo je, ker se nisi uprl lisjaku, čeprav si natanko vedel, da je razbojnik. Kljub vsemu mišlim, da imaš dobro srce. Samo iz čistega srca lahko pride tako čista pesem, kot je tvoja. Nagrado boš odstopil jazbecu, kot si že rekel sam, ti pa si svoboden. Če hočeš, lahko ostaneš pri meni za dvornega pevca. Ne bo ti žal. Medvedji kožuh ti podarim.“

Množica je spet zatulila od navdušenja, kako modrega kralja ima, samo lisjak, ki sta ga dva policista trdno držala, je tulil: „Izdajalec! Reva! Jaz nisem nič kriv! Zajec me je nagovoril!“

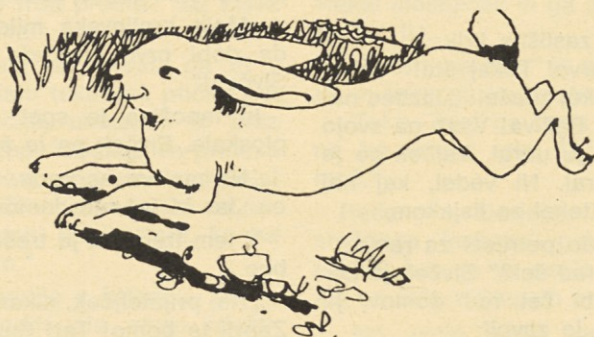
Pa ga ni nihče poslušal.

Sivček se je levu priklonil in rekel: „Rajši bi odšel spet domov. Ne potrebujem medvedjega kožuha, ker nisem medved, pač pa zajec. In — pri nas doma je tisočkrat lepše kot v mestu, brez zamere.“

Tako se je zajček vrnil domov. Nikoli več si ni želel stran od doma. In kadar so ga rojaki spraševali o dogodivščinah v mestu, je samo zamahnil s tačko in rekel:

„Nikjer na svetu nimajo tega, kar imamo mi v naši Zajčji dolini. Najlepšo pesem imamo — ne medvedjo in ne volčjo — ampak našo. Dokler jo bodo naši otroci poslušali, preden gredo spat, dokler jo bodo vsi zajci nosili v svojem srcu, so varni pred zlom in hudobijo. In vselej bodo ponosni na svoj dom.“

S. B.

Za vrati

„Zakleni vrata.“

Moški ob peči v hipu dvigne glavo: govorjenje, čul je govorjenje, ne, najbrž se mu je sanjalo, spet se skloni, da bi dremaal naprej.

„Zakleni vrata, čuješ, Linč.“

Zaklenem naj vrata? pomisli še ves v dremežu. Skozi okno se ozre pa proti vratom: zaprta so in v oknu se še ne sveti.

Najbrž se Juli blede, spet blodi.

„Zakleni vrata,“ se oglasi s postelje krhko in zelo jasno.

„Ja, bom,“ zamrmra Linč in prižge karbidovko, pa jo nese k postelji umirajoče; posveti ji v obraz.

Juline oči so jasne, belina v očeh je bistra in temna puncica se v svetlobi iskri, lesketa; ne, ne blodi se ji, njen pogled je razumen in čist.

„Pa, pa... kako se kaj zdaj počutiš?“ spravi iz sebe ves v zadregi in hitro umakne pogled z njenega kot sneg rahlega obraza.

„Te zdaj ne boli... noga?“ spet vpraša obotavljivo.

„Zakleni vrata,“ ponovi Julia.

Vrata? Zakaj pa — vrata? Saj vendar vsi spijo, vse tri hčere in sin, vsi vendar spijo. Ozre se na steno: ura je tri.

„Pravim, da bi malo zadremala, Julia,“ reče zelo glasno, mogoče pa bodo otroci slišali, da govoriva, slišali, da je mati prišla k zavesti. Zakaj vsi tako mirno spijo?

„Skušaj no zadremati, jutri boš bolj spočita.“

„Jutri bom jaz že mrtva,“ mu zamrmra v odgovor tako naravno, kot bi rekla kaj povsem nevažnega.

„Ne govori tako, groza me je,“ zašepe-ta in blodi s pogledom po stenah, po oknih. Če bi jo zdajle pogledal, pomisli, če bi jo zdajle pogledal..., bi videl nekaj neznanskega, zagledal bi nekaj, česar ne bi mogel prenesti; zakaj se ga ne usmili in ne umre hitro in tiho.

„A naj sama vstanem in grem zaklenit vrata?“

„Oh jaaa, vrata!“ olajšano dahne Linč. Običajni ton njenega glasu ga takoj po-

mini, kot da je zdaj nastala katerakoli druga noč, ko je treba vstati in zakleniti. Gre zaklepat. Mogoče pa se ji vseeno blede, vse se ji staplja, meša, saj to ja niso večna vrata.

Stiša korak in zadržuje dihanje, potihob sedel k peči, ne bo ga čula in tudi govorila ne bo.

„Semle pridi, Linč,“ se oglasi rahleje, blažje kot kdajkoli, in od tega glasu mu je tesno.

Uboga in gre k njej.

„Pomagaj mi tja na tvojo posteljo!“

Linč odgrne odejo na svoji postelji, postoji in čaka, da bo spet kaj rekla, da bo spet vedel, ali jo še ima smisel ubogati. Čaka in jo gleda: njena roka skuša spraviti odejo s sebe.

„To, to daj proč, pa me potem z rjuho vred potegnesh tja!“

Njeno dolgo, prej kdaj tako široko in čvrsto telo je lahko in medlo.

„Ne pogledaš noge? Se ti gnusi?“

„Ne gnusi se mi, neee,“ se brani Linč. „Te boli?“

„Ne boli me več,“ odgovori Julia in njen glas je nedopovedljivo miren, spreden iz drobnih, drobčenih glaskov, ki so zanj muka in bolečina.

„Seveda te boli,“ reče Linč odločno, „mora te boleti.“ Pogrne jo.

„Noge še čutim ne.“

„No, vidiš!“

Jože Boschitz: POKRAJINA

V karbidovki zacvrči, potem pa plamen enolično šumi, ko se použiva v suhem molku med njima.

„Zunaj sneži, ali čuješ?“ premika ustnice Julia.

„Pa menda res sneži,“ kar tako zine on, kot bi res nič čudnega ne bilo, ko bi sredi pomladi snežilo.

„Sleci se in pridi spat.“

„Spat? Tjale?“ pokaže Linč na golo žimnico in spet čaka, čaka, da bo rekla ali storila kaj, kar mu bo potrdilo misel, da ni pri zavesti.

„Kar pridi.“

„Bojim se pa res ne,“ se lušči v zlogih iz njega. Čuje samo, kako mu kluju srce.

Julia zapre oči in stisne ustnice, dolgo je tako mirna.

„Še dihaš, Julia?“ vpraša pobožno, kot bi se pogovarjal z večnostjo.

„Se,“ odgovori mirno. „Počakaj...“

„Saj imava čas,“ jo miri. Zazdi se mu, da mu teh besed ni treba več pojasnjevati, ona jih razume, saj tudi on ve, da mora mirno čakati brez nestrpnosti, čakati mora, da si ona nabere moči, da se zbere. Morda bi pa zdaj šel tiho odkleniti vrata, tako da bi lahko otroci, če se kateri zbudi...

Podnice pa kar pojejo pod njegovimi koraki.

„Pa se menda res bojiš.“ Njen šepet ga doseže tik pred vrati, obrne se in gre sedet k peči.

„Otroci bi te lahko prišli pogledat, sem mislil.“

„Kaj pa da otroci! Oni ja živijo čisto drugače, oni so nekaj drugega kot midva, nekaj zase.“

„Tako bo menda, tako,“ ji pritrdi.

„Pa ja nisi vse zadnje večere kar pri peči dremal?“

„Saj je kar v redu tule, ne skrbi.“

„Moral bi spati v postelji... kot navadno.“ Njena roka se dvigne in obvisi za hip v zraku, potem mlahavo in z lahkim tleskom pade na odejo.

„Kaj boš kar tamle!“ Njena roka se spet zasveti in v blagem loku omahne.

Linč se začne sláčiti.

„Kar tole rjuho vzemi...“ Obrnjena je k njemu, šepetaje mu pravi, da je v sanjah videla toliko reči, ničesar se ne more spomniti, bilo pa je tako prijetno.

„Kar to tule...“ reče in, moj bog, drži se na smeh. Linč obsedi na postelji.

„Kaj misliš reči?“

„To, da prideš spat kot navadno in da te ni preveč strah.“ Julia se smeje!

„Ne, ne!“ jo miri, „zdaj se pa preglasno smeješ.“ Leže na posteljo in ko stegne svoje telo, začuti, kako strašno so ga utrudili vsi ti dolgi dnevi in noči ženinega umiranja, no, pomisli, mogoče pa ne bo umrla, saj se še smeje, zaspal bi, ah, da ni pustila, da bi odklenil vrata, potem bi lahko brez skrbi spal, ob svitu pa bi ga zbudili otroci.

„Hotela sem ti povedati... nekaj važnega, kar se mi je prikazovalo, ko sem bila v nezavesti, no... nisem bila čisto, čula sem vaše korake in vaše govorjenje... Že kar spiš?“ V njenem glasu je očitek tako jasen in grenek, da je Linč spet popolnoma buden.

„Ne bom zaspal, ne skrbi.“

„Daj mi roko semle,“ ga zaprosi s trdnim šepetom. Njena suha dlan se odtrga s prsi in mehko zdrsrne med njen in njegov bok. Ta dlan je še vsa svilen in topla.

„Na bolje ti gre, vidiš,“ ji reče že skoraj prepričan v svoje besede.

„Nič mi ne gre na bolje, jutri bom...“

„Ne govori tako, samo utrušiš se, samo utrušiš.“

„Tebi se ne zdi važno? Ti ni zame?“

Spreleti ga to nenavadno, med njima čisto neobičajno govorjenje, spet ga obide, da se ji najbrž blede in da se ne zaveda pomena svojih besed, med njima vendar nikdar ni bilo posebne nežnosti.

Kakor da zdaj to nima nobenega pomena, kako je bilo kdaj med njima.

„Blede se ti,“ odseka Linč.

Mogoče se bo tako spomnila, da že leta in leta ni spal v zakonski postelji, v oni sobi je ležal, kjer zdaj spijo otroci. Ona pa ga samo gleda. Moral bi ugasiti karbidovko, da več ne bi videl njenega obraza, ne srečal več njenega tako neobičajno mehkega pogleda.

„Ne blede se mi... Tebi se ne zdi važno, tebi ni zame?“ ga vpraša trmasto kakor otrok.

„Meni se zdi važno, meni je zate,“ reče pomirjujoče, „bodi kar brez skrbi.“ Lastne besede so mu zoprne. Vsa utrujenost

se je razblinila, zdi se mu nemogoče, da bi še kdaj mogel spati. Pustil jo bo govoriti, molčal bo in ji pritrjeval, če bo hotela. Rahlo ji skuša odtegniti svojo roko, ne more, ona se ga zaveda, njeni prsti se živo premaknejo, zato obmiruje, zelo mirno bi moral ležati, pomisli, tako bi ona pozabila name. Ko bi se vsaj kak otrok zdramil, rekli so, da bodo čuli ob materi, zdaj pa vsi spiyo. Vzdihe, pogleda na uro: šele pol štirih.

„Vidiš, kako počasi gre naprej, tako imava pred seboj še veliko časa.“

Strmi vanj s svojimi prebujenimi očmi.

„Otroci spiyo,“ spet zašepeče njen glas, „tako je prav, da sva sama in se bova mogla pogovoriti.“

„O čem?“ vpraša vznemirjen.

„O vsem,“ zašepeče.

„Pa bi se jutri pogovorila.“

Ne odgovori mu. Zdajle prebira njegove misli. Ve, ona ve, da se ne bi rad pogovarjal z njo.

Dolg molk je med njima. Ura zapoje štirikrat, kot bi kdo s temi udarci oznanil štiri strani neba.

Pogleda jo: smehlja se, tudi z očmi, njen izraz je tako odkrit in naraven, vse ostre poteze, vse gube so zglajene. Popolnoma neznana mu je, neznana in nova; pripada nekemu novemu svetu, ne njemu, ne otrokom, nekemu svojemu svetu... za tistim smehljajem, za čelom, pod mehko kožo roke.

Odtegne ji dlan in si jo spravi za tilnik. Dotakne se njegovega boka in dotik je kot prošnja, in ko ji spet uklene roko, mu je, kot bi se skrivnostno povežal s svojo in njeno mladostjo.

„H kateremu boš pa potem šel živeti? H kateremu otroku?“

„Jaz?“

„Eden bo ja moral skrbeti zdaj zate,“ preudarno in nežno šepeta njen glas.

„Ne vem,“ prizna. Kako naj vendar ve, pri katerem otroku, ali sploh pri katerem, to je še vse nekje daleč, on si zdaj ne more niti predstavljati tega votlega prostora.

„Niko ima samo eno sobo, pri njem ne moreš biti, Evica živi pri njegovih starših, Štefka tudi ni taka, Marija pa gradi hišo... Zdaj vidiš, da ne boš imel kje biti.“

„Pa res,“ ji pravi Linč, češ, prav imaš, zdaj pa lahko te misli kar pozabiva.

Drhteče roke

Izdajajo drhteče roke
nemirno srce,
ko skriti prsti
posestniško krivijo se?

Izdajajo drhteče roke
častihlepno srce,
ko stopala oblastno
premikajo se?

Izdajajo nemirne roke
dobrohotno srce,
ko otročji pogledi
zamotavajo te?

Izdajajo drhteče roke
šaljivo srce,
ki iz sebe in drugih
norčuje se?

Izdajajo drhteče roke
prečloveško vse,
kar zate in zame
je — ali ne?

Valentin Polanšek

„Utrudi te, ne bi smela toliko govoriti.“
Ne odgovori mu. Zdajle prebira njegove misli.

„Jula,“ jo pokliče šepetaje.

„Vaše govorjenje sem čula... korake... zapiranje vrat...“

Njene ustnice se komaj še pregibajo...
„In videla sem most, tamle je bil napeljan...“

Njena prosta roka napravi nezanesljiv gib proti oknu. „...kar nad vrtom, pa nad drevesi gor v lepem loku... v zrak.“

„Pravi most?“ vpraša Linč.

„Pravi, navaden.“

„Pa res,“ pritrdi Linč.

„Zdaj lahko odpreš okno,“ ga zaprosi. Že se pripravi, da bi ji ugovarjal, potem pa vseeno vstane in odpre okno na stežaj.

Hladen zrak puhne v sobo. Pokrije jo do brade in se sam zavije v odejo.

Zebe ga, ves drgeta in šklepeta z zobmi.

„Jula, jaz bom kar zaprl okno,“ pravi.

„Zaprl bom okno,“ ponovi že skoraj naglas. Dvigne karbidovko in ji posveti čisto od blizu v obraz. Takoj spozna, da je umrla, najbrž prej, ko je odpiral okno.

Nobene groze ne čuti, mogoče tudi zato ne, ker se svita, v vrtu vidi obris drevesnih krošenj. Obstoji pred odprtim oknom. Kot da ga ničesar ne loči od vrta, nobena stena, kot bi stal kje zunaj pod milim nebom. Jula je zdaj tam nekje stopila s svojega mostu, pomisli.

Pomisli na pogreb, na speče otroke... Potem se bo spojila z zemljo, z vsem, kar je kdaj bilo, kar biva ne glede na naše misli; živela bo potem v smrti, v negibnih, tihih stvareh.

Naglo se svita. Že vidi veje dreves, zamolklo sivkast kos neba. Čuje piš med vejami. Zamisli se v korenine in liste in neka neznana žalost zraste v njem, dopolni se v njem, da obstoji pri oknu, kot bi okamenel.

Ivanka Hergold

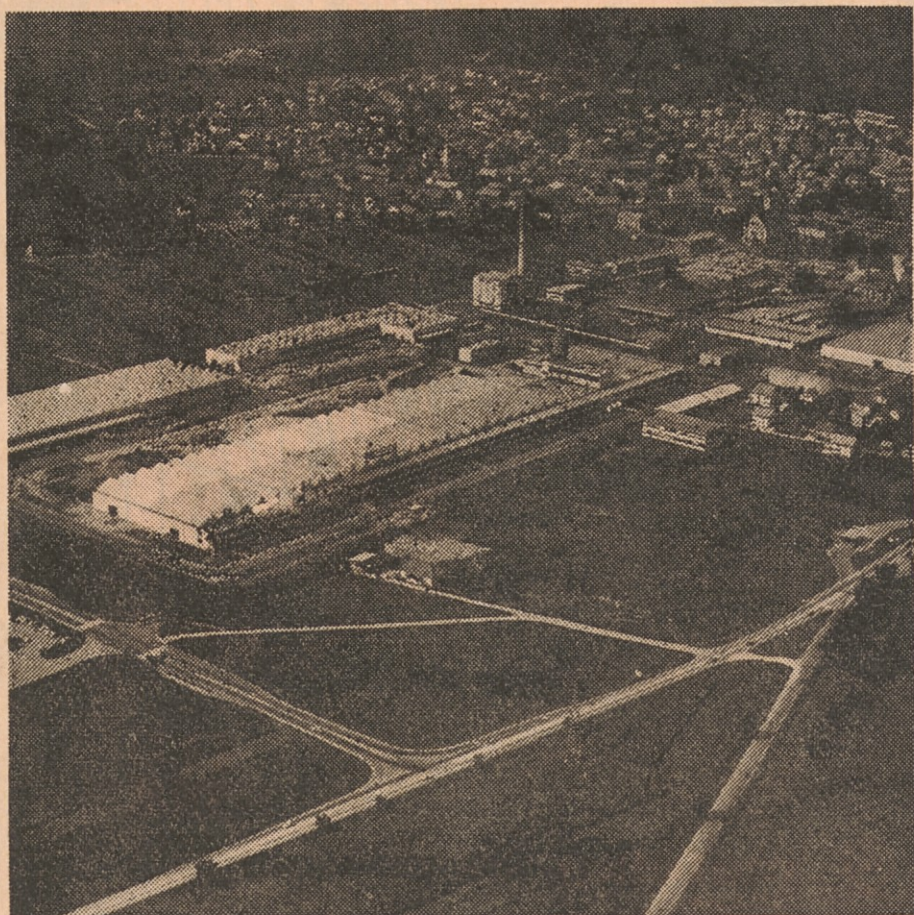

Sava Kranj

industrija gumijevih, usnjenih in kemičnih izdelkov

DO SAVA KRANJ — ASORTIMAN

Radialni plašči za osebna vozila z jeklenim pasom — radialni plašči za osebna vozila s tekstilnim pasom — radialni plašči za tovorna vozila z jekleno karkaso — diagonalni plašči za osebna in tovorna vozila — plašči za poljedelska vozila — zračnice za osebna, tovorna in poljedelska vozila — plašči in zračnice za dvokolesa, mopede in mali transport — stiskani izdelki — gumeni izdelki za obutev — transportni trakovi — klinasti jermeni — gumene cevi — gumeni profili — gumene obloge valjev, posod in koles — vulkollan-tesnila, obloge valjev in koles — gumiran tekstil — ležalne blazine — lepila — pomožna čevljiarska sredstva — polivinilkloridno umetno usnje — poliuretansko umetno usnje — lovski material — kartonska embalaža — lovsko orožje — orodja in stroji

Metalka je bila ustanovljena leta 1949, v letu 1979 praznuje svojo tridesetletnico. Iz majhne železninarske organizacije se je razvilo veliko moderno podjetje, ki ima danes 2000 delavcev.

Naše vodilo je čim hitrejša posredovanje blaga od proizvajalca kupcu. Poleg dobro utečene trgovine na debelo in drobno tudi izvažamo in uvažamo, zastopamo tuje firme, posredujemo na domačem in tujih tržiščih, opravljamo investicijska dela v tujini in imamo proizvodno dejavnost.

Metalka prerašča klasične oblike trgovanja z dolgoročnim povezovanjem s proizvodnjo, njeni delavci pa niso le trgovci, temveč tudi svetovalci za blago, ki ga posredujejo. Poslujemo z nad 50.000 proizvajalci in imamo dobre poslovne stike z 8500 kupci in nad 3000 dobavitelji.

Poslovanje z blagom je urejeno v šestih blagovnih skupinah, ki zajemajo črno metalurgijo, barvaste kovine in nekovine, tehnično železno, stroje in opremo, gradbeni material in blago kovinsko-predelovalne industrije.

Delavci Metalka delajo v naslednjih temeljnih organizacijah:

- TOZD za blagovni promet – Trgovina na debelo, n. sol. o.
- TOZD za prodajo – Trgovina, n. sol. o.
- TOZD za posredovanje in storitve – Predstavnštva, n. sol. o.
- TOZD za zastopanje tujih podjetij – Zastopstva, n. sol. o.
- TOZD za skladiščenje – Skladišča, n. sol. o.
- TOZD tovarna montažnega pribora in ročnega orodja – Triglav, n. sol. o.

Jubilej, ki ga proslavljamo, je za nas predvsem velika obveznost in spodbuda za delo v prihodnje, rezultati, ki jih dosegamo pri svojem delu, pa naj bodo naše priporočilo in želja po še tesnejšem sodelovanju z našimi sedanjimi in novimi poslovnimi sodelavci.

metalka
30 let

Vsem somišljenikom, znancem, prijateljem,
gostom in odjemalcem želim, da se Vam v
novem letu 1980 izpolnijo vse Vaše želje,
posebno pa naša skupna želja, da bi nas naši
sodeželani končno priznali kot enakopravne
sodeželane.

TRGOVINA IN GOSTILNA

JANKO OGRIS

9072 BILČOVS - TEL. ŠT. (0 42 28) 22 49

ROJAKI IZ KOROŠKE IN SLOVENIJE!

Ko pridete v Globasnico,
obiščite našo

**A & O - TRGOVINO
IN GOSTILNO**

z dvorano

za vsakovrstne prireditve

Smrečnik-Šoštar

GLOBASNICA

TEL. (0 42 36) 20 05 01

Poslužite se

Posojilnice in menjalnice Celovec

r. z. z n. j.

Bahnhofstraße 1 v Celovcu (Priesterhaus)

telefon: (0 42 22) 82 1 29

telex: 42075 po cel a

ki

- izvaja za Vas vse bančne posle,
- sprejema hranilne vloge in Vam pomaga s posojili ter
- Vam svetuje v vseh denarnih zadevah

Podjetje za električne instalacije vseh vrst in izdelavo modernih stikalnih naprav

STROKOVNA
ELEKTROTRGOVINA

Ing.

T. Schlapper

ŠT. JAKOB V ROŽU

tel. (0 42 53) 216

Projektiranje in izvedba vseh električnih kurjav

TRGOVINA

- tujske sobe in
- trafika

V BILČOV SU

**Gašper
Ogris-Martič**

tel. (0 42 28) 22 51

SE VAM PRIPOROČA

Posojilnica Št. Janž v Rožu

- sprejema hranilne vloge
- daje posojila
- izvaja razne denarne posle

Za vse denarne in bančne posle se
priporoča

Posojilnica Velikovec

s poslovalnico
na Djekšah

Obiščite nas v prenovljenih in po-
večanih prostorih.

V blagovnem prometu vam nudimo
razne pijače
po izredno nizkih cenah.

PENZION IN GOSTIŠČE

Janez Wutte - Luc

V E S E L E

OB ZABLATNIŠKEM JEZERU

se priporoča za vse gostinske usluge

ZDRAVILIŠČE ROGAŠKA SLATINA

ROGAŠKA SLATINA ponudi dnevno tržišče tisoče steklenic dveh bistveno različnih vod:

- **DONAT Mg** zdravilna, po bogastvu magnezija (1237 miligramov na liter) brez primere v Evropi.
(Ni primerna za mešanje z vini, kajti zaradi velike količine mineralnih snovi vino potemni.)
- **TEMPEL** namizna, prijetnega okusa, odlična za mešanje z vini in drugimi pijačami; vsebuje nadpovprečne količine magnezija (127 mg/l), kalcija in drugih koristnih mineralov.

Obe mineralni vodi iz Rogaške Slatine sta bakteriološko popolnoma čisti!

Dokazano je delovanje magnezijeve naravne mineralne vode DONAT Mg:

DONAT Mg krepi sposobnost jeter, da nevtralizirajo strupene snovi v organizmu. Pospešuje obnavljanje toksično poškodovanih jeter.

DONAT Mg pospešuje zdravljenje posledic kroničnega alkoholizma.

DONAT Mg uspešno zdravi bolezni žolčnika, kronično vnetje, atonijo in diskinezijo.

DONAT Mg zaradi bogastva magnezija pomirjujoče deluje na živčni sistem. Preventivno deluje proti krčem, ki jih povzroča pomanjkanje magnezija (spazmofilija)!

Pitje **Donata Mg**

ne koristi samo bolnikom, temveč tudi zdravim ljudem.

**Pijte
priznano
Laško
pivo!**

- NEDRČKI
- STEZNIKI
- KOPALNE
OBLEKE

Lisca

SEVNICA

TOZD Ilirija

hoteli, gostinstvo, n. sub. o.

Trg prekomorskih brigad 4
61000 LJUBLJANA

PRIPOROČAMO SE Z NAŠIMI GOSTINSKIMI PONUDBAMI

sozd revirski
energetski kombinat
edvarda kardelja

DO TERMoeLEKTRARNA

trbovlje

telefon: 061/821-633

telex: 35 129 YU TET

Janez in Franci Pretnar

RADOVLJICA, GRADIŠKA 7

- Izdelovanje turističnih spominkov,
- značk, kolajn in plaket

Cankarjeva založba

KOPITARJEVA 2
61000 LJUBLJANA

V VSAKO SLOVENSKO HIŠO —
KNJIGI, KAKRŠNE NA SLOVENSKEM IZIDEJO
ENKRAT ALI DVAKRAT V STOLETJU!

ZGODOVINA SLOVENCEV

je knjiga, ki jo je Cankarjeva založba pripravila s skupino najvidnejših slovenskih zgodovinarjev, je po mnogih desetletjih spet reprezentativen prikaz naše zgodovine v eni knjigi, po načinu in celovitosti pisanja ter z bogastvom slikovnega in ponazorilnega gradiva pa izrazita novost sodobnega modernega založništva.

Podatki o knjigi

format 16 × 24,5 cm
ca. 1000 strani
650 barvnih in črnobelih
slik
60 barvnih zemljevidov
60 grafikonov, preglednic
in diagramov

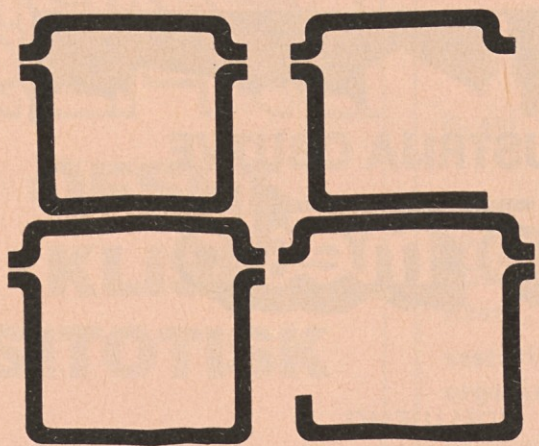
ZAKLADI SLOVENIJE

je knjiga, ki Zgodovino Slovencev dopolnjuje, a prav tako živi sama zase. Govori o vsem vrednem, izrednem in lepem, kar je, kar je bilo in kar je ostalo na zemlji, kjer živimo Slovenci. Vse naravne dragotine in umetnije slovenskega duha, zbrane v sliki in besedi — to so ZAKLADI SLOVENIJE. Vredno jih je videti, imeti, spoznati.

Župančičeva nagrada za leto 1979

Podatki o knjigi

format 21,3 × 28,5 cm
320 strani
411 barvnih in
147 črnobelih slik

EMO

CELJE,
MARIBORSKA
CESTA 86

- Emajlirana, pocinkana in alu posoda,
- gospodinjska in sanitarna oprema,
- kotli in radiatorji za centralno in etažno ogrevanje.

IZDELUJEMO
VSE VRSTE
MOŠKE IN ŽENSKÉ OBUTVE
TER
ZAŠČITNO OBUTEV

Mohorjeva družba v Celju

- **REDNA ZBIRKA 1979 (koledar 1980)**
6 knjig: broš. 130 din, vez. 220 din
- **IZREDNE KNJIGE**
verske, vzgojne, znanstvene, kulturno-zgodovinske,
leposlovne
- **REVIJA „ZNAMENJE“**: poglobljeno obravnavanje
verskih vprašanj

ZAHTEVAJTE NAŠ KNJIŽNI PROSPEKT!

Mohorjeva družba, p.p. 36, Zidanškova 7, 63001 CELJE

NORRA REPRO

OFSET KLIŠE SITOTISK

LINSENGASSE 59
9020 CELOVEC
TEL: 04222/86096

ZNAK PRIČA O KVALITETI TVRDKI
ZNAK PRIČA O KVALITETI TVRDKI

TEL: 04222/86096
9020 CELOVEC
LINSENGASSE 59

SITOTISK KLIŠE OFSET

CELO VEC

SGP GRADBINEC

n. sol. o. KRANJ, Nazorjeva 1

Splošno gradbeno podjetje
„GRADBINEC“, n. sol. o.
Kranj,

sestavljajo temeljne
organizacije:

- TOZD Stanovanjske in visoke gradnje Jesenice, Titova 16
- TOZD Strojno kovinski obrati Kokrica, Cesta na Rupo, Kranj
- TOZD Industrijske in nizke gradnje Javornik, Jesenice, Kurirska pot 2
- TOZD Stanovanjske in visoke gradnje Kranj, Dražgoška 3
- TOZD Industrijske in nizke gradnje Kranj, Dražgoška 8
- TOZD Gradbena operativa Ljubljana, Gorazdova 17
- TOZD Gradbena operativa Kamnik, Bakovnik 5a
- TOZD Betonsko železokrivski obrat Jesenice, Spodnji Plavž 4
- TOZD Gradbena operativa Tržič, Bistrica 139
- TOZD Lesni obrati Kokrica, Cesta na Rupo, Kranj
- TOZD Projektivni biro Kranj, Nazorjeva 1
- TOZD Družbeni štandard Jesenice, Verdnikova 38

Sedež delovne organizacije
je v Kranju, Nazorjeva 1,
telefon: 26-361

Radio-televizija Ljubljana

TOZD
PRODUKCIJA KASET IN PLOŠČ

NUDIMO VAM ŠIROK IZBOR PROGRAMOV NA GRAMO-
FONSKIH PLOŠČAH IN KASETAH

- PEVSKI ZBORI
 - NARODNA IN NOVA NARODNA GLASBA
 - ZABAVNA GLASBA
 - ROCK
 - JAZZ
 - KLASIČNA IN SODOBNA GLASBA
 - OPERA, OPERETA
-

Izletnik **Celje** n. sol. o.

63001 CELJE, GREGORČIČEVA 7

- PROMETNO
- GOSTINSKO
IN
- TURISTIČNO
PODJETJE

SE PRIPOROČA S SVOJIMI USLUGAMI!

Industrijski kombinat za izdelavo in predelavo usnja,
gume in plastičnih mas

 PLANIKA

64000 KRANJ, SAVSKA LOKA 21

Tel.: (064) 25 861

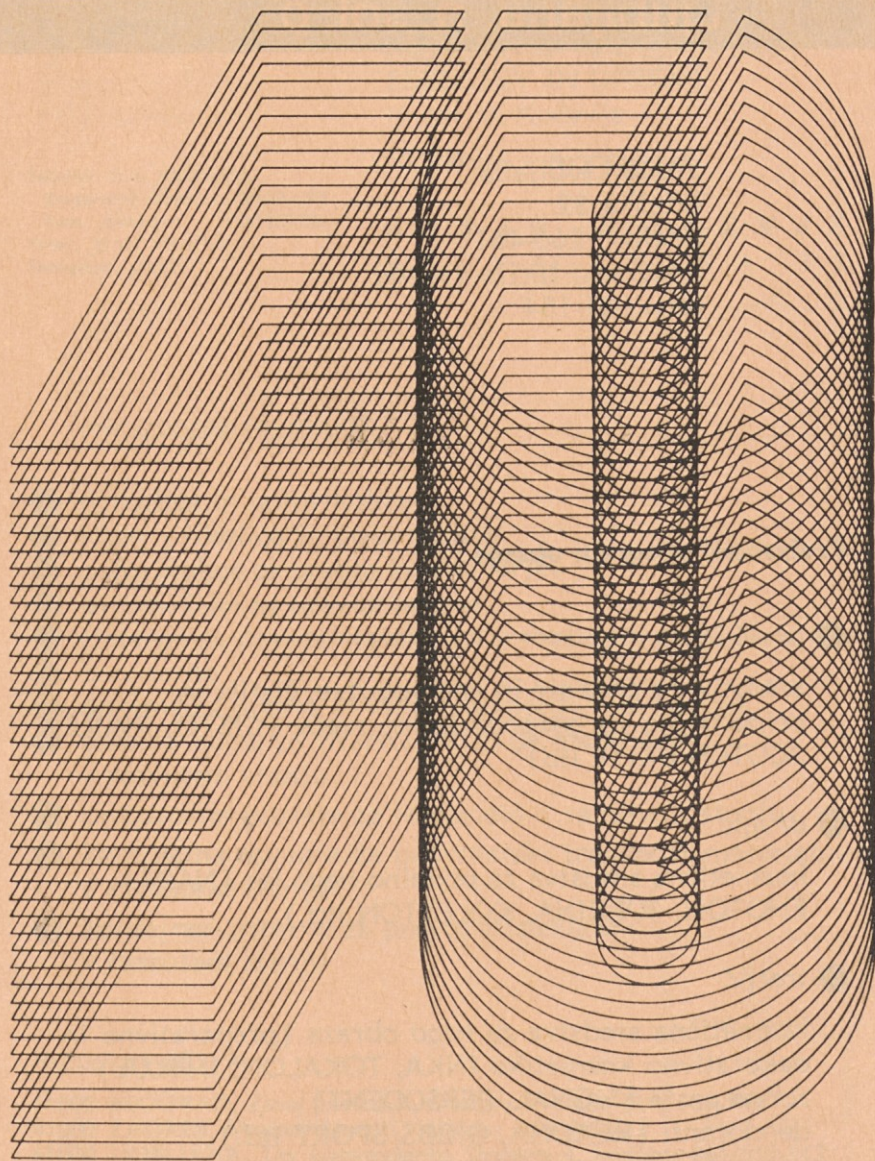
Teleks: 34 548

Proizvodni program:

- modna ženska in moška obutev
- športna obutev po licenci ADIDAS
- sestavni deli obutve

simbol,
ki zagotavlja
varnost,
zaupnost,
natančnost in ekspeditivnost

ljublјanska banka

ILIRIJA-VEDROG

Ljubljana, n. sol. o.

61000 Ljubljana
Tržaška 32
Telefon: 266-461
Telegram: Ilirija-Vedrog
Telex: 31-154

Proizvodni program obsega:

● prvič

sredstva za čiščenje in nego obutve, čistila in
pripomočke za gospodinjstvo, sveče (ČISTO, TRULEX,
SCOTCH BRITE itd.)

● drugič

kozmetična sredstva za popolno nego las (NARTA,
EHOTON, SUBRINA, KOLESTON itd.)

● tretjič

kozmetična sredstva za nego obraza (preparativno in
dekorativno kozmetiko INKA, TOKALON, INBLUE)
zobne paste (SIGNAL, PEPSODENT)
deodoranti (REXONA, GIBBS SPORT itd.)

ITAS

INDUSTRIJA TRANSPORTNIH
SREDSTEV IN OPREME

n. sol. o. Kočevje

Slovenija - Jugoslavija

Telefon: h. c. 061/851-511

Generalni direktor: 061/851-297

Kom. direktor: 061/851-526

Telex: 31 147 YU ITAS

Telegram: „ITAS“

6 1 3 3 0 K O Č E V J E
R E Š K A C E S T A 1 3

PROIZVODNI PROGRAM:

- prikolice in polprikolice
- kiper prikolice in polprikolice
- polprikolice za prevoz kontejnerjev
- avtomešalci za prevoz betona
- cisterne za prevoz materialov v razsutem stanju
- betonarne
- oprema za prevoz in vskladiščenje živinske krme
- stabilni silosi za žitarice in druge materiale v razsutem stanju
- pretovorne postaje za materiale v razsutem stanju
- kompletna oprema za pnevmatski transport materialov v razsutem stanju
- kontejner-cisterne za prevoz materialov v razsutem stanju

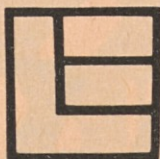
PREDSTAVNIŠTVA:

11000 BEOGRAD, Zmaj Jovina 7, telefon: 011/636-821; 637-946

41000 ZAGREB, Mrazovičeva 5, telefon: 041/441-727

61000 LJUBLJANA, Trg komandanta Staneta 4, telefon: 061/557-512

78000 BANJA LUKA, Branka Radičevića 20, telefon: 078/32-745

ELEKTROTEHNA

n. sol. o.

Ljubljana, Titova 51

Tel. 320-241, Telex 31-130, 31-184 yu etehna

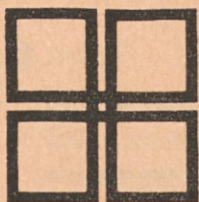
Dejavnosti TOZD:

- trgovina na debelo z blagom za industrijo in široko potrošnjo
- izvoz in uvoz blaga za industrijo in široko potrošnjo
- trgovinska mreža s prodajo na drobno
- proizvodnja in servisi
- proizvodnja in servisiranje računalniških sistemov DELTA
- zastopanje tujih firm
- maloobmejni promet

**ŠIROKA DEJAVNOST NAM OMOGOČA SODELOVANJE
Z NAJVEČJIMI FIRMAMI DOMA IN V SVETU**

V Induplati smo ponosni na razvoj vedno novih in zahtevnih izdelkov. Prizadevamo si slediti okusu potrošnikov na področju zaves, prtov in garnitur. Stalno izpopolnjujemo svoj program turističnih šotorov. Naše zračne hale, koridorji in drugi tehnični izdelki so plod nenehnega strokovnega dela.

Naša prednost so naše 53-letne izkušnje — in naša fleksibilnost.

induplati

Stalen razvoj je pogoj konkurenčnosti in tako je pri Induplati — Jarše

Industrija platnenih izdelkov

INDUPLATI, Jarše, p. Domžale n. sol. sub. o.

Gorenjka

HOTELI „GORENJK“
KRANJSKA GORA IN
JESENICE
TER
ŽIČNICE V KRANJSKI GORI

PRIPOROČAJO
SVOJE USLUGE

SLOVENSKE ŽELEZARNE

1895 tovarna vijakov

plamen kropa s.p.o.

pošta: 64245 kropa
telefon: 70-137, 70-168
brzjav: plamen kropa
žiroračun: 51540-601-11784 sdk radovljica
telex: yu.plamen 34524
železniška postaja podnart

Gorenjska predilnica

ŠKOFJA LOKA n. sol. o. Kidričeva cesta 75

PROIZVAJA IN PRIPOROČA
TEKSTILNI INDUSTRIJI:

- volnene, sintetične in mešane česane preje, visokokvalitetno OE bombažno prejo ter preje, prirejene za pletilnice,
- jersey pletenine za konfekcije.

TRGOVINI IN POTROŠNIKOM:

- modne pletenine „LOKA-JERSEY“ iz sintetike in mešanic za vse letne čase in prilike,
- prejo za ročno pletenje „LOKA“ v modnih barvah, izdelano iz čiste volne ali preizkušenih mešanic, v sodelovanju s svetovno znano firmo BAYER.

KUPUJTE KVALITETNE IZDELKE GORENJSKE PREDILNICE!

KEMIČNA INDUSTRIJA MEDVODE

DONIT

TELEFON: 71 106

TELEX: 31 365

TOZD „FILTRI“

filtri za gorivo, zrak in olje za motorje z notranjim izgorevanjem in industrijski filtri

TOZD „TESNIT“

tesnilni materiali

TOZD „TESNILA“

kovinsko plastična tesnila za motorno in drugo industrijo

TOZD „KEMOSTIK“

lepila in tekoča plastika v gradbeništvu, polirne in brusne paste, čistilna sredstva

TOZD „SVIT“

elektroinstalacijski vozli in razdelilne omarice za elektrodistribucijo in individualno gradnjo, elektroinstalacijski material iz porcelana, okrasna keramika

TOZD „TRIVAL“

armirani poliesterski proizvodi za elektroindustrijo, elektroimpregnacijski materiali, antene, gumbi

TOZD „PLETILNICA“

žične in plastične tkanine in pletiva

TOZD „PLASTOR“

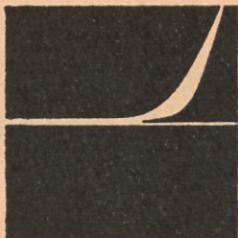
poliesterski laminati

TOZD „LAMINATI“

tehnični laminati

TOZD „FENOLIT“

sintetične smole, mase za stiskanje, odpreski iz plastičnih mas in frikcijskih materialov, servirni pladnji

AERODROM LJUBLJANA

64210 BRNIK

telefon 064 - 25 7 61

Aerodrom Ljubljana predstavlja s svojo lego, ki je na prehodu iz srednje v južno Evropo in iz zahodne v vzhodno Evropo, široko okno v svet za slovensko, kot tudi za ostalo jugoslovansko področje, pritegne pa tudi gospodarske in turistične tokove iz sosednje Avstrije in Italije.

Letališče razpolaga z moderno pristaniško stavbo, ki lahko sprejme letno do 1.000.000 potnikov, kot tudi z modernim blagovnim terminalom, ki je opremljen za paletno-kontejnerski prevoz blaga. S 1. septembrom 1978 je bila rekonstruirana steza, ki ima sedaj dolžino 3.300 m ter 2. kategorijo. Na njej lahko pristajajo in vzletajo največja letala vključno Boeing 747.

Mednarodne linije:

New York, London, Amsterdam, Pariz, Frankfurt

Domače linije:

Beograd, Sarajevo, Skopje, Titograd, Dubrovnik, Split

Mercator-Velepiskrba

n. sub. o.

TOZD

SPECTRUM

n. sub. o.

PROIZVODNJA — INŽENIRING

61000 LJUBLJANA, CELOVŠKA 275

TOZD „SPECTRUM“ — PROIZVODNJA, INŽENIRING

Prevzema v projektiranje in izvajanje z lastnimi obrati in kooperanti
vsa investicijska dela, povezana z vgrajevanjem stekla,
keramike in drugo:

alumijske fasade (plošče peskane, prešane, matirane itd.)

zasteklitve: termopan, termorefleksijska in varnostna stekla
zasteklitve poslopij (pritličja), kristalna, float stekla d=do 15 mm,
obešana stekla sistema HAHN, Frankfurt

ostale zasteklitve, steklena vrata, avtomatska vrata, sendviči ...

bazokislinske keramične obloge, tlaki ...

plavalni bazeni pokriti in odprti, naprave za čiščenje ter ogrevanje
vode, stenske in talne obloge, predelne stene, dekorativne ploskve
(talne in stenske ploskve), svetlobne kupole, obešeni stropi

V VSEH DENARNIH POSLIH
IN PRI MENJAVI VALUT
VAM JE VEDNO
NA RAZPOLAGO

Posojilnica Šmihel pri Pliberku

tel. (0 42 35) 25 17

IN SE VAM PRIPOROČA

almira

ALPSKA MODNA INDUSTRIJA

64240 RADOVLJICA, JALNOVA 2

**KO
to**

**KOTO - koteks tobus - proizvodno in trgovsko
podjetje n. sol. o. Ljubljana,
61000 Ljubljana, Miklošičeva 5**

KOTO koteks tobus je eno izmed vodilnih
specializiranih proizvodno-trgovskih podjetij
v SFR Jugoslaviji na področju kož, usnja in
usnjenih izdelkov, industrijskih surovin
živalskega izvora ter reprodukcijskih
materialov in naprav za usnjarsko-predelovalno
industrijo.

Poleg tega nudi neposrednim potrošnikom
visoko kvalitetno blago v specializiranih
trgovinah Boutique v Ljubljani, Kopru,
Zagrebu in Sarajevu.

hp talis

**PIVOVARNA
TOVARNA ALKOHOLNIH IN BREZALKOHOLNIH
IZDELKOV
KISARNA**

62000 MARIBOR, Meljska cesta 10, pp 116
Tel. 062/22 091 do 94 - telex 33230 YU Talis

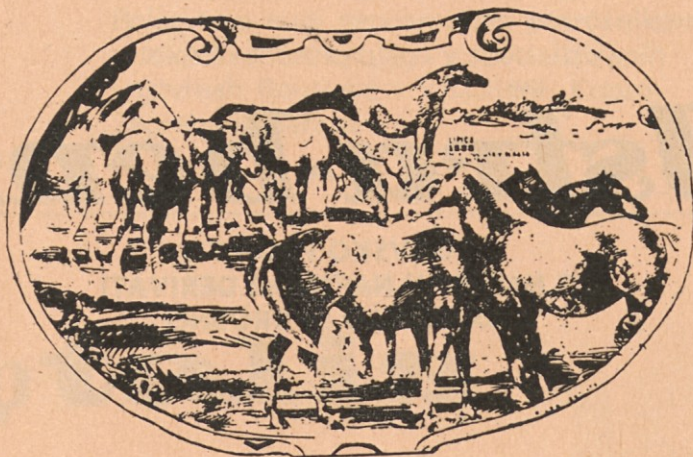
Istra-benz

TRGOVSKO PODJETJE
Z NAFTO IN NAFTNIMI DERIVATI
NA DEBELO IN DROBNO

K O P E R

VOJKOVO NABREŽJE 10

400 LET KOBILARNE LIPICA

TIMAV — HOTELI IN GOSTINSTVO, SEŽANA

POLZELA
NOGAVICE

POLZELA
TOVARNA NOGAVIC/POLZELA

S svojo 52-letno proizvodno tradicijo
nudimo tržišču
vse vrste kvalitetnih
moških nogavic iz volne,
volnenih mešanic,
bombaža in sintetike
ter vse vrste ženskih nogavic
ter hlačne nogavice
iz cantrece prediva in
super touch cantrece prediva.

Modne barve in različne velikosti
omogočajo široko izbiro
kvalitetnih proizvodov nogavic
„Polzela“ z zaščitnim znakom lastovke.

založba borec
ljubljana
miklošičeva 28

izdaja knjige s tematiko narodnoosvobodilne vojne ter sodobnih in osvobodilnih gibanj v svetu, revijo Borec, revijo Kurirček in časopis TV-15. Nudi usluge na področju ekonomske propagande, v svojih poslovalnicah v Ljubljani, Titova 17 in Stari trg 15 ter Mariboru, Partizanska c. 3-5. Nudimo vam tudi keramične izdelke, izdelke iz stekla in lesa ter izdelke domače in umetne obrti.

Autohaus
NIEDERDORFER

VOLVO

SERVICE ● REPARATURWERK ● VERKAUF

BENELLI-MOTORRÄDER

SPORTRÄDER ● ZUBEHÖR

-TANKSTELLE

9500 VILLACH, Piccostraße 16 - Telefon (0 42 42) 28 0 17

TITAN

**tovarna kovinskih izdelkov
in livarna** n. sol. o.

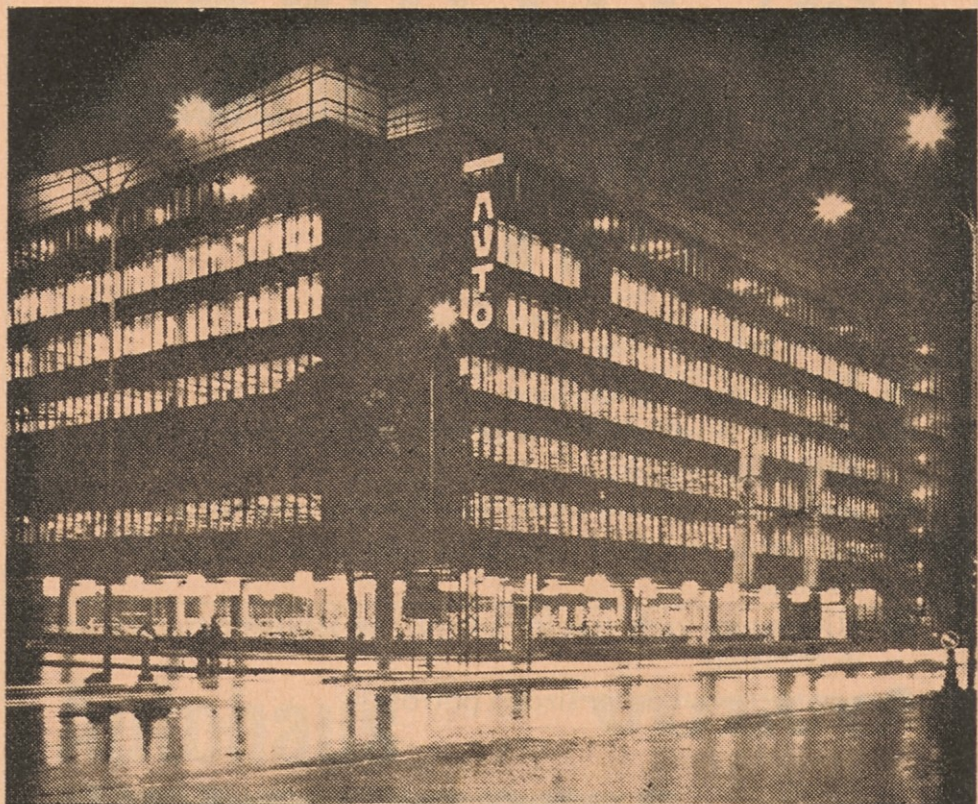
K A M N I K

proizvaja:

- fitinge črne in pocinkane
- ulitke iz temprane litine za strojno, motorno in elektroindustrijo
- ventile za enocevni sistem centralnega ogrevanja
- električne stroje za rezanje in mletje mesa in mesnih izdelkov
- ključavnice vseh vrst in dimenzij za stavbeno mizarstvo in pohištvo
- ostale proizvode za široko potrošnjo

Cenjenim
potrošnikom
priporočamo
nakup
naših kvalitetnih
izdelkov.

slovenija

avto

tehnična trgovina, izvoz-uvoz in servisi
ljubljana, celovška 150, telefon: 57-351, telex: 31-237yu slavto, p. p. 35

Posojilnica Pliberk

telefon (0 42 35) 25 83

se v novih prostorih priporoča za vse

denarne ^{ter} **posle**
menjavo valut

Živi pesniki

Zaokrožena zbirka, ki sistematično predstavlja poezijo povojnega rodu, ki je v teh letih nastajala, se razvijala in zorela ter postala nenadomestljiv del naše sodobne kulture.

Komplet 16 knjig bo izšel v 4 serijah po 4 knjige, izšli sta prvi 2 seriji.

Prva serija

Miroslav Košuta: **PESMI**

Tone Pavček: **PESMI**

Jože Snoj: **PESMI**

Gregor Strniša: **PESMI**

Cena kompleta: pl. 480 din

Druga serija

France Forstnerič: **PESMI**

Niko Grafenauer: **PESMI**

Dane Zajc: **PESMI**

Ciril Zlobec: **PESMI**

Cena kompleta: pl. 520 din

Državna založba Slovenije

MESTNI TRG 26

61000 LJUBLJANA

TAPO

PROIZVODNO PODJETJE
POHIŠTVA IN OPREME
LJUBLJANA - CELOVŠKA 317

IZDELUJE KVALITETNO, SODOBNO OBLIKOVANO
OBLAZINJENO POHIŠTVO, TAKO ZA JAVNE PROSTORE,
KINO DVORANE, PISARNE, KAKOR TUDI ZA STANOVANJA

INEX

POTOVALNA AGENCIJA

poslovalnica
LJUBLJANA, TITOVA CESTA 25

poslovalnica
MARIBOR, VOLKMERJEV PREHOD 4

se priporoča s svojimi uslugami:

- organizira izlete
- potovanja
- strokovne ekskurzije
- in letni oddih

Zahtevajte naše ponudbe:

INEX Ljubljana, tel. 061/312-995 - teleks 31279

INEX Maribor, tel. 062/24-571 - teleks 33243

DELOVNA ORGANIZACIJA

BLAGOVNO TRANSPORTNI CENTER LJUBLJANA

ŠMARTINSKA 152, tel. 43-322

s

TOZD Pretovor Ljubljana, Šmartinska 152
TOZD Javna skladišča Ljubljana, Šmartinska 152
TOZD Restavracija Ljubljana, Šmartinska 152
TOZD Skladišča Novo mesto, Ljubljanska 27

opravlja

KVALITETNO, HITRO IN POCENI

- oddajanje skladiščnih in drugih prostorov v zakup,
- vse posle javnih carinskih skladišč,
- skladiščenje in hrambo blaga v zaprtih skladiščih in odprtih skladiščnih prostorih,
- vse storitve preko sodobno urejenega in z najmodernejšo mehanizacijo opremljenega kontejnerskega terminala,
- nakladanje, razkladanje in prekladanje blaga z najsodobnejšo mehanizacijo,
- storitve z avtodvigali do 20 ton obremenitve,
- prevoz blaga s tovornimi avtomobili.

S POSLOVNIM SODELOVANJEM SE BOSTE O SOLIDNOSTI
OPRAVLJENIH USLUG PREPRIČALI SAMI!

emona posavje brežice

C E S T A P R V I H B O R C E V 3 5

Kolektiv trgovsko trgovinskega podjetja na veliko in malo EMONA POSAVJE Brežice vabi cenjene potrošnike k nakupu vseh vrst trgovskega blaga v dobro založenih skladiščih, poslovalnicah v Brežicah in okolici.

V Turist hotelu in drugih gostiščih priporoča gostinske usluge, kjer boste vedno kulturno postreženi po konkurenčnih cenah.

P r i p o r o č a s e k o l e k t i v

uniles

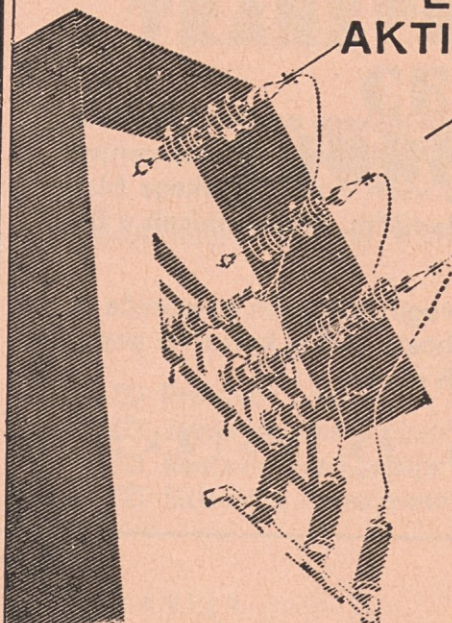

KRASOPREMA
TOVARNA POHIŠTVA
DUTOVLJE

Tovarna pohištva KRASOPREMA DUTOVLJE je proizvajalec ploskovnega pohištva, specializirana za izdelavo kvalitetnih spalnic

P r i p o r o č a m o s v o j e i z d e l k e

KÄRNTNER
ELEKTRIZITÄTS-
AKTIENGESELLSCHAFT

kelag

**Ein
Nachbar^{*)}
auf den
immer
Verlaß ist!**

^{*)}eine der 4000 Umspannstationen im Lande

JUGOTEKSTIL IMPEX

**JUGOTEKSTIL IMPEX
LJUBLJANA
Titova 1-3**

Telefon: 23-942 do 23-949

Telegram: Slovtext, Ljubljana

Telex: 31393 YU JTX LJ

POB: 237 A

Dejavnost:

- I. Izvozno - uvozni posli v tekstilni industriji, posebno za: tekstilne surovine, polproizvode, finalne proizvode, barve, laki, kemikalije, kavčuk, usnje in usnjeni izdelki, papir in papirna konfekcija, medicinski in farmacevtski proizvodi ter medicinski instrumenti, oprema za rudarstvo in gradbeništvo, strojno, železno in drugo industrijo.
- II. Posredovanje v zunanjetrgovinskem prometu
- III. Zastopstvo inozemskih firm
- IV. Trgovina na veliko z neprehrambenimi proizvodi

Predstavništva:

11000 Beograd, Topličin venac 3/I, tel. 623-790
41000 Zagreb, Savska 41/IX, tel. 511-607
51000 Reka, Dositej Obradovića 14/II, tel. 22-015
71000 Sarajevo, Boriše Kovačevića 14/II, tel. 37-686
91000 Skopje, Gradski zid blok V, tel. 21-125
Praga, ČSR
Nairobi, Kenija

TOZD predelava Vipava

priporoča priznana vipavska vina:

Rebula Merlot

Barbera VIPAVEC

Tovarna kemičnih izdelkov

n. sol. o.

H R A S T N I K
CESTA 1. MAJA 33

se priporoča s svojimi

- izdelki barvne kemije,
- specialnimi fosfati za prehranbeno industrijo in
- kozmetičnimi preparati za dekorativo in preparativo

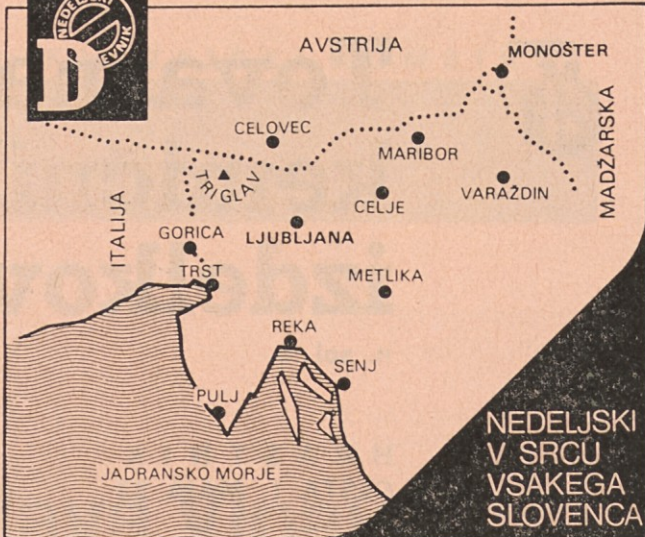
NEDELJSKI
največji slovenski tednik

- po nakladi
- številu rubrik
- pestri vsebini

NEDELJSKEGA tiskamo že vrsto let v poprečni nakladi 207.000 izvodov. Najnovejše analize kažejo, da bere en izvod NEDELJSKEGA 3,4 člana družine (gospodinjstva). To pomeni, da ga bere okrog 70 odstotkov vseh Slovencev v matični domovini.

IN KOLIKO JE SLOvencev
● V ZAMEJSTVU
● PO SVETU ?

Postanite tudi vi član te velike slovenske družine;
NAROČITE NEDELJSKI !

**NEDELJSKI
V SRCU
VSAKEGA
SLOVENCA**

PRIJATELJ NEDELJSKI TRKA NA VRATA

NAROČILNICO
POŠLJITE
NA NASLOV

NEDELJSKI
Kopitarjeva 2
61000 LJUBLJANA
SLOVENIJA JUGOSLAVIJA

NAROČILNICA

Ime in priimek : _____

Kraj, ulica : _____

Pošta, država : _____

Naročam NEDELJSKI — največji slovenski tednik.

CELOTNA NAROČNINA 460 ŠILINGOV

Kraj in datum : _____ Podpis : _____

modne pletenine

RADOVLJICA - SLOVENIJA

Proizvajamo
moško, žensko in otroško
vrhno trikotažo in oblačila

Industrijske prodajalne v
Radovljici: Linhartov trg 3
Jalnova ulica 2

Für schöneres Holz

Resistan Lasur

die wetterfeste Holzimprägnierung, besonders
farbbeständig, geruchlos, lösungsmittelfrei, enthält kein
Pentachlorphenol. In 6 Holzfarbtönen lieferbar.

**Ein österreichisches
Qualitätsprodukt von**

Chemische Fabriken

Avenarius-Agro

1015 Wien
Burgring 1

4600 Wels
Industriestraße 51

Od leta 1828 dalje je „Grazer Wechselseitige“ petim generacijam nudila zanesljivo zavarovalno varstvo. Pravila iz leta ustanovitve veljajo še danes: „Ustanova temelji na načelu vzajemnosti. Skupnosti naj nudi zanesljivo zavarovalno varstvo in s tem povezane naloge izpolnjuje v splošno blaginjo.“

Gut aufgehoben

**GRAZER
WECHSELSEITIGE
VERSICHERUNG**

Vaš partner pri blagovni izmenjavi s sosednjimi
deželami

intrade

zunanjetrgovinska organizacija

ZA LES
SUROVINE
IN
KOVINE

9020 KLAGENFURT / CELOVEC
VIKTRINGER RING 5

TELEFON (0 42 22) 33 1 84
TELEX 42304

DOMAČIM IN TUJIM GOSTOM
SE PRIPOROČAJO

- AVTOBUSNO PODJETJE

Linde-Reisen

V PEČAH

- GOSTIŠČE S TUJSKIMI
SOBAMI IN RESTAVRACIJO
V PEČAH
- GOSTIŠČE NA TROMEJI
Z IZVRSTNIMI SMUČIŠČI

**Peče-Pöckau
pri Podkloštru-Arnoldstein**

telefon (0 42 55) 373 in 374

Emona hoteli

TOZD Hotel Slon

Hotel z modernim komfortom v strogem centru mesta. Restavracija s prvorazredno mednarodno kuhinjo. Narodna restavracija s tipično dekoracijo, s slovenskimi in jugoslovanskimi specialitetami. Nočni bar z mednarodnim artističnim programom. Kavarna z godbo, odlična slaščičarna, sepečnat vrt. Bistro Slon z delikateso, ekspresom in snack barom. Lepo urejeni klubski prostori in banketna dvorana za konference, sprejeme, slavnostna kosila, cocktail parties in razne prireditve. Menjalnica v hotelu.

Naslov: 61000 Ljubljana, Titova 10
P. O. Box 33, tel.: 24-601/616, telex 31254 YU Slon,
telegram: Slon Ljubljana

O B I Š Č I T E

L J U B L J A N A
M I K L O Š I Č E V A 1

telex: 31 295

tel.: 20 707, 20 750, 24 507

Njegove dejavnosti:

- HOTEL
- HOLIDAY INN
- RESTAVRACIJA
- KLETNA RESTAVRACIJA
- VRTNA RESTAVRACIJA
- KAVARNA
- SMREKARJEV HRAM
- TAVČARJEV HRAM

kemična industrija DOMŽALE, n. sol. o.

Ljubljanska cesta 114

telefon h. c. (061) 721-711, telex YU 31275

TOZD Tovarna barv, lakov in umetnih smol KOLIČEVO, Količevo 11

TOZD Kemična tovarna Domžale, Ljubljanska cesta 114

TOZD Tovarna jedilnih in tehničnih olj „OLJARNA“ Domžale,
Sončna št. 2

TOZD TKK, Tovarna kemičnih izdelkov in proizvodnja krede
65224 SRPENICA

DS Skupne strokovne službe Domžale, Ljubljanska cesta 114

**BARVE — LAKI — EMAJLI — KITI — ŠKROBI — DEKSTRINI —
LEPILA — UMETNE SMOLE — KREDA — DODATKI ZA BETON
IN MALTE — TESNILNE MASE — JEDILNA IN TEHNIČNA OLJA**

Hotel OBIR

ŽELEZNA KAPLA

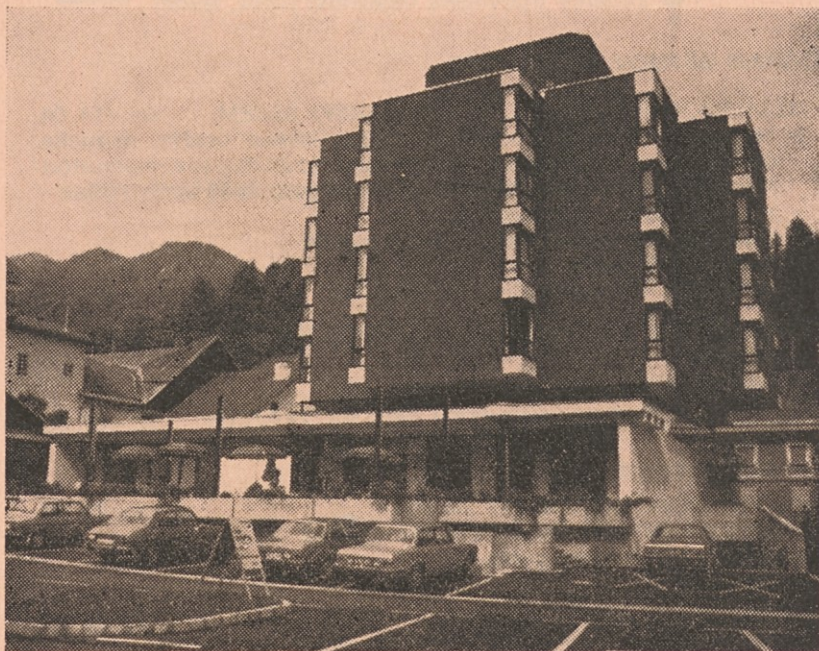
Kam ob koncu tedna?

Kje preživeti zaslužen počitek?

Kje pogostiti vaše goste in poslovne partnerje?

Vabimo vas v Železno Kaplo.

*Sprejeli vas bomo v **HOTELU OBIR**.*

Postregli vam bomo z domačimi in tujimi specialitetami v sodobno opremljeni restavraciji ob dobrem vinu iz dobro založene kleti.

Hotel razpolaga s 100 ležišči v komfortno opremljenih sobah (tuš, wc, telefon). Na voljo so vam primerni prostori za najrazličnejše kulturne prireditve, poslovne sestanke, seminarje, praznovanje jubilejev ter za svatbe in veselice.

*Zvečer se lahko sprostite v **DISCO BARU** ob zvokih zabavne glasbe.*

Pridite! Hotel Obir vas pričakuje.

*Informacije: **HOTEL OBIR***

A-9135 Eisenkappel/Železna Kapla

telefon (0 42 38) 381 ali 382

Gorenjski sejem Kranj

POSLOVNO PRIREDITVENI CENTER

telefon: uprava: (064) 21-575, 21-580

komerciala: (064) 22-234, 22-235

telex: 34657 YU GS KR

- mednarodni sejmi, razstave,
- organiziranje kulturno-zabavnih prireditev, proslav, jubilejev
- ekonomska propaganda in oblikovanje
- zunanje trgovinska dejavnost (uvoz, izvoz)

PROGRAM SEJMOV V LETU 1980

19. MEDNARODNI KMETIJSKI IN GOZDARSKI SEJEM 04.–14. 04.
 - razstava lovskega programa: trofeje, lovsko orožje, municija, optika, gojitveni program, ocenjevanje lovskih psov, mednarodno tekmovanje v streljanju na glinaste golobe in tarčo srnjak
 - razstava ovac in ocenjevanje
 - razstava plemenskih telic in ocenjevanje
 - razna tekmovanja
 - ekskurzije
5. MEDNARODNI SEJEM MALEGA GOSPODARSTVA 16.–21. 05.
 - seminar
 - poslovni dnevi
8. SEJEM OPREME IN SREDSTEV CIVILNE ZAŠČITE 02.–07. 06.
 - seminar
 - demonstracije
30. MEDNARODNI GORENJSKI SEJEM 15.–25. 08.
 - promenadni koncerti in folklorni nastopi
 - večerni zabavni program
 - zabavni park
13. MEDNARODNI SEJEM OPREME 17.–24. 10.
 - dekorativa in stanovanjsko bivalni artikli
 - gobarska razstava
21. NOVOLETNI SEJEM 12.–20. 12.
 - zimsko športna oprema
 - sejem rabljene smučarske opreme

Na vsakem sejmu **ocenjevanje eksponatov** in podelitev **medalj za kakovost in inovacije**.

**TRADICIONALNE
ZABAVNO-GLASBENE PRIREDITVE
NA RAZSTAVIŠČU
GORENJSKEGA SEJMA V HALI A**

1. Silvestrovanje
2. Pustovanje
3. Dan žena (8. marec)
4. Majski ples
5. 29. november

Posojilnica Železna Kapla

se priporoča za vse denarne in bančne posle, kot so

- tekoči bančni računi
- prenakazila
- hitri in ugodni krediti
- izplačila pokojnin,
penzij in plač
- trajni nalogi za plačila stanarin
in drugih rednih gospodinjskih
plačil

V s e n a l o g e i z v e d e m o z a u p n o

Z NAJBOLJŠIMI ŽELJAMI OB NOVEM LETU

Vas vljudno vabimo
v naše gostišče,
da ohranimo naše stare,
dobre odnose.

Nasledniki Jožefa Malleja

ŠT. LENART V BRODEH / ST. LEONHARD IM LOIBLTAL
9163 UNTERBERGEN / PODGORA

TRGOVINA ● GOSTILNA ● BENCINSKA ČRPALKA
● LASTNI PARKIRNI PROSTOR ● POSTREŽBA V SLO-
VENŠČINI ● PRODAJAMO TUDI ZA DINARJE

Mihael Antič

- TRGOVINA
- GOSTILNA
- STISKALNICA
ZA SADJE

REKA PRI ŠT. JAKOBU V ROŽU

M O D N I S A L O N

Brigita Županc

- Izdeluje po meri vso žensko modno konfekcijo
- Ugodne cene in individualna postrežba

ŽELEZNA KAPLA — SPODNJI KRAJ
telefon (0 42 38) 341

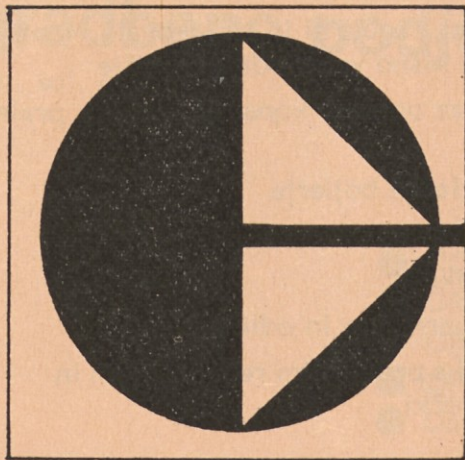
VSE BANČNE POSLE OPRAVLJA
ZA VAS

Posojilnica Ločilo

r. z. z n. j.

(W U R Z E N P A S S G R I L L)

Zglasite se pri nas, ko se peljete čez Koren ali v Italijo!

**MUTHA
LESCE**

Telefon: h. c. 75-650, 75-661

NAŠ PRODAJNI PROGRAM:

- POHIŠTVO
- ŽELEZNINA
- GRADBENI MATERIAL
- GOSPODINJSKI APARATI
- STEKLO, PORCELAN, POSODA
- TEKSTIL
- MOPEDI, KOLESA
- GUME
- ŽIVILA

MARIBORSKA LIVARNA MARIBOR

62000 MARIBOR, KEJŽARJEVA 11

ARMATURE armal

sanitarne
vodovodne
ogrevalne

Proizvodni program:

- izpustni, prepustni, regulirni in izplakovalni ventili za priključitev na hišno vodovodno omrežje
- mešalne baterije za opremo kopalnic, kuhinj, pralnic in sanitarij
- baterije za nizkotlačne bojlerje
- bide garniture
- sifoni za umivalnike
- odlivno-prelivne garniture in odlivni ventili
- radiatorski ventili s primarnim reguliranjem in radiatorski priključki
- zasuni

Založba Lipa iz Kopra

**SVETUJE BRALCEM
NEKAJ NOVEJŠIH DEL
SLOVENSКИH AVTORJEV**

Pavle Zidar : **JAKOBOVE SANJE**
Vasja Ocvirk : **HAJKA**
Drago Bajec : **DREVO SEM**
Jože Vilfan : **DELO, SPOMINI, SREČA**
Pavle Zidar : **PASJANSA**
Ana Praček-Krasna: **MED DVEMA DOMOVINAMA**

**IN ŽELI VSEM KOROŠKIM SLOVENCEM
SREČNO IN USPEŠNO NOVO LETO!**

Komunalno, obrtno in gradbeno podjetje Kranj

z n. sol. o.

s TOZD:

- KOMUNALA, b. o.
- GRADNJE, b. o.
- OBRT, b. o.
- OPEKARNE, b. o.
- DS SKUPNE SLUŽBE

PRIPOROČA SVOJE IZDELKE IN STORITVE!

SOZD

emona ljubljana

proizvodnja
trgovina
turizem
hotelirstvo
inženiring

PROIZVODNJA

- kmetijska, živilsko-predelovalna, Mesna industrija Zalog, Tovarna močnih krmil, Ribarstvo, Pekarna Center

TRGOVINA

- 86 marketov, 386 klasičnih in specializiranih prodajaln, 7 blagovnic Maximarket, Supermarketi Ljubljana, Maribor, Osijek, Centromerkur
- uvoz-izvoz, zastopstva inozemskih firm, oskrba ladij, jaht in letal

TURIZEM IN HOTELIRSTVO

- turistična agencija Globtour
- Emona hoteli: Bernardin in Riviera Portorož, Hotel Slon in GH Union Ljubljana, Hotel Evropa Celje, Hotel Slavija Maribor, Hotel Turist Ilirska Bistrica, Zdravilišče Čateške Toplice, Grad Mokrice

INŽENIRING

- projektiranje in izvajanje kompleksnih inženiringov za kmetijstvo, trgovino, skladišča

Posojilnica Dobrla vas

PLIBERŠKA CESTA 6
TELEFON (0 42 36) 20 76

Poslovalnica v Šentprimožu

SE PRIPOROČA ZA OPRAVILO
VSEH DENARNIH IN BANČNIH POSLOV

KDOR POTUJE Z OMNIBUSOM, SE ZAUPA SIENČNIKU

N u d i m o V a m :

- vodstvo v domačem jeziku
- mednarodne izkušnje
- ugodne cene
- moderne avtobuse
- prijetno domačnost

Zato se bomo vsepovsod vozili samo z

A V T O P O D J E T J E M

Sienčnik

9 1 4 1 D O B R L A V A S

in se
udeležili potovanj s tem podjetjem z dolgoletno tradicijo

CARIMPEX

UVOZ IN
VELETRGOVINA
S POHIŠTVOM

CELOVEC - KLAGENFURT

GABELSBERGERSTRASSE 24 - TEL. (0 42 22) 82 4 98

POSLUŽITE SE
DOMAČEGA
DENARNEGA ZAVODA

**Posojilnica
Glinje**

G O S T I Š Č E

JUENA

ALOJZ IN LENKA GREGORIČ

ČEPIČE - GLOBASNICA

TELEFON (0 42 36) 21 05 05

Sodobno opremljeno
gostišče v osrčju Podjune

- Dobra jedila
- izbrane pijače
- avtomatsko kegljišče

TISCHLEREI — MIZARSTVO

Johann LEITGEB

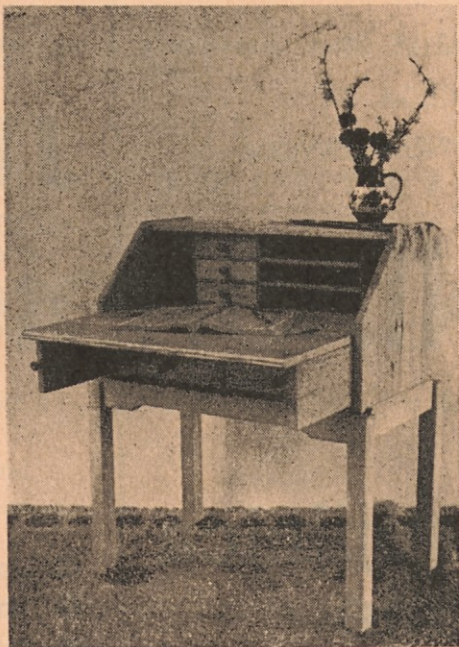
9143 ST. MICHAEL OB BLEIBURG
ŠMIHEL PRI PLIBERKU 47

produziert/izdeluje:

- Bienenstöcke/panje za čebele
- Handwebrahmen/statve
- Möbel aus Massivholz
pohištvo iz
masivnega lesa
- Kinder- und Jugend-
möbel/pohištvo za
otroke in mladino

Auf Wunsch werden
Prospekte zugesandt.

Po želji pošljemo tudi
prospekte.

IZBRANA

PONUDBA

KUHINJSKE OMARE IN OMARICE,
MINI KUHINJE, MIZE, STOLI IN KLOPI,
MLADINSKO, GARDEROBNO IN
KOPALNIŠKO POHIŠTVO, MONTAŽNE
STANOVANJSKE HIŠE, OTROŠKI VRTCI,
JASLI, ŠOLE, TELOVADNICE, DVORANE,
BOLNIŠNICE, AMBULANTE, TRGOVINE,
GOSTIŠČA, UPRAVNE PA DRUGE
MONTAŽNE POSLOVNE STAVBE

**LESNA, STAVBNA IN
POHIŠTVENA INDUSTRIJA n. sol. o.**
62000 MARIBOR, JUGOSLAVIJA

Prešernova družba Ljubljana

Knjižni dar leta 1980 za člane Prešernove družbe

● REDNA LETNA KNJIŽNA ZBIRKA

Cena celotne redne knjižne zbirke bo znašala 190 dinarjev (broširana izdaja) oziroma 240 dinarjev (vezana v platno). Nagradno knjigo bodo brezplačno prejeli vsi, ki bodo poravnali naročnino do 30. junija 1980. Tisti, ki bodo naročnino poravnali pozneje, bodo „nagradno knjigo“ dobili le proti plačilu.

1. PREŠERNOV KOLEDAR 1980
2. SLOVENSKE OTROŠKE PESMI po izboru Janeza Menarta in z izvirnimi ilustracijami
3. Anton Ingolič: DELOVNI DAN SESTRE MARJE, roman
4. Stevan Jakovljevič: VELIKA ZMEDA, kronika
5. Prof. dr. Miha Likar: ZDRAVJE V DRUŽINI, priročnik
6. Max von der Grün: BLODNI OGENJ IN PLAMEN, roman (nagradna knjiga)

● ZBIRKA ROMANOV IZ SVETOVNE KNJIŽEVNOSTI „LJUDSKA KNJIGA“

Naročnina za celotno, v platno vezano zbirko, je 440 dinarjev (v prosti prodaji bodo knjige precej dražje). Naročniki navedeno vsoto lahko plačajo tudi v obrokih.

1. Richard Rive: OBSEDNA STANJE
2. Carlo Sgorlon: BOGOVI SE BODO VRNILI
3. Janosch (Horst Eckert): HOLONEK ALI LJUBI BOG IZ GLINE
4. W. Somerset Maugham: TESNO DOMOVANJE
5. Josef Hen: JOKOHAMA
6. Kurt Vonnegut: MAČJA ZIBKA

● „OBZORNIK“ MESEČNA REVIJA PREŠERNOVE DRUŽBE

Letna naročnina za vseh 12 števk znaša 200 dinarjev.

„Obzornik“ je mesečna revija z raznoliko in vsestransko zanimivo vsebino. Poleg črtic, novel in pesmi znanih in tudi manj znanih domačih in tujih avtorjev izhajajo v njej zanimivi in poljudno pisani članki z vseh področij znanosti. Revija vsebuje tudi dovolj informativnega slikovnega gradiva.

● POEZIJE DR. FRANCETA PREŠERNA

Cena broširani izdaji z barvnim plastificiranim ovitkom znaša 80 din, vezani v celo platno pa 120 din.

Četrta izdaja Prešernovih Poezij obsega vse znane in tudi manj znane Prešernove pesmi; med njimi so tudi Prešernove nemške pesmi skupaj s prevodi. Poleg kratkega življenjepisa in razlage k posameznim pesmim vsebuje knjiga zgodovinski oris časa in razmer, v katerih je živel in ustvarjal Prešeren.

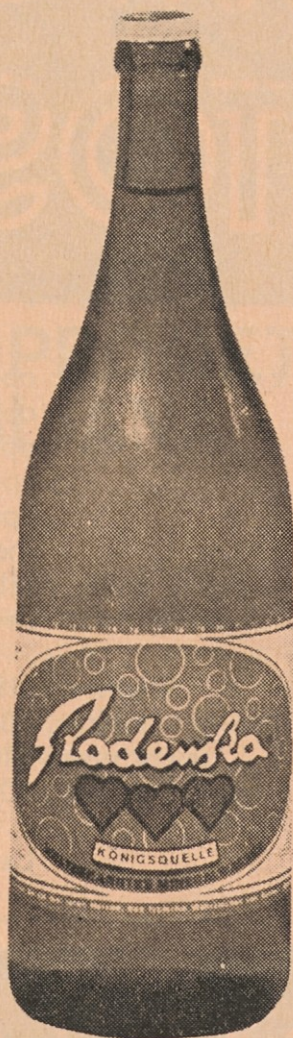
PREŠERNOVA DRUŽBA, Opekarska-Borsetova 27

61000 Ljubljana

ZDRAVA IN
OSVEŽUJOČA

SVETOVNO ZNANA
NARAVNA
MINERALNA VODA

Tudi na Koroškem priznana in razširjena mineralna voda

Glavni zastopnik za Koroško in Vzhodno Tirolsko:
Firma Kristijan Breznik A-9020 Celovec, Völkermarkter Straße 99

TITOV ZAVODI LITOSTROJ

Izdelujemo: opremo za hidroelektrarne
opremo za črpalne postaje
opremo za industrijo
opremo za preoblikovalno tehniko
opremo za ladjedelništvo
industrijska dvigala
talna vozila in naprave
neobdelane in obdelane ulitke

telegram: Litostroj Ljubljana
telefon: 556 021
teleprinter: 31 100
poštni predal: 308

Lasten industrijski tir

inex adria airways

INEX ADRIA AVIOPROMET LJUBLJANA

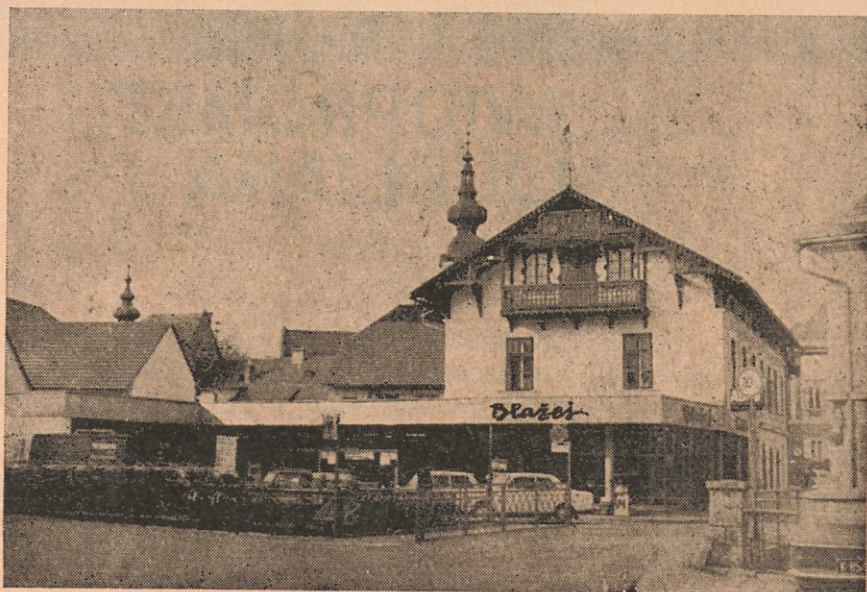
Ob Novem letu 1979 želi Inex Adria aviopromet vsem koroškim Slovencem obilo zadovoljstva in zdravja z željo, da se poslužujejo letalskih uslug, ki jih nudi to podjetje tako v domačem kot tudi inozemskem prometu.

LETALA DC-9 SO GARANT UDOBNOSTI, HITROSTI IN VARNOSTI

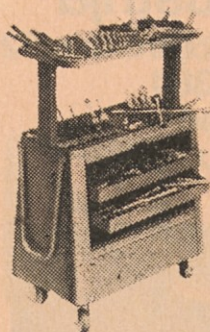
Inex Adria aviopromet, Ljubljana, Titova 48 tel. 061/313-366

SUPERMARKET **Blažej**

A 9150 - PLIBERK tel: (04 235) 2194

**velika izbira
nizke cene
postrežba v
domačem jeziku**

**ORODJE
S TRILETNO
GARANCIJO!**

 UNIOR EXTRA

,UNIOR' KOVAŠKA INDUSTRIJA ZREČE

Slikoplast

Obrtno sobo-črkoslikarsko in
pleskarsko podjetje

66000 KOPER, INDUSTRIJSKA CONA

Nudi:

polaganje parketa, plastičnih tlakov, podolita in linoleja,
gume, vinil azbesta in tapet, soboslikarske in pleskarske
usluge, izdelavo plastičnih svetlobnih napisov in črkosli-
karske usluge

**lip
bled**

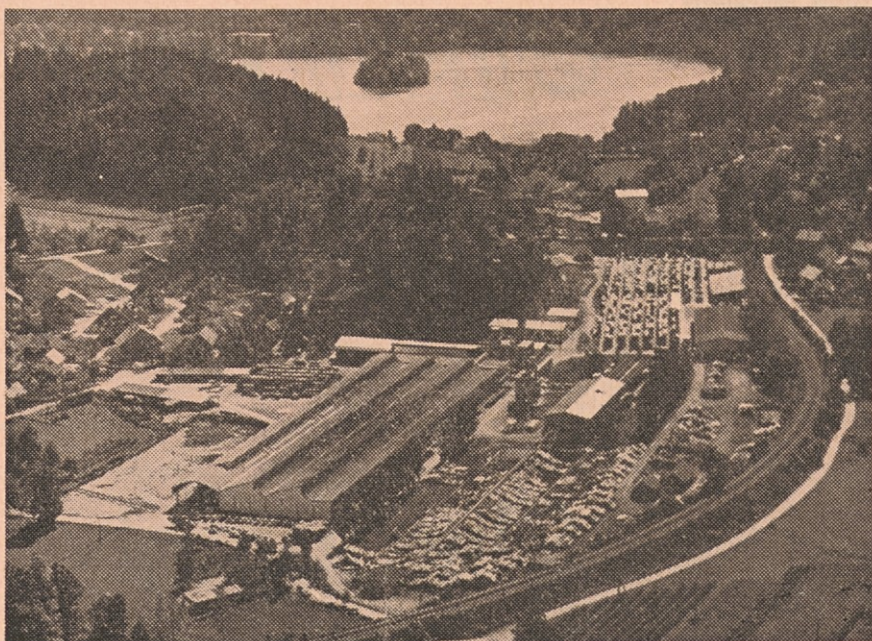
lesna industrija

64260 bled ljubljanska c.32

telefon:064-77384

telegram:lip bled

telex:34 525 yu lipex

Proizvodni program:

- VRATA
- OBLOGE
- ISO-SPAN
- OPAŽNE PLOŠČE
- POHIŠTVO

**lahko
gradiš,
če imaš
vse
pri roki**

Kdor kupuje izdelke LIP Bled, ta varčuje,
gradi hitreje in ceneje.

Vaš obisk v Sloveniji dopolnite tudi
z ogledom naše ponudbe blaga široke porabe.

V E L E B L A G O V N I C E

nama

**v Ljubljani, Kočevju, Škofji Loki, Cerknem,
Velenju, Slovenj Gradcu, Ravnah na Koroš-
kem in Žalcu**

vam vedno zagotavljajo možnost
združiti prijetno s koristnim.

Potem, ko boste zaključili razgledovanje naše izbire blaga
— za dom, družino in gospodinjstvo — v enem prostoru,
vas vabimo tudi v

RESTAVRACIJO

na terasnih etažah naših veleblagovnic

**v Škofji Loki, Kočevju, Velenju, Slovenj
Gradcu, Ravnah na Koroškem in Žalcu,**

kjer boste ob razgledovanju lepih panoram-
skih pejsažov v prijetnem ambientu lahko
okusili tudi naše priznane specialitete in
pijače.

P r i s r č n o v a b l j e n i !

Iskra

KAJ JE ISKRA

Iskra je največje jugoslovansko elektroindustrijsko združenje, ki ustvarja četrtno vrednosti proizvodnje jugoslovanske elektroindustrije.

29 000 SAMOUPRAVLJAVCEV

Povprečno število vseh sodelavcev Iskre v letu 1976 je znašalo 28 232, od tega 1835 z visoko in višjo izobrazbo, 3755 s srednjo in 6650 kvalificiranih delavcev. Hkrati je Iskra lani štipendirala ali šolala 3708 oseb.

66 TOZD — 47 TOVARN

Iskra združuje 66 temeljnih organizacij združenega dela, ki tvorijo 7 delovnih organizacij proizvodnega tipa in 4 delovne organizacije skupnega pomena. Slednje so: komercialna organizacija Iskra Commerce, Institut za produktivnost in metrologijo, Center za avtomatsko obdelavo podatkov in Iskra-invest servis.

PROIZVODNJA

Iskrine proizvodne kapacitete so grupirane v 7 specializiranih delovnih organizacijah: industriji telekomunikacij, industriji za avtomatiko, industriji elementov, industriji za avtoelektriko, industriji izdelkov široke porabe, kovinsko-predelovalni industriji ter industriji kondenzatorjev.

Fizični doseg proizvodnje se je lani povečal za 16,8 %.

TRŽENJE

Iskra ima lastno domačo in zunanjo tržno organizacijo. Zunanjo organizacijo tvori 7 trgovskih podjetij in 8 predstavništev ter dve proizvodni organizaciji, katerih realizacija je v lanskem letu presegla 130 milijonov dolarjev, od česar izvoz 67 milijonov dolarjev. Domača tržna organizacija razpolaga s 14 filialami, 27 trgovinami, 34 servisnimi centri in več kot 300 pogodbenimi servisnimi delavnicami, ter z inženiring biroji in številnimi montažnimi enotami na deloviščih.

RAZISKAVE IN RAZVOJ

Na raziskavah in razvoju dela v Iskrinih proizvodnih organizacijah 1600 strokovnjakov, od česar več kot 500 z visoko izobrazbo.

Razen tega razpolaga Iskra z lastnim institutom za kakovost, ki opravlja testne meritve, preskuša funkcionalnost, trajnost in zanesljivost izdelkov.

Iskrini industrijski in grafični oblikovalci so prejeli že preko 230 domačih in mednarodnih nagrad in priznanj.

Iskra

KOVINOTEHNA

- VELEPRODAJA
- ZUNANJA TRGOVINA
- INŽENIRING
- MALOPRODAJA

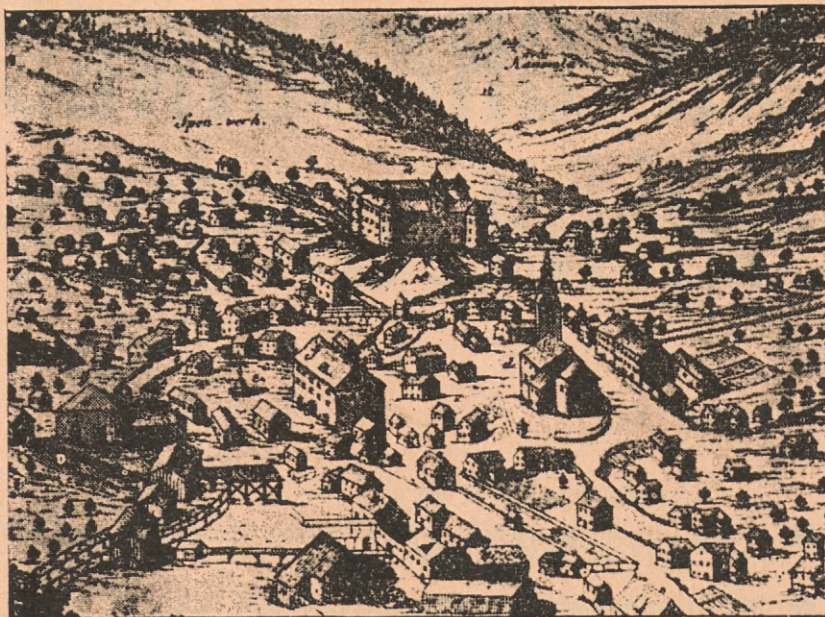
Celje, Mariborska 7

SGP GRADBINEC

K R A N J

NAZORJEVA 1

- izvaja vse vrste visokih, nizkih in hidrotehničnih gradenj
- izdeluje investicijske elaborate, projektira, izdeluje tehnično dokumentacijo in inženiringe (izvajalski in investitorski)
- opravlja strojne storitve, prevoze in Transporte vseh vrst, izvaja ključavničarska, kleparska in mizarska dela
- proizvaja vse vrste gradbenega materiala, polizdelke, izdelke in elemente
- prodaja na debelo in drobno gramozne agregate vseh vrst
- opravlja vse vrste storitev za nastanitev, prehrano in rekreacijo za lastne potrebe in tretje osebe

Idrija po risbi Hacqueta iz leta 1781

RUDARJI RUDNIKA ŽIVEGA SREBRA IDRIJA
ŽELIJO
VSEM BRALCEM
KOROŠKEGA KOLEDARJA
IN ČLANOM
SLOVENSKE PROSVETNE ZVEZE
MNOGO DELOVNIH USPEHOV TER SREČE V LETU 1980!

TEKSTILINDUS KRANJ

proizvaja
bogati asortiman tiskanih, pestrotiskanih in
enobarvnih tkanin

- ☐ ŽENSKE OBLEKE
- ☐ MOŠKE SRAJCE
- ☐ LETNO IN ZIMSKO PERILO
- ☐ POSTELJNINA IN DEKORACIJA
- ☐ JERSEY

Obiščite naš

INFORMATIVNO PRODAJNI CENTER v hotelu
CREINA v Kranju, Koroška cesta 6

Prepričajte se

o bogati izbiri tkanin iz našega proizvodnega programa

Odlična postrežba in

tovarniške cene tkanin bodo še povečale vaše presenečenje

GORENJSKA OBLAČILA KRANJ

KRANJ,
CESTA JLA 24a

PODJETJE ZA PROIZVODNJO
ŽENSKÉ KONFEKCIJE
n. sol. o.

proizvaja v svojih temeljnih organizacijah združenega
dela v Kranju in na Jesenicah žensko modno konfekcijo

IHR GLASERMEISTER
BERÄT SIE GERNE
IN ALLEN FRAGEN DER
MODERNEN GLASANWENDUNG

**GLAS
HOLZER**

G L A S H A N D E L

9100 VÖLKERMARKT

Gewerbestraße 2
Telefon (0 42 32) 569

9020 KLAGENFURT

Ramsauer Straße 2/St. Peter
Telefon (0 42 22) 34 3 55

F E R T I G F E N S T E R N A C H M A S S !

Elektrotehniško podjetje

KRANJ, Koroška c. 53c

projektira proizvaža instalira prodaja servisira

Projektira in instalira vsa elektromontažna dela jakega in šibkega toka. Izdeluje električne razdelilce serijsko in po naročilu, opremlja obdelovalne in druge naprave.

Prodaja elektrotehnični material na debelo in drobno.

Servisira izdelke priznanih firm: Iskra, Tiki, Ei, Riz, Candy, Elind, Čajavec, Grundig, Fein in Ransburg.

KRKA

FARMACEVTIKA, KEMIJA, KOZMETIKA,
ZDRAVILIŠČA IN GOSTINSTVO

n. sol. o.

NOVO MESTO

● Zdravilišče Dolenjske Toplice

Indikacije:

- primarni kronični revmatizem
- degenerativna obolenja sklepov, hrbtenice in ostalega veznega tkiva
- stanja po poškodbah in operacijah na lokomotornem sistemu

● Zdravilišče Šmarješke Toplice

Indikacije:

- kronične bolezni na srcu in ožilju
- stanje po srčnem infarktu
- menagerske bolezni

MÖBEL

ELEKTRO

RUTAR CENTER

9141 dobrla vas / eberndorf - tel. 04236 2181

brezplačno načrtovanje, moderno, stilno,
rustikalno pohištvo za zahtevne in

VSELEJ TUDI ZA VAS

TOVARNA ELEKTROKOVINSKIH IZDELKOV — MARIBOR

ELEKTROKOVINA

Elektrovina - Maribor vam nudi:

Svetilke za vse vrste notranje, zunanje razsvetljave in za industrijo

Svetilke za varnostno razsvetljavo in obvestila

Centralne napajalnike za napajanje varnostne razsvetljave

Alarmne naprave

Dušilke: za fluorescenčne cevi, za visokotlačne živosrebrne in metalhalogene žarnice

Elektromotorje: za izmenično in trifazno napetost ter kolektorske motorje

Rotodinamične črpalke

Hidrobloke

Hidropostaje

Podvodne črpalke

Brusne stroje

Muljne črpalke

Rineže

ELKOM — Elektrovina, tovarna elektrovinskih izdelkov — Maribor

Tržaška cesta 23

Telefon (062) 32 251 - Telex 33 131

OPREMA ZA VAŠ DOM

MEBLO

INDUSTRIJA POHIŠTVA
IN NOTRANJE OPREME

Nova Gorica, Jugoslavija

Telefon (065) 22611

Telex 34316 YU MEBLO

- TOVORNJAKI
- AVTOBUSI
- SPECIALNA VOZILA
- ZRAČNO HLAJENI DIESELSKI MOTORJI
- SPECIALNE AVTOMOBILSKE NADGRADNJE
- TIRNA VOZILA
- TOPLOVODNI KOTLI IN TOPLOVODNA TEHNIKA
- ODLITKI IN GRADBENI STROJI
- ODKOVKI
- TERENSKA VOZILA

**ZDRUŽENA INDUSTRIJA
VOZIL**

**n. sol. o.
MARIBOR**

TOZD IGRALNICA CASINO LJUBLJANA

OD 1. 1. 1980 DALJE POSLUJE

casino ljubljana

V HOTELU lev, VOŠNJAKOVA 1
61000 LJUBLJANA, TEL. (061) 310 555, 27208

CASINO JE ODPRT VSAK DAN OD 18. URE DALJE

ROULETTE
BLACK JACK
CHEMIN DE FER
SLOTS MACHINES

hotel lev

LJUBLJANA - VOŠNJAKOVA 1
tel. (061) 310 555 - telex 31350

vam nudi 209 sob s kopalnico in tušem, wc, telefon - apartmani -
restavracije - aperitiv bar, diskoteka - razgledna terasa -
konferenčne dvorane - klubske sobe - frizerski salon - me-
njalnica - informacije - taksi - boksi za pse - lastno par-
kirišče - hladilnica za divjačino - podzemne garaže -

casino

DOBRODOŠLI - WELCOME - WILLKOMMEN - BENVENUTI

Koledarski del

Prežihov Voranc — borec proti narodnemu in socialnemu zatiranju	31
Veliko pismo naših pravic je staro petindvajset let	32
Dr. Franci Zwitter: Leto 1980 — leto pomembnih jubilejev	33
✓ Karel Prušnik: Petintridesetletnica osvoboditve	40
Dipl. inž. Feliks Wieser: Vedeti moramo, kako naprej	42
Izidor Predan: Položaj beneških Slovencev	47
Nandor Burany: Narodnosti v Vojvodini	56
Zvone Zorko: Radijske in televizijske oddaje za nemškogovorečo manjšino na Južnem Tirolskem	62
✓ Gašper: Brez boja ni zmage . . .	67
-ej: S kulturnimi prireditvami izražamo našo življenjsko voljo	69
Joško Wrolich: Kulturno delo je delo za narod	72
Danijela Kežar: Iz bogate dejavnosti SPD „Danica“ v Šentvidu v Podjuni	74
Mag. Malle-Wieser Marija: Utirajmo slovenski knjigi pot med naše ljudstvo	82
Glasbena šola	83
Lojze Gobec: Pred jubilejem likovne kolonije v Vuzenici	86
Ančka Kokot: Zahtevno delo vzgojiteljev v zamejskih dijaških domovih	91
Dr. Avguštin Malle: Slovenska publicistika na Koroškem	93
Teodor Domej: Nekaj o položaju slovenščine na Koroškem	98
Radovan Gobec: Koroška narodna pesem se je uveljavila tudi na gramofonski plošči	106
Andrej Vovko: Nekateri izmed stebrov „Družbe sv. Cirila in Metoda“ na Koroškem do leta 1918	110
Dr. Dušan Nečak: Vpliv socialne in upravne prestrukturacije dvojezičnega področja Južne Koroške	119
Tone Zorn: Slovenci in Poljaki v disertaciji dr. Hansa Steinacherja	124
Vezi od srca do srca	132
Albina Lük: Govorno obnašanje učencev dvojezičnih šol	135
Drago Druškovič: Prežihova rokopisna novela, črtica in literarna reportaža	143

M. K.: Novi aspekti otroške literature	153
Pavel Zdovc: Ob zatonu vinogradništva v Podjuni	154
Marjan Remic: Slovenci v širnem svetu	160
Prof. Pinter Štefan: Povsod je Poljska	169
Štefka Vavti: Kljub temu — Slovenka!	174
Valentin Polanšek: Nočni lokal	175
Pavla Rovan: Grenak sadež	182
S. B.: Zajčja pesem	184
Ivanka Hergold: Za vrati	189

P e s m i

Marko Kravos: Slovenska lipa	47
Milka Hartman: Dogorele zvezde izgnancev	68
Naša lipa ob potoku	81
Trdi kamni	105
Spomini	183
Danilo Remškar: Gospa Sveta	133
Kje so tiste stezice	134
Andrej Kokot: Moj krik	164
Še je čas	166
V vaših rokah	167
Valentin Polanšek: Drhteče roke	191

Slika na ovitku:

Hanzi Reichmann — Pogled na Rož

Koroški koledar

Izdala in založila
Slovenska prosvetna zveza
v Celovcu

Uredil:
Rado Janežič

Za vsebino odgovoren:
Andrej Kokot
Celovec, Gasometergasse 10

Tisk:
Založniška in tiskarska družba
z o. j. Drava
Celovec - Borovlje

Sedaj v svoji novi hiši vam nudi
IZVEDBO VSEH DENARNIH POSLOV

ZVEZA SLOVENSКИH ZADRUG V CELOVCU

A-9020 CELOVEC, PAVLIČEVA 5-7

Telefon (0 42 22) 70 565, 70 566, 70 567 — Telex 04/2162

Hranilne vloge • Žiro računi • Mezdni
konti • Premijsko varčevanje • Stano-
vanjsko varčevanje • Krediti • Ekspresno
prenakazovanje in plačevanje v tuzemstvu
in v inozemstvu

MENJALNICA po najugodnejših tečajih

Safeji
Depot knjižic in vrednot
Poštni predali
Nočni trezor
Povezava z bankami v državi
in preko nje

Študijska knjižnica

DZ 05
KOROŠKI
1980

059(436.5=163.6)

1090733

COBISS

KOROŠKA OSREDNJA KNJIZNICA
RAVNE